

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Dette er en digital utgave av en bok som i generasjoner har vært oppbevart i bibliotekshyller før den omhyggelig ble skannet av Google som del av et prosjekt for å gjøre verdens bøker tilgjengelige på nettet.

Den har levd så lenge at opphavretten er utløpt, og boken kan legges ut på offentlig domene. En offentlig domene-bok er en bok som aldri har vært underlagt opphavsrett eller hvis juridiske opphavsrettigheter har utløpt. Det kan variere fra land til land om en bok finnes på det offentlige domenet. Offentlig domene-bøker er vår port til fortiden, med et vell av historie, kultur og kunnskap som ofte er vanskelig å finne fram til.

Merker, notater og andre anmerkninger i marginen som finnes i det originale eksemplaret, vises også i denne filen - en påminnelse om bokens lange ferd fra utgiver til bibliotek, og til den ender hos deg.

Retningslinjer for bruk

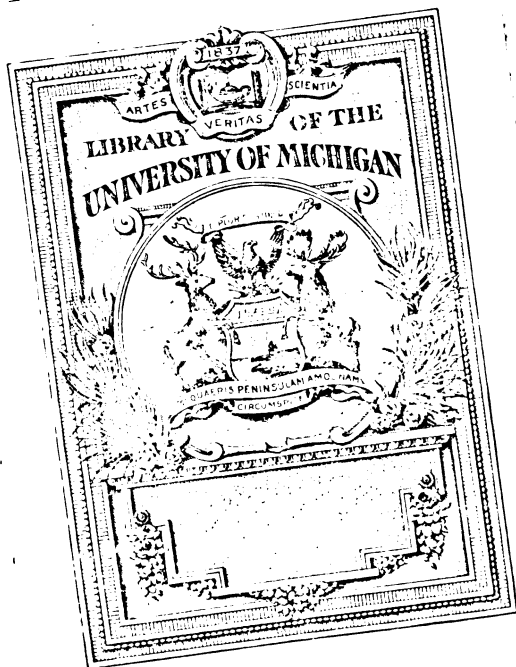
Google er stolt over å kunne digitalisere offentlig domene-materiale sammen med biblioteker, og gjøre det bredt tilgjengelig. Offentlig domene-bøker tilhører offentligheten, og vi er simpelthen deres "oppsynsmenn". Dette arbeidet er imidlertid kostbart, så for å kunne opprettholde denne tjenesten, har vi tatt noen forholdsregler for å hindre misbruk av kommersielle aktører, inkludert innføring av tekniske restriksjoner på automatiske søk.

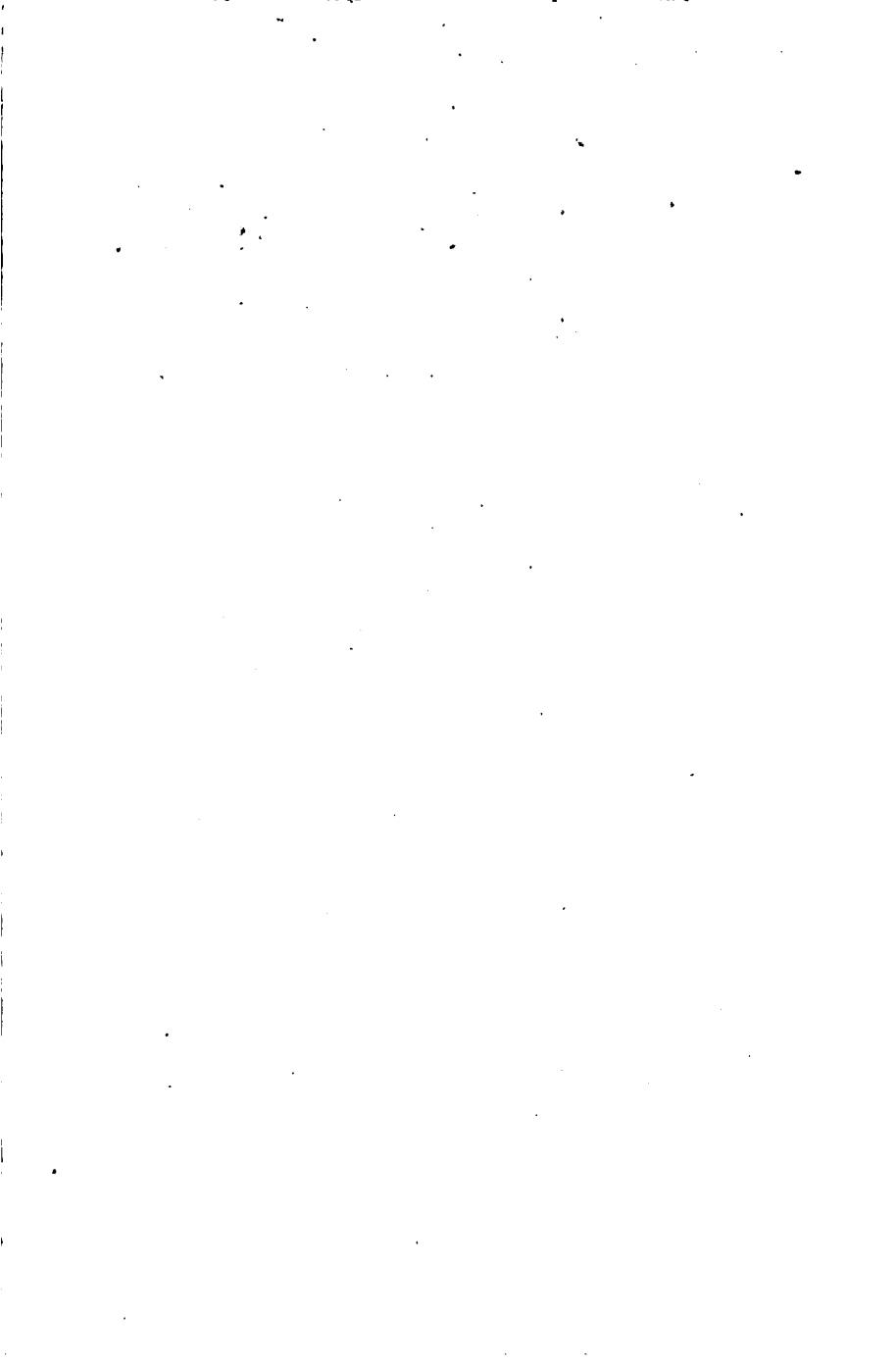
Vi ber deg også om følgende:

- **Bruk bare filene til ikke-kommersielle formål**
Google Book Search er designet for bruk av enkeltpersoner, og vi ber deg om å bruke disse filene til personlige, ikke-kommersielle formål.
- **Ikke bruk automatiske søk**
Ikke send automatiske søk av noe slag til Googles system. Ta kontakt med oss hvis du driver forskning innen maskinoversettelse, optisk tegngjenkjenning eller andre områder der tilgang til store mengder tekst kan være nyttig. Vi er positive til bruk av offentlig domene-materiale til slike formål, og kan være til hjelp.
- **Behold henvisning**
Google-"vannmerket" som du finner i hver fil, er viktig for å informere brukere om dette prosjektet og hjelpe dem med å finne også annet materiale via Google Book Search. Vennligst ikke fjern.
- **Hold deg innenfor loven**
Uansett hvordan du bruker materialet, husk at du er ansvarlig for at du opptrer innenfor loven. Du kan ikke trekke den slutningen at vår vurdering av en bok som tilhørende det offentlige domene for brukere i USA, impliserer at boken også er offentlig tilgjengelig for brukere i andre land. Det varierer fra land til land om boken fremdeles er underlagt opphavsrett, og vi kan ikke gi veiledning knyttet til om en bestemt anvendelse av en bestemt bok, er tillatt. Trekk derfor ikke den slutningen at en bok som dukker opp på Google Book Search kan brukes på hvilken som helst måte, hvor som helst i verden. Erstatningsansvaret ved brudd på opphavsrettigheter kan bli ganske stort.

Om Google Book Search

Googles mål er å organisere informasjonen i verden og gjøre den universelt tilgjengelig og utnyttbar. Google Book Search hjelper leserne med å oppdage verdens bøker samtidig som vi hjelper forfattere og utgivere med å nå frem til nytt publikum. Du kan søke gjennom hele teksten i denne boken på <http://books.google.com/>

839,88

B630

C71

Kulestad 1902 $\frac{1}{10}$
 Bjornst. Bjornes

CHR. COLLIN

BJØRNSTJERNE BJØRNSON

HANS BARNDOM OG UNGDOM

FORSTE DEEL

KRISTIANIA

FORLAGT AF H. ASCHHOUG & CO. (W. NYGAARD)

1907

CHR. COLLIN

BJØRNSTJERNE BJØRNSON

HANS BARNDOM OG UNGDOM

FØRSTE DEL

KRISTIANIA

FORLAGT AF H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)

1907

DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI

Gil

fru Karoline Bjørnson

i taknemlighed og ærbødighed.

BJØRNSON OG FRUE I DAGLIGSTUEN PÅ AULESTAD.
(Efter fot. af Karl Anderson. Okt. 1902).

FORORD.

De to bind, som nu foreligger trykt, og som tilsammen danner et verk om Bjørnstjerne Bjørnsons barndom og stormfulde ungdom, har — ved siden af andet arbeide — sysselsat mig i en række af aar. Den første plan til en literaturhistorisk fremstilling af Bjørnsons liv og digtning opstod her i London for 15—16 aar siden, under studiet af Shakespeare. Trods det uhyre arbeide, som allerede dengang var nedlagt i Shakespeare-forskningen, var spørgsmaalet om den store dramatikers eget livs-drama for en stor del endnu uløst — og er det den dag idag. Den overmaade nærliggende tanke faldt mig ind: Sæt at en literatur-ven dengang, mens Shakespeare endnu levede, havde fordybet sig i studiet af hans liv og digtning, spurgt ham selv om tilblivelsen af prins Hal eller Hamlet og om forudsætningerne i hans egne oplevelser for

VI

disse og andre skikkelser, og ovenikjøbet samlet oplysninger fra digterens venner og bekendte, — da vilde der sikkerlig endnu været arbeide nok levnet for senere Shakespeare-forskere; men ikke saa rig anledning, som der nu er, til at ødsle bort aarelang flid og skarpsindighed paa at udfinde, hvad der ikke længere kan udfindes.

William Shakespeare og hans mange medarbeidere i det engelske renaissance-drama har ikke efterladt os mere end nogle faa, ubetydelige smaating i egenhændig skrift. Vi har ikke et eneste brev fra Shakespeare eller en dagbogs-optegnelse, ikke manuskriptet til et eneste af hans verker, knapt nok en sikker gjengivelse af nogen af hans mundtlige ytringer. Hans verker er vistnok bevaret, men i oftest feilfulde tekster; og vi kjender kun for en del deres affattelses-tid. Det ham omgivende historiske milieu er som en død og begravet by, der alene kan udgraves i brudstykker. Af alle de skuespil, som blev opført i London i Shakespeares levetid, er de to tredjedele sporløst forsvundne. — Endnu langt mindre er vor kundskab om det gamle atheniensiske drama.

Under disse omstændigheder er det klart, at literatur-forskningen maa vende sig mod den nyeste tids store menneskeskildrere, hvis det nogensinde skal kunne lykkes at grundlægge en psykologisk literatur-videnskab eller med sikkerhed udfinde forholdet mellem en stor digters

VII

menneskeskikkelser og hans egen livs-udvikling. Vi maa gaa til nutiden og arbeide i dens fulde dagslys, — ligesom zoologer og botanikere først og fremst studerer de nulevende organismer og fra disse slutter tilbage til fortiden og søger at rekonstruere den palæontologiske fauna og flora.

Det forekom mig allerede dengang klart, at de nulevende store digtere er interessante ikke blot i og for sig selv, men ogsaa som de saa at sige gjenlevende repræsentanter for en stor og sjelden menneske-type. Fra dem maa vi hente kundskab ikke alene om dem selv, men indirekte ogsaa om deres forgjængere.

Da jeg nu under et længere ophold i England og Frankrig saa mig om i verden for at finde en stor nulevende digter, som jeg ud fra dette udgangspunkt kunde kaste mig over og bemægtige mig (hvad jeg dengang trodde var en let sag!), traf det sig saa heldig, at et par af de faa dalevende store menneskeskildrere var nordmænd og altsaa vokset op i det samme historiske milieu som jeg selv. En af dem, Bjørnstjerne Bjørnson, havde fra skoledagene af henrevet og tiltalt mig som ingen anden norsk digter siden Wergeland.

Jeg havde dengang, da jeg foresatte mig at gjøre Bjørnsons liv og digtning til gjenstand for et indtrængende studium, endnu ikke mødt ham personlig eller talt med ham. Men det var alligevel som om jeg kjendte ham og havde

VIII

staaet ham nær fra min tidligste ungdom. Uden denne sterke sympathi og personlige tiltrækning vilde jeg have næret betænkelighed ved at forsøge at trænge saa dybt som muligt ind i hans livsgang og udviklings-historie. Et menneske, til og med et geni, kan jo ikke studeres saa haandfrit, som naturforskerne behandler et merkeligt dyr eller en plante.

Siden jeg i 1891 skrev til Bjørnson fra London og udbad mig tilladelse til at udforske ham og ligefrem plage ham med spørsmål, — er mange aar forløbne. Mine arbeidspligter som lærer i europæisk literatur ved universitetet har ført med sig, at jeg har maattet anvende den største del af disse aar paa studiet af fremmede landes literatur. Men intet aar er gaaet hen, uden at jeg ogsaa har samlet oplysninger om Bjørnson og hans samtid og søgt at rekonstruere sammenhængen i hans udvikling. Efter-som arbeidet skred fremad, blev det mig mere og mere klart, at det var umuligt at give et levende billede af Bjørnson som kultur-fører og forfatter uden at tegne en nogenlunde rummelig og bred historisk baggrund. Bjørnsons liv og digtning er fra hans ungdom af saa inderlig sammenvokset med den samtidige nynorske kulturs fremblomstring, at den alene faar sin rette farve ved at sees sammen med denne. Og det forekom mig ogsaa fra et kunstnerisk synspunkt berettiget at tegne Bjørnsons

IX

portræt saaledes, at der blev luft i billedet og et nogenlunde vidt perspektiv.

Jeg ved ikke, om dette vil kunne tjene som undskyldning for bogens store omfang og forsinkede udgivelse.

Det har ikke, som jeg i det længste haabede, lykkedes mig at finde plads i det 2det bind for Bjørnsons liv og digtning indtil 1873. Det viste sig nemlig, at de i mange henseender merkelige aar 1859 og 1860 egnede sig bedre end kanske nogen anden del af Bjørnsons liv til at fremstille baade hans personlighed og hans digtning mod en forholdsvis farverig tidsbaggrund. Og med udgangen af det store kampaar 1860 ender et helt afsnit i Bjørnsons liv og digtning, nemlig hans første, stormfulde, brusen-
sende ungdom.

At et «fattigt» land i en tilsyneladende prosaisk tid har frembragt og fostret et ungdomsliv som Bjørnsons, saa kampfyldt og saa overstrømmende fuldt af kjærlighed og livsmod, og en digtning, hvori ikke alene hans, men paa en maade ogsaa det nye Norges ungdom er udtrykt og for alle tider fæstet i en uforgjængelig form, — dette forhold vil muligens retfærdiggjøre det ved første øiekast dumdristige i at vie et verk paa tusen sider til en skildring af Bjørnsons barndom og ungdom.

Tilbage staar at minde om, at uden den altfor tidlig bortgangne J. B. Halvorsens uvurderlige forfatterleksikon var denne bog ikke

blevet til, samt at takke Bjørnson selv og hans hustru og adskillige af hans venner, blandt dem først og fremst prof. J. E. Sars og afdøde dr. Lindseth, for værdifuld hjælp og abonnenterne, saavel som min altid velvillige forlægger, hr. W. Nygaard, for overbærende taalmodighed.

For overskridelsen af hefternes antal og ændringerne i bogens plan har jeg ikke kunnet give andet vederlag end at nedlægge mest muligt arbejde i verket og ved, som tidligere bebudet, at yde manuskriptet til den sidste fjerdedel af verket eller ca. 250 tryksider som en ringe gave eller «Aufgeld» fra min side.

Inden kort tid haaber jeg at faa færdig en ganske kort udsigt over Bjørnsons liv og digtning lige ned til nutiden. Naar denne lille skitse samt min udgave af Bjørnsons «Udvalgte artikler og taler» er færdig, vil jeg gaa igang med fortsættelsen af den udførlige biografi og antagelig i to halvbind fremstille hans manddoms liv og digtning.

Som et bidrag til forstaaelse af dette arbejdes plan og komposition vil jeg endnu tilføje, at bogen om Bjørnstjerne Bjørnson og hans samtid mere og mere er kommet til at staa for mig som et enkelt led i en række af studier over de store blomstrings-tider i folkenes liv. Der gives i historien ingen merkeligere fremtoning end denne, at et enkelt folk eller en hel kultur-kreds lidt efter lidt vaagner til intensere, rigere, raskere livsvirksomhed, og som planterne

XI

om vaaren skyder nye aars-skud, eller organer for ny ærgjerrighed, i videnskab og kunst, næringsliv og politik og religiøs-etisk livs-udvidelse.

Et sammenlignende studium af de store blomstrings-tiders psykologi vil efter mit skjøn mere og mere blive den mest tiltrækkende gren af historisk forskning. Og det synes klart, at her — ligesom ved studiet af menneskeskildringens kunst (som er en enkelt side af en saadan blomstring) — vil vi maatte henvende os til de nyeste og mest velkjendte blomstringstider for at vinde et fast og sikkert fodfæste.

Ud fra dette synspunkt vinder Ny-Norges merkvaerdig mangesidige kultur-fornyelse i det nittende aarhundrede forøget værd og interesse. Historien kjender ganske vist større og mere straalende tidsrum af fremgang og vekst. Men den ny-norske kultur-blomstring, og især tiden efter 1850, har den fordel baade at ligge nær op til nutiden og at være forholdsvis enkel og let overskuelig, fordi den tilhører et lidet folk med forholdsvis usammensatte livsvilkaar. Her, om nogensteds, maa det kunne lykkes at udfinde sammenhængen mellem de forskjellige kultur-faktorer og i det hele taget hemmeligheden ved dette menneske-histories merkeligste fænomen: en «kultur-blomstring». Dette synspunkt har havt sin del i opbygningen af disse to bind, og bidraget til at øge deres omfang, Maatte det lykkes mig gennem denne studie over en enkelt ny-norsk kultur-

XII

fører at vække større interesse for vor kultur-
arv fra det store nittende aarhundrede og at
fremegge nye og indtrængende studier over dette
og det nærmest foregaaende tidsrum!

London, i april 1907.

Chr. Collin.

NAVNE- OG SAGREGISTER.

Aalesund: I, 115.

Aall, Jacob, Snorres oversætter: I, 90; II, 96, 198.

Aasen, Ivar: I, 151, 181, 192, 320; II, 24, 26—8, 31, 72,
99, 156, 197, 318, 337, 339.

Abel, Henrik: II, 99.

«Absalons haar»: II, 226, 247.

«Aftenbladet»: I, 81, 248, 261; II, 7, 24, 48, 88, 103,
130, 197, 211, 229, 230, 252, 287, 324, 374 ff., 381 ff.,
432 ff., 441, 451, 466, 468, 478—9, 485, 489, 497, 501—2,
521, 526 ff., 536 ff., 557, 571 ff., 584 ff., 592 ff.

«Aftenlæsning»: II, 564, 618—9.

«Aftenposten»: I, 315; II, 496.

«Aftonbladet»: II, 547, 561, 565.

«Almuevennen»: II, 391.

«Amtmandens døtre»: II, 45, 107, ff., 117, 132.

Anckarsvård, grev: II, 518 ff.

Andersen, H. C.: II, 171—3.

Andersen, Vilhelm: II, 293.

Anderssen, Otto: II, 495.

«Andhrimner»: I, 147, 153; II, 41, 43, 46, 115, 120.

Arentzen, Kristian: II, 53, 54.

«Arne»: I, 57, 68—69, 80, 196; II, 63, 82, 125, 130—1,
139 ff., 157—8, 167—8, 170—1, 277—8, 307—325, 360
—3, 459 ff., 579.

Arne Kulterstad: I. 80—81; II, 583 ff.

«Arnljot Gelline»: II, 165—6, 171, 562—570, 601—13.

XIV

- Asbjørnsen, P. Chr., I, 96; II, 56—7, 59, 67, 71, 96, 198, 207, 286, 337, 617, 622.
- Aschehoug, T., professor: I, 270; II, 118, 252, 330, 333, 384, 397.
- Auerbach, Berthold: II, 617—9.
- Aubert, Andreas: II, 262.
- Augier, Émile: II, 21—2, 86 ff., 230, 602.
- «Aunun»: I, 105, 133—135, 211, 288, 293; II, 3, 75, 126—8, 148, 283.
- Bagge**, Halvor: I, 232.
- Balzac: II, 86.
- Bang, A. Chr. (biskop): II, 93.
- Bang, Anthon: II, 463.
- Bang, jydsk slegt: I, 39.
- Barrière, Th.: II, 299, 438.
- Behrens, Joh. D.: II, 482, 495.
- Bergen: I, 241; II, 267 ff., 302 ff., 325 ff.
- «Bergens Adressecontours Efterretninger»: II, 271, 274, 281.
- «Bergenske Blade»: II, 268.
- «Bergenseren»: II, 351.
- «Bergensposten»: I, 279, 289; II, 235, 261, 267, 270—1, 273—4, 281 ff., 285, 297—8, 300, 302, 326 ff., 368, 371, 435, 586.
- Bergens theater, se Theater.
- «Bergens Tidende»: II, 201, 358.
- Berner, H. E. (borgermester): I, 121, 151.
- Beyer, forlagsboghandler: II, 209.
- Bille, C. St.: II, 445, 451, 621.
- Birch-Reichenwald, Chr., statsraad: II, 415, 424, 426, 510 ff., 614.
- Bjørgan prestegaard: I, 23.
- Bjørnson, Bjørn, digterens farfar: I, 27, 80.
- Bjørnson, Bjørn, digterens søn: II, 556.
- Bjørnson, Bjørnstjerne: Barndom: I, 22 ff., 45 ff., 63 ff., 81 ff., 98 ff.
- Brug af modeller: I, 66, 68—9, 92—4, 119, 129—130,

XV

- 133 ff.; II, 40 ff., 49—51, 129, 141—2, 148, 193, 214—5, 220, 226, 238, 293, 317, 321 ff., 566 ff., 601, 604—7, 620.
- Bjørnson, Bjørnstjerne: Menneskeskikkelser: I, 7, 18—21, 67—8, 123, 136, 195—6; II, 12, 57 ff., 77—8, 127 ff., 138—9, 155, 164, 529, 567 ff., 599—607.
- Orthografi: I, 94—5; II, 319.
- Religiositet: I, 71 ff., 81, 154 ff., 158—9; II, 152—4, 321, 605 ff.
- 's samlingstanke: I, 45, 50.
- som anfører: I, 324 ff., 328; II, 11, 34, 283—4, 325 ff., 351 ff., 481, 561.
- som barneskildrer: I, 20, 120, 184—6, 188, 191; II, 185 ff. Se ogsaa under «En glad gut».
- som forbundsstifter: I, 299 ff., 481 ff.
- som fremstiller af vekstens psykologi: I, 20; II, 181, 185.
- som kritiker: I, 200 ff., 219, 221 ff., 231 ff., 246 ff., 251 ff., 256 ff., 289 ff.
- som lyrisk digter: II, 178 ff., 317 ff.
- som oplæser: II, 286, 288.
- som psykolog: I, 61, 82—4; II, 32, 65, 154 ff., 172—4, 179.
- som skandinavist: I, 319.
- som theaterinstruktør: II, 288 ff., 295 ff., 352.
- 's syn paa kvinden: I, 130, 135—6, 148—154, 189.
- 's syn paa naturen: I, 53, 58—9, 61—3, 72—4, 131—2, 165—176, 193; II, 306.
- 's syn paa norske bønder: I, 66, 88—90, 91, 106, 129—130, 191; II, 27, 64—5, 67, 113 ff., 126, 138—9, 143, 145, 156 ff., 162, 257, 260, 318, 419—422, 464, 621.
- 's syn paa sagatiden: I, 88; II, 30 ff., 36 ff., 149, 151, 364, 591, 603, 605—7, 620—1.
- 's stil: I, 189 ff., 194 ff., 288; II, 66, 70 ff., 192—199, 212—5, 622.
- Bjørnson, Elise, født Nordraach, digterens mor: I, 28, 38, 41, 43, 46, 62, 193.
- Bjørnson, Karoline, født Reimers: II, 307, 320, 640—1

XVI

- Bjørnson, Peder, digterens far: I, 28, 30—34, 39—40, 42—43, 62, 70, 80, 126 ff., 174; II, 138, 140, 620.
- Bjørnson, Peder Lomsdalen, digterens oldefar: I, 34—35.
- Bjørnson, Peter, digterens bror: I, 183.
- Blackstad, Johan, rigsadvokat: I, 173, 183, 186, 314; II, 202.
- «Blakken»: I, 28, 30, 46, 52.
- Blanc, T.: I, 197, 227—8, 314, 328; II, 240, 268, 302.
- Blanche, August: II, 565—6.
- Blicher: II, 617, 620.
- Blom, Hans Ørn: II, 435—6, 454, 467, 469 ff., 482, 485.
- Borch, billedhugger: I, 153; II, 146, 260, 624.
- Bordevik, Hans: II, 294, 480.
- Borgaard, Carl, theaterchef: I, 197, 222 ff., 235, 327, 329; II, 55, 208, 431, 438.
- Botten-Hansen, Paul: I, 147, 148—9, 152—3, 205, 232; II, 41 49 ff., 120, 136, 172, 195, 196—7, 204—5, 207, 211, 463, 482.
- Brakel, M., kaptein: II, 523, 559.
- «Brand»: II, 460.
- Brandes, Georg: I, 152, 154; II, 44, 81 ff., 237, 323, 446.
- Bratt'ernes slekt: I, 35.
- Brecke, Hans: II, 174.
- Broch, Ole Jacob, professor: I, 270; II, 118, 333.
- Browning, Robert: II, 221.
- Brun, Hans, skuespiller: II, 296.
- Brun, Johannes: I, 236, 326; II, 200, 267, 285, 365.
- Brun, fru Louise, født Guldbrandsen: I, 236, 326.
- Bugge, Sophus: I, 271; II, 93.
- Bull, Ole: I, 233, 318; II, 97—8, 264—272, 281, 302, 355—6, 476, 482, 489, 498, 623, 637.
- Bye, Ivar: I, 183, 301.
- Byron: II, 44—5, 135, 164, 165.
- Bøbert, Rudolf: I, 170, 172.
- Bøgh, Erik: II, 301, 367.
- Bøgh, Johan, direktør: II, 354, 358.

XVII

Carl XV, se Karl.

Carlyle, Thomas: II, 311, 373.

Carlsson, professor: II, 4—5.

«Catilina», Ibsens: I, 210; II, 41—2, 133—4.

Cato, den yngre: I, 208, 210.

Cederskiöld, Gustav: II, 565.

Christiania theater, paa Bankpladsen, se Theater.

«Christiania-Posten»: I, 178—9, 227; II, 103, 211, 448, 541, 590, 593 ff.

Collett, Camilla: I, 148, 315; II, 45—6, 107 ff., 142, 248—250.

Crusenstolpe, svensk publicist: II, 8, 47—8, 553.

Daa, L. K., professor: II, 103, 426.

Daae, L., professor: I, 262—3, 286, 304, 307.

«Dagbladet» (dansk): II, 445, 451, 615.

Dahl, Johan Christian: II, 98, 200, 208—9.

Dahl, Walter Scott: II, 476, 482.

Dalman, V. F.: II, 519 ff., 540.

Danielssen, Dr.: II, 341, 354.

Dansk guldalder-literatur: I, 160, 193, 220 ff., 230, 245; II, 65, 144—5, 224, 236—8, 446.

«Dansk manedsskrift»: II, 449.

Dante: II, 247.

Darwin: I, 56—57.

«De nygifte»: I, 287; II, 8, 15—16, 19—20, 241.

«De unges forbund»: II, 369.

«Der ligger et land mod den evige sne»: II, 358—9, 488.

«Det flager i byen og paa havnen»: I, 38, 80, 92—3, 123, 125; II, 247, 354.

«Det norske selskab»: II, 475 ff., 481 ff., 497—8.

Dietrichson, L., professor: I, 304; II, 272.

Digtekunstens psykologi: I, 132.

Drama, det danske: I, 230, 245; II, 76.

Drama, det ny-norske: I, 238 ff.; II, 76 ff., 92 ff.

Drama, det nyere franske, se Fransk drama.

XVIII

- «Dulgt kjærlighed», digt af Bjørnson: II, 257.
Dumas-Fils, Alexandre: II, 86, 88.
Dunker, Bernhard: I, 326; II, 115, 499 ff., 507 ff., 514 ff.,
525—6, 535 ff., 549 ff., 555—6, 614.
Düsseldorferne: II, 261—2, 476—7.
Døvle, skuespiller: II, 287.
- Ehrhardt, Auguste: II, 42.
Eikisdalen: II, 307—8.
«En dag»: I, 131; II, 174, 247.
«En fallit»: I, 272—3; II, 240, 326—8, 335, 501.
«En folkefiende»: I, 121.
Engelsk kultur (den nyere): I, 270, 272; II, 372
—3, 375.
«En glad gut»: I, 71, 141, 155; II, 199, 277, 279—280,
359—360, 378—9, 386—7, 389, 417—9, 552, 556—7,
567, 571—583, 600—3, 606 ff., 615—9.
«En munter mand»: I, 57, 68—69, 289; II, 24, 36 ff.,
48—52, 75, 125—6, 129, 145.
Eskesen, Morten: II, 146.
«Et farligt frieri»: I, 289; II, 11, 136, 578—9, 602.
«Et stygt barndomsminde»: I, 75 ff.
- «Faderen»: II, 603 ff.
Faye, bankchef: II, 344, 346.
Februarrevolutionen: I, 94, 107 ff., 121—122;
II, 225.
«Fiskerjenten»: I, 103, 106, 114—125, 243, 245—6;
II, 162, 181, 278.
Flagmødet i Kristiania, 1879: I, 121.
Flaubert, Gustave: II, 82.
Folkesnakket: I, 302.
Foreninger, stiftet af Bjørnson m. fl.: I, 105, 107, 143.
«Fossen», digt af Bjørnson: I, 160, 305; II, 142.
Fougstad, Carl: I, 326.
Fransk drama: I, 190, 245; II, 20 ff., 28—9, 69, 76,
86 ff., 96, 225 ff., 235—6, 247.

XIX

- «Fredsoratoriet»: I, 5.
Friele, Chr.: I, 184, 287; II, 69, 205, 384 ff., 405 ff.,
425 ff., 549 ff.
«Friheden», haandskreven avis: I, 106—107.
«Fru Inger til Østraat»: I, 279; II, 134, 434.
«Fædrelandet», dansk dagblad: II, 55, 205, 361.
- Garborg, Arne: I, 141.
Geelmuyden, Knut: II, 271.
Geer, Louis de, statsminister: II, 505 ff., 551, 561.
«Geografi og kjærlighed»: II, 315—7, 320.
Giertsen, Fr.: I, 309.
«Gildet paa Solhaug»: I, 260, 275 ff.; II, 249, 434.
«Gjensyn», digt af Bjørnson: II, 174.
Goethe: II, 65, 132—4, 242—3, 300.
— 's «Faust»: I, 15 og 16; II, 248.
Goldschmidt, Meir: I, 147, 190; II, 41, 43 ff., 47—8,
50, 361—2, 442—3, 448—9, 450, 461, 584, 625.
Grevstad, N.: I, 190, 232; II, 200.
Grieg, Edvard: II, 495—6.
Gripenstedt, sv. statsraad: II, 514.
Grundtvig: I, 39—40, 147, 153, 159, 246, 608—10, 612.
Gude, Hans: II, 97.
Guldbrandsen, Louise, se Brun.
Gundersen, Laura, se Svendsen.
«Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning»: II,
535, 542.
- Hagen, Carl, skuespiller: I, 245, 250, 297, 326.
«Halte-Hulda»: II, 46, 82, 147 ff., 186, 199, 209, 211—
227, 238 ff., 286, 361—2, 431 ff., 434, 443 ff., 447 ff.,
509, 600, 611.
Halvorsen, J. B.: I, 34, 162, 190, 198; II, 53, 209,
275, 700?
Hammervold, Baard: I, 126 ff., 620.
Hanno, von, arkitekt: II, 259.
Hansen, Mauritz: II, 463.
Hansen, O., postmester: II, 486—7.

XX

- Hanssen, Klaus, Dr.: II, 356.
- Hansteen, professor: I, 98, 142.
- «Har du hørt, hvad svensken siger»: II, 487,
489 ff., 497, 558—561.
- Harring, Harro: I, 145—6.
- Hedlund, A. S.: II, 535.
- Heftye, Thom. Joh.: I, 232.
- Hegel, F., forlagsboghandler: II, 209.
- Heiberg, Johan Ludvig: I, 160, 222—3, 231; II, 225,
237, 362, 444—6, 450—1, 453, 468, 614.
- Heiberg, fru: I, 228.
- Heiberg, I. V.: I, 310.
- Heiberg, Jacob, professor: II, 49.
- Heiberg, generalkirurg: II, 49.
- Heine, Heinrich: I, 147—8, 151, 154, 202, 203; II, 41,
43 ff., 50.
- Helde, John: I, 127.
- Helland, Amund: II, 54.
- Heltberg, skolebestyrer: I, 93, 138 ff., 210; II, 419, 562.
- Henrichsen, rektor: II, 282.
- Hertz, Henrik: I, 277.
- Hertzberg, N., oberst: II, 496.
- Hettner, Hermann: II, 230, 291—2.
- Hielm, Børge: I, 179, 181; II, 209.
- Hofacker, Ludwig: II, 604—6.
- Holberg, Ludvig: I, 36, 39, 96, 244; II, 299.
- Holmboe, Hans, rektor: II, 280, 341—2, 353—4.
- Hop (eller Hoop) ved Bergen: II, 308, 360 ff.
- Horn, Johan Olivarius, rektor: I, 95.
- Hostrup: II, 76, 90.
- Hugo, Victor: I, 57, 60, 78; II, 89, 135.
- Hundevadt, madame: II, 367.
- Hægstad, M., professor: II, 197.
- «Hærmændene paa Helgeland»: I, 194, 279; II, 82,
211 ff., 225, 249, 299, 302, 431 ff., 439, 443 ff., 448,
450—1, 462, 509.
- Høyen, professor: II, 624—5.

XXI

- Ibsen, Henrik:** I, 18, 108—9, 113—4, 121, 139—40, 146—7, 149, 152—4, 199, 210—1, 231, 234, 260—1, 264 ff., 272, 275, 328; II, 28, 33, 41—3, 54, 78, 91, 115—7, 124, 133—4, 142, 154, 176, 211 ff., 221—2, 224—6, 233—4, 236—7, 242—4, 247, 248—9, 254, 269, 290—1, 293, 301, 314, 316, 366—370, 373, 380, 402—3, 452, 454, 457—8, 460, 462—4, 470, 477—8, 482—3, 485, 487.
- Ibsen og Bjørnson:** I, 210 ff., 241 ff.; II, 75 ff., 213—8, 220, 242, 246, 250—1, 366—70, 402—3, 432 ff., 623.
- Idealisme, den passive:** I, 204 ff.; II, 111.
- «Illustreret folkeblad»:** I, 58, 192, 288 ff.; II, 11, 37, 199.
- «Illustreret Nyhedsblad»:** II, 204, 211, 314, 458.
- Ingemann:** I, 86, 87; II, 447, 595.
- «Ingerid Sletten»:** II, 316, 317—8.
- Isachsen, Andreas:** II, 285.
- Italien:** II, 355, 370—2, 624 ff.
- «Ja, vi elsker dette landet»:** II, 167, 178, 280, 313—4, 360, 363—4, 370, 372, 489 ff., 531.
- Jaabæk, Søren:** II, 333, 383 ff.
- Jakobsen, klokker:** I, 69.
- Janin, Jules:** I, 231, 291.
- Jean Paul:** I, 202.
- Jefferies, Richard:** I, 60.
- Jensen, Fritz:** II, 268.
- Jensen, P. A.:** II, 25.
- «Jernbanen og kirkegaarden»:** II, 161, 626.
- Johannessen, Lucie (senere fru Wolf):** I, 225, 229, 236, 255, 289.
- Johnsen, Chr.:** II, 391.
- Johnsen, Rosenkrantz:** II, 489.
- Jæger, Henrik:** I, 113—114; II, 56 ff., 81, 213.
- Jørgensen, Christian, skuespiller:** I, 160, 235, 298; II, 365, 470 ff.
- Kahrs, Christian, læge:** I, 144, 183, 305; II, 201.
- Kalmar:** I, 330, II, 3.

XXII

- Karl XV (IV): II, 345—350, 376, 504 ff., 511 ff., 598.
Karl (XIV) Johan: II, 347—8, 504, 507, 518.
Keyser, Rudolf: I, 271.
Kierkegaard, Søren: I, 159, 185, 190; II, 43, 229, 316.
Kjelstrup, sogneprest i Aal: I, 33.
Kjerulf, Halfdan: II, 97.
Kjerulf, Theodor: I, 202.
Kjøbenhavn: II, 37 ff., 52 ff., 65 ff.; II, 256, 613 ff., 624—5.
Klingenberg, B.: II, 477.
Knudsen, Knud: II, 287—8, 317, 451.
Krogness, J. R.: II, 383.
Krohn, Georg, skuespiller: II, 285.
Krohn, Henrik: II, 275, 319, 615, 616.
Krohn, Michael, konsul: II, 360.
«Kongen»: I, 121, 130, 136.
«Kongsbergs adresse»: I, 178.
«Kongsemnerne»: II, 254—5, 369, 602.
Koren, Aug., overlæge: I, 198, 200.
Koret, eller repræsentanterne for det sociale milieu i
    Bjørnsøns skuespil: I, 5.
Krimkrigen: I, 273; II, 6 ff., 328, 346—7, 516, 523, 534.
Kristiania: I, 138 ff., 199 ff., 205 ff., 224, 262 ff., 282 ff.;
    II, 45—6, 210 ff., 375 ff.
Kristiansund: I, 115.
Krogh, O. Th. («Lille Theodor»): I, 163; II, 119, 462.
«Krydseren»: I, 178—9, 221, 229, 247—8; II, 46, 90,
    229, 301, 407.
Kulterstad, Arne, se Arne K.
Kvikne: I, 23, 29, 46, 62, 67.

Laading, Herman: II, 269.
«Laboremus»: I, 132, 214—5; II, 227, 245.
Lamartine: I, 106, 109, 156; II, 47, 86.
«Landkjending»: II, 174, 306.
Landstad: II, 66, 96, 99—100, 146, 249, 337.
Langlet, arkitekt: II, 259.
Lassen, Hartvig: I, 277; II, 99, 342—4, 477, 482.

XXIII

- Legouv , Ernest: II, 227—8.
«Leonarda»: II, 227.
Lerche, prokurator: I, 142; II, 119.
Lessing: I, 185, 231.
Levin, Israel: II, 52, 624.
Lichtl , katholsk prest: I, 187—8.
Lie, Ida: II, 494.
Lie, Jonas: I, 121, 139, 157, 183, 188—9, 197, 314—6;
II, 55, 119, 176, 201, 265, 317, 379, 557.
Lindeman, Ludvig: II, 100, 482.
Lindholm, Joachim: I, 142, 144, 156, 183, 187, 198;
II, 201.
Lindseth, Erik: I, 105, 109 ff., 138, 145, 164 ff., 288;
II, 202, 208—9, 210.
Lochmann, professor: II, 140.
Lomsdalen, Bjørn, Bjørnstjerne Bjørnsons tipoldefar: I, 34.
Lyng, G. V.: II, 25, 447—8.
«Lyset»: I, 5, 136.
L berg, Ole: II, 344.
L chen, Arne: II, 124.
«Løft dit hoved, du raske gut»: II, 580—3.
Løkke, Jakob: II, 388.
- «Magnhild»: II, 247.
Mallefille, F licien: II, 90.
Manderström, udenrigsminister, II, 519.
Manthey, statsraad: II, 405.
Marlowe: I, 195, 237; II, 633.
Mejdell, Ditmar: I, 248; II, 46, 407, 470, 478—9.
Mejdell, N., bergmester: II, 207, 541.
«Mellem slagene»: I, 24—27, 69, 194, 320, 334; II,
8 ff., 13 ff., 63 70, 146, 208, 210—211, 226, 239—240,
247, 272, 602.
Meltzer: II, 59, 210.
Michelsen, I. A., konsul: II, 344—5, 352.
Milton: II, 135, 242—3, 568.
«Mindets magt», digt af Henrik Ibsen: II, 403.

XXIV

- Moe, Jørgen: I, 96; II, 96—7, 99, 198, 286, 337, 622.
Moe, Moltke: II, 94, 197.
Molde: I, 49, 75, 85 ff., 99 ff., 116 ff., 224; II, 418.
Molde skole: I, 86, 93 ff., 100—101, 132 ff.
Monrad, M. J., professor: II, 195, 202—4, 210, 252, 384, 472—5.
Montgomery, general: II, 520, 565.
«Morgenbladet»: I, 29, 107, 156, 160, 177, 200, 205, 237, 256, 260, 277, 293, 312, 316, 320—1, 327; II, 67, 90, 120, 138, 200, 202, 206, 210, 231, 252—3, 259, 260, 341, 345, 351, 367—8, 382 ff., 404 ff., 462, 467, 469 ff., 479, 506, 512, 515, 527 ff., 538, 548 ff., 559, 561, 592 ff.
Mossige, lensmand: II, 391.
Motzfeldt, Ketil: II, 513.
Munch, A.: I, 289 ff., 317; II, 42, 97—8, 244, 248, 291, 299, 337—9, 434, 471—2.
Munch, P. A.: I, 271, 283; II, 9, 26, 96, 99 ff., 102, 105, 258, 265, 439, 455, 629, 636—40.
Munthe, Gerhard: II, 262.
Musset, Alfred de: II, 20—21, 86—8.
Møller, Poul: I, 231.
Møller, P. M.: II, 235—7.

Napoleon (Bonaparte): II, 9.
Napoleon den tredje: I, 106; II, 7, 371, 411.
Naturskildringer i Bjørnsons digtning: I, 4 og 5, 28, 58—59, 61—63. Jfr. Bjørnsons syn paa naturen.
Nesset, i Romsdalen: I, 48 ff., 62 ff., 83, 162 ff.
Nielsen, P., skuespiller: II, 272, 285.
Nielsen, Sivert: II, 383.
Nissen, Erika: II, 494.
«Nord og Syd»: II, 361.
Nordraach- eller Nordraak-slegten: I, 38.
Nordraach, dekorationsmaler, komponisten Rikard N.s far og Bjørnstjerne Bjørnsons morbror: I, 33, 145, 156—7, 160; II, 202, 488—9.

XXV

Nordraach, Richard, eller Rikard Nordraak (han skrev sit navn paa begge disse maader): I, 41, 145; II, 483. 487—499, 556.

«Norma»: I, 147; II, 115—6.

«Norsk folkeblad»: I, 269; II, 415.

«Norsk retstidende»: I, 75, 126.

Novembertraktaten: II, 7.

«Nya nordiska dikter och skildringar»: II, 604.

«Ny illustreret tidende»: I, 138, 329.

Ny-norsk kultur: I, 16, 267 ff.; II, 64—5, 79, 441—2, 454 ff., 576 ff.

Ny-norsk renaissance, dens litteratur: I, 18; II, 75 ff., 104.

Ny-renaissance, den germanske: I, 16.

«Nyt tidsskrift»: II, 494.

Oehlenschläger, se under Ø.

«Ole Stormoen»: I, 289; II, 11, 126.

Olrik, Aksel: II, 23, 63.

Olsen, Rolf: II, 454, 477.

Ordsprog, norske: I, 192; II, 93.

Oscar I: II, 346, 348, 376.

Oscar II: II, 548.

«Over de høie fjelde»: II, 308, 313, 460.

«Over Ævne»: I, 213; II, 78, 154, 176.

Overskou: II, 365.

Owren, Tobias: I, 98.

«Paa Guds veie»: I, 71, 100.

«Paa Storhove»: I, 161, 214—15; II, 88, 218, 245, 307.

Paludan-Müller: II, 43, 248.

Parelius, Sofie: I, 236, 253, 285.

«Paul Lange og Tora Parsberg»: I, 125, 130, 213; II, 154.

«Peer Gynt»: II, 314, 316, 460.

Petersen, Clemens: II, 52, 146, 153, 199, 205—6, 237—9, 290, 317, 361, 445, 450, 616—7.

XXVI

Petersen, N. M.: II, 96, 224, 433 ff., 439, 451.

Petersen, Siegwart: II, 477.

Ploug, Carl: II, 5—6, 55, 253.

Prahl, Jan Henrik: II, 319.

«Prinsessen», digt af Bjørnson: II, 180.

Prom, Jacob, skuespiller: II, 272, 285, 296, 365.

Quam, A., statsminister: I, 87, 95, 104.

Quam, Peter, skolebestyrer: I, 181.

Rathke, profesor: II, 48—9.

«Rauma», romsdølernes studenterforening: I, 157, 181.

Rechdahl, Thomas: I, 93, og under trykfeil.

«Redaktøren»: II, 425.

Reformforeningen: II, 382 ff.

Reimers, Karoline, se Karoline Bjørnson.

Reitan, kirkesanger: II, 465.

Richardson, Samuel: II, 247—8.

Richter, Ole: II, 7, 325, 374, 482, 524, 526, 533, 557
593, 598.

Riis, Cl. P.: II, 454.

Rolfen, Nordahl: II, 302.

«Romsdalen», Bjørnsons digt: I, 6, 38; II, 175.

«Romsdals budstikke»: I, 107, 111—112; II, 138.

Rosenberg, Carl: II, 238, 449—450.

Ross, C. M.: II, 356.

Ross, Hans: II, 197.

Rousseau, Jean-Jacques: II, 44, 134—5, 164, 242—3,
245, 248.

Runeberg: II, 564.

Ruskin, John: II, 373.

Røed eller Rød, Erik (?), huslærer hos presten Bjørnson:
I, 71.

«Samfundsbladet»: I, 180 ff.

«Samtiden»: I, 300—1, II, 357.

Sand, George: II, 45, 248, 250, 617.

XXVII

- Sandeaau, Jules: II, 21, 28, 88—9, 230, 602.
- Sars, J. E.: I, 36, 151, 160, 163, 176—7, 181, 219, 229, anm., 256, 262, 265, 276, 294, 300, 307; II, 9, 49, 91, 105, 114, 119—120, 123, 125, 137, 205, 346, 373, 379, 383, 413, 482, 513.
- Schack, Hans Egede: II, 314—5.
- Schandorph, Sophus: II, 53.
- Schiller: I, 42, 65, 132—4, 208; II, 240, 243—4, 300.
- Schirmer, Heinrich: II, 259.
- Schreiber, frøken: II, 202.
- Schrumpf, Augusta: I, 178, 220 ff., 297.
- Schweigaard, A.: I, 142, 269—70, 315; II, 45, 118, 333, 340, 397—8, 410, 412, 414—6, 421, 423—4.
- Scipio, Africanus: I, 209—10.
- Scott, Walter: I, 86, 87.
- Scribe, Eugène: I, 280, 282; II, 28, 89 ff., 225—236, 299, 436, 448, 453, 467.
- Shakespeare: I, 194, 195, 214, 226, 237, 256—9, 268; II, 65—6, 87, 91, 96, 133, 152, 214, 221, 227, 234, 241—2, 300, 314, 445, 458, 568, 602.
- Shelley: I, 122.
- Sibbern, Georg, statsminister: II, 505, 513.
- «Sigurd Jorsalfar»: II, 161, 309.
- «Sigurd Slembe»: I, 101, 105, 130—1, 157; II, 240, 322, 329, 380, 497, 567, 570, 607.
- Skandinavisme: I, 319; II, 5 ff., 125, 253, 349, 403, 441, 457.
- Skavlan, Olaf: II, 482.
- Skei, Bjørn Pedersøn, Bjørnstjerne Bjørnsons farfar: I, 42; II, 141.
- Skjæbnetro eller fatalisme, Bjørnsons forhold til denne: I, 207, 212; II, 140—3, 155.
- Snorre Sturlasons kongesagaer: I, 86, 90, 96—98, 193—4; II, 9, 62, 146, 198, 564—6.
- Sohlman, August: II, 565.
- Souvestre, Émile: II, 22.
- Sparre, Erik: II, 508.

XXVIII

- Spencer, Herbert: I, 320.
Stabell, Adolf Bredo: I, 147; II, 427.
Stang, Emil: II, 37.
Stang, Fredrik: I, 142, 270; II, 118, 333, 397, 412, 415, 548.
Statholderstriden: II, 499 ff., 581—2.
Steen, Johannes: II, 355, 383 ff., 420, 426, 557.
Stockholm: I, 331 ff.; II, 4.
Storm, Gustav, professor: II, 198.
Studentersamfundet (det norske): I, 180 ff., 303 ff.
Studentertoget til Upsala: I, 330 ff.; II, 3 ff., 29.
«Støv»: I, 131; II, 174.
Sullustad, frøken (senere fru Krohn): I, 236, 255, 285.
Sundt, Eilert: II, 118, 120 ff., 125, 137.
Svendsen, Laura (senere fru Gundersen): I, 225, 229, 236, 249 ff., 256 ff.; II, 210.
Sverdrup, Johan: I, 2 og 21; II, 119, 355, 383 ff., 391 ff., 420, 482—4, 487, 557—8.
Sverige: II, 4 ff.
Sverre, Kong: I, 27, 234; II, 9—10, 16 ff., 40, 130, 358, 570.
Swedelius, professor: II, 5.
«Synnøve Solbakken»: I, 43—44, 68, 129—131, 136, 150—1, 163, 189, 195, 282, 296; II, 56 ff., 61, 63, 84, 139—142, 145, 147 ff., 157, 159, 167, 169, 172, 180, 182 ff., 188 ff., 199 ff., 202 ff., 447, 451, 459, 579, 620 ff.
Søgne prestegaard: I, 34, 127, 287; II, 14, 167, 312, 373, 604.

Tegnér, Esaias: II, 522—3.
Thaulow, Fritz: II, 262.
Theater, Bergens: I, 231, 236; II, 266 ff., 303 ff., 323—4, 366—8, 373.
Theater, Christiania (paa Bankpladsen): I, 160, 196, 222 ff., 235, 248, 311 ff., 329, 365—6, 431 ff., 440 ff., 477 ff.
Theater, Christiania norske (i Møllergaden): I, 246, 248, 284; II, 453.

XXIX

Theater-slaget, i 1856: I, 189, 312 ff., 329; II, 10—11.

Theaterstriden i 1859—60: II, 430 ff.

Thesen, Hilda: I, 92—93.

Thomsen, Grimur: I, 290—1.

Thoresen, Magdalena: II, 302.

Thrane, Marcus: I, 146.

«Thrond»: I, 334; II, 55—6, 144, 146—7.

Thues læsebog: I, 96.

Tidemand, Adolf: II, 97, 124, 137—9, 206, 260—1, 462.

Tieck: I, 148; II, 65.

Tofte-ætten: I, 35, 37.

Trondhjem: II, 302, 305.

«Trondhjems-Posten»: II, 305.

«Træet», digt af Bjørnson: II, 319.

Tønsberg, Chr.: II, 98—9, 276.

Ueland, Ole Gabriel: II, 114—5, 383 ff., 399, 410—1, 414—6, 419—421, 545.

Ungarernes frihedskamp: I, 113, 122.

Upsala: I, 332; II, 4.

«Upsala-Posten»: II, 547, 561.

Vaudevillen: I, 255—6.

«Valborg», tabt skuespil af Bjørnson: I, 196; II, 68.

Vedel, Valdemar: II, 291, 315.

Veiten, Einar: I, 68—69, 130; II, 35—36, 40, 129.

Vekselbrug i Bjørnsons liv, mellem handling og digtning: I, 11.

Velde, Ole: II, 383.

«Venevil»: II, 319—320.

«Verdens Gang»: II, 489, 495.

Vesterlandsk livskunst: I, 14—16, 21.

Vig, Ole: I, 153, 314; II, 202.

«Vildanden»: II, 314, 316.

Vinje, Aasmund: I, 139—140, 142—143, 146 ff., 205, 269, 272, 302, 314; II, 41 ff., 46 ff., 49, 115—6, 120, 170, 176, 210, 382, 408—417, 422, 425, 429, 448, 452 ff., 482, 485—6, 499, 503, 530, 539, 544—5, 595.

XXX

Vislie, Vette: II, 105.

Vogt, Jørgen B., statsraad: II, 347.

Voltaire: II, 44.

Weilbach, Philip: II, 625, 629.

Weisse, J. P.: II, 482, 541.

Welhaven: I, 96, 142, 189, 201 ff., 219—220, 269, 289 ff.,
317; II, 5, 45, 91, 97, 105, 107, 117, 123—4, 155, 159,
169, 181, 248—9, 337, 463, 584, 614.

Werenskiold, Erik: II, 262.

Wergeland, Henrik: I, 33, 39, 53—56, 82, 91, 96—97,
109, 113, 122, 143, 153, 157, 194, 196, 198, 202—5,
219—220, 269, 284, 314, 318—9; II, 99, 102, 105, 107,
111—2, 131, 159—160, 169—171, 173, 177, 181, 244,
257—9, 265, 337, 340—4, 350, 356, 459, 463, 637.

Wessel, Johan Herman: II, 299.

Wexels, prest: II, 142, 153.

Wiehe, Vilhelm: I, 160, 235, 298; II, 210, 289, 365,
468—9.

Wille, Valdemar: II, 52, 625.

Wolf, Lucie, se Johannessen.

Oehlenschläger: I, 86, 96, 160, 193, 246; II, 214, 224,
226, 238—240, 251, 283—4, 288—296, 445—6, 453.

Øistad, Mari, Bjørnstjerne Bjørnsons oldemor: I, 35, 38.

Økonomisk liv i 1850-aarene: I, 233, 264 ff., 271—2,
283—4, 287; II, 5, 64, 103, 118, 269, 273, 276, 278,
326—335, 457.

«Ørneredet»: II, 199.

Østgaard, Nikolai: II, 25, 71, 98, 155—6, 339, 463, 617.

Øwre, Adam (læge): I, 183, 186, 187.

RETTELSE OG TRYKFEIL.

- I, 31: Pram, læs Prahm.
46, l. 14 fra neden: næsten 89 aar, læs: næsten 91 aar.
91, l. 10 fra oven. Efter Marryat og Cooper skal indføres: samt Defoe's Robinson Crusoe.
93, l. 4 fra oven: søstersøn, læs svoger.
101, l. 13 fra neden: op til Røisvandet, læs: til Røisan, udover langs stranden i vest.
112, l. 3 fra oven: om vaaren, læs: som vaaren.
124, l. 9 fra neden: de milde, læs: det milde.
187, l. 14 fra neden: lirekasse-spiller, læs: akkordion-spiller.
222, l. 8 fra neden: danske vaudeviller, læs: danske og franske vaudeviller.
273, l. 2 fra oven: 1863, læs: 1862.
273, l. 3 fra oven: følgende, læs: næstfølgende.
288, l. 14 fra oven: i «Arne», læs: i «Synnøve» og «Arne».
- II, 25, l. 2 fra neden: «Husjomfruen», læs: «Husjomfruen», af Østgaard.
52, l. 10 fra neden: N. Wille, læs: V. Wille.
87, l. 5 fra neden: Luzon, læs: Suzon.
152, l. 4 fra oven: serkeste, læs: sterkeste.
163: Overskriften: til «De nygifte», læs: til «En glad gut».

XXXII

- 233, l. 5 fra neden: flegma, læs: overfyldige flegma.
- 418, l. 7 fra oven: byfoged Leths, læs: enkefru Leths.
- 422, l. 13 fra oven: Østregade o. s. v., læs: Toldbodgaden. (Storthinget i 1859 aabnedes nemlig i det gamle lokale i kirkedepartementets gaard i Toldbodgaden. Ved dennes nedre ende lagde de udenlandske dampskibe til, og høiere oppe i gaden laa apothekerne «Elefanten» og «Svanen» samt adskillige kolonial- og fedevarebutiker. — Meddelt af ekspeditionschef A. Collett.)
- 431, l. 8 fra neden: samme aars høst, læs: næste aars høst.
-

FØRSTE DEL

INDHOLD.

	Side
I. Bjørnsons portræt	1— 8
II. Bjørnsons plads i historien	11— 22
III. Bjørnsons barndom i Kvikne og Romsdalen .	23— 84
IV. Skoledagene paa Molde	85—137
V. Bjørnsons læreaar i Kristiania	138—334

ILLUSTRATIONER.

	Side
1. Bjørnson i sit 70de aar (fotogravure efter fotografi af Karl Anderson).	
2. Bjørnsons portræt (fotografi ved Karl Anderson, oktober 1902)	1
3. Bjørnson ved sit arbejdsbord (do.)	9
4. Facsimile af Bjørnsons haandskrift fra 1880	22
5. Bjørgan prestegaard (fotografi ved prof. Moltke Moe)	23
6. Bjørnsons første hjem (Bjørgan), (fantasi-tegning af Gerhard Munthe)	25
7. Peder Bjørnson (haandtegning af student Prahm)	31
8. Peder Bjørnson (fotografi)	40
9. Elise Bjørnson, født Nordraak (fotografi)	41
10. Langfjorden (med Nettet), (amatør-fotografi ved forfatteren)	49
11. Nettet i Romsdalen (fotografi ved Eilert Dahl, Molde)	51
12. Nettet prestegaard (amatør-fotografi ved forfatteren)	53
13. Nettet prestegaard (fot. ved Eilert Dahl, Molde)	65
14. Udsigten fra Molde (fotografi)	85
15. Molde hovedgade (fot. ved Axel Lindahl)	100
16. Theatret paa Bankpladsen	138
17. Facsimile af Bjørnsons haandskrift fra 1851	144
18. Do. fra 1852	158
19. Bjørnson i hans 27de aar (litografi fra 1859)	167
20—21. Facsimile af Bjørnsons haandskrift fra 1854	307
	og 308

Bjørnsons portræt.

Du er den friske iling i
vort træge vane-gjænger.
Du er den salte havstrøm, som
i vore lumre fjorde kom.

Din tale er den gang, som bryder
 did ind, hvor malmen aaren skyder.
 Og, hvor dit blik i langsyn luer,
 der fortid vi hos fremtid skuer.

. . . . .
 Vi elsker dig for dette mod,
 som altid foran fanen stod, ...
 vi elsker, at du gav os alt,
 din fred, din fremtid, da det gjaldt.
 Vi elsker dig — alt had tiltrods! —
 fordi du turde tro paa os.

Disse ord, som Bjørnson for en menneske-
 alder siden rettede til Johan Sverdrup, opposi-
 tionens fører i det norske storting, vil af et
 tusenstemmigt ekko kastes tilbage mod ham
 selv. Ud af sin egen trang har han formet det
 billede af en ny-norsk høvding, som han en
 tidlang trodde at finde virkeliggjort i Johan
 Sverdrup. Men for det sidste halvhundrede aars
 norske historie er det sandsynligvis Bjørnstjerne
 Bjørnson, som vil komme til at staa som det
 mest fuldstændig udviklede modstykke til det
 gamle Norges høvdinge.

En sjelden harmonisk forening af ydre og
 indre fortrin gjorde ham til en selvskreven fører
 i en tid og i et land, hvor aandskamp blev
 den vigtigste eller næsten den eneste form af
 strid; og hvor billedklædte og viljefyldte tanker
 blev de sterkeste og mest langtrækkende vaaben.

En født fører er den, for hvem det er et livsbehov at sætte mange andres kræfter i gang, foruden sine egne, og som formaar at give tusener fart. En kraft-udløser, som føler andres voksende evner som tillæg til sine egne, og som hjælper en hel menneske-gruppe til at forme nye organer for sin livstrang.

«En kamp-stor tid, — og vi er med!
 Paa jord det største er at være,
 hvor kræfter, som er stort igjære,
 skal tage skikkelse og sted; —
 at give af sin egen ild,
 netop som gydningen skal til,
 at trykke af sin egen form
 i det, som bliver slegters norm.» . . .

Næsten lige begavet som fortællende, lyrisk og dramatisk digter; lige overdaadig udrustet som digter, taler og theaterchef. Og med et overskud af livskraft, som gjorde, at han fik tid til paa én gang at udsende livsbilleder og sange, ladede ind higen og handlekraft, og til at henvende sig direkte til almenheden gennem avis-artikler og taler og endnu mere direkte til en voksende privat vennekreds gennem samtaler og breve. Man har løselig anslaaet hans avisartikler til noget saadant som ti tusen bog-sider, og han har selv med spøgende overdrivelse sagt, at hans digtergave næsten gik med til frimerker, ialfald naar han var i udlandet.

Ingen af vore digtere har formaaet at gjøre sig mere nærværende, selv om han var langt

borte. Ingen har saa ivrig benyttet den nye tids brevpost og aviser til at være mange steder paa én gang. Det er med ham, som med professor Tygesen i «Geografi og kjærlighed», at hans tanker vandrer videst om i verden, naar han er hjemme, og er mest hjemme, naar han er i udlandet.

Herhjemmefra eller fra udlandet har han kastet sine billedsyner som lange solstreif over landet,

«som det stiger frem,
furet, veirbidt over vandet
med de tusen hjem»; —

over menneskenes og hele den levende naturs seige og taalmodige kamp med vældige hindringer (i indledningen til «Arne» og digtet om «Romsdalen»). Med sit fjernsyn har han omfavnet landet «ifra grænsen og ud til de drivende garn».

«Norge, Norge,
blaanende op af det graagrønne hav,
øer omkring som fugleunger . . .

. . . . .
Norge, Norge,
hytter og hus og ingen borge,
blidt eller haardt,
du er vort, du er vort,
du er fremtidens land.»

Ingen har her i Norden havt større evne til at skabe selvlysende syner. Ingen har bedre magtet at vende alles øine did, hvor han saa. Mange af vore svagheder og feil har hans fjern-

syn vist os, og mange mørke punkter. Men dog især «de steder, som solen bærer straalers paa», som han selv siger i «Synnøve», — lige fra Solbakken, hvor Synnøve bodde, til de solbelyste tinder i det fjerne, som fredssagen og kvindernes sag kaster lys paa.

«Vi søger i skogen de sollyse pletter,
aa nei, som det dufter og yrer og sprætter!»

Saa udbryder børnene i «Fredsoratoriet». Og hele den store universitets-kantate, «Lyset», er som en række af solstreif, kastet henover verdenshistoriens lyspunkter, — ligesom Henrik Wergeland havde besunget menneskehedens livsalige «lysbrudd i mørket».

I nordisk litteratur har neppe nogen digter i den grad som Bjørnson været menneskeskildrer og naturskildrer paa én gang; eller uvilkaarlig forstaaet at faa menneskeskikkelser til at leve intenst sammen med den omgivende natur, til dels ogsaa med det omgivende samfund. Til de overordentlig fyldige indtryk af norsk natur i hans gamle og nye fortællinger svarer, hvad man kunde kalde koret eller den usædvanlig fyldige fremstilling af den sociale baggrund i mange af hans skuespil, — fra «Halte-Hulda» og «Maria Stuart» til «En fallit», «Kongen», «Det ny system», «Over ævne» (begge stykker) samt «Paul Lange og Tora Parsberg».

Og som hans menneskeskikkelser ikke lever løsrevet fra naturen eller det omgivende menne-

skelige milieu, men i inderlig sammenhæng med dem begge, saaledes vil ogsaa billedet af hans egen sammensatte personlighed maatte sees sammen med hans samtids higen og stræben og med de to modsatte sider af Norges natur. Baade med dens voldsomhed eller barskhed og med dens overraskende mildhed er Bjørnson i slegt. I sit store digt om «Romsdalen» skildrer han først fjeldnaturens væld og dernæst selve fjorden, naar den er voldsom og vred, fordi de stillestaaende magter vil stænge veien for dens løb.

«Prøver saa fjeldene sætte ham fast,
trykker sig sammen og gjør det trangt, —
med vaade fingre som en konkylie
tar han det hele nærgaaende pas,
sætter for munden og tuder i det
med vestenveirs-lunger, — saa kan du vide,
larmen blir vældig og strømmen kvass.

. . . . .
Dette er Romsdalens stride land!

Nu er jeg hjemme. . . . .

Hver eneste mand, her er han tolket:

Kjender du fjorden, kjender du folket.»

Men ogsaa det varme og det kjærlige i naturen hører med til folkets karakteristik:

«En er fjorden midt i et slag,
en anden er han en solskinsdag,
naar stille i straalende fryd han kommer,
og alt, som har navn,
bare han ser det, han tar det i favn,
speiler det, vugger det, —

var det saa fattigt som graastens-mosen,
 var det saa flygtigt som bække-osen.

. . . . .
 — Tænker de gamle: han er ikke ond;
 vrede og glæde i rigere mon
 han eier end andre; — er ikke falsk,
 men ligesæl, lunefuld, hastig, — romsdalsk.»

Det forekommer mig, at hans barndoms
 fjelde kaster noget af dette digt tilbage paa dig-
 teren selv. Ogsaa han rummer i sin person det
 barske og det blide, de to sider af Norges natur.
 Det hele digt høver som en ramme om digteren
 og hans livsverk. Vi kan tage ud dette lille
 stykke af hans digtning og gjøre det til indfat-
 ning og krans om det øvrige. Ved siden af
 Wergeland vil han for en række af slechter kunne
 staa som den typiske nordmand, — som den,
 der udformede begge sider af naturen i en hi-
 storisk menneskeskikkelse.

Det er derfor ogsaa han, som har havt
 mest øie for disse to modsætninger i land og
 folk, og som har manet frem nogle af de mest
 levende repræsentanter for begge grundformer.
 Stride og heftige naturer fra Thorbjørn Granlien
 i «Synnøve Solbakken», eller Halte-Hulda, Sigurd
 Slembe, Bothwell, Arnljot Gelline og Sigurd Jor-
 salfar — ligetil Kurterne og Edvard Kallem;
 men ogsaa fine og skjære kvinder, fra Synnøve
 og Ingerid til Ragni (i «Paa Guds veie»), — lyse
 og blonde som hjerkeløvet om høsten; eller aabne
 og varmhjertede naturer som medlemmerne af

familjerne Riis og Sang eller Tora Parsberg. Bjørnsons virkelige selvportræt ligger i alle disse menneskeskikkelser tilsammen. Han har uvilkaarlig brugt dem alle som organer for sin egen selvudfoldelse og vekst. At vise, hvorledes han har røbet sin egen mangfoldig sammensatte livstrang, idet han tegnede andres, og hvorledes han har benyttet formningen af menneskeskikkelser til selv at udvikle sig og vokse, er hovedindholdet af denne bog.

BJØRNSON VED SIT ARBEIDSBORD, AULESTAD.
(Efter fot. af Karl Anderson. Okt. 1902).

Bjørnsons plads i historien.

Jeg levde mere end jeg sang;
jeg tanker, harm og jubel slang
omkring mig, hvor jeg gjæsted;
at være, hvor det netop gjaldt,
det var mig næsten mer end alt,
som ved min pen blev fæstet.

Det vil ikke være let at finde nogen digter, som har drevet et mere harmonisk vekselbrug mellem handlingens liv og livet i billedernes verden. Man kunde fristes til at kalde ham sin tids mest levende nordmand, — som Henrik Wergeland før ham. En stor kampdigter har han været, som Shelley, Victor Hugo eller Wergeland, og ligesom disse fyldt af kærlighed til alt levende og trang til at omslutte alle med sin livstrang. Saa har han selv tænkt sig det gamle Norges krigshøvdinge, en kong Sverre eller en Olav den hellige: Ofte heftige og harmfulde, fordi de var varmhjertede naturer, hos hvem følelsen af uret vakte en voldsom reaktion.

Bjørnstjerne Bjørnson vil for mange slegtled staa som en af sin tids repræsentative skikkelser; en blond og høivokset germaner, «ret i veden» som et mastetræ, og med sit lange, ligesom rødt-flammende navn vaiende i striden som en fane, Lys af lød, som i sin tro paa menneskene og paa livets magter. Stadig fremadvendt som bogstavtrækkene i hans haandskrift. Fuld af haab endog midt i en mismodig tid, fordi hans trang til aktivitet ikke tillod ham at staa som en blot og bar tilskuer til livets onder. Bevidstheden om et onde blir hos ham i en usædvanlig grad til en aktiv drivkraft, en kjæpende magt, som det er ham en glæde at benytte. Smerte og skuffelse har stadig rammet hans ømfindtlige sind. Mere end de fleste har han været udsat for skud, fra aabent hold og baghold. Faa nordmænd har virket saa indbydende paa store og smaa modstandere. Ligesom det dyr, han bærer som en gjentagen udfordring i sit navn, frembød han sit lands største skudpræmie. Og selv om det viste sig, at han ikke kunde fældes, blottede han dog ikke sjelden et eller andet svagt punkt, hvor han kunde saares. En gang imellem rystede han pilene af sig og viste alle, at hans sind ikke var forgiftet:

«Jeg kjæmper helt foruden had;
det som jeg elsker, gjør mig glad,
skjønt varm og vred tillige.

. . . . .

Men som jeg staar her nu idag,
 jeg har ei hevn, jeg har ei nag
 til nogen mand paa jorden. —
 Giv saa igjen lidt hjertelag
 til den, som bare mente s a g
 og elsker hele Norden!»

Skuffelse og smerte har han brugt til at udløse nye kræfter hos sig selv og hos andre. Ikke mindst harmen har han benyttet som en mobiliserende kraft, hvormed han skabte sig et hærfølge, ligesom «theaterslaget» (1856) til kampen mod kongens «absolute veto» og kampene for Norges ret overfor Sverige. Gang paa gang er det ham, som har frembragt en forløsende krise og forvandlet en kronisk strid til en akut, — som en ægte dramatiker.

Det fremadvendte og aktive, det altid virksomme i hans natur bidrager — ved siden af den lykkelige harmoni mellem indre og ydre evner — til at forklare hans lyse sind. Netop i denne henseende vil hele den vesterlandske verden kunne betragte ham som en af sine fløimænd og i hans person studere noget af hemmeligheden ved de vesterlandske folks herredømme over jorden.

Jo mere udviklet og fint sammensat menneskenaturen blir, desto mere ømfindtlig og saarbar. Det tragiske element blir intensere i kvalitet, selv om det kan indskrænkes i sit omfang. Men netop tragediens kunst viser os det, som er menneskets medfødte frihedsbrev, en magna

charta nedlagt i vor egen natur. Det sjælelige indtryk af et onde er ikke blot et passivt speilbillede eller et ørkesløst ekko, som tilføier ondt til ondt, som i alle tiders dekadente kultur. Fornemmelsen af et onde er en født kjæmper og befrier. Bevidstheden om sygdom er en væbnet magt, som kjæmper for sundhed. Smerten er et allarm-skrig, en krigserklæring, en forbedelse til kamp.

Hos harmoniske naturer er enhver forestilling og følelse forbundet med et tilsvarende stærkt viljes-element. Den menneskelige tanke er ikke født til østerlandsk resignation eller til at finde sig i «det faktiske». Som Pallas Athene springer mennesketanken væbnet frem af den tænkende pande. Hele den vesterlandske kultur ærer den stridbare tanke, lig den Athena Promachos, «Forkjæmperinden», hvis vældige statue paa Akropolis løftede sin gyldne lanse høit imod det blaa, som et sjømerke for seilerne.

Denne harmoni mellem tænke- og handlekraft, som grækerne i sin høieste blomstringstid satte saa stor pris paa, vil til alle tider være som et sjømerke for de fremadvendte folkeslag. Det vil staa som et kjendemerke paa det, som Goethe kaldte for et «fuldstændigt menneske», ein Vollmensch. Det var derfor, at Goethe, en af ordets største kunstnere paa vor jord, følte trang til at forandre det gamle skriftord «I begyndelsen var ordet» til «I begyndelsen var handling» — Im Anfang war die That. Glæde i aktivitet

har været hemmeligheden ved de vesterlandske folks livsmod og ved deres forbausende fremgang. «Meliorismen» og fremgangstroen, som mere og mere er bleven indvævet i de vesterlandske folks religion, er netop fremgaaet af det aktive forhold til livets onder. Netop af en voksende følelse af disse onder har de udtaget en voksende higen mod det bedre.

Et af de genialeste træk — omend et af de lidet paaagtede — i Goethes «Faust» er det sted i prologen, hvor digteren stiller Mephistopheles's sortsyn paa menneskene i modsætning til Herrens, den evig skabendes, lyse syn. Mephistopheles haaner menneskenes saakaldte fornuft og høje stræben, som gjør, at de dratter endnu dybere ned end de øvrige dyr, — «lig hine langbenede cicader», som altid løfter sig til flugt og altid falder ned igjen i græsset; kun med den forskjel, at mennesket falder ned i hver en pøl!

Goethes Gud derimod elsker netop denne «dunkle trang», som driver menneskene til at ville forandre sine kaar. Han tror paa menneskene, fordi de higer og stræber. Han ser mindre paa resultaterne end paa selve drivkraften.

«Es irrt der Mensch, so lang er strebt.»

Men som englensynger tilslut:

«Wer immer strebend sich bemüht, den können wir erlösen.»

Goethes guddom er selv «det vordende, som evig lever og virker».

Denne glæde i det vordende, det er hemmeligheden ved Bjørnsons lyse sind og det saa at sige blonde ved hans digtning, trods alle tragiske islæt. Det er dette, som har holdt ham ung i sind til hans syttiende aar. Og det hænger sammen med den usædvanlige harmoni mellem trang til at beskue og trang til at handle.

Bjørnsons plads i historien er som en af Norges og hele Nordens merkeligste repræsentanter for den tid, som man har kaldt for «den germanske ny-renaissance»; den tid, da tyngdepunktet i verdenskulturen flyttede over til de germanske folk. Et af sine første store udtryk i litteraturen fik denne tid netop gennem Faustskikkelsens fornyelse og vekst. Det gamle Europas menneskehed var selv en Faust, som ønskede sig ung igjen, og som blev forynget, ved menneskenaturens egen magi. Det var, som om hele folkeslag skiftede ham og begyndte at skyde nye organer, — i statsliv og næringsliv, i videnskab og kunst.

Et af de mindste, men kanske alligevel et af de merkeligste eksempler paa dette vaarbrud af kræfter, denne nye foretagsomhed paa næsten alle livets felter, er det norske folks historie i dette tidsrum. Jo mere nordmændene stod tilbage, jo mere de tidligere laa i dødvandet, desto mere iøinefaldende er den energi, hvormed de har skabt sig nye eller fornyede organer for sine livsbehov. Den ny-norske renaissance er et af de mest anskuelige led i det nye opsving

over hele den germanske verden. Væsentlig de samme kræfter, den samme sjælelige proces kan studeres i Norges nye historie, som i de større eller mere folkerige landes historie. I enkelte henseender endnu bedre i Norge, siden nordmændene havde en længere vei at tilbagelægge: de havde mere at indhente. Og vor renaissance er ialfald paa litteraturens omraade kommen sidst og har den fordel at være den nyeste. Den er endnu ikke helt forbi. Vaaren kommer senere til os, som bor saa langt imod nord. Men til gjengjæld kan det hænde, at vi endnu har vaar, mens den hos de sydligere folk er forbi. Vor norske sendrægtighed — eller kanske snarere vor mere afsides beliggenhed — gjorde, at folkevandringernes store vækkelse og gjennebrud kom senere til os end til de øvrige germaner; ja endog senere end til sydsvensker og danske. Men en fordel ved dette var, at folkevandringernes bevægelse kom til os i en noget mere fremskreden kulturform. Vi kom sidst; men vi arvede ogsaa mest. Paa den maade gik det til, at Norge med dets nybygder frembragte den høieste form af hedensk eller gammel-germansk kultur, og ikke mindst litteratur. Vor gamle litteratur, som sikkert havde arvet meget genialt forarbejde fra de svenske og især de danske, og arvet endnu mere fra de sydligere boende germaner og kelter, — den er endnu den dag idag hele den germanske stammes største og rigeste literære skat fra folkevandringernes store gjen-

nembruds-tid. Netop i den nye germanske renaissance har alle germaner brugt af denne skat og med nogen grad af ret betragtet den som sin. Thi den indeholdt for en stor del frugterne af alles arbeide.

Noget lignende gjælder den ny-norske renaissances litteratur. Vor litteratur-blomstring kom senere end den syenske og den danske «guldalder», som igjen begyndte senere end den britiske og tyske. Men vor litteratur arvede noget fra de tidligere vakte lande. Det var, som om vaaren, da den kom til os, bragte med sig frø fra de andre landes blomstring, og netop de høiest og heldigst udviklede frø.

Den ny-norske litteratur er alligevel ikke saa rig som den britiske eller den tyske nyere litteratur. Ogsaa det lille, men vidunderlig frugtbare Danmark har vel alt i alt en rigere litteratur. Jorden var magrere hos os. Men vi har ialfald den fordel, at vore store digtere er kommen sidst. De er ikke blot de nyeste; men de har optaget i sig en del kultur-arbeide og kultur-behov fra en nyere tid. Lidt fordel maa der jo ogsaa være ved at komme sidst!

Bjørnson og Ibsen har noget af den samme intense skikkelse-dannende trang og evne, som de andre landes store digtere har havt før dem. Men deres menneskeskikkelser giver udtryk for en nyere tids sjælekampe og problemer. Paa en maade er det for nutidsmennesker lettere gennem deres digtning end gennem ældre

digteres verker at studere, hvad der har været de drivende kræfter i hele det germanske op-sving, og hvad der har været aarsagerne til naturbilledernes og menneskebilledernes blomstring.

Netop de drivende kræfter er det digternes sag at fremstille. Ikke de ydre kjendsgjærninger, men det indre maskineri. Blandt alle Bjørnsons billeder af menneskelivet er der ingen historiske billeder af det «faktiske». Men disse billeder har alligevel stort historisk værd, da de er billeder af kræfter og muligheder, som i digterens fantasi ofte har udfoldet sig som i et varmere klima. Det kan paavises gennem et sammenlignende studium af Bjørnsons brug af modeller — fra vor gamle historier eller nutidens privatliv, eller fra begge i forening —, at han aldrig skriver kjendsgjærningernes historie; selv ikke da, naar han af og til ønsker det. Han gjør som alle ægte digtere: han planter uvilkaarlig karakterer og skjæbner i et delvis nyt klima, han eksperimenterer i sin fantasi med deres muligheder og evner. Som en høvding tumler han med menneskelige kræfter. Han udsender dem i alle retninger, han lader dem prøve alle veie for at finde en vei, som er farbar. Han ofrer dem ikke uden nødvendighed og ikke uden stor overvindelse til at prøve en vei, som fører i ulykke. Han søger gjerne at redde dem, om han kan. Og han er altid selv med og lider, hvad de lider. Hans sunde livsinstinkt lader

dem ialfald finde aarsagen til deres tragiske skjæbne, og øine mod-aarsager.

Netop derved, at Bjørnson som en handlingens mand følte det som et kunstnerisk behov at gjøre selve det virkelige liv til en kunst, har han efter mit skøn givet os et alsidigere billede af menneskelivets drivende kræfter end de digtere, der har forsøgt at stille sig som tilskuere udenfor livet, eller som har brugt digtningen til hevn, og som derved er kommen til at foretrække fremstillingen af livets onder og opløsnings-processer. Bjørnson har havt trang til ogsaa i sin digtning at opleve fremgang og vekst. Neppe nogen har paa en mere levende maade anskueliggjort vekstens psykologi eller de vaarlige stunder i menneskenes liv. Han er en af verdenslitteraturens største barneskildrere og fremstillere af gjennebrud fra barn til ung mand eller kvinde. Hans allerstørste erobringer ligger kanske paa dette omraade. Ogsaa hos ældre mænd og kvinder har han fremstillet vaarlige gjennebrud med en vidunderlig forening af ynde og kraft, — som i «Paul Lange og Tora Parsberg».

Som en af de største fremstillere af de menneskelige vaarbruds drivkræfter vil han have sin plads i historien, og som en af dem, der bedst har repræsenteret de germanske folks nationale renaissance.

Naar man kjender noget til Bjørnsons brug af modeller, faar man et indtryk af, at menne-

skene vokser indenfor hans synsring. Det gjælder forresten ikke alene hans modeller, men de fleste, som kommer ham nær. Han ser ikke saa meget paa færdige resultater, som paa spirer og muligheder, som han undertiden straks udvikler videre med en foregribelse af tiden. Hvor mange af hans venner har ikke følt det, som om de pludselig voksede og blev i en overraskende grad forstørret, naar de kom indenfor brændvidden af hans blik? Han har seet paa os med et solskinsblik, som udfoldede mulighederne fra knop til blomst! En og anden har han paa denne maade gjort altfor stor, som kanske i sin tid Johan Sverdrup, — for senere at blive skuffet.

Men til gjengjæld for mange skuffelser har han stadig levet i en menneskeverden, som har vokset under hans syn. Som Henrik Wergeland har han overalt seet det spirende og sprættende liv. Han har paa en maade levet omkringet af et evigt foraar.

Og dette mener jeg er kjernen i den vesterlandske livskunst. *To live in futurity*, som Wordsworth siger: at leve fremadvendt, i en verden, som vorder og vokser.

«Ære det evige foraar i livet,
 som alting har skabt!
 Opstandelsens morgen det mindste er givet,
 kun former gaar tabt.
 Slegt føder slegt,
 stigende evne den naar;
 art føder art

i millioner af aar.
Verd'ner forgaar og opstaar.

Bland dig i livsfryden, du, som fik være

blomst i dens vaar,

nyde et døgn til det eviges ære

i menneskekaar.

Yde din skjærv

ind til det eviges hverv,

liden og svag

aande et eneste drag

ind af den evige dag!¹

*One det evige forår i livet,
for ættingens fortid!
O! Mænd og kvinder, og alle menneske-
der, som er gået til det
højt fædte fægt,
siges om den vår,
at fader ark
i millioner af år.
Verdner forgår og opstår.*

*Bland dig i livsfryden, du, som
glad og med lyst, og med et
blomst i dens vår,
siges at døgn til det eviges ære
i menneskekaar.
Yde din skjærv
ind til det eviges hverv,
liden og svag
aande et eneste drag
ind af den evige dag.**

¹ Af den anden af Bjørnsøns tre «salmer», fra 1880.

BJØRGAN PRESTEGAARD.

Bjørnsons barndom, i Kvikne og Romsdalen.

«Undrer mig paa, hvad jeg faar at se
over de høie fjelde.»

Bjørnstjerne Bjørnson er født den 8de december 1832 i Kvikne i Østerdalen paa den daværende prestegaard Bjørgan, som ligger høit oppe over dalbunden i et pas over Dovre. Gaarden regnes til Østerdalen; men i virkeligheden ligger Bjørgan en mils vei, eller saa omtrent, nordenfor vandskillet. Nede i dalbunden bruser Orkla nordover mod det trondhjemske. Gjennem dette pas og forbi denne gaard gik den

gamle færdselsvei mellem Østerdalen og Trondhjem. Og til et sted omtrent som dette henlagde senere den begyndende dramatiker skuepladsen for sit første fuldbaarne skuespil, «Mellem slagene». Didop til den ensomme fjeldgaard, sendte Bjørnson en af sin barndoms og ungdoms helte, kong Sverre, paa speideri, fordi

«Herfra kunde to dalstrøg oversees og meget land».

Fuldt saa ideal er vel ikke udsigten for en høvding fra det virkelige Bjørgan. Men digteren har med rette følt, at der var noget dramatisk ved denne beliggenhed, hvorfra der ligesom var valg mellem to dale og to menneske-leire. Stedet er ialfald ypperlig skikket til at anskueliggjøre den første store sjælekamp, som det lykkedes Bjørnson at sætte i scene. En mand og hustru bor deroppe paa det ensomme sted med sit lille barn. Og deres sind drages til to sider. Thi manden, Halvard Gjæla, længes efter at følge kong Sverre, hvis hær ligger nordenfor fjeldet. Men hustruen, Inga, har sin gamle far i kong Magnus's leir nede i dalen søndenfor fjeldet. Intet sted kunde egne sig bedre til at vise, hvorledes de gamle norske borgerkrige slog ind og blev til en familjestrid mellem mand og hustru. Deroppe, paa vandskillet, maa sjælekampen udkjæmpes i en mellemstund «mellem slagene». Deroppe maa hustruen i sin forfærdelige vaande vælge mellem mand og far, efterat manden længe har kjæmpet en haard kamp inde i sig selv om

BJØRNSTJERNE BJØRNSENS FØRSTE HJEM.
(Efter tegning af Gerhard Munthe.)

valget mellem trofasthed mod hjemmet og krigersk ærgjerrighed, — den sidste i forbund med følelsen for hele landets sag. Heroppe paa dette sted, som ligger ovenover begge leire, er det som om den gamle tids blodige og barbariske form af kamp af digteren er bleven løftet op til et høiere niveau. Og heroppe er det, at Bjørnsons kong Sverre hæver sig op over krigens ærgjerrighed og sætter livet i fare, for at forsone og stifte fred. Ingas mand blir forsonet med hendes far paa dette sted, hvor to dalfører fra urgammel tid har rakt hinanden haanden. Lidet anede Bjørnson, dengang da han tilbragte sine første seks barneaar deroppe paa Bjørgan, at han selv skulde blive en stor ufredsstifter, hvis høieste længsel og evne var den at stifte fred.

Ved vintertid har digteren tænkt sig denne kamp foregaa inde i den lave røgstue, mens selve elementerne kæmper udenfor. Og de allerfleste og stærkeste af hans indtryk fra dette første hjem var indtryk af vinter, da sommeren paa dette sted er saa kort. Ved vintertide blev han født og opkaldt efter den nordlige vinterhimmels skønneste stjernebillede. Han skulde egentlig opkaldes efter sin farfar, som hed Bjørn. Men digterens far, som var prest, likte ikke at kalde sit første barn op efter et rovdyr. Og saa blev det «Bjørnstjern», hvortil navnets bærer senere tillod sig at føie et «—e», efter hvad han selv har fortalt mig. Eller kanske gik det til her, som ved Synnøve Solbakken, at det var

mor'en, som uvilkaarlig vænnede sig til at hænge et «—e» i enden af navnet, fordi det da faldt lettere at tilføie «min», altsaa «Bjørnstjerne min». I hvert fald har Bjørnsons egen hjertensgode mor staaet model til Synnøves mor, og det forekommer mig, at i denne lille yndefulde beretning om, hvordan et barns navn faar sin fulde form gjennem en mors trang til at kjærtægne ogsaa med ord, har digteren fortalt bedre om sin egen mor, end om han havde beskrevet hende paa mange sider.

I den fortrinlige lille fortælling «Blakken» har Bjørnson selv fortalt om sin første barndoms indtryk af norsk fjeld-vinter. «Kulden blev saadan, at jeg ikke turde tage i gadedørens klinke, fordi fingrene sved paa jernet. Min far, der var barnefødt i Land ved Randsfjorden og saaledes ret hærdet, maatte dog ofte kjøre med maske for ansigtet til det fjerne anneks. Det knirkede og skreg i veiene, naar en kom gaaende, og kom flere, blev det til skjærende larm (for den lille gut voksede vel indtrykkene af fodtrin paa det ensomme sted op til det fantastiske). Sneen laa ofte jevnhøi med andet stokverk i den svære bygning, mindre udhuse snedde helt ned, bakker, buske og gjærder udjevnedes, og et snehav bredte sig med topper af høie birketrær svømmende, og i bølging efter stormen, der hist havde hulet, her sammenjaget. Jeg stod oppe paa bordet og saa skiløbere fare nedover fra os mod dalen, jeg saa finner komme med deres

rensdyr fra Røros-skogen susende ned over fjeldene og opover igjen til os. Pulkene slang af og til, og jeg glemmer aldrig, naar toget endelig holdt paa tunet, og en skindbal krøb ud af hver pulk og var et lidet travlt, fornøiet menneske, som solgte rensdyrkjød.»

Til dette veirhaarde sted i den allerøverste fjeldbygd var Peder Bjørnson aaret før digterens fødsel flyttet op som prest, i en alder af 35 aar. Og selv om det var et af de fattigste prestekald i landet, var det ikke netop et af de letteste. Kvikne havde dengang en temmelig vild og voldsom befolkning, for en stor del efterkommere af verksarbeidere — tyske, svenske og norske — ved de kobbergruber, som var bleven ødelagt ved den store vandflom i 1789.¹ Bjørnson fortæller i «Blakken», at «for ikke saa langt tilbage havde en prest maattet føre pistoler med til kirken. Den sidste prest havde flygtet derfra og bestemt negtet at vende tilbage. Kaldet havde været prestløst i mange aar, da far — kanske netop derfor — fik det».

Digterens far havde oprindelig været gaardbruger og begyndt sent med studeringerne og ikke drevet det til mere end «haud» til theologisk embedseksamen. Men i dette eiendommelige prestekald blev der brug for evner, hvori der ikke havde været nogen prøve ved eksamensbordet. Det ser ud, som om en del af folket

¹ Jfr. «Morgenbladet» for 6te juni 1851.

oppe i Kvikne dengang maatte kristnes næsten paa samme maade, som de gamle nordmænd blev kristnet. Missionæren maatte være noget af en helt, og hverken savne legemskraft eller mod. Til den senere digters allertidligste og stolteste bardoms-erindringer hører mindet om hans fars kæmpekræfter.

«Jeg husker endnu tydelig — heder det i «Blakken» —, hvorledes jeg en lørdags-morgen paa alle fire holdt paa at klyve op ad trappen til kontoret, fordi den var islagt efter vaskningen, og var ikke kommen mange steg, da et brag og brot oppe fra kontoret jog mig forfærdet ned igjen. Thi der oppe havde bygdens kæmpe paataget sig at ville lære den gjenstridige prest folkets skik, men fandt til sin skræk, at presten først vilde lære ham sin. Han kom saaledes ud af døren, at han lod sig falde trapperne helt ned, samlede der sine forskjellige lemmer og fandt gadedøren i fire byks. — Folket i Kvikne vidste ikke bedre, end at presten gav dem de love, som kom fra storthinget. De vilde saaledes forbyde ham at gennemføre skoleloven; de undsagde min far, de samlede sig mandsterke i skoleformandskabet for at forhindre forretningen med vold. Trods mors indstændige bønner havde han taget derhen, og da ingen vovede at hjælpe ham med skoledistrikternes inndeling o. s. v., gjorde han det selv efter bedste skøn under mængdens truende torden; men da han med protokollen under armen gik ud, veg de, og ingen rørte

PEDER BJØRNSON (DIGTERENS FAR).
(Efter en haandtegning af student Pram).

ham. Man tænke sig min mors jubel, da hun saa ham komme kjørende, rolig som altid.»

Ved den theologiske eksamen havde der, som nævnt, ikke været nogen prøve paa den slags prestelige dygtighed. Men i det kandidatlag, som feiredes straks ovenpaa eksamen, havde der nok været en art frivillig «practicum», som theologerne kalder den praktiske prøve. Digteren Bjørnson har af sin morbror, dekorationsmaler Nordraak, hørt fortælle om dette lag af nybagte preste-emner i det herrens aar 1829. I dette aar blev ogsaa en anden norsk kjæmpe, Henrik Wergeland, theologisk kandidat. Han var forresten 10—11 aar yngre end Peder Bjørnson. Ogsaa en tredje velvoksen kar, Kjelstrup, var tilstede. Det var denne sidstnævnte, der senere som prest i Aal skal have sørget for kirkefreden paa en meget rask og kraftig maade. Da en fuld mand begyndte at tage altfor aktiv og høirøstet del i gudstjenesten, løftede presten op samarien, skrævede over alter-gjærdet og bar den fulde mand ud af kirken efter én arm. I det nævnte kandidatlag blev stemningen tilslut saa høi, at disse kraft-karer fik en uimodstaaelig lyst til at maale kræfter. Først skal Kjelstrup have kastet Henrik Wergeland paa dør, hvorpaa Peder Bjørnson, som var den ældste i laget, kastede Kjelstrup selv paa dør! Den 21-aarige Henrik Wergeland tog forresten allerede i det samme aar og i begyndelsen af det næste aar sit mon igjen ved at aflægge en kraftprøve, som de andre ikke kunde

gjøre ham efter, idet han skrev sit kjæmpe-digt «Skabelsen, mennesket og Messias» paa 720 sider!

Der er ingen tvil om, at følelsen af at have en kjæmpe til far har spillet en stor rolle i Bjørnstjerne Bjørnsons fantasi under hans opvekst. Da Peder Bjørnson mange aar senere kom som prest til Søgne, i det kristiansandske, forbausede han sin nye menighed ved at løfte den ene rugtønde efter den anden, som om det var en let sag. Og en ny plog prøvede han ved selv at trække den, saa folk blev rent forfærdede. Ogsaa hans røst var usædvanlig vældig, naar han lod den tone med fuld kraft. I Romsdalen har jeg hørt gamle folk fortælle, at man kunde høre hans prækener ligegodt udenfor kirken som indeni. Og da han talte ved en henrettelse inde i Eidsvaag, skal man have kunnet høre hans røst paa alle gaardene rundt hele bugten.

Digteren har fortalt mig, at hans far ikke selv havde begreb om, at han egentlig var saa overhændig sterk. Naar sønnen beundrende sagde til ham: «Hvor sterk du er, far!» — svarte denne: «Nei, men min bedstefar, han var sterk!»

Denne bedstefar, digterens oldefar, det var Peder Bjørnson Lomsdalen, født ca. 1704, død 1779¹, søn af Bjørn Lomsdalen, som

¹ Se I. B. Halvorsen: Norsk forfatter-lexikon, som i det hele er en uvurderlig kilde for studiet af Bjørnsons liv og forfatterskab, indtil 1885. — Af artiklen om Bjørnson findes et særtryk med et forord og et par tillæg fra december 1885.

regnes for Bjørne-ættens stamfar, og som var en lidt ældre samtidig af Holberg. Det var vel denne Holbergs samtidige, som ryddede ny grund og grundlagde en ny gaard i Lomsdalen, paa den vestlige, bratte og solløse, forholdsvis fattige side af Randsfjorden. I kamp med naturen fik han brug for ættens gode legemskræfter og viljestyrke. Og man kan forstaa, at hans slegt i erindring om ham senere holdt fast paa navnet Bjørn. Hans søn, digterens oldefar, er merkelig ikke alene derved, at han var en kæmpe af legemskraft, men især som den, der flyttede sin gren af slegten over fra den solløse til den solrige og frugtbare side af dalen. Han maa have haft held med sig, foruden ærgjerrighed, siden han kunde erhverve den store gaard Skei i Søndre Land, paa Randsfjordens vestside, og siden han kunde faa til ægte Mari Øistad, af Brattnes store og stolte æt. Gjennem denne sin oldemor stammer digteren fra den slegt af storbønder, hvortil Tofte- og Bjølstad-ætten hører. Da presten Bjørnson engang kom til Tofte, tog eieren imod ham som slegtning og viste ham stamtavlen. Denne slegt havde en gammel tradition om, at den nedstammede fra de gamle konger, hvilket er ubevisligt og alene kan ansees for et af de mange sagn om nedstammen fra den gamle kongeæt og den gamle adel, som holdt drømmene om Norges store fortid vedlige under foreningen med Danmark. Som drømme betragtet og som udtryk for selveier-folkets følelse af ubrudt

forbindelse med den berømmelige sagatid har disse sagn havt en meget stor betydning. I de største bondeætter vaagnede disse drømme samtidig med, at nordmændene begyndte at vaagne til ny ærgjerrighed som folk. Især under krigen med Sverige støttedes de norske odelsbønders selvfølelse ved troen paa, at mange af dem stammede fra den gamle adel eller endog fra den kongeslegt, hvorom man læste i Peder Claussøns oversættelse af Snorre Sturlasons kongesagaer (udkom i 1633). Holberg taler i sin «Danmarks og Norges beskrivelse» om «en ambition, som er nyttig for folket udi krigstider; thi saasom de fleste bilder sig ind at nedstamme fra gammel norsk adel, hvilken mening ikke kan være ganske ugrundet, have de gemenligen deres ære mere kjær end andre bønder, og derfor udi tapperhed intet folk i verden eftergive». En senere norsk digter, Klaus Frimann siger om den norske bonde:

«Ja kongeblood dit norske vadmél dølger.»

Og den danske forfatter, Tyge Rothe, siger i en bog, som udkom aaret før den store franske revolution: «Priseligen stolt er Norges søn. Hvo undres over, at bonden er det, naar denne ved, at blandt hans lige er de, der nedstamme fra konger. Og naar han med hele sin opstigende rad af forfædre har siddet paa sin odelsjord og været den sande hærmand, den sande ledings- og landværns-mand.» ¹

¹ J. E. Sars: Udsigt over den norske historie, IV bind.

Under de stadig gjentagne krige med Sverige var det naturligt, at bønderne lagde særlig vegt paa nedstamning fra den gamle krigeradel og de gamle krigsfyrster. Men det sandsynlige er, efter kyndiges mening, at slige storbondeætter som Tofterne, ikke stammer fra kongerne eller fra lendermands-adelen, men snarere fra den væbner-adel, som rekruteredes blandt de gamle selveierslegter, hvis følelse af at være af adel beroede paa, at den samme slegt havde besiddet den samme jord uafbrudt gennem mange slegtled. Den ældste norske adel skabte sig selv, gennem kamp med naturen. Og netop paa denne maade dannede der sig atter især fra Holbergs tid blandt norske bønder en ny følelse af at være af adel, gennem nye erobringer fra naturen.

Til Tofte-ættens tradition om at nedstamme fra de gamle konger sigter Bjørnson i den første strofe af digtet til sin far (fra 1869):

«Vor slegt en gang den første var i landet.
I brede bygder paa de store gaarde
endnu den sidder; men i tider haarde
vor gren blev bøiet og dens kaar et andet.
Nu rækker atter den mod lyset op
med friske knopper i den myge top.»

Vel saa poetisk som denne folkedigtning er den sikre historiske virkelighed, at digteren — foruden gennem sin oldemor at stamme fra en af de gamle slegter, som fra umindelige tider havde eiet gaard og grund — haade gennem sin far

og mor stammede fra rydningsmænd, som selv havde grundlagt selveier-slegter i den nye tid, der begyndte med Holberg og Tordenskiold. Ikke alene Bjørn Lomsdalens søn, men ogsaa slegten Nordraak, som digterens mor tilhørte, kom fra Randsfjordens vestlige, skyggefulde side, hvor der neppe kan have været synderlig gamle gaarde, men hvor der var ny grund at rydde for kraftige folk, som var vakt til ærgjerrighed af en ny tids aand. Uden at vide det er det til en viss grad sine egne forfædres seige kamp med de bratte liers karrige natur, Bjørnson har beskrevet i det store digt om Romsdalen og romsdølerne:

«Fjeldene ved det! De kjender slegten!
 De saa den kløre
 opefter rabben med sigd for foret.
 De saa den slide
 . . . . og vinde lidet,
 grøfte i myren og pløie i bakken,
 baske med steinen omkaps med blakken.»

En gammel, fornem slegt er — gjennom Mari Øistads giftermaal med digterens kjæmpe af en oldefar, og senere gjennom presten Bjørnsons giftermaal med Elise Nordraak, digterens mor — bleven indpodet med nyt kraftigt og ærgjerrigt blod fra selvskabte selveier-slegter. Man kommer til at tænke paa, hvorledes Bjørnsons fantasi i «Det flager» har fornyet Kurte-ætten gennem giftermaalet med den jevne bondeslegt Rendalen. Thomasine Rendalen kunde gjerne hedt Loms-

daalen. Der var forresten ogsaa anden kraftig islæt i slekten, da digterens farmor, Marie Kristiansdatter fra Vestre Toten, naadde den respektindgydende alder af 103 aar. Men ogsaa udenlandsk blod har været med at udløse norske bondeslegters bundne kræfter, — det gjælder Bjørnson, som det gjælder Holberg og Wergeland. Bjørnstjerne Bjørnsons mormor var af den samme jydsk slekt Bang, hvortil to af den danske digtningens fornyere, Henrik Steffens og Grundtvig, hører. Holberg havde noget fremmed blod i sine aarer gjennem sin mormor af den tyske slekt Munthe. Og Henrik Wergeland stammer ikke blot fra norske bønder, men gjennem sin mor, Alette Thaulow, fra en dansk familje med sterkt tysk islæt.

Fra de uberømtes saga og de norske bønders fortsatte erobring af naturen, snarere end fra den gamle sagatids krige, stammer den stridbarhed, som presten Peder Bjørnson har havt tilfælles med sin ældste søn. Men naar det ovenfor er fremhævet, at baade Holberg, Wergeland og Bjørnson stammede fra norske bønder, maa det ikke glemmes, at alle tre digtere havde til fædre mænd, hvis ærgjerrighed drev dem til at søge ud over bondens vilkaar. Den vigtigste lighed ligger kanske i dette, at de alle tre tilhørte opskydende, ærgjerrig opadstræbende slekter, som havde dyb rod i jorden. De fleste af deres forfædre havde levet jorddyrkerens stødige og ligesom lovfæstede liv. Men de selv havde,

delvis ved indblanding af fremmed stof, mere uroligt blod i sine aarer. Foreningen af en fremgangsvilje, som gjennembrød gamle former, med en viss pietet og trang til at bevare, hvad der kunde bevares, er fælles for dem alle tre.

PEDER BJØRNSON.

At det ikke var daarligt stof, som kom ind i slekten gennem digterens mormor, af den jyske familje Bang, faar man et indtryk af, naar man tænker paa det overordentlig frodige og livsfylde ved Grundtvig, som jo ogsaa blev næsten

90 aar gammel. Og det ligger nær at tænke sig, at det især var fra denne kant, altsaa gennem sin mor, at Bjørnstjerne Bjørnson fik den fantasi, der ligesom udløste en stor sum af bundne kræfter, eller ialfald gav dem afløb i

ELISE BJØRNSON, F. NORDRAAK.

kunstens leg. Derpaa kunde det ogsaa tyde, at en fremragende komponist fremgik af den samme blanding af norsk og dansk blod: digterens fætter, den altfor tidlig afdøde Richard Nordraak, hvis navn er uløselig knyttet til Bjørnsons fædrelandssang.

Det er dog muligt, at Bjørnson har arvet mindst lige meget af sine kunstneriske anlæg fra norsk side, fra sin farfar, Bjørn Skei, Mari Øistads søn. Denne skal have været en usædvanlig spræk og livlig kar, stadig kjøgemester ved brylluper og flink til at synge og holde taler. Der var noget myndigt og storladent i hans natur. Der stod «age» af ham. Naar han kom kjørende ind paa kirkegaarden, var det i fuld fart, saa folk maatte skynde sig afveien. Saa har Tollef Mustad fortalt. Af sin far fik Bjørnstjerne allerede som gut høre, at han lignede sin farfar. Presten Bjørnson var ikke uden ængstelse over denne lighed, da hans far stod for ham som en repræsentant for drikkevisernes altfor muntre tid, og da han havde efterladt gaarden adskillig forgjældet.

Dette, at fædrenegaarden Skei i løbet af det muntre slegtled var bleven beheftet med gjæld, bidrog sit til, at digterens far besluttede sig til at sælge gaarden og i en alder af over tyve aar begyndte at studere til prest. Efter hvad I. B. Halvorsen har hørt fortælle, var det nærmest for at opfylde det vilkaar, som hans ungdoms elskede, en datter af distriktslægen i bygden, havde sat for at give ham sin haand og sit hjerte. Hun holdt imidlertid ikke sit løfte, muligens fordi hun ikke fandt hans eksamener glimrende nok. Han blev student med «non» og fik embedseksamen med «haud» og gjaldt i studenterdagene for et tungt hode. Som prest blev han især godt likt og

anseet som taler. Noget af det vegtige og vældige og værdige har digteren utvilsomt arvet fra ham.

Bjørnstjerne Bjørnson fik sikkert allerede som barn et sterkt indtryk af, at hans far og mor udfyldte hinanden som modsætninger. I en privat kreds og ved en leilighed, da erindringen om begge trængte sig sterkt ind paa ham, fordi han da havde mistet dem begge, har han sammenlignet sin far med den vældige, staute stamme og sin mor med «fuglekvidderet omkring den». «Hun havde det lyse og lette og flagrende. Han kunde ikke faa ord for, hvad han dybest følte. Ikke engang for sin kjærlighed til os børn. Han sa' os aldrig, hvor inderlig han holdt af os, — ikke før gennem det blik, hvormed han saa paa os, da han døde. Han havde dette indesluttende og uforløste, som levnedde en stor del af sine evner som arv til de følgende slegtled. Han var en retlinjet, usammensat natur. Jeg kan gjerne sige det: Jeg har tegnet dem begge, mor i konen paa Solbakken — hun sad paa et sted, som solen bærer straalene hen paa — og far i Sæmund, som leved i Granliens skygge. Man kan sige, at det var ikke mindst deres feil, som førte dem sammen. Thi feil er jo ikke dette, hvorom der ofte prækkes, at det bare skal kastes væk. Der er noget godt inde i feilene» . . . . .¹

¹ Jeg har optegnet disse mindeord (fra 1897) efter hukommelsen.

Det er betegnende for Bjørnstjerne Bjørnson, at han havde begge sine forældre med, da han første gang traadte seirende frem for alt folket, i «Synnøve Solbakken». Han maatte have dem med. Og det er betegnende, at han anbragte dem paa de to modsatte gaarde, — saa sterkt var hans indtryk af modsætningen. Men, vel at merke: paa de to gaarde, hvis modsætninger skulde bøies sammen. Af hans lyse morsarv udsprang vel den tanke, at «der er noget godt inde i feilene». I al livsdrift er der noget godt, og om den farer vild og gjør skade, er det, fordi den ikke har faaet nok modvegt og paa en maade hjælp af de andre livsdrifter. Modsætningerne maa bøies sammen, — denne tanke og denne trang hænger hos Bjørnstjerne Bjørnson sammen med hans dybeste indtryk af livet paa allernærmeste hold. Det er hans store og uvurderlige arv fra begge hans forældre tilsammen og fra deres trofaste og lykkelige samliv. Gjennem sin dybe forskjellighed, som gav den vordende menneske-digter de første og varigste indtryk af menneskenaturens kontraster, og gjennem den maade, hvorpaa de udfyldte hinanden og voksede sammen, har Peder og Elise Bjørnson ikke alene forudbestemt grundtanken og kompositionen i sønnens første mesterwerk, men ogsaa paa en maade bestemt hans grundsyn paa livet og hans vidt favnende sympathi med alle menneskelige forskjelligheder. I det hjem, hvor han voksede op, og i den lille

menneskeverden, som han først søgte at udgrunde og omfatte med sin kærlighed, deri ligger forklaringen til den samlingstanke, som allerede bryder frem i «Synnøve» og «Mellem slagene»:

«Slip stormen ind i det stille,
led magten ind i det milde:
Naar landet samles, ser enhver,
at vor historie det er.»

Saa skrev Bjørnson i det aar, da hans far døde, i digtet «Norsk natur» (1869). I lys af sit barndomshjems historie lærte han med tiden at se hele folkets historie. Og folkets historie saa han mod en baggrund af hoved-modsætningerne i Norges natur. Hvad der var begyndt i sambaandet mellem hans forældre, det blev i ham selv ført videre frem gennem arv fra dem begge to. Den pagt, de sluttede med hverandre som voksne, den var ham medfødt, og den blev hans barndoms stadige suggestion. At de mest forskellige kraft-former inderst inde er gode, og at de kommer til sin ret, jo mere de bøies sammen, — det er den lysende tanketraad, som løber gennem Bjørnsons liv og digtning. Det er hans samlingstanke eller «kongstanke», for at laane et udtryk fra Henrik Ibsen.

*

*

*

Disse to vidt forskellige menneskers ældste søn blev døbt ikke alene «Bjørnstjern», men ogsaa «Martinius», efter Martin Luther. Havde

gutten havt en anden slags begavelse end den, han senere kom til at vise, kunde jo det andet navn være bleven det rette. Ingen kunde dengang vide, om han skulde blive til en Bjørnstjerne eller en Martinius. Men eftersom aarene gik, blev det første navn mere og mere træffende. Det blev som en dragt, hvori han kunde vokse. Han ligesom vandt det og gjorde det til sit. Og det andet navn sluknede i glansen af det første.

Hans mor var, dengang han blev født, saa syg, at man tvilede paa, at hun kunde leve, efter hvad digteren har fortalt mig. Men hun var bestemt til at opleve de allerfleste af sin ældste søns kampe og seire, og efter en usædvanlig rask og rørig alderdom, hvorfra mange vil erindre hendes lyse sind og hendes lette, livfulde skikkelse, døde hun først i en alder af næsten 89 aar, i august 1897.

I det ensomme hjem paa Dovre var forældrene næsten de eneste menneskelige kamerater for den viltre og selskabelig anlagte lille gut. Oppe paa bordet i dagligstuen stod han ofte og saa med længsel ned i dalen efter dem, som om vinteren rendte paa skøiter langs elven, eller som om sommeren legte paa volden. Men han fik snart en kamerat, som ved siden af faderen blev hans første helt, nemlig «Blakken». Den blev endnu sterkere end hans far, og desuden langt mere villig til at vise sine kræfter. Bjørnson bærer endnu til erindring derom et ar over det høire øie efter dens hov,

som han selv fortæller i «Blakken». «Men lige tro fulgte jeg med hoppen og føllet, sov med dem paa marken og trillede mig mellem hoppens ben, naar den spiste. — Blakken og jeg fik snart kamerater: først en liden hund, som lærte mig at stjæle sukker; saa en kat, som en dag uventet optraadte i kjøkkenet. Jeg havde aldrig før seet en kat; ligbleg styrtede jeg ind og skreg, at en stor mus kom op af kjælderen! Næste foraar blev vi endnu flere; thi da kom en liden gris til, — og saa ofte som Blakken fulgte med moderen paa arbeide, blev det hunden, katten, grisen og jeg, som holdt ihop. Vi forslog tiden nok saa godt, især med at sove sammen. Jeg gav jo disse kamerater alt det, jeg selv syntes om, saaledes bar jeg en sølvske ud til grisen, forat den skulde spise penere; den forsøgte ogsaa — det vil sige, at spise sølvskeen. Naar jeg skulde følge mine forældre ned i dalen, fulgte hunden, katten og grisen med. De to første kom i færgen, som skulde føre os over elven, grisen gryntede lidt og svømmede saa over. Vi blev da trakterede hver paa sit vis, og om kvel-den drog vi hjem igjen i samme optog.»

Dette var altsaa Bjørnsons første krigerfølge, de første trofaste, der fulgte ham som fører: Men den dag kom, da han skulde miste dem alle og blot beholde Blakken. Hans far havde faaet Nessets pretekald i Romsdalen.

«Det var en forunderlig dag, da vi drog afsted, vi børn og en barnepige i et lidet hus,

som var sat paa en langslæde, saa hverken vind eller sne kunde naa os, og min far og mor foran i en bredslæde, og alle de omkring os, som atter og atter vilde sige os farvel. Jeg kan ikke sige, at jeg var synderlig sørgmodig; thi jeg var bare seks aar gammel, og jeg vidste, at der var kjøbt en hat og frak og bukser til mig i Trondhjem, som jeg skulde faa paa, naar vi kom frem! Og der, i vort nye hjem, skulde jeg for første gang faa se sjøen! Og saa var jo Blakken med!» — Toget gik et stykke ned igjennem Orklas dalføre og svingede derpaa i sydvest over Opdalsskogen ind i Opdal og forbi en del af det storartede fjeldparti, som nu kaldes Troidheimen. Derpaa videre mod vest gjennem Drivas indeklemte dalføre, hvor kjøreveien stundom hænger høit oppe paa fjeldskraaningene, ind i det romsdalske og ned i en videre og videre dal til Sundalsøren. Her var det, Bjørnson først fik se havet; men han erindrer endnu, at det første syn skuffede ham. Sundalsfjorden tog imod dem med uveir. Den lille gut saa paa den som paa et uhyre eller en samling af mange uhyrer. Han syntes, den var saa sort. Den lille karavane maatte i baad sætte over den vinterlige fjord til Eidsøren; derfra tillands over Tiltereidet til Eidsvaag og Nettet, hvor den dybeste arm af Romsdalsfjorden, Langfjorden, mødte dem, blaasende og barsk, med stængende fjelde omkring. Han var endnu ikke kommen ud over de høie fjelde.

Men ikke længe efter kom vaar og sommer, og modsætningen mellem det barske og det blide i Norges natur — saaledes som han har beskrevet det i sit digt om «Romsdalen» — blev fra nu af rammen om alle hans barndoms indtryk og ligesom et ledsagende kor af naturens stem-

LANGFJORDEN (MED NESSET TILVENSTRE).

mer, som i nogen grad svarede til indtrykkene af den oprindelige modsætning mellem hans forældre.

Ogsaa paa Molde, hvor han senere gik i skole, gjenfandt han den samme dramatiske modsætning i naturen:

«Intet saa mørkt som din fjord, naar den flyger
hav-salt forbi dig og indover stryger,
intet saa mildt som din strand, dine øer,
ja, dine øer!

Intet saa sterkt som din synsring af fjeld,
intet saa fint i en sommerlys kveld.

Molde, Molde,
tro som en sang
nynner du paa min gang.»

Som en melodi, der hænger fast og ikke vil slippe en, saaledes har denne dramatiske modsætning i naturen fulgt ham gennem hele livet, fordi han havde den dybt i sin egen natur. Ikke ganske ulig de to kjæmpende, men ogsaa samvirkende themaer i første sats af en sonate eller symfoni. At forene disse to grundformer af kraft, det kom for Bjørnson til at staa som den høieste form af samklang.

Han, som allerede oppe i Kvikne havde hørt saa meget fortælle om kjæmper og slagsmaal, som han selv siger i «Blakken», kom til at tilbringe sin barndom ved en fjord, der forekom ham som en inderlig godslig kjæmpe, som undertiden kunde blive vred. Og fjeldene havde noget af den samme tause, tilbageholdte kraft, som han fandt hos de norske bønder, og først og fremst hos sin far.

«Hvor jeg ogsaa lar øiet vandre,
den ene bergkjæmpe over den andre,
den enes lænd ved den andres skulder
og dette til ytterste himmelbrynet,
Vi staar og venter et verdensbulder;
den evige stilhed forstørrer synet.»

Nesset prestegaard med tilliggende jord og skog optager et bredt nes, som skyder frem mel-

lem de to inderste bugter af Langfjorden, kaldet Eidsvaag og Eirisfjorden. Bjørnson har selv beskrevet stedet: «Her paa Nessets prestegaard, en af de skønneste gaarde i landet, som den ligger der bredbarmet mellem to mødende fjorde med grønt fjeld over sig, fossefald og gaarde

NESSET (MED PRESTEGAARDEN SYNLIK TILVENSTRE).

paa den modsatte strand, bølgende marker og liv inde i dalbunden, og udover langs fjorden fjelde med nes i nes skydende ud i sjøen og en stor gaard ude paa hvert, — her paa Nessets prestegaard, hvor jeg kunde staa i kvelden og se paa solspillet over fjeld og fjord, til jeg græd, som om jeg havde gjort noget ondt, — og hvor jeg paa mine ski nede i en eller anden dal pludselig kunde stanse som trol-

bunden af en skjønhed, af en længsel, som jeg ikke magtede at klare, men som var saa stor, at jeg ovenpaa den høieste glæde følte den dybeste indestængelse og sorg, — her paa Nessets prestegaard vokste mine indtryk, men et af de livligste var det, jeg fik af Blakken; thi her vokste ogsaa han, blev en kæmpe og gjorde kæmpeverk.»

Derefter følger, i Bjørnsons lille fortælling, den mesterlige skildring af dyrekampene, mellem hest og hest og mellem hest og bjørn. Livet i naturen var nemlig ikke altid saa ganske idyllisk, der hvor Bjørnson tilbragte sin barndom. «Næsten hver sommer var der bjørn i marken, som slog ned mange kjør og sauer for os og andre. Ret som det var, hørte vi gjætergutten nidhauke og buhunden halse; da ringedes med klokken, arbejdsfolkene kom løbende, og op i marken med geværer, økse og jernstaure; men de kom i regelen for sent; enten havde hunden alt jaget bjørnen, eller ogsaa var kreaturet nedslaaet, før hjælpen kom. Hestene kunde bedre hytte sig; men det hændte dog nu og da, at han dræbte en hest enten ved at lokke ham ud i en myr, hvor hesten sank i og blev et let offer, eller ved at faa ham paa jag, saa han styrtede ud over et sva.» Det store slag oppe paa myren mellem bjørnen og Blakken, som kæmpede til forsvar for hoppe og føl, og slagmarken med de nøiagtige aftryk af bamsens pels, maa have givet den for alle indtryk saa

modtagelige gut en levende følelse af den «naturens krig», hvorom Darwins store verk senere fyldte alle tænkenes sind. Medens Henrik Wergeland var vokset op i en langt mere idyllisk natur, især paa Eidsvold og omkring Kristiania, hvor befolkningens større tæthed gjorde

NESSETS PRESTEGAARD.

dyrelivet tammere og mere ufarligt, fik Bjørnson lige fra først af et mere realistisk syn paa naturen. Minder fra det veirhaarde Kvikne fulgte vel ogsaa, blandt andet gennem hans mors fortællinger, med til Romsdalen. Men ogsaa her fik han stadig indtryk af menneskenes kamp med naturen. Efter hvad han mundtlig har meddelt, kan han endnu synes at høre ulve

nes hyl over dombjældeklagen, naar de kjørte hjem fra selskab, — kor paa en tyve-tredve, som fik svar fra den anden side af bugten. Selv saa han en gang paa nært hold seks ulve i rad og række. «Man fandt hunde halvt opspist. Der kunde man pege paa det sted, hvor ulven havde taget et lam. Der havde den slidt stykker af en sau eller en gjed. Kampen med udyr fyldte dengang min fantasi. Ogsaa ørnen tog lam ifra os. Jeg stod i brorforhold til alt det, som var født paa gaarden, — særlig et lam med en sort prik ved øret. Far sendte engang to mand for at eskortere mor hjem fra et besøg paa en nabogaard. Man trodde, bjørnen kunde lugte kvinder, som gik med barn. Og det fortaltes, at den havde revet en saadan i stykker» . . . Han havde saadan lyst til at være med at gjæte, men fik ikke lov.¹

Det var ikke ganske den samme natur, som Wergeland havde seet. Og de forskjellige barndoms-indtryk hører med til forklaring af, at Bjørnson som digter kom til at staa i et noget fjernere forhold til naturen og i et nærmere forhold til menneskene end sin store forgjænger. Henrik Wergeland havde modtaget et uudsletteligt og alt andet overdøvende indtryk af naturen som den uskyldige og rene. Naturen havde gang paa gang tæmmet hans vildskab og mere og mere

¹ I hele Romsdals amt blev der skudt 141 bjørne i fem-aaret 1846—50, ifølge prof. A. Helland: «Jordbunden i Romsdals amt».

uddrevet det «dæmoniske» af hans sind. En «Byrons-fugl har en Nordhavs-orkan blæst ud af mit hjerte». Hvad han opsøgte i naturen, var især det, som stemte til forsonlighed og sjælefred. Han laante især mildhedens og harmoniens magt fra naturen, og han laante den og dens væsener til gjengjæld noget af sit eget hjertelag. I det skønne digt «I det grønne» tror han, at

«der er i denne søde stund
ei draabe gift i ormens mund».

Saa godt-troende vilde neppe Bjørnson have skrevet om hugormen. Betegnende for Wergelands trang til at føle naturen som lutter godhed er hans fremstilling af det skibbrud, hvorved en jøde blir kastet af brændingen op mod Norges kyst, men atter revet med ud i dybet, som om naturen vilde redde ham fra at falde i hænderne paa det mod jøderne dengang saa ugjestmilde folk. Ogsaa i digtet «Juleaftenen» er det menneskene, som er grusomme, mens naturen er kærlig og god. For Wergeland var det ikke naturens magter, som uden medlidenhed dræbte den gamle jøde og det lille barn. Det var menneskenes haardhed, som dræbte dem, mens sneen derimod tog imod den stakkars gamle saa blødt, saa blødt,

«som om han sank i dun
og liflig varme gennemflød hans aarer».

Og selv i digtet «Hungersnøden», hvor han klager over, at stjernerne kunde se saa koldt og

ligegyldig ned paa en mor, som ligger sultende i sneen med sit lille barn, efterat hun har krystet ud den sidste melk i brystet og blandet den med smeltet sne, — selv her, hvor han begynder med at anklage den livløse natur, kan han ikke andet end tænke sig ialfald de levende væsener som medfølende:

«En ulvinde gik rundt hende
med ærbødig ømhed, sænkte
ned sit mørke blik og tænkte
vel paa sine egne smaa.
Arme mose, hvor hun sad,
ønskede kun at kløve sneen,
række op til moderveen
i sit hvide, bitre blad
fuldt af sødt anrettet fad.
Gentianen gjerne vilde
sine sommerkroner spille,
blot den kunde skyde straks
op i hendes skjød et aks.»

Det store omslag i det nittende aarhundredes følelse overfor naturen, som dæmrer svagt i Wergelands klage over stjernernes ligegyldighed, og som især efter midten af aarhundredet kom til gjennebrud i de fleste lande, paa den var Bjørnson saa at sige grundig forberedt gennem sin barndoms realistiske indtryk. Eller rettere: netop fordi han aldrig havde idealiseret naturen paa den romantiske maade, gik han fri for den overdrevne reaktion mod følelsen af naturens renhed og uskyld. Især efterat Darwin havde udsendt sin vældige række af beviser for, at

naturen ikke var nogen Edens have, men en valplads for den evige krig for livet, begyndte digterne og filosoferne ensidig at fremhæve naturens grusomhed og umenneskelige «ligegyldighed». Victor Hugo, som omtrent samtidig med Wergeland havde forherliget naturens renhed og harmoni, slog senere uvilkaarlig om og forherligede nu heller menneskets varme i modsætning til naturens uhyrlige vildhed. Og Tennyson sang om naturen som et rovdyr, «rødt i tand og klo». Tænkere som Stuart Mill og Huxley, Renan og Guyau, eller digtere som Leconte de Lisle fremhævede naturens «ligegyldighed» og absolute «mangel paa moral». Omtrent alle de, som var opfostret i den romantiske tids idealisering af naturen, blev af skuffelsen drevet over i en ligesaa ensidig anklage mod naturen. Man glemte, at den ubevidste natur ikke er mere grusomt ligegyldig end den sovende mor; og at der er noget misvisende i at sammenligne dyrenes og endog planternes kamp med krigen, saaledes som denne føles af de mest civiliserede mennesker.

I Bjørnsons første glimrende udkast til en større fortælling, «En munter mand» (1856), som senere blev omarbejdet til «Arne», forekommer der et interessant udtryk for Bjørnsons realistiske barndoms-indtryk af det, som Darwin i sit store verk fra 1859 kaldte «kampen for tilværelsen». Arne er i dette oprindelige udkast noget af en ironiker, som ikke delte sin gud-

fars romantiske syn paa naturen. «Arne — staar der — saa alt med det naturlige øie, nøgent og sandt og spottede med en art sørgelig vellyst alle dem, som endnu var børn nok til at se og drømme om det blide og skjønnne. Ikke saa han underjordiske . . . . Heller ikke fandt han det saa uskyldigt og høitideligt i skogen, som gudfar mente der var.» Arne havde digtet følgende vise:

«Ja, hvor roligt d'er i skogen; —
bare hauken lite gran
maa pusle borti spurven for at se, om 'n er istand,
og ørnen kværke livet af en stakkars dyresjæl, —
der var jo ellers fare for, den kjedde sig ihjel.

Ho—hei, — her er fredeligt i skogen!

Og alting her i skogen, saa fredeligt det gaar, — —
jeg mind's den stygge buk, som rev op lamme';
men ulven, han kneb bukken her i skumringen ivaar;
men Arne, han skjød ulven med det samme.

Ho—hei, — her er fredeligt i skogen!

Og ræven river haren, og ulven river ræv,
og han far dænger mor neri dalen,
og han stor jager liden baad' i bygd og i klev;
for e' ska si dig, hele væra hu' er galen.

Ho—hei, — her er fredeligt i skogen!»¹

Baade for Wergeland og for Welhaven havde naturen været som en kirke. «En tempelviet helligdom», saa havde Welhaven kaldt den. Og Wergeland blev i den halve menneskealder, som udgjorde hans liv som digter, aldrig træt af at synge om den «uskyldige natur» og om «natures tempel», hvor

¹ «Illustreret folkeblad», 10de september 1856.

«gammel kummer, ved at stemmes
 i naturens blide toner,
 kan bedøves og forglemmes,
 hvor sig had med forsoner, ...
 . . . . .
 og erobrer, hvis han kom,
 om med blusel vilde vende,
 retsom bange for at skjænde
 hellig viet tempeldom.»

Bjørnstjerne Bjørnsons barndoms-indtryk beskyttede ham ikke alene mod den romantiske idealisering, som gjorde naturen altfor menneskelig; men ogsaa mod den pessimistiske reaktion, som gjorde naturen altfor umenneskelig. Naturen var for Bjørnson i hans barndom hverken et fredlyst tempel eller ene og alene en slagmark for den evige krig. Den var baade-og. Snart vidunderlig idyllisk, snart vild og brutal. Han blev ikke, som mange af de romantisk opdragede digtere skuffet af naturen, fordi han aldrig havde krævet eller ventet af den, at den skulde være menneskelig eller endog overmenneskelig. Der var for ham en lignende dramatisk modsætning i naturen som i menneskenes verden mellem det milde og det voldsomme. Netop det dobbelte drag i naturen gjorde den ypperlig skikket til baggrund for psykologiske fortællinger og skuespil om menneskelivets kampe og forsoninger.

Tyngdepunktet i den digteriske interesse gled i tiden fra Wergeland og Welhaven til Bjørnson og Ibsen over fra naturen til menneskelivet. Ogsaa dette, at Bjørnson først og fremst

blev menneskeskildrer, faar tildels sin forklaring af hans barndoms indtryk. Denne flytning af tyngdepunktet, som ganske vist ikke fandt sted paa samme tid eller i samme grad i alle lande, danner noget af et vendepunkt i det nittende aarhundredes litteratur. Skuffet over naturens «ufølsomhed» og «ligegyldighed» vender den ene digter efter den anden sit haab mod menneskenes verden. Naturen er ikke længer tilværelsens lyspunkt eller det gjenfundne paradisi. «Naturen gjør intet for os . . . Vi maa henvende os til os selv om hjælp,» udraaber Richard Jefferies. Og Victor Hugo, som havde stillet den herlige samklang, som lød fra naturen, i modsætning til menneskelivets mislyd, fandt senere, at verden vilde være mørk uden det lys, som udgaar fra kjærligheden i menneskenes bryst. Dette lille lys «hjælper de store sole». «Hvorfra skal lyset komme,» spør han i et af sine store digte. Og han lader Gud svare: «Fra eder selv!»¹

Denne flytning af tyngdepunktet for digternes sympathi fra naturen til det menneskelige sjæle-

¹ Udviklingen i det nittende aarhundredes naturfølelse kan sees som i et glimt gennem tre-fire digte af Victor Hugo: «*Ce qu'on entend sur la montagne*» (1829), «*Océano Nox*» (1836) og «*Caeruleum mare*» (1839) samt digtet «*L'Océan*» (i den sidste samling af «*La Légende des Siècles*») fra hans alderdom. I det sidste digt forherliges mennesket som en tæmmer af naturen, «det store uhyre», som i Bjørnsons digt «Tæmme eller tæmmes». — Dog maa det erindres, at udviklingen hverken hos Hugo eller hans samtid er retlinjet, men at den ofte svinger i store buer.

liv var hos Bjørnson forberedt gennem det milieu, hvori han tilbragte hele sin opvekst. Haardt og vinterligt var det første hjem, da han forlod det. Og vinterligt tog det nye hjem og selve havet imod ham. Desto mere maa han have følt trang til at slutte sig til menneskene og opsøge et varmt klima hos dem. Indtrykkene af kampen i naturen og kampen mod naturen maatte udvikle hans medfødte trang til selvudvidelse i retning af inderlig tilslutning til mennesker og til de dyr, som var optaget i det menneskelige forbund.

Inderligt og fortroligt forhold til husdyr og mennesker, — det er ogsaa summen af hans barndoms saga. Netop i en saa liden og fuldt overskuelig kreds som den, hvori han voksede op, kunde grundvolden lægges til den psykologiske dybde i hans menneskeskildringer.

Tidlig havde han faaet indtryk af, at naturen baade kan hjælpe menneskene og trykke dem ned. Fjeldene kan laane sindet høihed og kraft. Men de kan ogsaa stænge for syn og tanke. Enten maa vi lære at tæmme og underlægge os naturen; eller naturen vil netop ved sin væld tæmme og underkue os. Efterat han havde gjenseet begge sine barndoms-hjem, skrev han i 1890 i digtet «Tæmme eller tæmmes»:

«Landet, som omkring sig skuer
og med hav og høifjeld truer,
vinterkoldt og sommerblegt,
korte smil og aldrig vegt.

det er jætten, som skal tæmmes,
 for at det, vi vil, kan fremmes.
 Han skal bære, han skal drage,
 han skal hamre, han skal sage,
 han skal male lys i fossen, —
 hele dundren, hele trodsen
 skal imellem fjord og fjelde
 bygge os et skjønhedsvælde.»

Denne virkeligheds-fyldte opfatning af menneskets kamp med naturen peger ialfald for en stor del tilbage til hans barndoms oplevelser. Oppe i Kvikne havde han seet sin far forsøge at faa den kort-smilende sommer til at modne lidt korn. Men «en ager, som far i en varm og tidlig vaar forsøgsvis havde tilsaaet, laa en morgen gjemt af sne». Selv høet blev ofte beskadiget eller rent ødelagt, naar der kom «en snebyge istedenfor et regnskyl». Ogsaa i Romsdalen, hvor jordbrug lønnede sig langt bedre, voksede han op under indtryk af menneskenes udholdende og taalmodige kamp med en lunefuld natur. Hans far oparbejdede prestegaardens jord med den største ihærdighed, og Bjørnstjerne maatte selv ofte være med ved tærskning af korn, eller naar det gjaldt at berge hø under et pludseligt overfald af en af disse regnbyger, der ligesom laa paa lur oppe i fjeldene. Hans mor drev med held et betydeligt havebrug, og jeg har selv hørt gamle folk i Eidsvaag fortælle om hendes usædvanlige dygtighed. «Baade far og mor var arbeidstrælle,» har digteren fortalt. «Af dem lærte jeg at arbeide.» Og fra hans

barndoms inderlige samfølelse med jorddyrkerens arbejdskamp og arbeids-seire stammer vel ogsaa den uromantiske foretrækken af lien og dalen for det allerøverste høifjeld.

«Bort fra det vilde, det magre, sig selv fortærende
og hjem til det milde, det fagre, os alle ernærende» —

skrev han en gang i en skydsbog, da han var kommen ned fra snefjeldet til en natur, hvor mennesker kunde bo og bygge.

At han gennem sin barndom sluttede sig med stor inderlighed ikke blot til husdyrene, men til den omgivende menneskeverden, fik jeg et næsten ensformig sterkt indtryk af ved at tale med folk, som havde kjendt ham som liden gut. Rundt hele Eidsvaag-bugten kunde man ligesom følge den viltre, men godhjertede guts fodspor. Jeg kom ved anden gangs besøg efter en fjeldovergang fra den egentlige Romsdal ned i Eikisdalen, hvor Bjørnson undertiden kom paa besøg som barn, og hvor han senere i forlovelsesdagene skrev en stor del af «Arne». Man erindrede ham der endnu som gut, — «en urolig krop!» . . . «Maatte altid sætte nogen slags foretagende igang. Men han havde aldrig nogen uven.» — Alt, hvad jeg senere hørte, var som variationer af den samme melodi. Nedenfor Eikisdalsvandet traf jeg nogle, som havde «gaaet for presten» sammen med ham. «En stor viltring; men snil!» Fremhævelsen af disse to træk var det stadige omkvæd, som fulgte mig,

«tro som en sang», fra Eikisdalen til den bratte Bugge-strand ved Eirisfjorden og derfra til husmandspladsen paa selve Nesset og rundt hele Eidsvaag. «Der var altid saa mye liv med han. Han havde saa mang' slag for sig. Men det blev aldrig uvenskab af det . . . Han vilde gjerne gi' klærne sine bort.» . . . Foruden lege-kamerater traf jeg ogsaa hans «banefostr» eller barnepige i det første aar, efterat han kom til Nesset. Hun husked ham som «en vildstyring; men han var snil og gløg». Tilslut kom jeg til smeden i bygden, en kvas og livlig mand, og det var, som om han slog fast med storslæggen det samme, som alle de andre havde sagt: «Dæ va slikt freskt liv med han, men han va' aldrig ovenner med nokon . . . . Han va' no ailstain (allesteds paafærde) og kjendt med aille.» — Jeg havde nu paa videnskabens vegne talt med en ti—tolv af Bjørnsons barndomsbekjendte af begge kjønn, deriblandt ogsaa en og anden, som ikke var tilfreds med hans politik i de senere aar. Men alle havde bevaret hans guttedage i venlig erindring. «Han va' kaat og leikin; men me va' goe vener» . . . . «En vilter kar, men godmodig» . . . . «Han hadde slikt vidtløftigt væsen fraa det fyste, men han va' snil.»

Jeg tænkte: Dette, som nu siges af alle dem, som kjendte ham i hans barndom, — mon det ikke engang vil siges af alle nordmænd?

At han i Kristiania afbrød studeringen og ikke blev prest, som hans far og mor havde

ønsket, synes derimod at have gjort et meget daarligt indtryk i bygden. «Han dompa' to ganger» (han dumpede to gange), sagde en gammel kone, som havde været tjenestepige paa prestegaarden. Det maa sigte til examen artium, hvor han maatte tage matematik om-

NESSETS PRESTEGAARD.

igjen paa grund af to seksere, og til anden-eksamen, som han ikke fuldførte. Hans senere bedrifter som digter havde ikke helt udslettet enkelte af hans gamle venners skuffelse over, at han gjorde det saa daarlig til eksamen. Det var, som om en og anden mente, at han blev digter, fordi han ikke duede til at blive prest. Og det var synd; for han havde store talegaver allerede

som gut. «Det gik som gennem en fløite, det,» som en fordums legekamerat udtrykte sig, en søn af modellen til Thorbjørn, som fik Synnøve Solbakken. En anden legekamerat huskede Bjørnstjerne som taler ved en kats begravelse i haven; denne kat var ogsaa bleven hædret med et mindedigt. Allerede før han kunde læse, havde han digtet en salme, som han viste sin mor. «Men det rimer ikke,» sagde hans mor. Han havde endnu ikke lagt merke til andet end takten og melodien og vidste ikke, at der gaves noget saadant som rim.

Da han kom fra Kvikne, havde han næsten ikke havt andre kamerater end dyrene. Men paa Nettet havde husmanden to børn, en gut og en pige, som i lang tid blev hans bedste kamerater (efter hvad han selv har fortalt mig). De lærte ham at bruge ski og kjelke og baad. Han havde uhyre vanskeligt for at skilles fra dem, naar de skulde spise eller lægge sig. Ingen mad hjemme smagte som sild og vas-suppe hos Mali (saa hed husmandens kone). Sammen med dem plukkede han æg af maase, tenne og teist ude paa ægholmen. Gennem dem kom han ind i bøndernes inderste syn paa alt. Og desuden gennem tjenestefolkene. «Hele det umiddelbare bondesyn, hele den uvilkaarlige bevidsthed om livsvilkaarene fik jeg, da jeg blev tjenernes fortrolige. Det mener jeg har spillet en stor rolle i mit liv.»¹ Han gik ærende dem imellem, skrev

¹ Efter mundtlig meddelelse fra Bjørnson.

breve for kjærestefolk og levede med i deres hengivenhed for hverandre. Han blev «indviet i alt, — hvordan de selv saa paa sit liv, deres elskov, deres drømme, hvordan de saa paa sine fremtidsudsigter». «Min berømte naivetet har ikke sin grund i mangel paa kjendskab til livet. Tidlig, altfor tidlig blev jeg kjendt med alle slags menneskelige vilkaar. Der var saa mange forskellige slags mennesker paa Nettet, haandverkere og andre arbejdsfolk (da hans far byggede ikke saa lidet). Det kjendskab til menneskene, som jeg dengang fik, har jeg senere havt som en grundmur i mig, saa jeg ikke saa let byggede fejl . . . . Min naivetet beroede paa, at jeg trodde paa alle mennesker. Der var en tjenestegut, som stjal. Men jeg trodde paa ham alligevel. Jeg holdt saa af ham. Og de pigerne, som fik barn, — jeg holdt saa af dem, jeg kjendte dem saa godt, — deres dygtighed, deres ønsker i livet.» —

«Far var en driftig mand, havde mange haandverkere i arbejde. Og deres ubetingede ven var jeg. Jeg fik ord for at være «morosam og gemensam». Det har fulgt mig gennem hele livet: jeg har set paa det med disse menneskers øine, — ialfald naar jeg har villet det. Jeg er sikker paa, det har lagt grunden i mig.»

Man faar indtryk af, at den begavede gut, som oppe i Kvikne havde staaet paa bordet i stuen og seet med længsel ned i dalen, hvor der var mennesker, og som fryded sig, naar

fjeld-finnerne kom tilgaards, tog sit mon igjen, da han kom til Nettet og Eidsvaag, hvor der var en næsten fuldstændig liden verden, til og med to kapteiner og af og til soldater, som eksercerede. Men især var det bøndernes verden, han leved sig ind i med sin umættelige trang til fortrolighed. Som prestens søn og paa grund af sit hjertelige væsen fik han let adgang overalt. Og som tjenestefolkenes ven og fortrolige blev han indviet i meget og mangt, som selv de voksne ikke kjendte til. Han foretrak stadig borgstuen og de steder, hvor arbejdsfolkene var. Der fik han vide mest. Der var for ham ialfald mest liv; thi der blev han ikke holdt udenfor, hvad der foregik, fordi om han var barn. Kjærlighedens drømme og sorger, dens lykke og ulykke fortonede sig naturligvis i en særegen troskyldig belysning for hans barnlige sind. Kanske er der noget af disse barnlige indtryk nedlagt i hans vidunderlig sarte og fine fremstilling af bøndernes kjærlighed i «Synnøve» og «Arne» og «En glad gut».

Et af de merkeligste mennesker i den lille verden, som omgav Eidsvaag-bugten, blev senere model for helten i «En munter mand» og et par aar senere i «Arne». Han hed Einar Veiten. «Den morsomste, den vittigste mand, jeg har kjendt. Han gaplo og snakket, men det var aldrig noget ondt. Han stevjed som en mester. Det var, som om folk altid maatte være, der hvor han var. Naar han kom til prestegaarden,

var jeg salig. Jeg elsked og tilbad ham. Jeg fulgte ham, hvor han gik.»

«Denne mand havde en ven, som han stadig var sammen med, en ren kjæmpe af kræfter, kapteinens søn. De var saadanne gode venner. Men i et selskab kom Einar til at sige en vittighed, som fornærmed vennen. Denne blev sint og tog et saa voldsomt tag i ryggen paa ham, at han fik en knæk, som han aldrig forvandt. Han blev aldrig mand siden.» Dette at den mest begavede og den muntreste, som han kjendte, blev gjort helseløs af sin bedste ven, har altid senere forekommet Bjørnson uhyre tragisk. Og det er interessant at lægge merke til, hvorledes han som digter uvilkaarlig har søgt at give denne mand opreisning for hans vanskjæbne. Først i «En munter mand»; men især i fortællingens omarbejdede form, «Arne», hvis liv begynder trist og ligesom overskyet af en arvet vanskjæbne, men som overvinder farsarv og skjæbne, især ved kjærlighedens hjælp. Denne model til Arne er forresten i «Mellem slagene» nævnt ved navn som Einar Veiten, og den unge digter har her benyttet sin magtfuldkommenhed som forsyn til at ophøje sin barndoms ven til høvding i kong Magnus's leir!

En anden af bygdens mænd, som af Bjørnson senere blev omdigtet og forstørret, var hans første lærer, klokker Jakobsen, tidligere underofficer, som holdt «almueskolen» i et hus ikke langt fra prestegaarden, under prestens tilsyn.

Der blev Bjørnstjerne foreløbig sat i skole, da det faldt dyrt at holde huslærer for ham alene, medens hans søskende endnu var smaa. Af den lille fortælling «Bjørnejægeren» faar vi et indtryk af, at prestens ældste søn var en noksaa brysom elev paa grund af sin altfor livlige fantasi, hvormed han i løbet af kort tid omskabte den verden, hvori de andre børn levede, og befolkede den med spøgelse. «Thorvald havde ikke været otte dage blandt dem — saa fortælles der i «Bjørnejægeren» —, før en skolekamerat kom ind ligbleg og fortalte, at han havde mødt de underjordiske borte paa veien, — en anden endnu blegere og sagde, at han livagtig havde set en hovedløs mand gaa og stille med haadene deres nede ved støen.» — Mest forarget blev den skikkelige skolemester, da det kom ham for øre, at nogle af hans smaa elever havde set bjørnen ude at gaa ved midtvintertid, — da den ellers pleiede at sove sødelig i sit hi. Paa denne lille skole var det vel, at den vordende fortæller første gang fik en følelse af sin magt over andres fantasi. At selve prestens søn kunde lyve i den grad, opfyldte hans første lærer med gru. Men hvad vilde han have sagt, om han havde vidst, at gutten havde lært lidt af kunsten at fortælle spøgelsehistorier af sin egen alvorlige og adstadige far? Denne skal have havt adskilligt lag i den retning. Og med sin vældige røst maa han have kunnet faa det til at spøge ganske forfærdelig i

prestegaarden. Formaalet var vel intet andet end at sætte en gavnlig skræk i den viltre gut. Men denne fandt det morsommere at lade skrækken gaa videre, til de andre børn, og drev vel snart kunsten til en endnu større høide end sin far.

Denne første lærer, hvoraf vi blot faar et lidet glimt i «Bjørnejægeren», er i «En glad gut» slaaet sammen med indtryk af en anden af Bjørnsons lærere, gamle Heltberg.¹ Og i det gribende billede af Baard skolemester i «En glad gut» er Bjørnsons første og hans sidste lærer vokset sammen til en uforglemmelig skikkelse. Evnen til at skrøne eller tildigte har her forenet sig med trangten til at faa menneskene til at vokse — især de mennesker, som digteren har holdt af.

Noget senere fik Bjørnson en huslærer, en meget alvorlig mand ved navn Røed, som talte meget om den yderste dag og de evige straffe. Og her, hvor det ikke gjaldt spøgelseshistorier, men noget, som hans far og mor og alle voksne selv trodde, nyttede det ikke at lede frygten videre til de andre. Her bidrog netop hans livlige fantasi alene til at gjøre det frygtelige endnu mere virkeligt. Bjørnson erindrer endnu, hvor han blev skræmt af denne velmenende lærer. Og i billedet af Edvard Kallems dommedagsrædsel i «Paa Guds veie» er der ikke saa lidet af digterens egne oplevelser som gut.

¹ Ifølge mundtlig meddelelse fra digteren.

Alligevel var og blev han en noksaa urolig elev, der ligesom aldrig blev mæt af, hvad læreren kunde oplyse og fortælle, og hvis fantasi stadig gik paa eget eventyr, langt bort fra dagens lekser. Han fulgte efter de arbejdsfolk, som kunde fortælle. Og han erindrer særlig en stenbryder, som fortalte om, hvorledes folk solgte sig til fanden for at opnaa alle verdens herligheder. Det frygteligste af alle de spøgelses, hvormed menneskeaanden har tumlet, dukkede altsaa her atter op i horisonten og synes at have spillet en betydelig rolle for Bjørnson i hans barndom. Erindringen om, hvorledes han selv blev skræmt som barn, hidrøg senere — et godt stykke ud i 70-aarene — til, at han ansaa det nødvendigt for de norske bønders aandelige frigjørelse at afskaffe troen paa den store livsfiende og de evige straffe. Det kom til at staa for ham, som om disse forestillinger fremkaldte mørkerædhed ved høilys dag, og som om de virkede sammen med alt det mørke og trykkende i den norske natur, de skyggende fjelde og den ofte lave skyhimmel. Især i det mesterlige første kapitel i «Paa Guds veie» har Bjørnson taget digterisk revanche for, hvad han af og til led som barn, naar et forfærdeligt uveir satte hans fantasi paa glid og blev til et forspil for den yderste dag. Hvorledes helvedes-angsten kan gribe en sund og sterk gut, ved hjælp af hans egen livlige fantasi, og hvorledes han bagefter reagerer og faar lyst til at dele den over-

staaede skræk med andre, har neppe nogensinde været saa levende fortalt. Samvirkningen mellem vækkelses-prædikanternes skræmme-billeder og vestlands-naturens vældige vredes-udbrud er i Bjørnsons billede af Edvard Kallems oplevelser ligesom bestrøet med desinficerende salt:

«Hav-baarer, længere end en kunde se, høiere end hus, kom i endeløse følger med skumhvide topper og brakende fald; duren af det stod over by og strand, bredladen og rullende dump, saa en maatte tænke paa fjeld, som gled ud i det fjerne . . . . . Gjaldt det ham, dette? Hvad havde han nu gjort igjen? Eller skulde han snart komme til at gjøre noget? Ogsaa før havde uklar angest været forvarsel. — Ikke stormen alene havde skræmt ham; kort før havde en lægprædikant spaad, at nu skulde verden forgaa; alle bibelens merker slog netop ind, og tallene hos Jeremias og Daniel var ikke mere til at tage feil af. Det vakte saa vidt opstyr, at bladene maatte tage sig af det og meddele, at det samme havde uendelig ofte været spaad, og bestandig passede tallene hos Jeremias og Daniel. Men da orkanen kom og blev sværere, end nogen kunde mindes, og skib sled sig løs og drev mod bryggerne, knuste og knustes, og især da natten lagde mørke over, og ingen lygt holdt lys, ... braatene hørtes, men saaes ikke, kommando-ropene, skrigene, bragene og den lange jammer, og inde i gaderne slig forfærdelse, naar taglængder løftedes af, husene skalv, ru-

derne klirred, stenene fæk, folk flydde, og fjerne skrig øged angsten . . . ja, da var der mange, som husked lægprædikantens ord; gud trøste og hjælpe saa vist, dette var den yderste dag; nu snart faldt stjernerne. Især var børnene rædde til døden. Forældrene havde ikke tid til at sidde hos dem; endnu i verdens sidste stund var der nemlig tvil, om dette ogsaa var verdens sidste stund, og af gammel vane blev omsorgen for de jordiske eiendele det sikreste tilslut; folk maatte berge og stænge og løbe og se efter ilden og være allesteder paafærde. Men de gav børnene bønnebøger og salmebøger og bad dem læse, hvad der stod om jordskjælv og andre plager samt om den yderste dag; de fandt skyndsomt stederne op for dem og løb. Som om børnene nu kunde læse! — De putted sig heller i seng og drog dynen over hodet; somme tog hunden med eller katten; det var tryggere, og de vilde dø sammen. Men ofte vilde hunden og katten ikke dø under dynen, og saa blev der kamp.»

Næsten endnu mesterligere er den følgende skildring af, hvorledes Edvard Kallem, som stod beleiret af mørkets magter oppe paa en brat bergknaus, begyndte at tage mod til sig og forhandle med de usynlige og snød dem grundig; og hvorledes han bagefter tog sit mon igjen ved at skræmme den skikkelige og fromme Ole Tuft. Bjørnson har fortalt, at han engang i skoledagene paa Molde havde oplevet noget af, hvad Edvard

Kallem følte oppe paa berget. Oppe paa en knaus vestenfor byen havde han seet bølgerne komme indover fra Hustadviken efter et forfærdeligt uveir. Dommedags-fantasierne forfulgte ham ogsaa til Molde og kjæmpede med hans lyse og glade humør. At han som Edvard Kallem efter en saadan kamp tog sit mon igjen ved en eller anden skøierstreg, kan neppe betviles.

Men en oplevelse hjemme ved Eidsvaag-bugten, endnu før han kom paa skole i Molde, førte det forfærdelige i livet endnu nærmere indpaa ham og blev til et minde, som han aldrig ganske har afrystet, men som senere blev til kamplyst. Ikke mere end ni aar gammel blev han af sin far taget med til en henrettelse! Han har selv paa en enkel og mesterlig maade fortalt om denne oplevelse i «Et stygt barndomsminde»¹.

«Jeg kunde være saapas som syv aar, da det en søndag eftermiddag rygtedes paa prestegaarden, at samme dag havde to mænd, der rodde forbi Buggestranden i Eirisfjord, fundet en kvinde styrtet ud over en berghammer, der hun var bleven halvt hængende, halvt liggende lige ved vandspeilet.»

Af «Norsk retstidende» for 1841, hvor høiesteretsdommen meddeles, kan man se, at mordforsøget ganske rigtig foregik en søndag ved sommertid, den 2den august 1840, da Bjørn-

¹ Nye fortællinger, 1894.

son var mellem syv og otte aar gammel. Og den rædselsfulde udaad var forøvet ikke langt fra prestegaarden, ved den bratte og vilde Buggestrand, som danner en modsætning til Eidsvaagbugtens mere smilende og idylliske bredder.

«Jeg husker tydelig, da tidenden naadde frem; det var som sagt samme søndags eftermiddag, som hun var dræbt om formiddagen, midt paa vakreste sommeren, i fuldt solskin og fuld glæde paa gaarden. Jeg husker, hvordan det var, som lysningen sank, ansigterne stansed, fjorden blev mat, skogen og bygden krøb sammen i skygge af hverandre. Jeg husker, at endnu dagen efter følte det som indhug i al vant livsorden, jeg kjendte mig fri for at gaa paa skolen, arbeiderne slutted op, ret som det var, og satte sig. Især kvinderne var lamslagne, de kjendte sig selv truet, det var tydeligt at skjønné, det blev ogsaa sagt. Kom fremmedfolk til gaarden, sa' deres aasyn og bevægelse, at mordet tynged dem, og de saa det samme i vore. Vi tog hverandre i haanden ligesom fjernt fra; det var mordet, som var nærværende; hvad vi saa talte om, saa hørte vi mordet i røsten og ordlaget. Den sidste følelse om kvelden, den første om morgenen, var, at alting stod ustøt, og at livets glæde var stoppet som viseren paa en urskive ved et bestemt klokkeslet.»

I sin art klassisk er denne skildring af, hvorledes en frygtelig, umenneskelig handling plud-

selig slaar ned i barnesindet og i landsfolkets jevne liv og føles «som indhug i al vant livsorden», men hvorledes ogsaa dette lidt efter lidt «ordner sig ind blandt alt det andre; dette udretted nysgjerrigheden og sladderen; de løfted det, de vendte det, de syntet det og gned det saa længe, til det bare blev det nyeste nyt. Snart kjendte vi forholdet mellem den myrdede og morderen ind i det mindste; vi vidste, hvem det var, hans mor vilde, Per skulde gifte sig med; vi kunde Hagbø-folket ud og ind, og deres slegt langt bagover. — Dengang dommeren kom til prestegaarden for at optage det første forhør, var mordet alene et uudtømmeligt samtaleemne; men næste morgen, da lensmanden og et par mand til kom med morderen, saa toges jeg af en følelse, jeg før ikke havde tænkt mig, — den allerstørste medlidenhed. En ung, vakker gut, godt voksen, finlemmet og heller liden, med mørkt, men ikke sterkt haar, med tiltalende øine, som nu var sky, med klar røst og over sit væsen et vist tække, næsten dannelse, en sammenhæng med livet og ikke med døden, med glæden, ja munterheden» . . . . .

Den ulykkelige pige, en husmandsdatter, døde 16 dage efter mordforsøget paa hospitalet i Molde, efter at have tilgivet morderen og bedt om, at man ikke maatte gjøre ham noget ondt. Det gjorde et sælsomt indtryk paa den vordende digter, at rettens folk ikke tog spor af hensyn til pigens bøn. Han fik her det første og uud-

slettelige indtryk af det kolde og upersonlige ved statsmagten og det menneskelige retsvæsen, — det samme indtryk, som ogsaa brændte sig saa dybt ind i Victor Hugos sind i hans barndom, og som senere hos begge digtere blev til kamptrang overfor dødsstraffen. Under det lange forhør, som holdtes oppe paa skoleværelset, og som Bjørnstjerne fik lov til at høre paa, da hans lærer var sekretær, fik han en følelse af, at naar staten kommer til, blir forbrydelsen og brøden ikke længer et forhold mellem et enkelt menneske og et andet menneske, som kan tilgive. En forfærdelig, upersonlig magt, loven, kommer til og kræver liv for liv. Der maa have staaet et iskoldt pust af øvrigheden og rettens folk, da de en kold vinterdag kom roende med den dødsdømte i to baadlag fra Molde, og da den vakre toogtyveaarige mand, som havde faaet baade den myrdede piges og Guds tilgivelse, dagen efter maatte lægge sit hode paa blokken i en ring af embedsmænd og militære. Kvelden før henrettelsen «blev det tidlig mørkt med svart sjø mod halv-hvid, sommesteds barføgen strand; skyerne var revne og jagende, vi gik og frygted uveir. Saa slog en pibebrand op af prestegaardsbygningen, de fleste af soldaterne kom styrtende op for at hjælpe til; den store brandstige blev hentet frem fra rummet under stabburet; den var usædvanlig tung og klodset, saa de havde møie med at faa den reist, til far brød igjennem, bad alle gaa væk og reiste den alene» . . .

Næste dag fik Bjørnstjerne sammen med sin lærer se paa, hvorledes «statens hevn» blev blodig fuldbyrdet. En liden lindring midt i det forfærdelige, som straks efter skulde foregaa indenfor den lille firkant af soldater, var det komiske syn af den danskfødte provst, som, naar han blev sterkt bevæget, trak hodet ned mellem skuldrene, mens et par usædvanlig store «fadermordere», som naadde ham til midt paa ørene, slog op om det snauklippede hode med to dobbelthager under. I Bjørnsons egne fremstillinger af livets tragedier vokser der ogsaa hyppig op et lidet komisk mellem spil midt inde i det grufulde og i dødens nærhed, som i «Kongen», «Over ævne» (begge stykker), eller «Paa Storhove».

Hjertesyg gik han hjem fra fuldbyrdelsen af statens straf. Men hans ærbødighed for øvrighed og autoriteter fik vistnok sin første lille rift, da han den samme dag efter middagen fra sin ubemerkede krog hørte sin far og provsten tale om, at den henrettede havde taget en del af skylden paa sig for en anden. Det var hans mor, som havde slæbt pigen ud for berghammeren og saaledes givet hende naadestødet.

Naar presten Bjørnson vilde have sin ni aar gamle gut til at overvære en henrettelse, saa var det sandsynligvis et led i en opdragelsesplan. Den viltre gut skulde lære livets alvor at kjende. Han var i sin fars øine for overgiven og ligesom altfor levende. Saa urolige kræfter

medførte fare. Presten var vistnok bange for, at hans ældste søn kunde have arvet noget af sin farfars heftige og ikke strengt beherskede natur. Han blev flere gange i løbet af sin opvekst af sin far betydet, at det gjaldt en kamp imod arv, — det store episke og dramatiske motiv, som i Bjørnsons digtning brød frem allerede i «Arne» og senere atter dukkede op i «Kongen» og «Det flager». Presten Bjørnson, som selv havde arvet meget af de norske bønders indesluttede og sammentrykkede, ligesom tillukkede liv fra vor histories lange vintertid, dengang da ærgjerrighed og andre urolige livsbehov for en stor del gik i hi, — denne noget tunge og alvorlige mand havde ikke let for at forstaa sin geniale søn, som skulde vække Bjørne-ættens store evner op af dvale.

Netop i forhold til sin far og de foregaaende slegtled er Bjørnstjerne Bjørnson typisk for den ny-norske renaissance, som et vaarbrud af isbundne kræfter.

Erindringen om denne henrettelse kom senere en anden dødsdømt tilgode, — dengang da Bjørnson ved sin indtrængende forbøn fik reddet Arne Kulterstad fra bøddeløkse. Det var, som om hans barndoms oplevelser tvang ham til at opsøge den dødsdømte i fængslet og bruge sit kjendskab til bøndernes sjæleliv og sin digteriske evne til at sætte sig paa et andet menneskes plads til forsvar for den ulykkelige. Saa lempelig som muligt hævdede han i sit blad, at

juristernes sagkundskab ikke altid strækker til, hvor det gjælder sjælelivets gaader.¹

*

*

*

Man vil af det ovenstaaende faa et indtryk af, at Bjørnstjerne Bjørnsons barndom ikke var saa idyllisk, som man ved et overfladisk blik paa hans fortællinger fra Romsdalen kunde slutte. Vi skal senere se, at naar disse fik en overveiende lys farve, da skyldtes dette en gennem flere aar tilkjæmpet seier over mange pinlige barndoms-indtryk. Baade «Synnøve» og «Arne» var oprindelig ment at skulle ende tragisk, efter hvad Bjørnson mundtlig har meddelt. Han har selv i et foredrag udtalt, at han voksede op under en noksaa lav himmel derinde i den temmelig indelukkede bygd. Pietismens himmel kunde undertiden især i hans huslærers fremstilling komme trykkende nær. Han fik

¹ Bjørnsons artikel om Arne Kulterstad staar i «Aftenbladet» for 1860, nr. 48. Der var tvil, om Arne K. havde tilsigtet at dræbe sin modstander eller blot at «merke» ham i haanden til hevn for en lignende krænkelse. Han slap senere ud af fængslet og levede i Amerika indtil sin død nu i sommeren 1902, i en alder af omtrent 77 aar. I november 1901 sendte han Bjørnson et brev, som begyndte med de ord: «Kjære fader! Tillad mig at kalde Dem med dette for mig saa søde navn.» Hans helbred var da svækket af alderdom. «Kanske gaar jeg forud for Dem did, hvor der ingen fristelser findes, og hvis min fattige bon formaar noget, skal jeg se De's stjerne lyse ikke blot her paa jorden, men i Kristi rige i evigheden.»

ikke som Henrik Wergeland vokse op under den nye astronomis og den rationalistisk-romantiske filosofis uendelige stjerne-himmel, hvor Wergeland allerede som student følte, at der ikke kunde have været noget satanisk oprør, fordi der maatte herske fuld frihed.

«Var ei engelen fri, da i himlen blev oprør.»

Men der var frihed, og altsaa havde der ikke været nogen oprører. Opfostret under en saa høi himmel og i en aaben og sydlig kystby, Kristianssand, var Wergeland bleven overflyttet først til det forholdsvis folksomme, især historisk folksomme, Eidsvold og senere, allerede som skolegut, til hovedstaden. Samtidens videste og frieste udsigt over verden blev han fortrolig med som skolegut og student. Deraf det verdensvidt omstreifende og endog fantastisk høitflyvende især i hans ungdomsdigtning. Senere flyttede han jo fra verdensrummets uendelighed dybere og dybere ind i den hjemlige natur.

Bjørnson derimod begyndte med at leve indenfor en forholdsvis snæver synsring, hvor han allerede fra først af levede tæt ind til de allernærmeste levende væsener, snart i forbund og snart i kamp med naturens magter. Hans fantasi blev i den grundlæggende alder tvunget til at søge ind til, hvad der foregik inde i de omgivende mennesker, snarere end ud i det grænseløse rum. Det var, som om en overmenneskelig litteraturhistoriker vilde opfostre ham

til en stor psykologisk digter. Kun meget gradvis fik han lov til at udvide sin horisont og naa «ud over de høie fjelde». Ved den første flytning naadde han blot til det inderste af en dyb fjord, med høie og skyggende fjelde omkring. Han har selv mundtlig meddelt, at han ofte som barn følte det, som om der ikke var lys nok. Han kan endnu drømme om «disse lange, lumske fjordene, med det evige baadliv». Man kunde næsten ikke komme nogen vei uden i baad. Særlig Eirisfjorden, som før var noksaa vild og trist, blev endnu meget tristere efter det uhyggelige mord. Indover Langfjorden saa han ofte uveiret komme dragende, truende og mørkt. Og ikke sjelden meldtes der om forlis. Engang fik han være med og se vraget af en stor jagt, som var drevet iland; det var første gang, han saa et skib.

Det var, som om naturen sørgede for at holde ham tre skridt fra livet, saa at hans fantasi ikke fik noget rigtig frit afløb ad den vei. Ganske vist havde naturen mange henrivende og fortryllende stunder. Men det lyseste ved hans barndom paa Nesset var vel alligevel den inderlige og fortrolige samfølelse med legekamerater og tjenestefolk og næsten hele den lille menneskeverden rundt Eidsvaag-bugten. Netop en saadan liden udgave af verden, hvor fantasien og nysgjerrigheden atter og atter maatte vende tilbage til de samme mennesker og sætte deres indre liv sammen af mange smaaatræk og brud-

stykker, var fortrinlig skikket til at lægge grundlaget til en fin og indtrængende sjælekundskab.

Selv da han i sit tolvte aar blev sendt til den nærmeste by, Molde, for at gaa paa skole, kom han ikke helt ud over de høie fjelde. De nye naturomgivelser og den nye menneskeverden, han her kom ind i, var blot en grad mindre snæver end den forrige. Det var det andet stadium i hans livs lange udvidelsesproces.

UDSIGTEN FRA MOLDE.

Skoledagene paa Molde.

Molde, Molde, blomsternes by», hvor Romsdalens stride fjelde med de «hidsige, kappende tinder» ligesom viger tilbage og ordner sig til en vidunderlig skøn fjeldrække, — her skulde Bjørnson tilbringe fem og et halvt aar, i den udviklingsrige alder fra 11 $\frac{1}{2}$ til det fyldte 17de aar; naturligvis med islæt af feriebesøg i hjemmet. Netop afvekslingen mellem skoletiden paa Molde og ferietiden hjemme ved Eidsvaagbugten blev herefter af stor betydning for udviklingen af hans evner.

Det var i den sidste del af juli 1844 — som det kan sees af skoleprotokollen —, at han kom

ind paa den lille skole, som dengang hed «Molde middelskole», fra høsten 1849 omdøbt til «Molde middel- og realskole». Den hayde, da Bjørnson gjorde sin indtrædelse, blot to klasser, og dens befolkning steg i hans sidste skoleaar til et antal af 28! Saa vi kan skjønne, det var

. . . . . «en liden, meget pyntelig skole,
paa hvilken baade kirke og stat kunde stole.
Den dreied hel stilfærdig i stats-maskineriet,
og skjønt det kunde høres paa hjule-knirkeriet,
at sjelden den smurtes af aandens talg,
saa var paa hine kanter slet intet valg:
vi maatte gaa der, til vi blev store.
Jeg gik der ogsaa, — men læste Snorre.»

Den største udvidelse, som hans liv fik paa Molde, var utvilsomt ikke gennem skolens undervisning, men gennem hans læsning i fristundene. Hans hunger efter menneskeliv og menneskeselskab — helst selskab med store mennesker — fik her anledning til at mætte sig som aldrig før. Nyere historisk digtning — Walter Scott, Oehlenschläger, Ingemann —, men især Snorres norske kongesagaer stillede skolens undervisning i skyggen. Hans lærere, hvoraf flere var dygtige folk, kunde ikke konkurrere med Snorre, som vel er den største menneske-fremstiller i europæisk litteratur fra den egentlige middelalder, og hvis fortællekunst ikke blot har et lyrisk, men ogsaa et sterkt dramatisk islæt. Tilsyneladende var han en af skolens daarligste elever, men utvilsomt dens flittigste læser og

den, i hvis hode der foregik mest. Han har selv fortalt mig, at han paa Molde ofte følte sig alene og havde for faa kamerater at vælge mellem. Skolegutter fra landet blev ikke buden ud i familjerne. Desto mere søgte han erstatning i sagaens og romanernes verden. Og han fortalte om, hvad han havde læst, til alle, som vilde høre paa, — husmænd hjemme paa Neset eller kamerater paa skolen. «Paa skolen gik jeg bestandig og fortalte. Jeg brugte de andre til at fortælle i.» Men endnu mere hjemme i ferierne, hvor han fortalte for arbejdsfolkene paa laaven, saa tærskningen undertiden stansed; han forøgede og «løi ataat», for at bruge hans eget udtryk. Nuværende statsminister Qvam, som er to aar yngre, men som et halvt aars tid sad i samme klasseværelse som Bjørnson, erindrer, at han pleiede at fortælle, naar de var trætte af at slaa bal og havde sat sig ned paa græsvolden. Særlig husker han en scene af Walter Scotts «Ivanhoe», den sorte prins's ankomst, og et optrin af Ingemanns «Valdemar Seier», hvor kongens og hans ridders indtog i en liflandsk by blev fremstillet uhyre levende. Man saa for sig hver enkelt, eftersom de kom. Denne scene er den eneste, som Qvam endnu kan huske af romanen. Det vil sige, den staar der ikke. Qvam laante bogen hjem for at nyde scenen omigjen, men kunde, besynderlig nok, ikke finde den igjen.

Ved paa denne frie maade at gjenfortælle sagaer og optrin fra romaner fik Bjørnson en tidlig ud-

viklet evne til at fortælle. Han søgte paa en maade at maale kræfter med de store romanforfattere og med selve Snorre. Og under sine feriebesøg hjemme paa prestegaarden følte han uvilkaarlig, og uden at reflektere over det, slegt-skabet mellem sagastilens knaphed og det faamælte fynd i mange af de romsdalske bønders tale. Dette at han ligesom tog sagalæsningens indhøstning med sig hjem til den kjendte og kjære kreds af arbejdsfolk og bønder og uvilkaarlig stemte fortællingens stil i nogen grad efter sine tilhøreres levende tale, fik stor betydning for Bjørnson senere. Han kom allerede som gut uvilkaarlig til at knytte sagaens nordmænd sammen med samtidens stauteste bønder. Allerede paa Molde maa han vel ofte have udfyldt Snorres knappe skildringer af personer med træk fra levende mennesker hjemme ved Eidsvaag-bugten. Det maa nemlig ikke glemmes, naar man vil forstaa Bjørnsons store gjenembrud i 1856 og 1857, at de mennesker, han i sin opvekst holdt mest af og var mest sammen med, var Snorres mennesker og bønderne hjemme ved Eidsvaag. I skoleferierne bar han bud til de sidste fra de første. Dette forklarer, at hans første dobbelt-bedrift som digter blev den at se paa sagatidens mennesker i lys fra nutidens bønder (i «Mellem slagene») og omvendt at se paa nutidens bønder i sagaens lys (i «Synnøve», «Arne», «Faderen» o. s. v.).

Kanske var det ikke mindst paa Molde, naar han længtes hjem, at han begyndte at aneligheden mellem de to menneskegrupper. Det følger jo i grunden ogsaa af sig selv, at naar han fra en naivt-fortrolig indlevelse i bøndernes tanke- og følelsesliv kom til Molde og der stiftede et ligesaa intimt hengivenheds-forhold til sagaens personer, saa maatte han bruge erfaringer fra den verden, han kom fra, til at forstaa den nye verden, han fandt i bøgerne. Som naar en og samme fotografiske plade først faar et sterkt lys-indtryk af ét billede og derpaa opfanger et andet billede paa det samme sted, saaledes maatte indtrykkene af de to menneskegrupper i nogen grad forene sig i Bjørnsons sjæl; og de træk maatte komme til at træde stærkest frem, som var fælles for begge. Om nogen kunde anstille et videnskabeligt eksperiment for at fremkalde et sammensat billede af menneskene i Norges stolteste fortid og deres mest ublandede efterkommere i Norges nutid, kunde man neppe have opnaaet noget mere fuldkomment i sin art end de fortællinger, hvormed Bjørnson erobrede sig sin første navnkundighed over hele den germanske verden. Og endda vilde et saadant eksperiment forudsætte en usædvanlig fint præpareret plade for at optage og bevare de to slags indtryk. Bjørnstjerne Bjørnson viste sig at være den lykkelige eier af en saadan plade.

Ogsaa i en anden henseende var livsvilkaarene i Bjørnsons opvekst bestemmende for

hans første digtning. Ligesom hans liv i skoledagene vekslede mellem Molde, hvor han levede sit fyldigste liv sammen med sagaernes mennesker, og prestegaarden hjemme, hvor han fornyede indtrykkene af samtidens bønder, saaledes kom hans første virksomhed som digter til at blive et vekselbrug: historiske skuespil om sagaens mennesker og fortællinger om nutidens bønder. Dette viser, at de to slags indtryk dog ikke smeltede helt sammen, men afleirede sig ligesom i to etager, med besøg og paavirkning fra den ene til den anden. Naar indtrykkene fra sagatiden uvilkaarlig valgte den dramatiske form, kom det vistnok af flere aarsager i forening. En af disse aarsager var den, at Snorres og de bedste sagafortælleres fremstilling er i høi grad dramatisk, idet personerne mest muligt karakteriserer sig selv gennem samtale. Dertil kom, at sagatidens voldsomme kampliv af digteren maatte føles som langt mere dramatisk end norske nutidsbønders langsomt og gradvis forløbende livsskjæbner. Ogsaa nyere forbilleder hidrog utvilksomt sit.

Det var gennem Jacob Aalls i stil og sprog-tone fortræffelige oversættelse, at Bjørnson gjorde bekendtskab med Snorre Sturlasons norske kongesagaer. Han fik laane denne og mange andre bøger gennem sin fars ven provst Deinholls søn, som var bogbinder, og som i sit hus havde et bibliothek, hvis lange navn for den læselystne gut vel blev som et symbol paa dets

endeløse skatte: «Romsdals amts landhusholdningsselskabs bibliothek»! Der fandt Bjørnson ogsaa Riises historiske arkiv, efter hvad han har meddelt mig, og vel ogsaa en del historiske romaner. Desuden laante han bøger fra politibetjent Feirings leiebibliothek, — formodentlig efterat han alligevel havde udtømt landhusholdningsselskabets skatte. Til hans yndlingsforfattere hørte ogsaa, ifølge Bjørnsens mundtlige meddelelse, Marryat og Cooper. «Gud bevare mig for en lykkelig tid!» I slutningen af skoledagene blev Henrik Wergeland hans yndling fremfor alle andre.

Saa intenst levede Bjørnson i skoledagene sammen med bøgernes menneskeverden, at han engang ved et besøg i hjemmet spurgte sig selv, om han ikke var bleven mere egoistisk og udeltagende overfor de virkelige mennesker. «Der skal vel øvelse ogsaa til det at være god,» tænkte han. Kanske var det især, efterat han havde anstillet den slags angerfulde betragtninger, at han med særlig iver tog bønderne i forsvar, naar skolegutterne paa Molde plagede dem og kastede sten ned i baadene til dem ved bryggen. Det var nemlig en staaende skolegut-fornøielse at ærte søndmøringerne, naar de kom til byen med flaksild, tørret kjød, æbler og nødder. Der stod en sand skræk af «Moldetyrken», som bønderne kaldte gutterne. Bjørnson protesterede mod denne morskab og søgte at faa den til at stanse. Han følte sig vistnok ialfald i begyndelsen af sin

skoletid som landsgut i et slags oppositionsforhold til byfolket. En af hans skolekamerater har fortalt mig, at han særlig opponerede mod de unge embedsdøtres krav paa at hyldes med hilsning, og i det hele mod den overdrevne hilsepligt. Paa landet, hvor han var fra, pleier man jo ikke som regel at tage hatten af, naar man hilser. Og da amtmandens begavede datter, som senere er bleven foreviget i Bjørnsons digtning, beskyldte ham for at være ubeskeden, svarede han med at stifte en forening blandt landsgutterne om ikke at tage hatten af for andre unge damer end de gifte. Der maatte dog være en grænse for de unge hyfrøkeners overlegenhed! Krigen begyndte, straks Bjørnson var kommen ind paa skolen, da han nemlig havde besvaret sin første stil over opgaven «Beskedenhed er en ynglings skønneste dyd» saa fortrinlig, at stilen af læreren blev udlaant til folk i byen, deriblandt ogsaa til amtmanden. Dennes datter lod da forfatteren hilse: «Du har skrevet stilen godt. Lad mig nu se, om du kan efterleve den ligesaa godt.» Bjørnson har senere taget en af og til lidt skalkagtig, men i det hele generøs hevn over denne sin første kritiker, som senere blev en meget dygtig lærerinde, ved at gjøre hende til model for heltinden i «Det flager», den modige og prægtige, men ikke ubetinget vakre Thomasine Rendalen. Jeg har selv havt den ære at kjende modellen, frøken Hilda Thesen, og jeg tror at kunne sige, at det vilde have glæ-

det hende, om hun før sin død havde vidst, at hun havde ydet noget af det kraftige stof til heltinden i Bjørnsons størst anlagte fortælling. Hendes søstersøn, Thomas Rechdahl, er den af Bjørnsons lærere, som gjorde det dybeste indtryk paa ham, og som derfor er bleven for-eviget i det let gjennemsigtige navn paa helten i den samme fortælling, Thomas Rendalen. — Netop det stridbare ved amtmandens datter i forening med det begavede var det, digteren havde brug for, da han skulde forme Kurte-arvens beseirerinde.

At Bjørnson har benyttet modeller fra Molde, og skolen paa Molde, til sin mønsterskole i «Det flager», ser ud som en revanche for det utilfredsstillende ved hans barndoms skoleundervisning:

«De samme bøger, de selv-samme tanker,
som lærer efter lærer paa kongelig forordning
i slegt efter slegt selv-forsagende banker,
— og som ene skaffer lærer og lærling befordring! —
De samme bøger, de selv-samme tanker,
som flinkt af hele slegten gjør en eneste én,
en fortræffelig fyr, som kan staa paa ét ben
og ramse hele leksen, som der slippes et anker! ¹

Men ialfald én af lærerne, den nævnte norsk-lærer og religionslærer, fik altsaa i en omdannet skikkelse være med, da hans elev var bleven mand for selv at oprette skole og ansætte lærere, i fantasiens verden. Det var, som om digteren vilde forsøge, hvad der kunde være blevet af

¹ «Gamle Heltberg», i «Digte og sange».

en saadan mand under andre og friere forhold. Bjørnson mindes endnu denne lærer som «en ildfuld natur, en ivrig fortæller, nervøs, fint antrukken og af et nobelt væsen — en født lærer».

Det var altsaa i slutningen af juli aaret 1844, at Bjørnstjerne Bjørnson kom ind paa skolen og blev indført som no. sidst i den af elleve elever befolkede klasse. Da det jo var en ordentlig og meget «pyntelig» skole, kan man endnu af skoleprotokollen temmelig nøiagtig følge den vordende digters skudsmaal fra skoletimerne i løbet af fem og et halvt aar. I løbet af den første maaned efter indtrædelsen hævede han sig op til no. 3 i klassen; i aarets sidste maaned er han opført som no. 2. Men dette er undtagelser. For det meste er han nummer næstsidst eller sidst eller tredjesidst. Maanedskaracteren er i gennemsnit «godt», 2,75. I de sidste par skoleaar lidt bedre, undtagen i maanederne efter februar-revolutionen, da middelkaracteren synker ned til 3 og 2,9. I den tid var hans aand ikke paa Molde, men i Frankrig. Han hørte i det hele til de daarligste i klassen. Daarligst i matematik, her som til artium, hvad der dog for en del kom af en usædvanlig slap undervisning i dette fag, efter hvad en af hans kamerater har oplyst. Nogenlunde flink var han i latin, fransk og historie. Men allerede fra først af glimrede han ved sine norske stile, hvad der dog ikke hævede hans karakterer syn- derlig, da orthografien var meget ujevn og ori-

ginal —, dengang som senere. Nuværende statsminister Qvam har meddelt, at han havde det indtryk, at Bjørnson jevnlig fik «udmerket godt» for selve stilen, men «slet» for retskrivningen, saa det hele blev noget saadant som 3,5 i sum. Ogsaa til artium skal han have skrevet fortrinlig, men stødt an ved orthografien, saa Welhaven og de andre dommere gav ham 3 — samme resultat som for Vinje og Henrik Ibsen. Man kunde fristes til at sige, at den oppositionelle og uregelrette orthografi hos mangfoldige læsere har nedsat karakteren for mange af Bjørnsons digterverker næsten lige saa meget, som tilfældet var med hans norske stile i skoledagene. — Den samme skolekamat, som i Bjørnsons sidste skoleaar gik paa et yngre parti i det samme klasseværelse, har fortalt, at Bjørnson især var i sit element, naar de fik i opgave at skrive en fortælling om et ordsprog. Han havde straks færdig en indviklet fortælling og snart efter en til om det samme emne, saa at den yngre kamrat «ikke kom til at skrive andet end gjenfortælling». En anden kamrat fra skoledagene¹ erindrer, at Bjørnson i sine norske stile ogsaa stødte an ved brugen af nye ord, som ikke endnu havde borgerret i det almindelige skriftsprog.

Foruden Thomas Rechdahl erindrer Bjørnson med særlig sympathi skolens bestyrer, overlærer Johan Olivarius Horn (senere toldkasserer) som

¹ Distriktslæge E. Lindseth.

en tankevækkende lærer i historie. Den lille barske lærer i fransk gav anledning til det første udbrud af Bjørnson paa rim, som jeg har kunnet opdrive:

«Svarte Smith
kommer ind,
stiv som en pølse-pind,
brumler lidt,
ser paa væg, ser paa gulv,
er saa sint som en ulv.»

De skolebøger, som interesserede ham mest, var den franske læsebog (antagelig en af Borrings), som han læste fra perm til perm, og Autenrieths tyske læsebog. Men fremfor alt Thues «læsebog i modersmaalet», hvor han stiftede bekendtskab med Holberg, Oehlenschläger (Hakon Jarls død), Wergeland og Welhaven og Mauritz Hansen samt med et par folkeeventyr af Ashjørnsen og Moe.

Et prosastykke af Henrik Wergeland, som staar i denne Thues læsebog, har — hvis jeg ikke tager meget fejl — bidraget sit til, at Snorre Sturlasons norske kongesagaer blev Bjørnsons kjæreste bog i skoledagene. Af dette stykke, som Thue har kaldt «Norges fortid og fremtid», og som er hentet fra den uforlignelige «tale ved en borgerfest i Eidsvold» — kanske Wergelands ypperste prosaverk —, vil jeg anføre følgende sted, som maa have gjort et dybt indtryk paa Bjørnson, der allerede før paa egen haand var bleven en elsker af Snorre:

«O, nordmænd — hvad under, om vi elsker sagaen? Om vi samles for at feire fædrenes minde? Sandelig intet folks historie fremstiller en saadan kongerække af ædle mænd; og vi slutter med sikkerhed derfra til folket . . . . Elsker vi sagaen . . . . særligen som den taler i Snorre Sturlasons udødelige skrift, der alene er det herligste minde over hint old, ja herligere end Nidaros-domkirkens kupler — da gjøre vi den til et husklenodium! Den er Normannafolkets adelsbrev mellem nationerne. Vist som bibelen findes den i husene! Disse to være høisædernes gudebilleder som Odins og Thors fordum. Og sandeligen, sagaen er det; thi det guddommelige i mennesket har deri speilet sig klart og uforgjængeligen.»

Thues læsebog udkom i 1846. Og ikke mindst efter læsningen af dette stykke var det vel, at Bjørnson kom til at gaa ligesom paa to skoler paa én gang, og med størst udbytte paa den, hvor Snorre var den store historie-lærer, som selve overlærer Horn ikke kunde maale sig med.

Gjennem de anførte ord af den 26-aarige Henrik Wergelands Eidsvolds-tale for fædrenes minde blev Bjørnson ligesom indviet til Wergelands arvtager og fortsætter. Ogsaa en anden berømt nordmand, en ældre samtidig af Wergeland, har sandsynligvis gennem Thues læsebog indblæst noget af vor første selvstændighedstids aand i den vordende høvding og digter. I et

uddrag af professor Hansteens livfulde beretning om sin reise i 1820 over fjeldet fra Kristiania til Bergen — en af de første Jotunheimsreiser — fik Bjørnson et indtryk af hin grundlæggende tids begeistring for den norske odelsbonde. Hansteen, som sikkerlig ikke var nogen fantast, men en skarp og øvet iagttager, taler her om «det elskværdige fjeldfolks ufordærvede natur. Ærlighed, ligefremhed, naivetet, god forstand, et oprømt sind og en ualmindelig takt for det passende i opførsel er disse naturens børns særkjender». — Ogsaa her nævnes Snorre som en blandt de norske bønder yndet husbog.

Bjørnson, som vel netop paa Molde gjennem savnet og fjernsynet lærte at holde endnu mere af sin hjembygds mennesker end før, maa have frydet sig over at læse dette skudsmaal om den race af mennesker, hvortil hans fars og mors slekt hørte, og som jo var de sikreste ætlinger af sagatidens nordmænd. Forsterket kjærlighed til sagaernes mennesker og til sin samtids norske bønder, det var det, han bedst tilegnede sig af skolebøgernes lærdomme.

En af Bjørnsons klassekamerater ligefra begyndelsen af, Tobias Owren, senere overlærer ved den samme skole, har i sin tid mundtlig meddelt mig nogle af sine indtryk af Bjørnson i skoledagene: «Bjørnson skrev storartede stile. Fulde af bommerter, men brillante tanker. Ikke bombast. Da han første gang kom til byen, brusked han sig med sin styrke og vilde gjerne

prøve kræfter; men han var snil og elskværdig, og en liden kreds af gutter sluttet sig snart om ham. Vi legte soldater, med papirhjelme, og Bjørnson var Napoleon. Han havde en fin hud, omend fregnet, nydelige hænder, vældigt haar, ikke rødt, men askeblondt. Allerede dengang rank af holdning, — stridt og heftigt væsen — gutterne kaldte ham «Langfjord-bjørnen» eller almindelig bare «bjøinen» —, men varmt hjertelag. . . . Han var foregangsmand og organisator. I den første periode var det, som sagt, eksercis. Dernæst theater nede paa en af bryggerne og stadige ture udover veien mod vest. Bjørnson sværmed for naturen og havde mere vaagent øie for Moldenaturens skjønhed, som fremmed. Senere samlede han kamerater til en schak-klub paa sit værelse og stiftede en forening, som havde sin haandskrevne avis. Bjørnson vilde, at vi skulde samle os om høiere nydelser. Vi diskuterede norske stile-emner, men ogsaa politik. Bjørnson var republikaner,» et standpunkt, som Owren ivrig bekjæmpede.

Disse indtryk kan udfyldes ved hjælp af nogle meddelelser fra Bjørnson selv og to af hans kamerater fra de sidste skoleaar. Hans første indtryk, da han, som indtil sit tolvte aar aldrig havde været i en by, gik i den lange hovedgade paa Molde, var dette, at alle mennesker forekom ham saa overlegne. Han fik netop se et ligefølge af piger i sort og hvidt og hele to prester. Og han hørte klokkeklang fra

to kirker. Men mest beundrede han gaden, hvor folk gik over fra hus til hus, endog uden hue paa. Det forekom ham «saa koseligt og kameratsligt. Her maatte menneskene leve i idel glæde. Husene laa jo og snakked med hver-

MOLDE HOVEDGADE.

andre; gaden var som en stue. Og bryggerne med 20—30 baade udenfor — for et storartet liv!»

Skolen holdtes i det hus, som senere blev amtmand Leths bolig. Skolegaarden er naturtro beskrevet i «Paa Guds veie». Da han kom ind paa skolen, var han saa naiv, at en ældre elev, den senere statsraad Daae, kunde narre ham til i en norsk stil «Om jernet» at skrive, at jern tager man op af indsjøer med store vad.

Daae havde næsten vist ham sort paa hvidt for det ved at pege paa et billede af Eidsvold jernverk, som hang paa væggen, og hvor der var en sjø afbildet lige ved verket! Han tilintetgjorde da den stil, han allerede havde skrevet, og udarbejdede en ny, som han fik liden glæde af.

Mindre behageligt var det ogsaa, da han en af de første skoledage fik en ordentlig overhaling af sin sidemand, fordi han tiltalte ham med det navn, som han havde hørt af de andre, nemlig «Bauste», — uden at ane, at dette var en udelikat hentydning til det faktum, at samme guts far var børstenbinder. Derimod var det en overmaade behagelig overraskelse, da han efter at have seet med harme paa, at en mindre gut fik juling af klassens sterkeste gut, tog fat paa denne og opdagede, at han selv var endnu sterkere. I den anledning maatte han gaa sig en lang tur op til Røisvandet for at nyde sin opdagelse og fordele indtrykket paa alle lemmer. Nu kunde han altsaa hjælpe de smaa mod de store og jule disse op én for én, — det var den nye udsigt, han nød oppe fra aasen, hvor han saa ud over Molde. I første scene af «Sigurd Slembe» har han øiensynlig laant Sigurd noget af sine følelser fra sin egen skoletids første seier. Og digteren har moret sig ved at sætte det hele et par oktaver høiere, siden det gjælder en helt fra sagatiden. Sigurd Slembe siger, idet han kommer ind i huskapellet og kaster sig paa knæ for hellig Olavs alter:

«Nu skal du høre, hellig Olav!
 Idag vandt jeg paa Bentein! Bentein var
 den sterkeste i landet. Nu er jeg!
 Nu kan jeg gaa fra Lindesnes helt op
 til Bjarmlands sneen uden at behøve
 at løfte hatten eller gaa afveien.
 Der, hvor jeg er, faar ingen lov at slaas,
 at holde støi, at true eller bande, —
 fred overalt! Og den, som lider uret,
 han skal faa ret, saa lovene maa synge.
 Og har en stor før banket op den smaa,
 saa skal den smaa faa banke op den store.» . .

Den maade, hvorpaa dette barndomsminde er
 spøgefuldt forstørret og transponeret, giver os
 et indblik i, hvorfra han har faaet ialfald en
 stor del af de fortrinlige smaaatræk i sine skildrin-
 ger af børn. Han har sandsynligvis laant meget
 fra sin egen barndom. Og han vilde neppe
 være bleven en af verdenslitteraturens store barne-
 skildrere, hvis han ikke selv i saa høi grad
 havde været barn og havt en saa lang barndom.
 «Barnet er den voksne mands far», saa lyder
 Wordsworths aandfulde paradoks. Og dette
 gjælder i høi grad en digter som Bjørnson.

Han bodde paa grænsen af den frie natur,
 alleryderst i vest, hos madam Abelseth, som
 pleiede at tage imod skolegutter fra landet, og
 som nød stor anseelse og forældres tillid. Baade
 hun og pigen Beret, til indtægt for hvem Bjørn-
 son senere holdt en oplæsning paa Molde, stelte
 moderlig med ham. Huset staar endnu, ved siden
 af og udenfor hotel Alexandra. En høi trap

med gule rosenbuske ved siden førte dengang ind i huset. Bjørnson havde et langt og smalt, forholdsvis rummeligt værelse i anden etage, hvor han pleiede at samle en gruppe af kamerater. Vinduet vender ud imod fjorden og fjeldrækken, Romsdalsfjeldenes lange række, især storartet i den nedadgaaende sol, naar han kom hjem efter endt skoletid eller fra leg med kamerater. (Skolen holdtes baade formiddag og eftermiddag.) Man maa tænke paa det sted i «Fiskerjenten», hvor det heder: «Hun aabnede vinduet og saa ud; røde, varme skyer laa i leir over fjeldene, men en kjølede strøm slog ind med budskab fra den nære skog.» Bag huset begyndte nemlig skogen og skraaningene op imod aasen. Begyndelsen af andet kapitel i den samme fortælling giver et endnu mere levende billede af hans barndoms indtryk af naturens fred, naar han en høstaften var vendt hjem til sit hyggelige værelse og sine egne betragtninger:

«Byens mange haver duftede efter regn i sin anden og tredje blomstring. Solen gik ned over de evige snefjelde, hele himlen derborte var ild og lue, og snetinderne gav dæmpet gjen-skin. De nærmere fjelde stod i skygge, men lysnede dog af sin mangefarvede høstskog, holmerne, som midt i fjorden, en efter en, fulgte hverandre indover, ret som kom de roende, gav i sin tætte skog endnu sterkere farvespil end fjeldene, fordi de laa nærmere. Søen var blikstille, et stort skib varpede indover. Folk sad ude

paa sine trætrapper, halvt dækkede af rosenbuske paa begge sider; man talte til hverandre fra trap til trap, flyttede ogsaa over, eller man vekslede hilsener med de spadserende, som søgte udover til de lange alleer. Et piano kunde tone af et aabent vindu, ellers hørtes neppe en lyd mellem samtalerne; det sidste solskin øged følelsen af, at her var stille.»

Paa dette værelse — har Bjørnson mundtlig fortalt mig — mødte kameraterne op, især naar det blev vinter, og der ikke længer var nok moro eller nok lys uden døre. «Vi laged os en mængde papirskibe og seiled med dem fra land til land. Landene betegnedes med bøger. Vi leved et rigt fantasiliv deroppe paa et stort bord, som havde vinger, der kunde slaaes ud. Skibene lasted vi med bønner og drev handel paa alle farvand. Det blev tilslut et overmaade stort apparat. . . . Men om en tid blev vi kjed af at drive handel og gjorde skibene om til krigsskibe med kanoner og erobred hele kortet og delte verden mellem os.»

«Om vaaren og begyndelsen af sommeren laged vi store skibe med snabler af bordstabler nede paa bryggerne. Vi fik store rum nedeni. Ingenting fik ligge i fred for os, saa eierne ofte blev rasende.»

Mod slutningen af Bjørnsons skoletid paa Molde fik han istand theater nede paa en af bryggerne. Statsminister Qvam erindrer, at de spillede Karl den tolvte og baron Gørtz. Bjørn-

son var konge. Men theaterpersonalet var for lidet. Qvam havde indtryk af, at Bjørnson i den tid havde skufferne fulde af digte, som han af og til læste op for de andre. Særlig lykke gjorde et digt om Themistokles, — hvad han tænkte om Grækenland i sin landflygtighed paa Lilleasiens kyst. — Dette var antagelig den første gang, Bjørnson digtede om et stort høvdinge-emne, som hans eget land ikke kunde bruge, — det samme tragiske motiv, som senere kom igjen især i «Sigurd Slembe». Herlige kræfter, som ved en vanskjæbne blir ubrugt eller utilstrækkelig brugt, dette har for Bjørnson staaet som det mest tragiske i livet. Og dette blev motivet i hans første trykte skitse til en bondefortælling, «Aunun» (fra 1856).

Sin allerbedste kamerat i de par sidste skoleaar fandt Bjørnson udenfor skoleelevernes kreds i den henved tre aar ældre Erik Lindseth, der som kontorist forberedte sig privat til student-eksamen. Dr. Lindseth (nu distriktslæge i Tønsberg) har i «Dagbladet» for 1880 skrevet et interessant lidet stykke om Bjørnson i skoledagene:

«Ved femten aars alder var han allerede en «urostifter»; han stiftede «forening» blandt gutterne, grundlagde en haandskreven avis — «Friheden» naturligvis —, gjorde brud paa gamle sædvaner, — han vilde saaledes ikke tage huen af for nykonfirmerede unge damer, og saa var han allerede republikaner; men det var ogsaa i re-

volutionens aar, 1848. I vor «forening» debatteredes saaledes bl. a. med stort alvor og megen lidenskabelighed præsidentvalget for den franske republik, og Bjørnson stemte for Lamartine (naturligvis) og alle vi andre for Louis Napoleon. I egentlige guttespektakler eller endog kun lege deltog Bjørnson kun sjældent, jeg kan vist sige næsten aldrig; og dog var han en munter, livlig og af sine kamerater almindelig afholdt gut. Altid var han rede til at tage sig af den svage eller forurettede, altid færdig til at hjælpe, og det udover forhold, hvor en guts tanke pleier at række. Hans sympathier gik altid den «simple», den lavt stillede, bonden, imøde. Og bonden var netop paa den tid og det sted just ikke meget anset . . . . . Der var i det hele . . . . . noget oppositionelt ved ham, hvilket gjorde, at enkelte af hans lærere og adskillige af byens folk ikke syntes om ham eller endog ligefrem ansaa ham for en farlig gut. Bjørnson har i «Fiskerjenten» fortrinlig skildret forholdene i en saadan liden by, hvor enhver er bange for at gjøre, hvad der ikke «passer sig» . . . . . Allerede dengang begyndte han at vænne sig til at sees paa som en, der var «anderledes end de andre». Jeg er viss paa, at disse skoledage har sat sit uudslettelige merke paa hans aand . . . . . Det særegne, at en stor del af skolens elever bestod af gutter fra landet, som bodde saa temmelig paa egen haand, for det meste i gamle, vel renommerede logiser, udviklede trods de for-

øvrig indsnævrede forhold en viss selvstændighed og frihedsaand. Disse fremmede gutters hybler var samlingspladse, hvor der neppe fandtes den ting, fra den franske republik og nedover, som ikke drøftedes. Der, i dette ukontrollerede samvær, hvor den «opløbne kritik» trivedes, der . . . . bøiede man ikke sine tanker ind under læreres og forældres fornuft-regler, der levede man høit over skolebænkens og familjestuens tunge luft, og der erklærede Bjørnson for første gang, at han vilde være digter. Der var heller ingen af de tilstedeværende, som i ringeste mon tvilede paa, at han vilde blive det.»

Af den lille haandskrevne avis «Friheden», hvor Bjørnson skrev adskillige digte, og som nød den ære at have stedets amtmand som abonnent, er intet eksemplar bevaret. Derimod kan man i «Romsdals budstikke» for 12te mai 1848 læse Bjørnsons antagelig første artikel (i samarbeide med Lindseth) i en offentlig avis. Men forinden jeg anfører et uddrag af denne, maa vi se lidt paa dens forhistorie. Ovenfor er nævnt, at Bjørnsons maanedskarakterer paa skolen synker i de maaneder, som fulgte nærmest efter februarrevolutionen. Det var nemlig nu, han og Lindseth stiftede den af seks faste medlemmer bestaaende «forening», hvor Bjørnson som formand var uhyre sterkt optaget af begivenhederne ude i Europa. De læste ikke blot byens eget blad, «Romsdals budstikke», men ogsaa Kristiania-blade, som «Morgenbladet». Man maa vist-

nok smile, naar man tænker paa den iver, hvor-
 med skolegutter i en norsk smaaby paa 1 200
 mennesker diskuterede og voterede over spørs-
 maalet om den franske republiks skjæbne, og
 om hvem der skulde være dens præsident. Men
 dette at to norske ynglinger, som skulde blive
 sin samtids to største dramatikere, i den mest
 modtagelige alder levede overordentlig intenst
 med i de store rystelser, som danner det dra-
 matiske vendepunkt i det nittende aarhundredes
 midte, gav dem utvilsomt begge et præg for hele
 livet. Den 20-aarige apotheker-discipel Henrik
 Ibsen i Grimstad og den lidt over 15-aarige
 skoleelev Bjørnstjerne Bjørnson paa Molde fik
 begge sin første ild-daab som idealister og fri-
 hedsvenner gennem indtrykkene fra 1848 og 49.
 De blev i disse to vulkanske aar gennemglødede
 af den samme flamme, de gennemgik den
 samme feber-spænding, den samme skiftning af
 haab og harme, af jubel og sorg, eftersom fri-
 hedens sag seirede eller led nederlag. De ry-
 stende begivenheder i 1848 og 49 var det første
 store historiske drama, som de begge oplevede
 i sin egen samtid. Og det er ikke usandsynligt,
 at indtrykkene fra disse aar bidrog sit til at
 give deres sind en bøining og en drift til at
 forme menneskelivets kampe til dramatiske
 kriser. De havde begge følt, hvordan kræfterne
 svulmer under spændingens høitryk. Begge
 havde netop i disse aar følt tanker og følelser
 ligesom smelte og strømme ud i form af digt.

Og Bjørnson havde allerede i en ungdommelig form begyndt sit vekselbrug som digter og organisator. Begge havde de i disse aar staaet paa krigsfod med en del af det omgivende smaaby-samfund, som ikke kunde føle, hvad de følte. Men det er betegnende, at mens Henrik Ibsen mest muligt sluttede sig inde i sig selv, stiftede Bjørnson en forening og en avis. Der er neppe tvil om, at hos begge udløstes netop de evner, som var eiendommelige for dem begge.

Den femtende mars indeholdt «Romsdals budstikke» den vidunderlige nyhed fra Frankrig, at «monarkiet er styrtet og republikken proklameret . . . kongen flygtet . . . Lamartine udenrigsminister . . . 80 000 mand nationalgardister og 100 000 borgere har grebet til vaaben». — Og et par dage efter melder samme blad, at «i Neapel og Sicilien, i Sardinien, Toskana og Rom proklameres nu overalt liberale forfatninger af selve regjeringerne, ikke paa grund af soldater-oprør, men dels frivillig og dels tvungne af almene folkebevægelser». Dr. Lindseth erindrer, at den første, som bragte den store nyhed ud i byen var en paa Molde bosat Franskmand, en liden, gammel mand, som den dag blev ung, og som fra klubselskabet «Harmonien» løb barhodet gennem gaderne hjem, svingende en avis eller et lommetørklæde og raabende «*Vive la république!*» Bjørnson var da allerede gennemsyret af Henrik Wergelands digtning og hans kjærlighed til republikken. Og nu brød republikken saa at sige løs

i selve frihedens fosterland! En uge efter den første efterretnings ankomst kunde man i Molde avis læse om den fest i Paris, «som indvier alle fattige børn til folkeopdragelsens goder» og om «et tog af børn, anførte af borgerinder», som marscherede i hztidelig procession til den provisoriske regjering, med et banner i spidsen, hvorpaa der stod: «Opdragelse for alle folkets børn. . . . Alle religionsøvelsers forbund. Almindelig broderenighed». Og bagefter mødre og børn fulgte prester af forskellige kirkesamfund, «haand i haand med hinanden». — Det var jo, som om Henrik Wergelands drømme var bleven til lys levende virkelighed. Historien begyndte at blive til poesi. Og kort efter læste man Lamartines manifest, som forkyndte, at «idag er revolutionen gjort for folket og ved folket». Republiken . . . . «forkynder sig som aandig og hjertelig bundsforvandt med alle rettigheder og alle fremskridt. . . Forbund og broderskab med alle folk». . . De store følelsers tid var vendt tilbage. Hvad vilde ikke dette blive for en vaar! Hvilken opvaagnen for alle markens blomster, for en jubel og sang i de befriede bække! Men netop dette aar fandt skolens bestyrer paa, at skolegutterne ikke skulde have fri den 17de mai¹, endskjønt det var selve den norske friheds fødselsdag, den af Wergeland og hans samtid tilkjæmpede festdag! Allerede før dette blev be- kjendt, fik man vide, at byens borgere af hensyn

¹ Ifølge meddelelse fra dr. Lindseth.

til, at det danske frændefolk var stedt i den første slesvigske krig, og at der var dyrtid og nød hjemme, ikke vilde feire dagen med nogen offentlig fest. Da var det, at Bjørnson og Lindseth fik et flammende opraab indrykket i byens avis, saavidt tidlig, at borgerne endnu kunde have tid til at omvende sig:

«Frihedens tale til moldenserne» (forlangt indrykket), — saa lyder overskriften. I denne artikel er det ikke de to gutter, men selve friheden, som taler, med magt og myndighed. Gudinden har indblæst dem, hvad de skulde skrive. Artikelen begynder og ender saaledes:

«I denne tid har man erkjendt og dyrket mig, i denne tid har jeg slaaet bo i enhvers bryst; næsten alle i Europa have vaagnet af sin dvale, grebet til sværd, og havende mit navn paa læberne have de stormet frem, angrebet, nedkastet, faaet tronerne til at vakle, tyrannerne til at bæve, scepteret i deres før saa mægtige hænder til at skjælve. Despoten er bleven nødt til at indvilge og give efter, til at bygge templer til min ære og opreise mit billede — konstitution — i samme. Ikke længere sover man, ikke længere er jeg uerkjendt. Mit glødende navn — «frihed» — svæver paa alle læber, troner paa alle pander, ulmer i alle bryst.» . . . . . «Men nu, nu naar alle folk afkaste despotiets feige aag, skal nu nordmanden glemme mig? Nei, nei! . . . . . Lader man ikke kunne anvende paa eder:

i selve frihedens fosterland! En uge efter den første efterretnings ankomst kunde man i Molde avis læse om den fest i Paris, «som indvier alle fattige børn til folkeopdragelsens goder» og om «et tog af børn, anførte af borgerinder», som marscherede i hzitidelig procession til den provisoriske regjering, med et banner i spidsen, hvorpaa der stod: «Opdragelse for alle folkets børn. . . . Alle religionsøvelsers forbund. Almindelig broderenighed». Og bagefter mødre og børn fulgte prester af forskellige kirkesamfund, «haand i haand med hinanden». — Det var jo, som om Henrik Wergelands drømme var bleven til lys levende virkelighed. Historien begyndte at blive til poesi. Og kort efter læste man Lamartines manifest, som forkyndte, at «idag er revolutionen gjort for folket og ved folket». Republiken . . . . «forkynder sig som aandig og hjertelig bundsforvandt med alle rettigheder og alle fremskridt. . . Forbund og broderskab med alle folk». . . De store følelsers tid var vendt tilbage. Hvad vilde ikke dette blive for en vaar! Hvilken opvaagnen for alle markens blomster, for en jubel og sang i de befriede bække! Men netop dette aar fandt skolens bestyrer paa, at skolegutterne ikke skulde have fri den 17de mai¹, endskjønt det var selve den norske friheds fødselsdag, den af Wergeland og hans samtid tilkjæmpede festdag! Allerede før dette blev bekjendt, fik man vide, at byens borgere af hensyn

¹ Ifølge meddelelse fra dr. Lindseth.

til, at det danske frændefolk var stedt i den første slesvigske krig, og at der var dyrtid og nød hjemme, ikke vilde feire dagen med nogen offentlig fest. Da var det, at Bjørnson og Lindseth fik et flammende opraab indrykket i byens avis, saavidt tidlig, at borgerne endnu kunde have tid til at omvende sig:

«Frihedens tale til moldenserne» (forlangt indrykket), — saa lyder overskriften. I denne artikel er det ikke de to gutter, men selve friheden, som taler, med magt og myndighed. Gudinden har indblæst dem, hvad de skulde skrive. Artikelen begynder og ender saaledes:

«I denne tid har man erkjendt og dyrket mig, i denne tid har jeg slaaet bo i enhvers bryst; næsten alle i Europa have vaagnet af sin dvale, grebet til sværd, og havende mit navn paa læberne have de stormet frem, angrebet, nedkastet, faaet tronerne til at vakle, tyrannerne til at bæve, scepteret i deres før saa mægtige hænder til at skjælve. Despoten er bleven nødt til at indvilge og give efter, til at bygge templer til min ære og opreise mit billede — konstitution — i samme. Ikke længere sover man, ikke længere er jeg uerkjendt. Mit glødende navn — «frihed» — svæver paa alle læber, troner paa alle pander, ulmer i alle bryst.» . . . . . «Men nu, nu naar alle folk afkaste despotiets feige aag, skal nu nordmanden glemme mig? Nei, nei! . . . . . Lader man ikke kunne anvende paa eder:

i selve frihedens fosterland! En uge efter den første efterretnings ankomst kunde man i Molde avis læse om den fest i Paris, «som indvier alle fattige børn til folkeopdragelsens goder» og om «et tog af børn, anførte af borgerinder», som marscherede i hzitidelig procession til den provisoriske regjering, med et banner i spidsen, hvorpaa der stod: «Opdragelse for alle folkets børn. . . . Alle religionsøvelsers forbund. Almindelig broderenighed». Og bagefter mødre og børn fulgte prester af forskellige kirkesamfund, «haand i haand med hinanden». — Det var jo, som om Henrik Wergelands drømme var bleven til lys levende virkelighed. Historien begyndte at blive til poesi. Og kort efter læste man Lamartines manifest, som forkyndte, at «idag er revolutionen gjort for folket og ved folket». Republiken . . . . «forkynder sig som aandig og hjertelig bundsforvandt med alle rettigheder og alle fremskridt. . . Forbund og broderskab med alle folk». . . De store følelsers tid var vendt tilbage. Hvad vilde ikke dette blive for en vaar! Hvilken opvaagnen for alle markens blomster, for en jubel og sang i de befriede bække! Men netop dette aar fandt skolens bestyrer paa, at skolegutterne ikke skulde have fri den 17de mai¹, endskjønt det var selve den norske friheds fødselsdag, den af Wergeland og hans samtid tilkjæmpede festdag! Allerede før dette blev bekjendt, fik man vide, at byens borgere af hensyn

¹ Ifølge meddelelse fra dr. Lindseth.

til, at det danske frændefolk var stedt i den første slesvigske krig, og at der var dyrtid og nød hjemme, ikke vilde feire dagen med nogen offentlig fest. Da var det, at Bjørnson og Lindseth fik et flammende opraab indrykket i byens avis, saavidt tidlig, at borgerne endnu kunde have tid til at omvende sig:

«Frihedens tale til moldenserne» (forlangt indrykket), — saa lyder overskriften. I denne artikel er det ikke de to gutter, men selve friheden, som taler, med magt og myndighed. Gudinden har indblæst dem, hvad de skulde skrive. Artikelen begynder og ender saaledes:

«I denne tid har man erkjendt og dyrket mig, i denne tid har jeg slaaet bo i enhvers bryst; næsten alle i Europa have vaagnet af sin dvale, grebet til sværd, og havende mit navn paa læberne have de stormet frem, angrebet, nedkastet, faaet tronerne til at vakle, tyrannerne til at bæve, scepteret i deres før saa mægtige hænder til at skjælve. Despoten er bleven nødt til at indvilge og give efter, til at bygge templer til min ære og opreise mit billede — konstitution — i samme. Ikke længere sover man, ikke længere er jeg uerkjendt. Mit glødende navn — «frihed» — svæver paa alle læber, troner paa alle pander, ulmer i alle bryst.» . . . . . «Men nu, nu naar alle folk afkaste despotiets feige aag, skal nu nordmanden glemme mig? Nei, nei! . . . . . Lader man ikke kunne anvende paa eder:

Til frihed var I baaren,
 I stolte norske mænd!
 Den kom saa sød om vaaren,
 saa hurtig svandt den hen!

. . . . . Nu da I skulle festligholde eders frihedsdag, denne ikke alene i Norges, men i hele Nordens annaler lysende stjerne — 17de mai —, da trækker I eder tilbage, da pukke I paa dyrtid, penge o. s. v. O! Ve eder! Naar I ikke ville gjøre saa stor opofrelse nu, hvad kunde man da vente, hvis jeg krævede blod til tegn paa eders hengivenhed for mig? . . . . Nei! Nei! I skulle alle høitideligholde dagen med varme og inderlighed, nidkjærhed og opofrelse! Haand i haand knæle I ned ved mit alter, lovprise mig, takke mig af et oprigtigt hjerte og en blind kjærlighed; henvend takkende eders glade aasyn mod mig, eders tilværelses lysende stjerne.

Frihed.»

Bladets redaktion tilføier den reservation, at «frihedsdagen vil blive feiret og erindret uden slige eksalterede paavirkningsmidler». . . . Men den 19de mai meddeles det i en redaktions-artikel, at «som en følge af tidens tryk, der sikkert for nærværende tid hviler tyngst paa landets handelsstand, feiredes, som man maatte vente, Norges konstitutionsdag iaar her i byen paa en mindre høitidelig maade, hvad den ydre festlighed betræffer. . . . Ingen indbydelser til festligt lag var iaar udstedte. Men der var udlagt en liste for de fattige. Og paa en privat fest i «Harmo-

nien» tegnedes 54 speciedaler til faldne danske krigeres efterladte».

Det er klart, at Bjørnson ligesom Ibsen i disse aar levede i en anden verden og saa at sige i en anden tid end de nøgterne og retsindige borgere i den omgivende lille by. De levede begge hver paa sit vis i «de store følelsers tid»; de store verdensbegivenheder i 1848 og 49 bragte ligesom noget af Wergelands tid tilbage. For begge digteres senere udvikling tror jeg dette har havt en overordentlig stor betydning. Takket være disse to aars sjælelige oplevelser blev traaden ikke afbrudt mellem den ny-norske literaturs første og dens anden blomstring. Ogsaa Bjørnson og Ibsen fik smage noget af den salige henrykkelse, men ogsaa den ventetidens vaande og det spændingens høitryk, som de, der havde oplevet enten den store franske revolution af 1789 eller Norges kamp for selvstændighed i 1814 og 1820-aarene og den græske frihedskamp. Noget af det dybtgaaende slegtskab — trods al modsætning i temperament — mellem Ibsens og Bjørnsons digtning, som jeg senere skal søge at paavise, stammer kanske især fra disse to aars oplevelser. Begge oplevede de efter den høieste lykke en række af forfærdelige skuffelser. Den sekstenaarige Bjørnson begeistrede hele den lille skole for Ungarernes frihedskamp, samtidig med at den ældre og mere udviklede Henrik Ibsen skrev sit glødende digt «Til Ungarn», hvoraf Henrik Jæger har anført disse linjer:

«Ja, naar kjækt de unge slegter hævnende mod tronen farer som en høstorkan og styrter tyranniets grundpillarer, — da skal Magyarernavnet, stolt ved sine heltes hæder, som et vakkert løsen tone fra de seirende geleder!»

Der er her noget af den samme stemning som i Bjørnsons og Lindseths mere umodne avisartikel. Og disse aars indtryk og stemninger hører med til forklaring af flere af de merkelige sammentræf mellem de to digteres tanker, som senere skal omtales, f. eks. deres samtidige angreb — ikke netop paa «tyranniets grundpillarer», men paa «samfundets støtter» i 1877, i Bjørnsons «Kongen» og Ibsens skuespil med de nævnte ord som titel.

Henrik Jæger antyder i sin biografi af Ibsen med fuld ret, at denne digter netop i disse revolutionens og kontra-revolutionens aar levede sig ind i en opposition til det omgivende samfund, som senere stadig bryder frem i hans digtning. Og noget lignende gjælder Bjørnson, omend ikke ganske paa den samme maade. Vil man have et virkelig smittende indtryk af den 15—16-aarige Bjørnsons stemning i disse hans aller ungdommeligste aar, skal man læse «Fiskerjenten», ligesom man for Ibsens vedkommende især maa læse «Catilina». I «Fiskerjenten» har Bjørnson efter mit skøn taget revanche, — en overstrømmende munter og hjertelig revanche — for al den prosaiske nøgterhed og passivitet og mangel paa liv og begeistring, som tyve aar tidligere gjorde det tungt for ham at aande i den

lille smaaborgerlige by, med de stilfærdige og pyntelige vaner og vedtægter og den lille «pyntelige» skole, hvor der sørges for, at «alle pene folk faar en eneste mening». Den følelse overfor det omgivende samfund som noget stængende og hæmmende, noget halvt upersonligt og halvt personligt, som Ibsen i «Peer Gynt» har udtrykt gennem «Bøigen», — denne følelse har Bjørnson seierrig rystet af sig ved at skabe de to mesterlige kontrast-figurer, Fiskerjenten og Pedro Ohlsen. Den sidste blir et paa en gang komisk og tragisk offer for det omgivende samfunds suggestion, for dette «Men hvad vil folk sige?», som gjør, at hans livs lykke forliser i det afgjørende øieblik. Den anden skikkelse, Fiskerjenten, og hendes mor vokser i Bjørnsons fantasi frem som modkræfter mod den lille døsige og vanebundne by. Det ligger ialfald nær at tro, at de begge er født af Bjørnsons kamplyst overfor dette samfund i hans to sidste skoleaar.

Indledningen til fortællingens første kapitel passer ganske vist ikke paa Molde, men snarere paa Kristiansund og især Aalesund, som begge har noget af det, Bjørnson har følt som karakteristisk for en ægte norsk vestlandsby: det ligesom af havet opskyllede, lig «en flok hvælvede baade, som fiskerne har trukket over sig til ly en stormnat». Bjørnson har i «Fiskerjenten» slaaet flere vestlandske byer sammen til ét milieu, som han ofte slaar indtryk af flere modeller sammen til én menneskeskikkelse. Men straks

efter den første indledning kjender vi os igjen paa Molde. Og jeg tror vi her har et billede af Molde, som det for Bjørnson tog sig ud netop i aarene 1848 og 49.

«I en saadan liden by er stille; alt, som støier, er henvist til bryggerne, hvor bøndernes baade har bidt sig fast, og skibene lader og lossere. Langs bryggerne i vor lille by ligger den eneste gade; de hvid- og rødmaalede, en og to etagers huse følger denne paa den anden side, dog ikke væg i væg, men med smukke haver imellem; det er altsaa en lang, bred gade, som forøvrigt i paalandsvind lugter af det, som er paa bryggerne. Her er stille — ikke af frygt for politiet; thi her er i regelen intet, — men af frygt for omtale, saasom alle mennesker er kjendte. Gaar man nedover gaden, maa man hilse ind til hvert vindu, hvor der ogsaa gjerne sidder en gammel dame, som hilser igjen. Endvidere maa man hilse dem, man møder; thi alle disse stille mennesker gaar og tænker paa, hvad der passer sig i almindelighed, og for dem i særdeleshed. Den, der overskrider det maal, der er sat hans stand eller stilling, taber sit gode rygte; thi man kjender ikke alene ham, men hans far og hans farfar, og man leder op, hvor der i familien før har vist sig hang til det usømmelige.»

Den stemning eller den livstrang, der uvilkaarlig har skabt personerne i «Fiskerjenten» som sine organer, er vel trangen til at blaase liv i en saadan stiltfærdig smaaby. Naar denne

fortælling er bleven saa stormende livfuld og kanske den mest jagende raske af alle hans fortællinger, da er det vel en erstatning for skoledagenes utilfredsstillede savn. Som fuldt udfoldet digter og fri omskaber af livet har det sandsynligvis været ham en usigelig fryd at kunne vende tilbage til Molde og sætte hele byen paa kant — vække den ordentlig op af sin dvale. Dobbelt moro har han vel havt af at benytte, ikke sig selv som skolegut eller nogen anden gut som model, men en uhyre levende jentunge, en «foretagsom sjæl», som sætter den adstadige by paa ende og volder et frygteligt rabalder. Gjennem hende har han taget sit mon igjen for den daglige suggestion, den daglige tanke- og vilje-bestraaling fra de adstadige og tærtrepene mennesker, som sad i vinduer eller paa trapper og tænkte paa, hvad der passer sig i almindelighed, og hvad der passede sig for ham som prestesøn i særdeleshed. Ganske vist tror jeg der er langt mere af Bjørnsons egen natur i Fiske-Gunlaug, Fiskerjenten den ældre; hun, der havde begyndt som «en høi, kraftig jente, som herskede over hele flokken», og som «i legene altid hjalp de svage»; hun, som senere blev «byens mægtigste mand, skjønt hun var en kvinde», og som var den eneste, som kunde holde styr paa de fremmede sjøfolk. Hendes datter, den egentlige «Fiskerjenten», har neppe synderlig tilfælles med Bjørnson som barn. Hun er i nogen grad tegnet efter en bergensk model,

den prægtige fru Lucie Wolf, født Johannessen, — saadan som digteren tænkte sig den berømte skuespillerinde som barn, hvis hun havde været født og opfostret under andre vilkaar.

Hvor Bjørnson maa have frydet sig over at forme disse to stride, begavede Romsdalskvinder, som om han løste ud to menneskeskikkelser af selve den heftige og mægtige fjord- og fjeld-natur og førte dem ind i den stille by som sprængstof! Derfor begynder han det andet kapitel saa skalkagtig med en kjælende skildring af blomsterbyens skjønhed og velsignede ro. Han vælger en klar høstdag i solnedgang, — et af de fredeligste og mest yndefulde øieblik i aarets liv. Det er den ovenfor citerede skildring, som ender med, at «det sidste solskin over sjøen øgede følelsen af, at her er stille».

«Da reiste der sig med en gang mïdt i byen slig en støj, som om byen blev stormet. Gutter skreg, jenter hvinte, andre gutter ropte hurra, kjærringer skjændte og kommanderede, politibetjentens store hund gjødde og alle byens bikjer svarte; de som var inde, maatte ud, ud! — Støien blev saa uhyre, at selv amtmanden maatte vende sig paa sin trap og la disse ord falde: «Der maa være noget paafærde.»»

Læserne husker sandsynligvis, hvordan det gik i Pedro Ohlsens have, hvor Fiskerjenten den yngre i spidsen for en hær af smaagutter havde overfaldt et stort æbletræ, som hun selv

entrede, og hvorfra hun flygtede hjem til sin mor under forfærdelige hvin, da hun trodde, at Pedro Ohlsen vilde skyde hende.

Men denne Fiskerjentens kamp med Pedro Ohlsen var blot en liden skjærmydsel, i sammenligning med hvad der senere hændte. Da den samme altfor livfulde jente havde gjort tre beilere paa én gang ulykkelige, og da hendes stride mor havde tvunget hende til at sende alle presenterne tilbage, og budet ved en feiltagelse havde givet købmand Yngve Volds store spanske guld-kjæde til styrmanden Gunnar, og da denne havde hjemsøgt bemeldte købmand paa hans egen trap og i hans eget kontor, — da først kom hele byen i fuldstændigt oprør. Det blev til et stort slagsmaal mellem matroserne fra to fremmede skibe, som laa paa havnen. Vistnok fik byens smed gjort en ende paa slaget ved at tage en rask spanier og slaa løs paa de andre. Og — «da alt var færdigt, kom byfogden gaaende med en stok. Han fandt nogle gamle kjærringer og børn samlede paa valpladsen. Disse befalede han med strengthed at gaa hjem og spise middag, hvilket han ogsaa selv gjorde».¹

Men dagen efter blev der forhør, som gik ud over fredsstifteren, Arne smed, der igjen delte straffen med sin kone. Han maatte betale 1 speciedaler i mulkt, «hvorfor hans kone, som havde ført ham op i det, fik prygl ellefte søndag

¹ Baade amtmanden og byfogden er portrætter efter levende modeller.

efter trefoldighed, det maatte vel hun huske». Og rygterne om Fiskerjentens frierhistorier gik som høie bølger efter en storm. «Den lille by var ikke længer en stille by. Fiskerjenten havde sat den i oprør. . . . Snart reiste sig en almindelig moralsk storm» mod hende, som «havde bragt sorg i tre af byens bedste familjer». Og nu kommer den efter mit skjøn mest geniale vending i fortællingen. Nu er det repræsentanterne for den gamle, gode skik og den tilvante orden, som istandbringer et anarkisk opløb mod den, som forstyrrer det tilvante. Rollerne byttes om, — her i den lille by, som ude i de store lande efter februarrevolutionen. De konservative magter viser sig mere brutale end den saakaldte urostifter og glemmer sig i den grad, at hele byen fører krig med to enslige kvinder. Og nu er det ikke længer moroen ved at faa den lille by sat paa kant og vakt op af sin dvale, som er den drivende kraft i fortællingen, men digterens retfærdighedsfølelse og sympathien med de to kvinder, som stod alene mod en hel bys forfølgelse. Her som altid hos Bjørnson er den anskuelige og dramatiske fremstilling af de ydre optrin ledet af et fint psykologisk instinkt. Det er, som om forfatteren ud af et dybt kjendskab til menneskenaturen vil sige: I gode, adstadige og til dagligdags stilfærdige borgere, I er dog ikke saa pyntelige endda, naar liden-skaberne kommer ikog. En vakker dag kan det blive eder, som faar istand opløb. Og da

kan I blive saa meget mere brutale, som I ellers lægger tvang paa eders følelser.

Fremstillingen af opløbet foran Fiske-Gunlaugs hus, med piben og stenkastning, og hvor «bedre folk førte an», som der udtrykkelig staar, og de to kvinders fordrivelse fra byen er en i sin art klassisk skildring af det konservative samfund som tumultuant overfor den enkelte, som sætter sindene i uro. — Elleve-tolv aar efter at dette var skrevet, oplevede Bjørnson og H. E. Berner efter flagmødet i Kristiania i 1879 en eklatant bekræftelse fra selve hovedstadens borgere paa hans psykologiske skarpblik i «Fiskerjenten». De optrin, som fandt sted under «flagmødet» i Arbeidersamfundet, og især opløbene og stenkastningen bagefter har sandsynligvis givet motivet og noget af lokalfarven til Ibsens fremstilling af forfølgelsen mod dr. Stockmann i «En folkefiende» (1882).¹ Ikke blot i «Fiskerjenten», men ogsaa i «Kongen» havde Bjørnson, to aar før flagmødet, fremstillet det bestaaendes bevarere som tumultuanter, i optrinet foran adelsklubben. Sjelden har en digter af sine modstandere faaet en saa praktisk og faktisk anerkjendelse som profet!

Baade Ibsen og Bjørnson havde i den mest modtagelige alder fulgt begivenhederne i 1848 og 49 og paa en maade taget del i dem med al sin livstrang. Begge havde utvilsomt faaet et uudsletteligt indtryk af den vildhed og det bar-

¹ Bjørnson har, sammen med Jonas Lie, været model for dr. Stockmann, efter hvad Ibsen har fortalt Bjørnson.

bari, hvormed den gamle ordens haandhævere kvalte frihedsdrømmene i blod og rev overende spirerne til en ny orden, i Frankrig, Italien, Østerrig, Ungarn. Allerede Shelley havde gjen-tagende sagt og sunget, at det var den «hellige alliance»s mænd, som repræsenterede det virkelige anarki, den despotiske van-ordning, som gjorde oprør mod den naturlige orden. Og dette, som Shelley og Wergeland havde oplevet i sin ungdom, i den hellige alliances tid, det fik Ibsen og Bjørnson opleve i en næsten endnu sterkere grad; dette, at forholdet mellem oprørere og ordensmænd kan vendes om, og at det gamle régimes mennesker uden spor at pietet kan rive op roden til en ny og højere livsorden.

Indtrykkene fra «Fiskerjenten» er uundværlige, naar man vil have et levende indtryk af Bjørnsons første ungdom. Revolutionsaaret 1848 var sandsynligvis hans livs april. De træk, vi ellers kjender fra den tid, da han begyndte at føle en ynglings brusen i blodet, vilde være noget usammenhængende og livløst uden det indtryk af gjærende ungdom og hele den eien-dommelig sammensatte stemning, som slaar os imøde fra «Fiskerjenten». Vi maa, naar vi søger at forestille os skoledagene paa Molde, have «Fiskerjenten» opslaaet foran os og føle den salte havluft blaase ud af bogens blade. Denne fortælling, som hører til det ypperste, Bjørnson har digtet, er ligesom hans første mandoms besøg hos hans første ungdom. Det er

den femogtredveaariges tilbagevenden til barn-
dommens milieu, hvor han lever noget af gutte-
dagene omigjen paa en langt friere maade, og
til en afveksling i en ung piges ham.

I ingen anden fortælling, selv ikke i «Det
flager», hvor Bjørnson som femtiaarig mand
endnu engang paa en maade vendte tilbage til
skoledagene og satte sin kjæreste lærer til styrer
af en ny tids skole, — selv ikke i «Det flager»,
som har saa meget tilfælles med «Fiskerjenten»,
har Bjørnson givet et mere levende indtryk af
den dobbelte og fint sammenspundne livstrang,
som gaar igjennem al hans digtning og handling:
trangen til at blaase liv i det tamme, døsiges
samfund og løse bundne eller slumrende kræfter;
men samtidig ogsaa trangen til at ordne og or-
ganisere de løste kræfter. Selve hans Fiske-
Gunlaug er en herskerbegavelse, som holder styr
paa de vildeste kræfter i den lille by. Der staar,
at hun «blev haardt savnet i byen». «Byen
havde mistet sit politi.» Og det er betegnende,
at Bjørnson ikke ensidig sympathiserer med den
heftig fremstormende i modsætning til ordenens
og harmoniens magter. Han tager ikke ensidig
eller ubetinget parti for den enkeltes ret overfor
samfundet, — som jo ogsaa bestaar af enkelte.
I Fiskerjentens ubændige, vilde kraft er der et
bud fra store evner, som vil bruges; men ogsaa,
ifølge Bjørnsons fremstilling, noget svagt, som
trænger hjælp. Og hjælpen maa hun søge netop
hos de stilfærdige og adstadige. Thi ogsaa hos

dem kan der være kraft. Ikke blot Ødegaards hjælp trænger hun for at lære at faa herredømme over sine egne evner, men ogsaa de sagtnodige prestegaardsfolk, som giver hende ly og gjæstevenskab, og som eier noget af den kraft, som hun savner. Det er betegnende, at efterat Bjørnson i begyndelsen af fortællingen har moret sig med at slippe et stykke strid og heftig fjordnatur ind i den tamme og pyntelige by, i form af Gunlaug og hendes datter, saa har han i den senere del af fortællingen flyttet Fiskerjenta til den stiltfærdige prestegaard i det indre af landet, «inde mellem fjeldene i Bergens stift», i «et afgjemt rede»; ikke forat hun atter skal vække opstyr — skjønt det kan ikke ganske undgaaes —, men forat hun skal lære at kjende selvbeherskelsen og de afklarede følelsers magt. Man kommer atter til at tænke paa de før citerede vers, der for mig lyder som et omkvæd i al Bjørnsons digtning:

«Slip stormen ind i det stille,
led magten ind i de milde.
Naar landet samles, skuer hver,
at vor historie det er.»

Bjørnson er altfor meget af en hersker-natur til nogensinde at have været nogen ensidig «oprører» eller «*révolté*». Med urette har en fransk forfatter villet indordne ham mellem «*les révoltés du Nord*». De ensidige oprørere, som irriteres over al fast og fælles orden, er

vel at finde blandt dem, som selv savner evnen til at styre og ordne.

Betegnende for Bjørnsons oplevelse af skuffelserne fra 1848 og 49 og for skoledagenes gjenordigheder er det ogsaa, at de ikke har afsat nogen bitterhed eller hevnrang. «Fiskerjenten» er ikke et livsbillede, hvor det gamle régime hudflettes, men hvor der vokser op en ny slegt. Ogsaa «Det flager» er væsentlig en saga om det nye, som bygges op. Den tindrende livsglæde og den hjertelige latter er fælles for begge disse to uforlignelige fortællinger.

«Sæt ind det nye!» heder det i «Paul Lange og Tora Parsberg». Denne følelse af evne til at bygge op det nye har reddet Bjørnson fra den golde opposition og den bitre satire.

Og dog havde Bjørnson i de sidste aar af sine skoledage oplevet bitre ting, som berørte ham langt mere personlig end februarrevolutionernes skuffelser. To bitre ting havde han oplevet, nemlig den yderst pinlige strid, som paa en maade fordrev hans far og hele hans familie fra det kjære hjem inde ved Eidsvaag. Og desuden en ydmygelse paa skolen, som fordrev Bjørnstjerne Bjørnson fra Molde, endnu før skolegangen var afsluttet. Den maade, hvorpaa disse to indtryk har afsat sig i hans senere digtning, er kanske det interessanteste, som kan berettes om forholdet mellem hans barndoms oplevelser og hans senere digtning.

Angaaende den pinlige strid, som fordrev Bjørnsons forældre fra Romsdalen, og som indirekte gav stødet til Bjørnsons første mester-
 verk, faar det være nok at nævne nogle faa hovedtræk. Striden begyndte i 1847, da en bonde i en heftig ordstrid med en korporal busede ud med, hvad der sagdes mand og mand imellem, nemlig at korporalens far, en af bygdens officerer, havde gjort sig skyldig i blodskam.¹ Da bonden blev draget retslig til ansvar for denne beskyldning, henvendte han sig til presten Bjørnson om bistand. Det var jo netop prestens sag at bekjæmpe den overhaandtagende umoral uden persons anseelse. Presten, som selv var bleven personlig fuldt overbevist om kapteinens brøde, gennem klager fra dennes allernærmeste, befandt sig nu i den pinlige situation at maatte vælge mellem enten at holde sig unda, som flere af amtets øvrige embedsmænd tilskyndede ham til, og gjøre sit til at neddysse sagen, hvorved al hans kamp mod sædernes tøilesløshed vilde blive en feig kamp mod smaafolk, medens de store syndere slap fri, — eller ogsaa optage kampen netop mod en af bygdens mægtige mænd, men dermed ogsaa med alle hans venner, især inden einhedsstanden. En vanskeligere kamp mødte ham her end striden med det urolige folkefærd oppe i Kvikne. Det maa vel have staaet for ham, som om han her blev sat paa sit livs

¹ «Norsk retstidende», 17de aargang (ny række), hoiesteretsdom af 3dje juli 1852.

store prøve. Da forhør blev optaget i kapteinens hus i februar 1848, havde presten truffet sit valg; han hjalp bonden med at affatte ansøgning om fri sagførsel, og han optraadte aabent som vidne mod kapteinen, som svarede med en anklage mod presten for «urigtigt vidnesbyrd». I tre aar blev sogneprest Bjørnson suspenderet fra sit embede, og referenten ved underretterne indstillede ham endog «for urigtigt vidnesbyrd» til 9 aars strafarbeide! Ved underretsdommen blev bonden, Baard Hammervold, ifølge «Norsk retstidende», dømt til 6½ aars strafarbeide for formentligt forsøg paa at vildlede retten, medens sogneprest Bjørnson blev frikjendt for videre tiltale. En tredje af kapteinens modstandere, John Helde, blev dømt til at have forbrudt sine bestillinger. Men ved overretten blev ikke alene presten, men ogsaa John Helde frikjendt for videre tiltale, og Baard Hammervolds straf blev nedsat til 20 dages fængsel paa vand og brød. Endelig blev ved høiesteretsdom presten Bjørnson aldeles frifunden, Jon Helde «frifunden for videre tiltale», og Baard Hammervold alene ilagt en bod af 10 speciedaler samt sagsomkostninger sammen med John Helde. Presten Bjørnson, som først nu havde faaet fuld opreisning, søgte og fik et andet godt embede, nemlig Søgne i nærheden af Kristiansand.

Ved at gjennemlæse sagens historie i «Norsk retstidende» blir ialfald en ikke-jurist forbauset over, at forhørsmyndighederne magede det saa,

at dette sagsanlæg slet ikke kom til at dreie sig om selve sagen, nemlig sandheden eller ikke-sandheden af beskyldningen mod kapteinen, men alene om, hvorvidt Baard Hammervold og presten Bjørnson og John Helde havde forklaret sig rigtig om, hvem der havde affattet ansøgningen om fri sagførsel. Dette, som var en ren bagatelsag, og hvorunder man heftede sig ved, at de to bønder, Baard Hammervold og John Helde, med den for bonden egne sky for at røbe andres hemmeligheder, ikke havde villet tale om den bistand, som presten havde ydet ved affattelsen, — denne bagatelsag blev der gjort et vældigt nummer af, og ud fra en temmelig paatagelig misforstaaelse af bøndernes sæd og skik havde underretten dømt en retscaffen mand til $6\frac{1}{2}$ aars strafarbeide! Saa plumpt havde man misforstaaet bøndernes forsigtige taushed og ulyst til at sladre om andres hemmeligheder. Selve presten Bjørnson, som dog — saa langt fra at gjemme sig bag de to andre — i selve sin paategning paa Hammervolds ansøgning om fri sagførsel aldeles aabent og meget eftertrykkelig havde udtalt sit vidnesbyrd mod kapteinen, maatte efter næsten fem aars oprivende retsstrid gaa lige til høiesteret for at opnaa fuld retfærdighed. Og selve høiesteret fandt ikke helt at kunne lade den ene af bønderne gaa fri. Derimod slap kapteinen ialfald i hovedsagen fri, idet den anden sag — sagen mod ham —, saavidt jeg kan se, ikke naadde frem til høiesteret;

underretten eller de lavere retter fandt, saavidt vides, ikke beviserne mod ham tilstrækkelige.

Til de vækkende indtryk af de vældige kampe ude i Europa i aarene 1848 og 49 kom altsaa netop i de samme aar indtrykkene af den voldsomme strid, som delte Eidsvaagbygden i to leire. Feriebesøgene i hjemmet fik fra nu af en anden karakter. Det var sikkerlig i disse aar, Bjørnson især lærte at sætte pris paa sin indesluttede far og at se paa ham som bondens og den «simple mand»s maalsmand overfor embedsmændenes forbund. Nu, da han saa sin far lide uret, droges han til ham som aldrig før. Jeg tager neppe fejl, naar jeg tror, at denne strid knyttede familien hjemme paa prestegaarden sammen med nye baand, og at den i mere end én henseende lagde spiren til Bjørnsons bondefortællinger. Det enestaaende intense og virkelighedsfyldte i disse verker stammer ialfald for en stor del fra denne tids oplevelser. Den staute bonde, hvem den lange retssag især gik ud over, blev helten i «Synnøve Solbakken», og Bjørnstjernes egen far blev i digtningens verden hans far. Men det merkeligste er vel dette: ud af indtrykkene af en oprivende og for alle parter yderst uhyggelig strid er der vokset frem det sarteste og mest renstemte billede af menneskelivets kampe i vor litteratur. Ikke spor af bitterhed eller trang til at tugte, men den samme trang som i «Arne» til at give digtningens opreisning til de af menneskene eller af

skjæbnen forurettede. Syv-otte aar var gaaet hen, inden Bjørnson var bleven en hersker i digtningens land. Og noget af det første, hvortil han benyttede sin magt, var til at give nyt liv og nye skjæbner til de to bønder, som han var kommen til at holde mest af, fordi de havde lidt mest: Baard Hammervold og Einar Veiten. Til dem har han udvalgt det fineste, han vidste, af kvindelig ynde og hjerterenhed, til værn og beskyttelse. I begge fortællinger bøies den tragiske skjæbne især af en ung kvindes kjærlighed. Allerede her, som senere i «Kongen» og «Paul Lange», kalder Bjørnson kvinderne til hjælp. Ved dem kan en mands skjæbne ombøies. Hos dem er der noget af en frelsende og fornyende magt.

Modellen til Thorbjørn Granlien, Synnøves beiler, kom til at staa for Bjørnson som en repræsentant ikke blot for det heftige og stridbare hos den romsdalske bonde, men ogsaa for bondens trofasthed. Allerede som barn havde han hørt om denne mand, at han som enkemand vilde gifte sig med den kvinde, som han i sin ungdom ikke havde kunnet faa. Han mindedes disse to som trofast ventende og gjemmende paa sin ungdoms følelser, til de var bleven gamle folk. Og de to gamle elskende blev vor literaturs skjønneste billede af ungdommelig kjærlighed. Digteren, selv ung, gav de to gamle evig ungdom.

Paa en af sine ferie-reiser fra Molde til Eidsvaag i disse skoletidens sidste aar var det

vel, at Bjørnson fik indtrykkene af det sted, som i «Synnøve Solbakken» blev til Thorbjørns hjem, det skyggefulde Granlien. Der voksede ellers ikke gran paa disse kanter. Men etsteds inde ved Fanestranden, hvor kjøreveien gaar fra Molde indover langs Fanefjorden, voksede der grantrær i en skyggefuld bag-li; og det fortæltes, at en soldat, som havde været med i Napoleonskrigene, havde bragt granfrø hjem fra Holsten i sit tornyster.¹ Det var vel især paa vinterføre, at Bjørnson kjørte den næsten 60 kilometer lange landevei fra Molde til Neset. Om Sommeren foregik vel reisen med baad. I Bjørnsons digtning er der to minder om disse kjøreture paa vinterføre indover Fanestranden, nemlig i «Støv», hvor sceneriet, ifølge digterens meddelelse, er hentet derfra, med undtagelse af opkjørselen til gaarden, som skyldes indtryk fra Sagatun, ved Hamar. Men ogsaa den pragtfulde skildring af snelandskabet i «En dag» er vel for en del bygget paa minder fra slædeturene langs den alvorlige, vinter-mørke fjord. «Til den ene side af veien fjeldene, de hvide fjeld, som solen gav rødligt skjær . . . . Paa den andre siden . . . havet . . . , graasort mod snejarden; det talte ind fra en anden kant af livet. Om evig uro, salt alvor, bare protest paa protest mod sneidyllen.»

Dette som eksempel paa, hvorledes Bjørnson i sin digtning ikke alene har ladet sin barndoms venner leve livet om igjen under nye vil-

¹ Efter mundtlig meddelelse fra Bjørnson.

kaar, men hvorledes han ogsaa har benyttet sig af sin frihed som digter til at leve op igjen sin bardoms natur-indtryk og udfolde dem videre, som dele af nye menneskeskjæbner. Det bekræfter sig her, hvad Bjørnson siger i «Laboremus», at «kunsten er en fortsættelse af livet». Den er udsprunget af hunger efter mere liv. I digtekunstens psykologi forekommer det mig, at intet er interessantere end studiet af, hvorledes barndommens indtryk leves om igjen, og hvorledes de uvilkaarlig vokser videre i en ny retning. Al digtning er en omplantning af virkelighedsindtryk i en lettere luft og et varmere klima, hvor evner og muligheder faar en raskere vekst og en fuldere modning.

Foruden de pinlige indtryk af kapteinstriden hjemme ved Eidsvaag knytter sig, som nævnt, endnu et saart minde til Bjørnsons sidste skoleaar. En af hans daværende kamerater har fortalt mig, at en af skolens nye lærere havde faaet imod Bjørnson og stadig «var efter ham», fordi han var noget aparte og stak af fra de øvrige i væsen og interesser. For at faa endnu bedre orden i den lille skole, som i Bjørnsons sidste skoleaar talte 28 elever, fik denne nidkjære lærer indført daglige karakterer. Men Bjørnson, som netop nu havde hodet fuldt af politik og sagaer og romaner og Henrik Wergeland (især «Den engelske lods») og foreningen med dens haandskrevne avis, og som desuden var med at synge i en skolekvartet og lærte at

spille fløite af en fremmed sjømand, som var rekonvalescent, — Bjørnson kom under alle disse gjøremaal af og til i skade for at glemme at tage karakterbogen med paa skolen. For dette brud paa god orden skulde han engang underkastes en rigtig latinsk-klassisk straf: at gaa under aaget (formodentlig under lærerens arm eller lignende) ind i sideklassen. Bjørnson tog sig meget nær af dette forsøg paa at sætte ligesom et merke paa ham i kameraternes øine, forlod straks skolen og reiste hjem til sin far, som gav ham medhold (ogsaa skolens bestyrer fandt, efter hvad samme kamerat meddeler, at han havde lidt overlast). Dette var henimod juletid 1849. For sin trang til deltagelse og kjærlighed fandt han hjemme paa prestegaarden en ny næring. De yngre søskendes intelligente og dannede lærerinde, frøken S., blev hans første forlovede. Jeg tager neppe feil, naar jeg formoder, at den varme sympathi, han her fandt, bidrog væsentlig til at helbrede ham for bitterhed overfor den lærer, som af velment iver for skolens sag havde fordrevet ham fra Molde skole.¹

I Bjørnsons første trykte fortælling, eller udkast til en fortælling, «Aunun», trykt i 1856 i «Illustreret folkeblad», forekommer følgende betragtning, som sandsynligvis ikke er uden forbindelse med den nys nævnte skoleoplevelse:

¹ Den samme lærer har senere (til prof. J. E. Sars) udtalt sig i de varmeste udtryk om Bjørnson som gut.

«Det sædvanlige og det sædvanliges lov har faaet en saa stor magt, at den, som naturen sætter op mod dem, maa til jorden. Alt skal gaa paa ét sæt og i én takt, og den som ikke kan eller vil det, prygles, stødes tilside og mishandles saalænge, til han mister viddet eller heldbredden.» . . .

Man faar det indtryk, at Bjørnson i denne lille fortælling ligesom har skjænket noget af sin egen oplevelse til et andet menneske og omdannet et saart barndomsminde til medfølelse med et af skjæbnens stedbørn. Det er som om han fra hin tid af kunde se med ny forstaaelse paa en klasse mennesker, i hvis sjæleliv han før ikke havde kunnet trænge ind; nemlig en del af de sindsforstyrrede eller saakaldte «tullinger», som besidder en merkelig kunsthæderlighed i én eller anden retning. Han tænker sig Aunun som et mekanisk geni, der i sin barndom og første ungdom ikke blev forstaaet hverken af læreren eller af sin far eller af presten, og som ved haard og ringeagtende behandling mistede forstanden. Denne Aunun var noget af en «strid natur», og paa skolen fik han det ikke til at være ganske som de andre. Men — staar der — «skolemeisteren havde i 30 aar opdraget alle sine børn paa én maade, og derfor vilde han ikke nu i det 31te gjøre nogen undtagelse».

«Nu er det netop ulykken, at det er de allerbedste, som ikke vil opunder kniv og saks, men maa gaa paa sit eget vis. Thi dette er

netop en af de maader, og den første, deres usædvanlige aandskræfter melder sig paa.»

«Saaledes gaar det med enhver sjælsevne eller karakteranlæg, at dersom veksten ikke er fri, saa slaar træet krog paa sig og forknudres. Ypperlige evner er blot bleven gutterne til for-dærvelse, netop gennem skolen. Gode evner vil have noget at bestille, og det er ikke altid sagt, at de finder paa noget til det gode» . . . .

«Store evner har et opdragelsesmiddel i sig selv. Skaf slige evner oplysning. Skaf dem arbejde i en god vingaard.» . . . . .

Bjørnson tænker sig, at en gut som Aunun kunde være bleven reddet, om han i rette tid havde fundet en, som holdt af ham og trodde paa ham. Han var ogsaa nær ved at finde en saadan i Ingebjørg, datteren paa den nærmeste husmandsplads. «Da han hos presten skulde bede skolemesteren om forladelse og brast i at græde, græd hun med ham, og det glemte ikke Aunun.» Han lagde senere en vævstol til hende og andre kunsthæderige ting. Men hans skyhed gjorde, at hun ikke forstod ham, og hun blev forført af en anden og døde året efter, til hans grænseløse sorg.

Saa vidt jeg kan se, har vi her den første spire til et af hovedmotiverne i Bjørnsøns digtning: den unge, varmhjertede kvinde som befrierinde for en mands urolige og farlige evner, der let kan blive baade til godt og ondt. Det

er hovedmotivet i «Synnøve Solbakken». Og det vender tilbage især i «Kongen», hvor dette motiv er udfoldet med en vidunderlig ynde. Det samme motiv dukker op i «Absalons haar», «Laboremus» og «Paa Storhove», og danner det skønneste træk i alle disse tre verker. Helene, Borgny, Cecilie — disse tre fortryllende pigeskikkelser fra tre af Bjørnsons sidste arbejder tilhører den samme familie som Synnøve, Eli og Marit i hans ungdoms tre første mesterverker. Dengang, som nu, kalder han de unge piger til hjælp for at redde store evner fra at forlise. Det var en saadan ung kvinde, han selv søgte i sin første forlovede og fandt i sin modige, varmhjertede hustru.

Sjelden tror jeg man har saa god leilighed som her til at se et stort kunstnerisk motivs udviklingshistorie, fra den første kime af. Fra Bjørnsons sidste skoleaar, 1849, da han var 17 aar gammel, og lige til hans syttiende aar, kan vi følge dette motiv.

Det var ud fra et langt livs oplevelser og ud af sin inderste erfaring, at Bjørnson i 1895 i sin store universitetskantate lod mændenes kor hilse de unge kvinders indtrædelse i videnskabens lys-tempel med disse skønne ord:

Nu er lysets store tid!
Men for faa er vi, som spreder,
og vi savner det, som freder
lysets gnist i slegtens id.

I, der før som Vestalinder
 gav symbolet eders liv,
 selve lyset kom og giv
 tempelvagt, I ædle kvinder!

. . . . .
 I har godheds englevagt,
 I, som gav os modersmaalet,
 I, som samled omkring baalet
 første hjem med tryllemagt.

* * *

Modsat Aunun fandt Bjørnson deltagelse og hjælp. Han fandt vel denne gang hjemmet varmere end nogensinde før. Og hans far bestemte sig til at tage ham ud af Molde skole og sende ham til hovedstaden for der at afslutte forberedelsen til eksamen artium. Derved vilde han ogsaa komme paa afstand fra den oprivende retsstrid.

Hermed ender Bjørnsons barndoms saga. Mit indtryk er, at han i det store og hele havde en lys barndom, især fordi han overalt fandt mennesker, til hvem han kunde slutte sig med sin usædvanlige trang til fortrolighed og hengivenhed. De mørke indtryk, baade fra naturen og menneskelivet, bidrog til at uddybe hans karakter og hans menneske-forstaaelse. De satte ligesom de dybe basstrengene i hans sind og i hans digtning.

THEATRET PAA BANKPLADSEN.

Bjørnsons læreaar i Kristiania.

(1850—56.)

Efter en lang vinterreise, som til en begyndelse gik den samme vei, han var kommen som seks aar gammel gut, kom Bjørnson til Kristiania tidlig paa aaret 1850, omtrent samtidig med Henrik Ibsen. «Det var, — skriver hans ven Lindseth¹ — som en sceneforandring midt i en akt . . . . Lige fra det stille, lumre skoleværelse, hvor edderkoppen i al ro spandt sin væv i vindueskrogen, og hvor man fik sidde igjen, dersom man hviskede til sin nabo», og ind til det gjærende liv paa «gamle Heltberg's

¹ «Ny illustreret tidende», 13de august 1882.

studenter-fabrik, hvor han traf paa den merkeligste samling af unge mænd, som Norge dengang havde at opvise, — et menneske-udvalg fra alle landets kanter og fra alle samfundslag, fra «fallerede kjøbmænd» og «kadetter med skade paa arm eller ben» til halvgamle bønder og sjømænd, hvis eventyrsind først havde drevet dem paa langfærd til fremmede lande og siden, da de derude ikke fandt, hvad de søgte, paa en ny langfærd til videnskabens forjættede land.

«Skjæggede karle, tit over de tredve
og slugne paa hvert ord, sad og trælledede bredved
rejicerede kropper paa sytten aar,
sorgløst galne som spurv i vaar.»

Og i denne flok var de to mænd, som ved siden af Bjørnson selv skulde blive Norges største digtere i sin tidsalder, Henrik Ibsen og Aasmund Vinje, og snart efter, da disse to havde forladt skolen, den nye tids fjerde store digteremne, Jonas Lie.

Der kunde ikke tænkes nogen større kontrast til Molde skole med dens pyntelige og noget stive regelmæssighed end denne «fabrik», hvor alle de gode — og tildels mindre gode — hoder mødtes, som vilde gaa en benvei til studentereksamen. Her var noget for en vorrende menneskeskildrers hunger efter at lære levende mennesker at kjende. Her var udvalg af kamerater! Og disciplinen var ikke tryk-kende:

«De hang over bænken, de laa imod væggen,
i hvert vindu sad to, én just prøvede eggen
paa sin nyslebne kniv i den blækkede pult.
Gjennem tvende aabne rum var det dørgende fuldt. —
Lang og slaapen, i halvdrom, paa yderste linje,
sad og grunded for sig selv Aasmund Olavsens Vinje.
Anspændt og mager, med farve som gipsen,
bag et kulsort, umaadeligt skjæg Henrik Ibsen.»

Her, paa denne det nye Norges eventyrskole, var det, at den asthmatiske og gigtribudne gamle kjæmpe, Heltberg, en levning fra «Wergelandstiden», i hundeskindstrøie og pelsstøvler førte sin flok af unge «barbarer» gennem den latinske grammatiks Alpe-passer i store ilmarscher til Rom. Hvor Bjørnson maa have elsket denne lærer, saa ulig dem, han kom fra, — det stik modsatte af en pedant! Denne kjæmpeskikkelse gjorde latinen til et levende tungemaal, — med noget af en hjemlig «trøndersk-hedemarkisk» grundsmag i udtale og betoning. En saadan mand havde lov til at tale de gamle romeres sprog. Han, om nogen, havde lov til at kræve dets love overholdt. Der kom ild i den latinske grammatik! Dens regler blev menneskelige, personlige, harmfulde over enhver overtrædelse. Alle saa, hvor det smertede den gamle syge mand, naar nogen forsaa sig mod det herlige sprog. Dets lovstrengthed og logik blev udslag af en ordnende vilje. Sproget blev et herskersprog, bag hvilket der atter stod en mand, og det en høvding. De kaldte ham gjerne «manden».

For ham maatte man kunne sine ting, hvis man ikke vilde forskaffe den gamle et frygteligt hosteanfald eller sig selv et lynnedslag af harme og vid.¹ Det gamle døde sprog fik farve af hans mægtige person og en viss tragisk høihed af den syge mands opslidende kamp for at faa alle disse unge «barbarer», som havde hoderne fulde af nutidens planer og drømme, til at leve intenst sammen med Livius og Horats. — Netop det tragiske ved Heltberg var vel et udgangspunkt for Bjørnson, da han — efter indtryk af flere lærere — formede billedet af skolemesteren i «En glad gut», som før er nævnt.

Ligesom Bjørnson under skoletiden paa Molde var bleven distraheret fra skolefagene af sagatidens store mennesker, saaledes blev han i den første tid i Kristiania distraheret af det altfor interessante ved nutidens menneskehed. Han var pludselig kommen ind i en, ny verden. Ganske vist en smaaby med blot nogle og tredve tusen mennesker. Men iblandt disse paafaldende mange merkelige folk. Det glimtede rundt om af begavelse og endog af geni. Især naar storthinget var samlet. Bjørnson skriver i et brev (fra høsten 1902): «Jeg har ingen hukommelse af særskilt merkelige indtryk af Kristiania som by. Det var menneskene, militærmusiken, teatret, som optog mig. Med menneskene mener jeg, at der var overalt saa mange, og deriblandt

¹ Arne Garborg har i «Bondestudentar» givet en fortrinlig skildring af Heltbergs humor.

saa mange vakre i paaklædning og gang. Og blandt dem alle speided jeg efter store mænd, — Schweigaard, Hansteen, Welhaven, Fredrik Stang, Wexels . . . Jeg hilste dem. Militærmusiken fulgte jeg fra fæstningen og gjennem byen. Snart blev skuespillerne merkeligere end alle de andre; de første forestillinger tog mig med én gang ind i det forjættede land. Da storthinget samledes, var jeg der, og jeg forsømte skolen for at staa paa galleriet (i det gamle kirke-departement). Lerche blev min helt; han snak- ked fra leveren! Og saa var han individuel og morsom. Dertil blev han forfulgt og haanet, hvad som gav ham høit værd i mine øine . . . De ser, at i mit minde lever fortrinsvis menne- sker. Naar jeg ser tilbage paa mit første aar i Kristiania, er det især to kamerater, jeg husker, og hvad jeg fik gjennem dem. Den ene var nuværende stadsfysikus i Bergen, Joachim Lind- holm (Bjørnsons sidekamerat paa Heltbergs skole), og den andre var Aasmund Olavson Vinje. De var saa forskjellige som vel muligt, og kom fra saa forskjellige milieuer; men netop derfor supplerede de hverandre i at befrugte mig. Jeg tror ellers ikke, jeg bare var modtagende, ikke engang overfor Vinje. Jeg bragte ialfald med en intens begeistring for det, jeg elsked . . .»

J. Lindholm meddeler, at han havde seet Bjørnson paa gaden et par dage, før han gjorde sin indtrædelse hos Heltberg, «i et underligt kostume, høi og mager, med et skarpt skaaret

ansigt, hvasse øine og let tilbagekastet hode. Da han engang lettede paa røghuen, saa Lindholm og en anden Heltbergianer til sin forbauselse, at han havde haaret strøget tilveirs mellem to delinger — «Romsdalshorn», som det senere kaldtes. Hos Heltberg lagde man i begyndelsen ikke synderlig merke til den unge mand. Der var jo saa mange merkelige folk før. Men i et frikvarter blev der bestyrtelse, efter et foredrag af Vinje om en forestilling paa Kristiania theater, da Bjørnson reiste sig og angreb omtrent alt, hvad Vinje havde sagt. Dette var dog uhørt! (Bjørnson havde da været i theatret for første gang.) Og Lindholm producerede i den anledning et skarpt epigram mod den fritalende landsgut, som

«kom fra kobrøl og kalvedansen . . .»

Men da de gik fra skolen, stansede Bjørnson Lindholm i porten og spurgte: «Har De læst Wergelands «Den engelske lods»?» — «Nei.» — «Ja saa kom hjem til mig.» Bjørnson læste op digtet fra ende til anden. «Ikke just hverken tydelig, lydelig eller prydelig, som Lyder Sagen (den berømte bergenske norsklærer) vilde have det, men overordentlig levende og dramatisk.» Lindholm glemmer aldrig scenen ombord i slave-skibet. «Jeg kunde ikke lade være at graate, da han endte. Efter dette var jeg hans svorne ven og tilhænger.»

Bjørnson stiftede, efter hvad den samme kamerat beretter, en forening, «Lørdagskvelden»,

og her skulde Bjørnsons første skuespil, et synge-
 spil med viser, opføres af foreningens medlem-
 mer. Men Bjørnson var uforsigtig nok til at
 sige, at de behøvede ikke at være bange for ikke
 at klare sine roller. Han havde tænkt paa hver
 især af de rollehavende, da han skrev stykket.
 Dette følte særlig den, som skulde spille «prokura-
 tor Insinuant», som en fornærmelse, og der blev

*Den
 Udgivne Ven:
 Bjørnson-Bjørnson.
 Christ. L. 1. juli 1851.*

BJØRNSONS HAANDSKRIFT FRA 1851.

intet af opførelsen. Men det viser, at Bjørnson
 allerede dengang havde sans for at karakterisere.
 Særlig imponerede han dog sine nye venner ved
 sin evne til at fortælle spøgelseshistorier. «Han
 havde en aldeles ny maade,» fortæller Lindholm;
 «han fortalte ikke, men han spille dem. Han
 hviskede dem saa hemmelighedsfuldt, at tilslut
 hviskede og tiskede det i alle krogene. Og saa
 midt inde i fortællingen et pludseligt skrig!
 Den sterke Kahrs sad der lighleg og skalv.»

Det hændte, at en og anden nødig vilde gaa hjem alene om kvelden. Dette var dog især et par aar senere, i Bjørnsons første studenteraar.

Bjørnson var ved sin ankomst til hovedstaden bleven indlogeret hos sin morbror, maleren og forgyldereren Nordraak, en høitbegavet mand, men af dem, som ikke selv rækker frem. Hans søn derimod, Richard Nordraak, rak jo blandt andet frem til at blive fædrelandssangens komponist. Hos Nordraak fik Bjørnson to smaa kvistværelser, og her var han saa heldig at bo i samme hus som byens mest omstridte mand, den tyske Slesviger, Harro Haring, en ideel og sværmerisk frihedsmand, som havde deltaget i den græske frihedskamp og i polakkernes reisning mod Rusland og paa sine gamle dage søgt ly i Norge, «det frieste land paa jorden». Man kan tænke sig den unge romsdøls fryd ved at stifte nært bekjendtskab med denne mand og faa sin republikanske fakkeltændt paany hos en virkelig republikaner. Bjørnson var 17 aar gammel dengang og, som dr. Lindseth skriver, «sund paa legeme og sjæl, sterk og kraftig, med noget overordentlig uforfærdet, raskt i sit væsen; stormende heftig, naar noget bevægede ham, godmodig og kameratslig . . . . . altid færdig til at indløse med handling, hvad hans mund udtalte . . . . . Hvor var han veltalende den tid! Han laa med hele sin person i talen; ingen beregning om virkning eller bifald; et rivende, uanstanseligt fossefald i alle regnbuens farver . . . . .

Han var republikaner til fingerspidserne og burde sikkerlig været udvist af landet tilligemed Harro Harring . . . . Bjørnson var naturligtvis med blandt de ivrigste protestanter paa Klingenberg mod denne voldshandling. Han var tilstede paa bryggen, da denne stakkars «farlige» mand blev sendt afsted, græd af harme og holdt «opviglende» taler til folket.»

Det var midt under «Thraniterbevægelsen», en norsk efterdønning af februarrevolutionen, da Marcus Thrane skræmte alle fredelige borgere ved at ville indføre socialismen i Norge. Og saa kom, netop i denne farlige tid, Harro Harring med et drama rettet mod selve kongedømmet — i lighed med Bjørnson 27 aar senere. «Testamentet fra Amerika» — saa hed Harrings politiske drama — var rigtignok ufarligt ved sin svaghed som kunstverk; men Kristiania stiftamtmand og justitsdepartementets chef var i denne tid ikke til at spøge med! Baade Ibsen og Vinje deltog sammen med Bjørnson i demonstrationerne til fordel for den forfulgte republikaner. For alle de tre digtere blev det af stor betydning, at de kom paa en saadan tid til Kristiania, at de fik opleve denne kortvarige opblussen af revolutionære ideer og den derved fremkaldte reaktion, som gjorde det politiske liv saa tamt og forsigtigt i næsten hele resten af femtiaarene. Vinje og Henrik Ibsen fik ved synet af de fordums liberales spøgelsefrygt overfor socialismen og republikken en bestyrkelse af sin

satiriske og kritiske, «heiniserende» retning. I forening med Paul Botten-Hansen, den senere berømte kritiker og bibliothekar, som ogsaa tidligere var bleven bidt af Heinrich Heines berusende brod, grundede Vinje og Ibsen i det følgende aar, 1851, det oppositionelle blad «Andhrimner» (oprindeligt kaldet «Manden»), en fri norsk efterligning af Goldschmidts «Korsaren». Her spottede Ibsen over «Morgenbladet»s redaktør, Adolf Bredo Stabells svingning over fra oppositionen til regjeringspartiet i skuespillet «Norma, eller en politikers kjærlighed», — en forløber for Ibsens senere politiske satirer. Og her var det, at Vinje i sin artikel om Goldschmidt udtalte sig haanlig om det at være et «partimenneske», med faste meninger om sandheden, som om denne lod sig gjemme og «dele i skuffer som i et apothek»! «Nei, sandheden er ikke noget fikst og færdigt, men en proces, noget flydende. . . . Det er alene grovslagne mennesker, som vil tage sandheden og putte den i lommen.» «Derfor var det, ifølge Vinje, et lavere standpunkt at være begeistret saaledes som Grundtvig. En mand som Goldschmidt, med hans «tilsyneladende ubestemte flydenhed», kunde ikke være begeistret uden at fornegte sin natur».

Havde Bjørnson paa Molde savnet interessant og forskjelligartet menneske-selskab (i de levendes verden), saa var han nu faldt midt op i en forvirrende mangfoldighed af mennesker og standpunkter. Vinje drog ham i den første tid

som ingen anden, vel netop ved det janus-agtige og «tvesynte» i sin natur. Idag begejstret og imorgen negativ og hyperkritisk, — altid vittig og overraskende, istand til at holde samtalens eller enetalens ild vedlige i timevis, — kanske vor literaturs største causeur, med uventede varme kilder af lyrik midt i det kolde og golde. Han blev Welhavens arvtager og fortsætter som det norske høifjelds sanger og Camilla Colletts store sidestykke eller modstykke som glimrende causeur. Denne periode, som har været kaldt «det poetiske interregnum»¹ mellem de to store blomstringstider — Wergelands og Welhavens samt Bjørnsons og Ibsens tid —, det var netop causeriets tid, da Heinrich Heine, det nittende aarhundredes første causeur, var «tvesynet»s eller den med graad underløbne ironis store smittebærer til alle saarede sjæle. For Heine, og tildels allerede for Tieck, var det, som om virkeligheden og selve sandheden var *chatoyant* eller farveskiftende, fordi den saaes gennem skiftende syn og stemning. Denne aandretning var et produkt af den store reaktionstid, især af den «hellige alliance»s tid, da idealismen hos en stor del af ungdommen fik et stød og en svækkelse, som gjorde, at man brugte idealerne til at slaa med istedenfor til at bygge med. Den saarede idealisme blev hevnende og fik en slags forkjærlighed for det raadne eller morkne, som en skydeskive for ironiens vingede pile. Ironien eller satiren blev en velnæret para-

¹ P. Botten-Hansen i «*La Norvège littéraire*».

sit og en gourmand, som levede høit paa den gamle samfundsordens eller selve verdensordningens mangler. Den tabte derfor en stor del af tiltaget eller lysten til at afskaffe disse mangler. De kunde jo ikke afskaffes uden stykkevis og lidt efter lidt. Men gradvise og langsomme reformer smagte som melk i sammenligning med den bitter-søde og berusende drik, som kunde uddrages af alle livets mangler. Især gennem Vinje og Botten-Hansen blev Ibsen og Bjørnson omtrent samtidig indviet i nydelsen af denne likør. Og Ibsen bevarede senere, gennem alle omskiftelser, en smag for den bitre satires og for tvesynets trylleri, som for en stor del bestaar deri, at man ikke behøver at tage parti eller at handle. Man har følelsen af at svæve, medens de andre stakkars mennesker maa tage standpunkt nede paa jorden.

For Bjørnson synes det, som om samværet med Vinje snarere har virket som en vaccination mod tvesynet og den negativ-kritiske retning. Det kom ham tilgode, at han fra barn af var menneskekjær og vant til at søge at forstå de mennesker, som forundrede ham, ved at trænge ind i deres fortrolighed. Han blev nu i nogle aar en intim ven af Vinje, fulgte ham med naiv beundring og forundring, som han i sin barndom havde fulgt Einar Veiten, den romsdalske ironiker, — indtil han en vakker dag havde en følelse af, at han kunde Vinje ud og ind, saa det janus-agtige ikke længere for-

uroliged eller forbløffed ham. Det havde ingen hemmelighed for ham længere. Han kunde ligesom tage det istykker og se, hvad der var indeni. Vinjes flængende spot kunde senere vække hans harme, men ogsaa hans medfølelse. Thi hans samliv med Vinje havde lært ham, at naar en saadan mand er bitter mod andre, da er det, fordi han selv har det ondt eller bærer paa saar, som har vanskeligt for at gro.

I en af de mesterligst tegnede figurer i «Synnøve Solbakken», Aslak, har Bjørnson streift Vinje, efter hvad han selv har fortalt. Dog er vel Aslak for en stor del formet efter andre modeller. Noget af det ypperste ved denne realistisk tegnede figur skyldes det genetiske eller ligesom perspektiviske syn: bag hans kynisme og «kald-flir» ser vi hans barndoms tragedie, som vækker medfølelse med hans vanskjæbne. Aasmund Vinje var naturligvis ingen Aslak. Men gennem tegningen af denne figur faar vi et indblik i, hvordan Bjørnson lidt efter lidt lærte at se paa den kynisk-satiriske side hos Vinje: som den saaredes hevntvang, snarere et tegn paa svaghed end paa styrke.

Det kom senere til et brud mellem Bjørnson og Vinje, og denne lod sin bidende ironi kaste vrangsyn over noget af det mesterligste i Bjørnsons digtning. Men Bjørnson havde engang lært ham nøie at kjende ogsaa fra hans bløde og barne-gode side og kunde som den, der havde havt større medgang i livet, række ud en haand til

forsoning. I det skjønne digt til Vinje, som blev sunget ved dennes hustrus grav i 1870, søgte han med varsom deltagelse at mildne hans hjertesorg og dele med ham af sit lyse livsmod: af sorgen skulde der fødes ny kraft. Paa sit sidste sygeleie skal Vinje have sagt til Ivar Aasen om Bjørnson: «Han var dog en stor digter.» Hvertil Aasen stiltfærdig skal have svaret: «Det har jeg altid ment.»¹ Flere aar før havde Vinje i det væsentlige overvundet den kritisk-negative retning og sin frygt for at tage bestemt parti. Han havde ialfald i nogen grad sluttet sig til den senere del af seksti-aarenes forhaabningsfulde reformarbeide. Dertil bidrog sommerturene paa fjeldet, sammen med J. E. Sars, H. E. Berner o. fl. Oppe paa fjeldvidden kom det bedste i hans natur frem, og der fik lyrikeren overtag over satirikeren. Ogsaa det nye og lysere syn paa det norske folks historie i dens helhed, som brød igjennem med J. E. Sars, især efter midten af seksti-aarene, bidrog væsentlig til at hjælpe baade ham og Vinje ud over den «Heine»ske retning. Men netop Bjørnson havde gjennem sine bondefortællinger, som vi senere skal se, banet vei for dette lysere syn paa norsk historie.

Bjørnson har sikkerlig det fortrolige venskab med Vinje at takke for, at han senere ikke blev forstyrret i sin udvikling af den Byron-Heine'ske retnings tilsyneladende knusende overlegenhed. Han havde lært at se den, ikke ab-

¹ Se Vette Vislies biografi af Vinje.

strakt eller paa afskyens eller forundringens afstand, men som del af en enkelt menneskeskjæbne. Og han indlemmede den i sin menneskeverden, især gennem Aslaks figur, som en virkningsfuld skygge i Synnøve Solbakkens saga. Det kom ham senere tilgode, da Georg Brandes søgte at indføre noget af den Byron-Heine'ske retning i en ny tids klædebon, sammen med nye kultur-elementer, og bedaarede eller foruroligede den ungdom, for hvem denne retning var aldeles ny.

Intet er mere betegnende for Bjørnson end den maade, hvorpaa han benyttede sig af det rige menneske-udvalg i sine første læreaar i Kristiania. I denne nye og ufærdige hovedstad, hvor man netop paa grund af byens lidenhed saa let kom hinanden ind paa livet, og hvor næsten alle maatte træffe sammen med alle, stiftede han venskabelig forbindelse til to sider. Til den ene side med de kritiske «tvilebrødre» i Botten-Hansens og Vinjes og Henrik Ibsens kreds. Ogsaa med den sidste stod han paa en god fod, skjønt endnu ikke i nogen nær forbindelse, da Ibsen allerede i 1851 reiste til Bergen for at virke ved Ole Bulls theater. Senere, da Bjørnson som theaterkritiker havde slaaet til lyd for «Gildet paa Solhaug» og «Hærmændene paa Helgeland», blev forholdet saa venskabeligt, at Bjørnson blev fadder til Ibsens eneste søn. Ogsaa med Botten-Hansen stod Bjørnson for det meste paa en ret venskabelig fod og vankede

senere af og til, omend ikke ofte, i de literære sammenkomster paa hans værelse, i «Hollænderne»s kreds, hvor Henrik Ibsen kunde være saa snaksom, at han fik tilnavnet «Geert Westphaler». Allerede nu, i skoletiden hos Heltberg, læste Bjørnson naturligvis «Andhrimner» og Botten-Hansens forsøg paa en ironisk-overlegen skildring af det norske bondeliv i den ufuldendte skitse «Norske mysterier».

Men til den anden side knyttede Bjørnson kanske en vel saa venskabelig forbindelse med troens og begeistringens mænd som Ole Vig, fra 1852 af «Folkevennen»s redaktør og en elev paa én gang af Wergeland og Grundtvig, Nordens to store sædemænd. Dette var noget for Bjørnson, hvis far var glad i Grundtvig, og hvis mor havde fortalt ham om, hvad den norske Grundtvigianer, presten Wexels, havde lidt.¹ I 1851 var Bjørnson med i folkestimmelen, da Grundtvig, iført en blank matroshat, steg iland i Kristiania for at deltage i det tredje nordiske studentermøde. Bjørnson, som endnu ikke selv var student, stod og saa paa studenternes tog og hørte Grundtvig tale fra en balkon eller et aabent vindu og fik et uudsletteligt indtryk af hans vældige bredde og urkraftige vitalitet.

Især gennem Ole Vig og senere i København gennem billedhugger Borch og Grundtvig selv fik Bjørnson et lignende indtryk af den Grundtvigske tro, som gennem Vinje og Botten-

¹ Ifølge mundtlig meddelelse fra Bjørnson.

Hansen af det Heine'ske tvesyn, nemlig et konkret menneske-indtryk. Den religiøsitet, som Bjørnson havde medbragt som det vigtigste reiseudstyr, da han forlod sit hjem i Romsdalen, fik nu, tror jeg, et overdrag af en noget lysere farve. Og for alle dem, som, hvadenten de er «fritænkere» eller «troende», anser kristendommen i alle dens mangelfulde former som en af de vældigste kulturmagter i menneskehedens liv, vil det ikke være tvilsomt, at Bjørnsons religiøse opdragelse, tiltrods for hvad den kunde indeholde af snævert, virkelig har været en væsentlig del af hans reiseudstyr og noget, som netop han med sit heftige og stridbare sind i særlig grad havde brug for. Det har i enkelte kredse været paa mode at tale overlegent om Bjørnsons Grundtvigianisme og i det hele om hans lange vedhængen ved en eller anden form af «barnetroen». Men for en lidt mere langsynt historisk betragtning kan der neppe være tvil om, at baade for Bjørnson og Ibsen har netop de religiøse barndoms- og ungdoms-indtryk været af overordentlig stort værd. Enten man tænker paa den Byron-Heine'ske retning eller paa 70- og 80-aarenes «Brandesianisme», kan vel ingen historiker tvile paa, at disse kultur-retninger er som glitrende bobler af sæbeskum i sammenligning med en hvilkensomhelst dyb og oprigtig form af den sidste og største af de gamle religioner. At opleve den er som at faa del i tusener af slegters kulturarbeide under udform-

ning af retfærdighedens og menneskekjærlighedens idealer. En overordentlig sum af menneskeliv, og det af store menneskers liv, er i hvert fald afleiret i den kristne kirkes livskunst. For Bjørnson kom denne til at spille en stor rolle i hans digteriske syn paa livet. Netop noget af det dybt humane eller menneskekjærlige i sin digtning skylder han sikkert denne livskunst.

For mig ialfald klinger gennem al hans digtning melodien i dette enkle digt, som han i «En glad gut» lader den før nævnte Baard skolemester synge som summen og kjernen af al sin undervisning:

«Elsk din næste, du kristensjæl,
trød ham ikke med jernskod hæl,
ligger han end i støvet!
Alt, som lever, er underlagt
kjærlighedens gjenskabermagt,
bliver den bare prøvet.»

Noget høiere end denne børnelærdom har den menneskelige kultur ikke frembragt. Det var altsaa den lærdom, han tænkte paa, naar han vilde slaa indtrykket af alle sin barndoms og ungdoms lærere sammen i én person, og sammentrænge denne ene persons undervisning i et enkelt lidet digt.

Bjørnson fik, tror jeg, god brug for denne sum af menneskehedens visdoms-arv allerede i

de første af sine læreaar i Kristiania. Han kom midt op i en stridens tid. Hans morbror Nordraak, i hvis hus han bodde, drog ham med ind i den saakaldte «haandverkerbevægelse», hvor det gjaldt at sætte saamange som muligt af det industrielle arbeides mænd ind i storthinget. Netop i 1850 skulde der foregaa nye storthingsvalg; Nordraak vilde selv gjerne paa thinget, og Bjørnson blev en stund hans ivrige medhjælper, affattede — efter hvad en af Bjørnsons kamerater har fortalt — hans 17de mai-tale «i Lamartinesk lapidar-stil» og skrev hvasse avisartikler mod hans modstandere eller medbeilere. Saaledes i aaret efter valget artikelen «Det bedrøvelige efter-spil» i «Morgenbladet» for 31te august 1851. Stadsfysikus Lindholm fortæller, at da Bjørnson opdagede, at han i sin iver for onkelens sag var kommen ind paa en personlig og delvis uretfærdig polemik, sa' han en dag pludselig til Nordraak, at han ikke vilde svare modstanderne mere. Den vrede onkel viste ham døren. Og da Bjørnson og Lindholm kom hjem sent om kvelden, fandt de værelset stængt og nøglen borte. Bjørnson kom imidlertid gennem en lem i taget ind paa mørkloftet og ad denne omvei ind i værelset, pakkede bøger og tøj sammen og lod det hele dale ned fra vinduet i fire-fem smaa bylter. Derpaa entrede han ned, klokken 1 om natten, efterat Lindholm havde faaet ham til at stoppe to tobakspiber, forat ikke nogen konstabel, som de mødte paa veien, skulde antage dem for tyve.

Bjørnson flyttede fra Kongens gade til et temmelig kummerligt logis i Grubbegaden, og det varede en god stund, før han blev forsonet med onkelen, som aldrig blev fuldt saa gode venner med ham som før. Det kom dog til en udsoning, i hvilken anledning Nordraak paa sit piano spillede «Napoleons marsch over Alperne», et af Bjørnsons yndlingsstykker, medens Bjørnson bidrog med følgende vers:

«Paa vor korte jordestige
op mod kjærlighedens rige
er der ikke tid til had.
Kom, forente med hverandre
ville haand i haand vi vandre
og ei mere skilles ad.»

Jonas Lie meddelte mig for en del aar siden dette forsoningsvers i en lidt anden form. Men, som det her er gjengivet, staar det — øiensynlig med Bjørnsons egen haandskrift — som del af et længere digt i de romsdølske studenters forening «Rauma»s protokol for 1852. Her findes ogsaa en del andre ungdommelige produkter paa rim, hvor Bjørnsons haandskrift er kjendelig. Interesse har de vel nærmest kun ved kontrasten til Bjørnsons senere stil og som prøver paa hans nynnen af ældre digteres melodier, før han fandt sin egen melodi. Om Henrik Wergeland minder det følgende vers, af et poem med overskriften «Den forlovede» (af en novelle):

*Stille! Stille! Se der sværmer
 Elskovssmil kring læben om, -
 Som paa flaggerving sig nærmer
 Sommerfugl til Rosenblom. -
 Heller end som Aand at svæve
 Op mod Sky' med Vindens Il,
 Vilde jeg som Tanke leve
 Drømmende i dette Smil. -*

«Stille! Stille! Se der sværmer
 elskovssmil kring læben om,
 som paa flaggerving sig nærmer
 sommerfugl til rosenblom.
 Heller end som aand at svæve
 op mod sky med vindens il,
 vilde jeg som tanke leve
 drømmende i dette smil.»

I et andet digt, «En betragtning om vinteren» (fra vinteren 1851—52), er versformen kanske endnu mindre personlig. Men i det gjentagne klagende omkvæd «Dog paa jord ei findes fred» og i den sidste strofe, som nedenfor gjengives, er der sikkert en personlig oplevelse af en urolig og heftig naturs trang til fred med sig selv (eller med den fordring, man stiller til sig selv) og til at staa i kjærligt forhold til en overmenneskelig far.

«Hjertet, det er fredens bolig.
 Ene her paa jordens kreds,
 naar din Gud du elsker trolig,
 naar du er med dit tilfreds. —
 Ja paa jord da findes fred!»

Disse linjer har neppe noget større poetisk værd. Men de er udtryk for en lignende sjælelig oplevelse som den, han i den anden periode af sit liv, da han havde brudt med kirkens tro, udtrykte i Ragni Kallems eiendommelige digt: «Naar blir det morgen?»

« . . . Naar barmen
 varmen —
 de omfavner verden i kaldet:
 helt god at være mod alle, alle!
 Da er det morgen,
 rigtig, rigtig morgen.»

Jeg tager neppe fejl, naar jeg siger, at dette var den livsvisdom, han havde faaet med sig hjemmefra, og som han aldrig ganske har mistet underveis, efter mere end femti aars reise.

At Bjørnson fik en langvarig og fyldig oplevelse af det, som jeg i modsætning til de enkelte læresætninger vilde kalde for den store og enkle kristelige livskunst, skyldes, næst efter indtryk fra hjemmet og de første lærere og hans egen naturs behov, ogsaa de to mærkeligste af den danske guldalders forfattere, Grundtvig og Kierkegaard. Ogsaa den sidste øvede, ialfald fra 1854 af, en betydelig indflydelse paa Bjørnson. I det hele staar han i stor gjæld til den

danske guldalders litteratur og kultur. Vil man danne sig en forestilling om den kulturverden, han med naiv begeistring kastede sig ind i ved sin ankomst til Kristiania i 1850, maa det ikke glemmes, at Kristiania theater dengang var en forpost, og en ikke ganske uværdig forpost, for den danske renaissances kultur. En trup af mest danske, tildels udmerkede skuespillere, som Jørgensen og snart efter Vilhelm Wiehe, spillede med samme ret Oehlenschläger og hans danske efterfølgere i Norge, som engelske skuespillere spillede Shakespeare-tidens engelske stykker i Tyskland i det syttende aarhundrede. Bjørnsons morbror Nordraak havde levet en tid i Kjøbenhavn og elskede navnlig Johan Ludvig Heibergs syngespil og gjorde sin søstersøn fortrolig med deres viser og melodier. Det første stykke, han fik se i Kristiania, var Heibergs «Elverhøi», og det andet var Oehlenschlägers «Hakon Jarl».

Det tog tid, før Bjørnson gennem alle disse kultur-indtryk og gennem alle de nye menneske-indtryk kunde arbeide sig frem til selvstændighed og fuld harmoni med sig selv som digter. Det er forbausende at se, hvor lidet udviklet det eiendommelige Bjørnsonske var i hans poetiske forsøg endnu saa sent som i 1854, to aar før «Mellem slagene» og knapt tre aar før «Synnøve». Hans, saavidt vides, første trykte digt, «Fossen», staaer at læse i «Morgenbladet» for 18de juli 1852. Men da han sammen med J. E. Sars var redaktør af studentersamfundets haand-

skrevne blad i 1854, satte han digtet ind i dette blad og læste det op i en noget omarbejdet og udvidet skikkelse, — uden væsentlig fremgang, saavidt jeg kan se. Digtet indeholder foruden naturskildring — af Sarpsfossen — en tragisk fortælling om Eyvind fra Heljeglomme, som «elsked Ragnhild, hin dalens blomme».

«Men han var fattig, og hun var rig,
og deres Eden, det lukked sig.

Nu staar han her med sin hulde pige,
hvor dødens toner fra fossen stige;
han synes fossen op til ham bar:
«hvad livet negter, det døden har.»

— — — — —
Et sprang — og fossen dem begge sluger,
den dybt til favnen med fryd dem knuger.
Den skratter haanlig, den hvirvler væk,
den toner rædsel, den toner skræk.»

Digtet er, efter hvad Bjørnson meddeler, bygget paa indtryk af, hvad han selv har følt over fosseduren. Han har vel følt den forførdelige suggestive magt, fossen maatte have for den, som var rigtig fortvilet. Dette motiv med fossen som en frister til selvmord kommer jo igjen i Bjørnsons allersidste verk fra iaar, «Paa Storhove», efter 50 aars mellemrum.

Men man maa spørge sig selv, hvad der i juli 1852 skulde have kunnet give ham trang til at leve sig ind i en saadan fortvilelse og «Weltschmerz». Skulde jeg fremsætte en hypothese, vilde jeg gjætte paa, at det var tanken paa

eksamen artium, som skulde begynde i den følgende maaned, og hvortil han visselig ikke var vel forberedt! Heltbergs skole og den omgivende by havde havt altfor mange interessante mennesker, til at han med ro kunde arbeide til eksamen. Især var det gaaet ud over matematik og græsk. I latin fik han til artium 3 for den mundtlige prøve og oversættelsen samt 4 for stil. Men i græsk fik han 5 og i matematik to 6'ere. Han maatte reise hjem til Romsdalen med hovedkarakteren «Non contemnendus» — paa sidste point; men kunde dog i det følgende aar, høsten 1853, tage omigjen matematik, hvori han hævede sig til to 5'ere. Og hermed var han veritabel student og tog kort efter endog to fag af andeneksamen, med den næsten respektable karakter 3, eller «godt», i matematik! Større var ikke hans eksamens-bedrifter.

Meget snart efter artium reiste han, som sagt, hjem til Nessets prestegaard i Romsdalen¹ og tilbragte hele sit «russeaar» hjemme, vel nærmest af økonomiske grunde. Men dette aar blev uden tvil af ikke liden betydning for hans senere digtning. Han vidste, at den næste sommer skulde hele familien flytte til Søgne, i nærheden af Kristiansand, og at han da kom til at tage afsked for bestandig med sit barndomshjem. Under saadanne omstændig-

¹ I. B. Halvorsens forfatterleksikon, som lader ham reise hjem til Søgne i Lister og Mandals amt, tager her for en sjelden gangs skyld feil.

heder faar baade naturen og menneskene et forøget værd. Ikke alene saa han nu paa alt med øine fra hovedstaden, men med dens øine, som snart for altid skal reise bort. Det er sandsynligt, at mange træk af natur og mennesker i «Synnøve» og de følgende fortællinger stammer fra denne tid, ikke mindst erotiske træk. Han digtede viser, som han søgte at faa børnderne — ogsaa jenterne? — til at lære. Lærte de det ikke nu og i virkelighedens verden, saa lærte de det ialfald med glans i hans senere bondefortællinger. Det forekommer mig, at det ligner Bjørnson dette, at han først søgte at lære denne kunst til de virkelige mennesker. Folk i Romsdalen, som jeg har talt med, erindrede ogsaa, at han samlede en del ungdom til firstemmig sang i kirken, idet han selv «holdt bassen», som en af hans gamle venner udtrykte sig. Forøvrigt skrev han i bladene og havde en temmelig heftig feide med Vestnæs-presten, «Lille Theodor» (Krogh). I juni maaned 1853 brød familien op for at drage sjøveien til Kristiansand, medens Bjørnstjerne reiste landveien til Kristiania, hvor han i løbet af høsten læste matematik med det før nævnte resultat og stiftede nye bekjendtskaber, bl. a. med J. E. Sars, som var bleven student i 1853. Denne blev straks ved første samvær imponeret over den fortrolige maade, hvorpaa Bjørnson talte om Napoleon. Sars vidste vel i grunden selv mere om Napoleon; men Bjørnson talte om ham, som

den der havde kjendt ham personlig. Dette intime bekendtskab til Napoleon stammede forresten fra Bjørnsons barndom, da han paa en dansemoro hos en af kapteinerne saa en række billeder paa væggen af Napoleon i de forskjellige situationer af hans liv. Sandsynligvis, eller naturligvis, har han uvilkaarlig i løbet af sin barndom digtet tekst til disse billeder. Paa Molde havde han jo desuden selv spillet Napoleon paa theatret nede paa Brinchmanns brygge, — saa manden var jo en gammel barndoms bekjendt. Gjennem denne fælles (historiske) bekjendt blev Bjørnson og Sars venner, og snart sluttede der sig uvilkaarlig en hel liden kreds af glade og ivrige studenter om Bjørnson som midtpunkt. Aaret 1854 er Bjørnsons første fuldstændige studenteraar i Kristiania. Og det træffer sig saa heldigt, at vi netop om dette aar har et øienvidnes beretning. Et hidtil utrykt manuskript af dr. E. Lindseth (nedskrevet i anledning af Bjørnsons 25-aarige digterjubilæum i 1882) tillader os at aflægge Bjørnson og hans venner et besøg paa deres hybler og faa et konkret indtryk af norsk studenterliv i tiden straks før den store menneskeskildrings gjenembrud i vor literatur. Det var af forfatteren alene beregnet paa at læses af en privat vennekreds; men netop derfor har det noget af den lune fortrolighed, som naar en kamerat fortæller til kamerater om delvis fælles minder.

*

* .

*

«Fra et af Bjørnstjerne Bjørnsons
ungdomsaar.

Sent paa høsten 1853 kom Bjørnson tilbage efter at have tilbragt et aar i hjemmet som student. Han var dengang endnu ikke 21 aar gammel. Jeg ved ikke, om der eksisterer noget portræt af ham fra den tid; jeg tror det ikke. Daguerrotypien var endnu for dyr til almindeligt brug og desuden, hvorfor skulde han lade sig portrættere? Tænkte han kanske paa, at en eftertid vilde komme til at interessere sig for, hvordan han saa ud? Intet mindre. Bjørnson var ligesaa ubekymret i saa henseende som enhver anden ung mand. At tænke paa sig selv har desuden aldrig været hans sterke side, dertil har han været for meget optaget af at være — «netop hvor det gjaldt».

Det var altsaa senhøstes 1853, at han kom tilbage fra hjemmet, udstyret af en kjærlig mor med en habit af brunt og sortrudet hjemmewævet tøj og af et snit, som sikkert var høist moderne i Langfjorden og Eikisdalen, men som i Kristiania neppe kunde undgaa at gjøre en viss opsigt. Han bar den med stolt ugenerthed eller lykkelig uvidenhed.

Der var forresten ved hans person noget, som gjorde, at man lidet lagde merke til klærne. Uden egentlig at kunne kaldes smuk — det blev han først en 4 à 5 aar senere, saaledes som han er gjengivet ved det bekjendte lithografi fra

1859 — saa han dog meget godt ud. Det mægtige hoved sad allerede den gang sikkert paa en kraftig hals og gode skuldre. Han pleiede at bære det noget tilbagekastet, saa det lange, stride nakkehaar laa ham ned mellem skuldrene, medens pandehaaret revolutionært strittede opad. Ansigtet og den hele figur var endnu mager og kantet, men der var liv og kraft og sundhed udtalt i holdning og bevægelser. Hans kamerater ærtede ham med, at han gjerne vilde vise frem sine fine, hvide, smuktformede hænder — «herregud, om nu saa var!» Hans fremtræden gav, hvorsomhelst han viste sig, indtryk af sikkerhed, men tillige af noget pludseligt, uventet, som drog opmærksomheden hen paa ham, men som gjorde, at fremmede ofte i begyndelsen drog sig unda og helst iagttog ham paa frastand. I almindelighed forstod han dog i en hast at vinde folk for sig, og det var ganske sædvanligt at høre beundrende udbrud om ham af saadanne, som endog blot en enkelt gang havde truffet sammen med ham.

Ved denne hans tilbagekomst skulde en gammel plan først og fremst realiseres. Vi — han og jeg — skulde leie os et værelse og bo sammen. Dels i fællesskab og dels hver for os søgte vi da efter et saadant rum, som ikke var saa let at finde endda. Det skulde nemlig være billigt og dertil hyggeligt, i den bedre del af byen og ikke kvist. Endelig kommer han en dag straalende og beretter, at han har fundet

BJØRNSTJERNE BJØRNSON.
(Efter lithografi fra 1859.)

det eftertragtede. I triumf fører han mig ud i Storgaden til garver Rosenlunds gaard, indad porten og opad en af disse gammeldags trætrapper bygget udenpaa væggen til anden etage, hvor den endte i et galleri eller en veranda, hvortil dørene fra de forskellige leiligheder førte ud. «Er her ikke deiligt,» raabte han og præsenterede mig ikke et, men to værelser, som skulde blive vort fremtidige hjem. Det var to høist originale rum. Det første, som vi traadte ind i, vendte mod gaardsrummet og dannede en vinkel, med et vindu paa væggen og et i taget. «Igjenem det kan maanen skinne saa deilig,» mente han. Det andet vendte mod gaden og var temmelig langt, men saa smalt, at naar man stod midt paa gulvet og strakte armen, naadde man væggen paa begge sider. «Er her ikke deiligt! Sig, her er deiligt!» — raabte han gjentagende. — Her opslog vi da vore pauluner, og disse smaa rum blev snart samlingspladsen for en stor kameratkreds. Bjørnson og jeg havde allerede før fælles kamerater, for det meste bergensere eller studenter fra Bergens skole. Kun enkeltvis og sjeldnere færdedes vore tidligere moldensiske kamerater hos os. I det aar, som nu fulgte, konsoliderede saa at sige kameratkredsens kjerne sig. En stor mængde periferiske elementer sluttete sig da som senere til, men for at frastødes eller tiltrækkes, for det meste eftersom Bjørnsons virksomhed tiltalte dem eller ikke. Kjernen er bleven der indtil

nu, i alle livets omvekslinger, i alle kampe, trods al meningsforskjel, — holdt sammen ved gjen-sidigt venskab og med vor ven Bjørnstjerne Bjørnson som midtpunkt. Hvorfor? Ja, hvem kan sige det? Hvem kan sige, hvorledes ungdomsvenskab opstaar, og hvorfor det er varigere end alt andet? Det, som den gang knyttede os til B. B., var ikke nogen egennyttig tanke, det var ikke haabet om at beskinnes af hans berømmelses straal . . . . Vi tænkte ikke saa langt. Det var hans rige evner, hans uforsagte mod, hans sanddruhed og maaske fremfor alt hans varme hjertelag, som bandt os til ham, som holdt os sammen og gjør, at vi idag med sandhed kan henvende hans egne ord til ham:

«Vi elsker dig, alt had tiltrods.»

Da vi flyttede ind i «Rosenlund», var kolera¹ endnu i Kristiania. Gaderne var fulde af sørgeklædte folk, og der laa en tung, dyster stemning over byen. Det anfægtede os dog ikke meget; forsaavidt vi tænkte noget derover, trøstede vi os med det medicinske fakultets erklæring, at sygdommen ikke var smitsom! Ganske fri for skræk skulde vi dog ikke gaa. Bjørnson var mod sædvane gaaet ud en aften alene. Rudolf Bøbert sad hjemme hos mig; vi læste kemi sammen. Det blev sent, og Bjørnson var endnu ikke kommen. Bøbert vilde ikke gaa hjem til

¹ Koleraen var allerede udbrudt i Kristiania i oktober 1850, men tog nyt opsving ud paa sommeren 1853. (Chr. C.)

sig; saa lagde vi to os sammen i min seng og sov sødelig ind. Ud paa natten var Bjørnson kommen hjem saa stille, at vi ikke havde hørt ham. I stor forskrækkelse vaagnede vi ved jammerraab og saa Bjørnson liggende i sengen, vride sig af smerter og kaste op. Alt imellem jamrede han sig, sparkede mod væggen og skreg: «Aa, denne maven! Aa jeg har saa ondt! Jeg har kolera! Jeg dør! Aa, denne forbandede maven!» Bøbert løb afsted efter læge, og imens heldte jeg i patienten en vældig portion af Con-radis koleradraaber. Langt om længe kom Bøbert, ledsaget af doktor Munch. Bjørnson laa da stille, formodentlig i en halv opiumsrus. Paa doktorens spørgsmaal om tilstanden svarte han: «Da Lucullus kom, havde Pompejus seiret!» — Det poetiske anfald af kolera var overstaaet. Da lægen kom, havde naturens lægende kraft seiret.

Forøvrigt var vort værelse skuepladsen for mangen en munter spøg, ikke altid af den stil-færdigste art. Mangen gang har vi siden for-undret os over, at vor, vistnok uskyldige, kom-mers blev taalt af husets øvrige beboere. Vi stod i regelen ikke alene i godt, men endog venskabeligt forhold til de fleste. «Aa, det er bare studenterne,» hed det, naar noget usædvan-ligt foregik. En dag var en italiener med en mere end almindelig skrigende lirekasse kommen ind i vort gaardsrum. «Den er frygtelig,» raabte Bjørnson, «lad os faa ham herop!» Italieneren blev inviteret, følte sig sandsynligvis meget smigret,

placerede sit instrument paa bordet ved vinduet til gaden og hæspede for tolv skilling af alle de melodier, kassen indeholdt. Hvorledes vore trommehinder holdt ud, maa Gud vide. Vore naboer i sideværelserne flygtede, men i gaden udenfor samlede sig en stor flok mennesker for at høre den sjeldne musik. Til disse udstrødde Rudolf Bøbert fra det aabne vindu med gavmild haand 24 halvskillinger, som foraarsagede et forfærdeligt slagsmaal mellem endel gadegutter.

Sjelden bestod vistnok en saa stor kameratkreds af glade studenter saa udelukkende af, hvad man kalder skikkelige mennesker. Af og til havde vi jo et lag med punsch, tobak, taler og sange (en ny, for anledningen forfattet sang maatte i den tid sjelden mangle, uagtet ingen af os var sanger). Men i disse lag gik det aldrig vildt til. Ved glasset steg kun stemningen høiere, glæden var større, talen gik friere. Der laa et drag af festlighed over os, som holdt det lave og usømmelige borte. Det gik iøvrigt ikke ofte paa. De fleste af os var «fattige studenter», og til dagligt brug bestod traktamentet ved vore sammenkomster i en pibe tobak og megen tale.

Da vi flyttede ind i «Rosenlund», stod vor økonomiske forfatning mellem det tarvelige og bekymringsfulde, — maaske nærmere det sidste, for senere hen udelukkende at blive bekymringsfuld. Bjørnson havde en liden maanedspenge af sin far [8 spd., 32 kroner]; jeg forhvervede omtrent ligesaa meget ved eget arbeide. Kassen

var altid fælles og alle udgifter ligesaa. Men den gamle fornuftige prest havde sat som ufravigelig betingelse for sit bidrag, at sønnen skulde læse til eksamen. Der er visselig faa mennesker, og jeg kjender ialfald ingen, som fra sin tidlige ungdom har været saa sikker paa sit kald som Bjørnson og saaledes paa det rene med den vei, han skulde gaa, som han. Da han endnu var ung gut, sa' han: «Jeg vil være digter. Jeg vil ingen eksamener ta'!» Nu skjønte han saa meget bedre, at det ikke var eksamenslæsning til et eller andet brødstudium (og dengang fandtes der endnu saagodtsom intet andet studium ved vort universitet), som skulde føre ham til maalet. Med hans sanddru karakter var det ham da meget imod at tage understøttelsen fra hjemmet. Det var kun paa kameraternes indstændige forestillinger, at han ikke straks frasagde sig den, men indlod sig paa, hvad han ansaa for et halvt bedrageri, at tage fat paa eksamenslæsning som et lønnet arbeide. Saa begyndte han da at «studere» naturkundskab og matematik til første afdeling af andeneksamen. Forat studiet skulde have rigtig klem, paatog nogle lærdere kamerater sig at manuducere ham, men han satte sine læreres taalmodighed mere end en gang paa en haard prøve.¹ Snart fór han midt i et mathematisk bevis op og skreg: «Nei, jeg vil ikke mere! Du gode Gud, hvad skal dette være godt for!

¹ Det var nuværende rigsadvokat Blackstad, som vejledede ham i matematik.

Du gjør mig gal!» — o. s. v., eller ogsaa kunde han komme i en høist uvidenskabelig begeistring over planternes cellebygning og snakke timen bort om det «vidunderlige» ved denne og skabningen overhovedet, — noget som var andeneksamen aldeles uvedkommende. Til ikke ringe overraskelse for ham selv og os bestod han denne «første afdeling» til jul, men da erklærede han ogsaa bestemt: «Nu skal det være slut.» — Samme dag meldte han sin far dette, og saavidt vides, var det i november 1853 sidste gang, han modtog pengeunderstøttelse fra ham. Jeg erindrer meget vel det brev, hvori presten med utilfredshed og faderlig bekymring besvarer dette ultimatum, men ligesaa bestemt erklærer sin beslutning for uigjenkaldelig. Bjørnson følte sig lettet for en byrde og saa med ungdommeligt mod imod fremtiden. For det første var nu udsigterne ikke glimrende, og vi begyndte straks som gode husholdere at gjøre indskrænkninger. Vor frokost bestod til dagligt i smør og brød med the uden melk eller fløde. Som en liden luksus havde vi i nogen tid tilladt os hver søndag at nyde en kop kaffe med ferskt hvedebrød, hvilket for billig betaling leveredes os af bagerens, som bodde i kjelder-etagen i samme hus. Dette maatte nu ophøre. Bjørnson paatog sig at afsigte kaffen paa en saa fin maade, at det ikke skulde merkes, at det var af mangel paa midler, noget vi nødigt vilde være ved. Disse snille mennesker, med hvem vi altid stod paa en ven-

skabelig fod, og som vi altid siden har erindret med taknemlighed, vedblev alligevel, trods vor protest, saalænge vi bodde der, uden betaling at servere os vor søndagskaffe. Vi var gennemskuet. Bjørnson var ikke finere diplomat dengang, end han har havt ord for at være siden. — Vort husstel var yderst enkelt — smør, brød og the uden variation til morgen og aften, — og husgeraadet ligesaa. Vi eiede saaledes ikke mere end én theske, og paa den var endda halvdelen af skaftet afbrukket. Naar den ene af os havde «rørt om» i sin kop, satte han omsorgsfuldt skeen hen i den andens.¹ Naar vi havde selskab, gik skeen rundt. — En egenhed ved vor kameratkreds var, at vi ikke kunde trives paa de almindelige middagsspisekvarterer. Det var kun i ganske korte tider, at vi tog vor middag paa saadanne steder. I regelen dannede vi vort eget sluttede middagsselskab hos en eller anden kone, som dertil var villig, og til priser, som varierede efter vore financers tilstand, fra 2 til 4 speciedaler maaneden. Ingen havde der adgang uden vor tilladelse, og der spistes til bestemt klokkeslet paa familjevis. Vi syntes, at vi havde det meget hyggelig.

Straks over nytår 1854 kom jeg tilbage

¹ Da Bjørnson kom med Lindseth paa besøg til Hurum prestegaard «for at hjælpe ham at fri», vakte det stor forbauselse og moro, da Bjørnson ved frokosten efter at have rørt om i sin egen kop af gammel vane lynsnart satte skeen hen i Lindseths! Saa har Bjørnson selv fortalt. (Chr. C.)

efter en julereise paa landet. Et brev fra Bjørnson kaldte mig hjem før tiden. Noget vigtigt skulde foregaa. «Du maa komme straks» — skrev han. Det var bitterlig koldt; klokken var syv om aftenen, da jeg kom og famlede mig opad den mørke trappe. Intet lys fra vore vinduer; «han er altsaa ude», tænkte jeg. Nøglen stod i døren, — «hans sædvanlige sluskeri.» — Jeg kom ind; der var næsten koldere end ude. Et tykt lag sne laa over vinduet i taget, de andre vinduer overdækkede med de deiligste fingertykke isblomster, — «huf!» — «Kommer du? Det var bra,» — lød det fra sengekrogen. «Hvad for noget? Ligger du?» — «Ja, jeg har ingen ved.» — «Har du lys?» — «Nei.» — «End mad?» — «Nei.» — «Jasaa! Saa er det det bedste at gaa i seng.» — Saa fortalte han, at et bogtrykkerfirma havde henvendt sig til ham om at overtage redaktionen af et vittighedsblad, som straks skulde sættes i gang. Redaktionen skulde være anonym og fast lønnet; selv vilde han ikke være med i denne; men han skulde levere stadige bidrag, — «men du og Rieck og Sars skal gjøre det.»

Ernst Sars var bleven student i 1853, og Bjørnson havde gjort hans bekendtskab i julen under mit fravær. «Det er en prægtig gut; Dere maa blive venner,» sa han. Dette var det vigtige, som skulde foregaa; det var julelyset, som kastede en straale ind i mørket. Af bladet¹

¹ Det var allerede døbt og skulde hede «Pindsvinet», — formodentlig beregnet paa at reise skarpe børster!

blev der alligevel intet. Skjønt baade Sars og jeg i begyndelsen gik ind paa planen med den samme entusiasme som de øvrige, og endskjønt baade subscriptionsindbydelser var trykte, manuskriptet og tegningerne færdige til prøvenummeret og kontrakt mellem forlægger og redaktion skrevet, begik vi to det forræderi at forpurre det hele. Vi var nemlig efterhaanden kommen til den overbevisning, at tingen ikke vilde gaa, at vi ikke i længden vilde være istand til at soutinere et saadant blad. Rieck var vred, Bjørnson rasende og forlæggerne fornærmede, — Sars og jeg inderlig fornøiede.

Bjørnson havde i julen skrevet en artikel for «Morgenbladet», en boganmeldelse eller noget lignende. For denne modtog han nu et honorar, det første, tror jeg, hans forfatterskab har indbragt ham og som, saavidt jeg erindrer, var foranledningen til en anden vigtig begivenhed i hans tilværelse. En formiddag, vi begge to var hjemme, men Bjørnson som snarest var gaaet ud, bankede det paa vor dør, og en fremmed traadte ind, som spurgte efter Bjørnson. Manden saa mistænkelig ud. Der udspandt sig omtrent følgende samtale mellem ham og mig: «Bor student Bjørnson her?» — «J—a!» — «Er han hjemme?» — «Nei.» — «Kommer han snart hjem?» — «Ja — det ved jeg ikke.» — «Pleier han at være meget ude?» — «Aa — ja!» — «Kan De sige mig, naar han er at træffe?» — «N—e—ei.» — «Tak skal De ha' — adjø!» — «Adjø!»

Straks efter kom manden tilbage ledsaget af Bjørnson i tøfler og med sin lange pibe i munden. Leende rakte han mig haanden og sa': «De har min fulde agtelse. Jeg er ingen rykker. Mit navn er Børge Hielm, og jeg kommer for at tilbyde Deres ven plads i «Krydseren»s redaktion.» — Det var hin «Morgenblad»s-artikel, som havde henledet opmærksomheden paa ham. Fra den stund var Børge Hielm vor ven. Enhver, som kjendte ham, ved, at det var et venskab at sætte pris paa. Bjørnson blev da «Krydseren»s æsthetiske referent. Gagen var ikke stor, men Hielm gjorde ham tillige til korrespondent for «Drammens blad». Derved maatte han frasige sig en lignende stilling, han en kort tid havde havt i «Kongsbergs adresse», som altsaa er det første blad, som har æren af at tælle Bjørnson til sine faste medarbeidere.

Det begyndte at lysne. Ud paa vaaren blev Bjørnson ogsaa antaget som lagthingsreferent for «Christianiaposten», og dermed var vore nærings-sorger for det første over. Med hvilken jubel kom han ikke hjem den første gang, han havde hævet sin gage som saadan og kastede en haandfuld — hele femten — dalersedler op i taget, saa de dryssede ned som sne omkring os. — Dette referentskab fik imidlertid en brat ende. Bjørnson havde skrevet en theaterkritik, hvori han havde fundet noget at udsætte paa madame Schrumpfs spil som Charlotte Corday. Dette var en ligefrem majestætsforbrydelse i de dage og vakte megen for-

argelse og megen tale overalt omkring i byen, men ingen gjendrivelse i noget blad. Bjørnson ærgrede sig herover, og hans kamerater, som i grunden ansaa sig for ansvarshavende, ligesaa. I almindelighed gik vi nemlig sammen i theatret, og diskussionen var da i fuld gang om aftenen, naar vi samledes hos os. Næste morgen skrev Bjørnson, og produktet var gjerne et filtrat af aftenens debatter. Vi ærgrede os, og saa besluttedes det, at Bjørnson skulde rette et anonymt angreb i et af byens blade paa sin egen artikel, for derpaa igjen i «Krydseren» at faa anledning til videre at udvikle sin mening. Det blev gjort, og «Christianiaposten» blev udseet til at tjene som organ for angrebet, dels fordi vi antog det lettest at faa et anonymt inserat ind i den, og dels fordi en af «Posten»s yngre medarbeidere, som vi undertiden kom sammen med, var en af de paa den danske kunsts vegne mest indignerede. «Posten» gik i fælden, og Bjørnson svarede i «Krydseren». Men overalt hed det, at Bjørnsons modstander var saa aldeles overlegen, at der ikke kunde være tale om nogen sammenligning. Især hoverede den unge «Post»-mand og det saa længe og saa kjedelig, at vi besluttede, at den rette sammenhæng skulde hviskes ham i øret. Det blev gjort. Næste morgen ganske tidlig, medens vi endnu laa, traadte formanden for «Christianiaposten»s referentkorps ind til os. Meget høitidelig spurgte han, om det forholdt sig saaledes som berettet med den omtalte sag.

— «Ja» — det kunde ikke negtes. Saa havde han ordre fra redaktionen at sige, at en mand, som spiste dens brød» — — —

«Brød, brød, brød — hvad for noget!» I en lynende fart var Bjørnson oppe af sengen og i den bare skjorte foran «Christianiapost»-manden. Scenen var komisk og blev det endmere, da de to vrede herrer med lange skridt og hidsige gestikulationer fór frem og tilbage i værelset ved hverandres side. Men enden blev, at Bjørnson modtog sin opsigelse paa stedet og derpaa i et høist ukontormæssigt antræk øieblikkelig satte sig til at fabrikere en skrivelse til «Posten» med formaning om en anden gang ikke at lade sig dupere.

En anden begivenhed, som ogsaa kan synes ubetydelig, men som sikkerlig har havt sine følger for Bjørnson, indtraf i dette halvaar. Han blev i studentersamfundet valgt til redaktør af «Samfundsbladet» og det midt i kvartalet. Redaktionen havde begaaet en fadæse og skulde afsættes i et talrigt lørdagsmøde. Den ene af redaktørerne havde dog allerede om formiddagen indgivet sin dimission; den anden tog imod kampen. Resultatet af aftenens forhandlinger blev, at han blev staaende, men at Bjørnson blev sat ved hans side paa det udtrykkelige program at holde ham i ørene og være «*ensor morum*». Det lagde den første spire til et had, som trolig har fulgt Bjørnson i hælene og været baade virksomt og dygtigt til at forberede ham

ubehageligheder. Ved kvartalskiftet fik Bjørnson til medredaktør Ernst Sars. At bladet under denne ledelse blev baade indholdsrigt og interessant, siger sig selv. Samfundets formand bevidnede ogsaa i sin aarsberetning, at siden Wergelands og Welhavens dage havde det aldrig staaet saa høit. — En af Bjørnsons artikler skal jeg nævne, fordi der knytter sig den særlige interesse til den, at den er oversat til landsmaalet af selve Ivar Aasen. Efter en lørdagsaftenfest i samfundet, hvortil storthingsmændene var indbudt, skrev Bjørnson «Et brev fra en storthingsmand» til sit hjem, hvori denne sammenkomst blev en del harceleret. Da det var nedskrevet, fandt han, at det vilde gjøre mere effekt, om det var paa maalet. Saa blev det oversat af Ivar Aasen, som noksaa taalmodig sad paa vort værelse og foretog dette arbeide. Brevet var forresten meget morsomt og gjorde stormende lykke ved oplæsningen i samfundet.

Efter afskeden fra «Christianiaposten» overdrog Børge Hielm Bjørnson at redigere storthings-efterretningerne. Ved denne tid eller rettere nok noget før gjorde Peter Quam¹ et af sine mange forsøg paa at puste liv i det da allerede hensygnende «Rauma», et selskab stiftet i firtiaarene af romsdalske og søndmørske studenter i den hensigt at knytte studenterne fra disse

¹ Den nuværende skolebestyrer, ved hvis velvilje de ovenfor anførte digte fra «Rauma»s protokol har kunnet gjengives. (Chr. C.).

landsdele sammen og det ved hjælp af selv-virket literær underholdning en aften hver uge. Ogsaa her blev Bjørnson et med pen og mund virksomt medlem. Selskabets forhandlingsprotokol og versebog har en del at fortælle herom og vil vel engang tages frem for at levere bidrag til «en stor mands biografi». Af større arbejder leverede han her en fortælling, «Den penibleste dag i mit liv», — en virkelig begivenhed, som nu maaske endog er glemt af forfatteren selv.

Bjørnson var altsaa ikke ledig. Men han arbejdede med stor lethed, og der var endnu tid tilovers. Denne anvendtes til læsning eller ofredes vort kameratsliv. Som regel var der om aftenerne fuldt hus hos os i «Rosenlund», og dermed fortsattes, da vi ud paa sommeren flyttede til Skippergaden. Mens jeg i sommerferien en tid var borte fra byen og Bjørnson var skarpt optaget af sin storthingsreferent-virk-somhed, havde han leiet en stor, og som vi syntes, elegant stue dernede. Nyt husgeraad af alle slags var anskaffet, og der laa et vist præg af velstand over det hele. Han var ikke lidet stolt af sit organisationstalent, da han viste mig herligheden, men indrømmede rigtignok straks, at han havde havt god hjælp af vor nye op-passer, «som i alle dele var et pragteksemplar». Vor gamle trofaste jæger havde forladt os, han som saa mangen gang havde vidst at finde noget at lægge i ovnen, naar vore egne ressourcer var udtømt. Han var permitteret og reist hjem, —

et brev, som vi senere fik, viste, at hans hjerte hang ved os, som vore ved ham. Men den nye skulde nu fuldstændig erstatte ham; han var desuden meget kløgtigere, meget mere vel opdragen og ærligheden selv! Han havde af Bjørnson faaet *carte blanche* til indkjøbene og en rund sum til bestridelse af disse. Alligevel forsvandt han en dag for aldrig mere at vise sig, da jeg i al venlighed anmodede ham om regnskabsaflæggelse. Hvormange gange siden, monstro, er Bjørnson bleven narret af folk, som han har troet paa?

Snart leiede Christian Kahrs fra Bergen et værelse ved siden af vort med dør imellem, Adam Øwre et i anden etage, Bjørnsons bror Petter og skuespiller Bye hver sit i tredje etage, Blackstad et i et nabohus. Joachim Lindholm bodde ikke langt ifra. Det var en hel koloni. Jonas Lie var det aar hjemme og laa nu med brukket skinneben og skrev lystige breve til os. Vort husvæsen i denne koloni blev ordnet efter bestemte regler, og Kahrs ansatte sig selv som *major domus*. Det var en streng herre. Hans skjæggede fjæs behøvede tilslut om morgenen kun at vise sig i døren for i en fart at faa os op af sengen. Vi vidste, at der ellers ubønhørlig vankede koldt vand over hovedet. Klokken syv skulde nemlig alle mand være ved frokostbordet, som nu prangede med kaffe og en (hel) theske til mands. Klokken 8 gik vi til vort arbejde for atter klokken halv tre at samles

til middag i vor egen stue. Efter kaffen, som Bjørnson, der nu var Crøsus, trakterede det hele selskab med, atter arbeide til klokken seks eller syv, da kameraterne begyndte at indfinde sig, til dagligt den faste stok, saa den ydre, mere løse kreds og desuden mere eller mindre tilfældige besøgende. Det var en mangfoldighed, og det kan ikke negtes, at ogsaa Friele¹ var deriblandt, om maaske kun en enkelt gang. Enhver, som vilde, kunde faa mad — smørrebrød og the; forresten kun tobak. Engang iblandt blev der spillet whist, men somoftest gik samtalen altfor livlig omkring i værelserne, til at kortbordet kunde faa ro (derfor drev vi, skam at sige, af og til med en liden kaffewhist om eftermiddagen). Dette var det billede, vore værelser frembød, naar vi var hjemme. Var vi ude, var vi det næsten altid sammen, enten i theatret eller andensteds, og det var vistnok en ikke ualmindelig mening blandt udenforstaaende, at vor koloni bestod af et lystigt selskab, hvor fliden var den plante, som mindst trivedes. Der var desuden noget usædvanligt ved det, som gav folk lidt at tale om. En gang imellem kunde vel ogsaa lystigheden gaa noget vel høit i taget, f. eks. naar der paa en kjedelig søndag eftermiddag i vor stue blev givet cirkusforestillinger med fuldt orkester af ildtænger og andre lignende instrumenter, — men merkeligt nok kom

¹ Chr. Friele, medarbeider i «Morgenbladet» og fra sommeren 1857 sammes hovedredaktør.

vi heller ikke her paa kant med vore omgivelser, — formodentlig fordi det hele var en uskyldig spas.

Vi var flittige; ialfald fik vi meget udrettet, derom er ingen tvil, og Bjørnson var ganske vist den flittigste. Det var ligefrem mod hans natur at være doven; han var altid beskjæftiget, kunde aldrig som en af os andre ligge henslængt paa en sofa og med en pibe i munden dovne en time bort. Med undtagelse af artiklerne i de blade, hvor han var medarbejder, forfattede han intet i dette aar. Han var allerede over denne ungdommelige digterperiode, hvor trangen til at producere er saa ulige større end forraadet, hvoraf der skal øses. At reproducere andres tanker har aldrig været hans sag, og uklare drømmerier trivedes ikke i hans hjerne. Han var en usædvanlig sund og sterk natur med fuld bevidsthed om sit digterkald og med sikker tro paa sig selv. Derfor havde det heller ingen hast. Der findes ingen halvfærdige tragedier, intet ufuldendt epos, ingen Smertzenslieder eller sentimentale digte til maanen eller andre stjerner fra ham fra den tid. Han rustede og klarede sig. Hans læsning var for det meste af alvorlig slags, — han har visselig i det hele læst meget færre romaner end de fleste af os. I dette aar var det især Søren Kierkegaard og Lessing, som beskjæftigede ham. Saa maatte han meddele sig, og saa afgav helt naturlig hans læsning stof for vor samtale. Eller han havde været alene

i theatret og seet et nyt skuespil, som han da gjengav for os fra først til sidst, og det mange gange paa en saadan maade, at vi blev skuffet, naar vi fik se selve stykket. Eller han gav skildringer af personer og scener i storthinget fra sit referentliv; eller han fortalte en barn-domshistorie fra Romsdalen; eller han deltog i en almindelig samtale, men gjerne saaledes, at han var sjælen i den og løftede den. Det var om aftenerne i kameraternes kreds altsaa, at han producerede.

At der forefaldt rivninger og heftige diskussioner, er klart, og at Bjørnson da ofte stod alene mod hele kompagniet, er forstaaeligt; men selv de alvorligste bataljer førte aldrig til uvenskab, og gaardsdagens strid blev aldrig gjenoptaget. Bjørnson var en udmerket kamerat og kontubernal. Huslige stridigheder forefaldt sjælden; han gav sig altid, hvor der var dissens og fandt sig villig i, hvad pluraliteten bestemte. Han var ubetinget den føieligste.

Udpaa høsten blev kolonien hjemsøgt af sygdom. Først blev Bjørnson liggende i tyfoid-feber; fra ham smittedes Øwre og Blackstad, som begge blev alvorlig syge. Lægerne frygtede for livet. Vi pleiede og værnede om dem, saa godt vi kunde, vaagede vekselvis om natterne og var flittig hos dem om dagen. Da de blev friske igjen, syntes vi, at de hørte os endnu lidt mere til end før.

Paa denne maade voksede denne kamerat-

kreds sammen, saa at hverken tid eller rum eller livsforhold har kunnet sprænge den.»

*

*

*

Saavidt dr. Lindseth. — En anden af Bjørnsons kamerater, J. Lindholm, erindrer en aften, da Bjørnson holdt en liden tale. «Der blev pludselig saa stille. Det var første gang, jeg fik indtryk af, hvad det er at skabe en stemning.» Fra den samme kilde har jeg en mundtlig beretning om, «hvorledes vi købte os en søn!»

«En dag kommer Bjørnson til vor store overraskelse hjem med en liden tysker. Han havde købt ham paa gaden for ti speciedaler, som skulde udlignes paa kolonien. Gutten var lirekasse-spiller af profession, tolv aar gammel, — brune, spillende øine, frostblærer og forfrosne hænder.» Bjørnson havde vistnok seet ham før og syntes synd paa ham. Og nu havde han ikke kunnet betænke sig længer. Sagen var afgjort. «Nu skulde vi alle hjælpe til at opdrage den forældreløse gut. Men da det ikke gik an, at han havde os alle til fædre, blev Adam Øvre udnævnt til far.» Imidlertid havde de gjort regning uden byens romerske katholske prest, monsieur Lichtlé, som satte himmel og jord i bevægelse, da han trodde, at man vilde gjøre gutten til protestant. Bjørnson, som den mest veltalende, fik det hverv at gaa som gesandt, og

det lykkedes ham at vinde den fremmede geistliges tiltro til forsikringen om, at de blot vilde hjælpe gutten frem i livet, og at han skulde faa beholde den romerske kirkes tro. Flere kjøbmænd blev bevæget til at yde bidrag. «Bjørnson vilde gjøre ham til geni, men vi andre til farmaceut.» Og majoriteten seirede. Den unge nassauer gjorde sine adoptivforældre ære, tog baade farmaceut- og telegrafisteksamen og blev gift tidligere end næsten alle sine fædre. Tre sønner blev studenter og havde, trofast som sin far, holdt fast paa den romerske kirkes tro.

Dette som en prøve paa norsk studenterliv i femtiaarene. Det var kanske ikke saa rent tilfældigt, at Bjørnson kunde falde paa, at de skulde «kjøbe en søn». Af menneskeglæde og af trang til at sætte sig paa de forskjelligste menneskers plads skulde den nye digtning fremgaa — det store norske gjennembrud i menneskeskildringens kunst. Af kameraternes beretninger fra denne tid faar man det indtryk, at Bjørnson ikke kunde blive mæt af mennesker og menneskeselskab. Jonas Lie fortæller i en mundtlig meddelelse fra 1891, at Bjørnson bl. a. kjendte en hel del storthingsmænd. Han kom stadig hjem til kolonien med beretning om nye bekjendtskaber blandt offentlige mænd. Og hvis kredsen røg uklar med nogen (som med den katholske prest), havde Bjørnson et særegent lag til at snakke med de ældre. «Han havde — fortæller Jonas Lie — interesse af at tale med

ældre folk, han gik ind i deres karakterer og fortalte os, hvordan de var sammensat. Ved at fortælle os om saadanne folk øvede han sig op som fortæller.»

Bjørnson og Lie var bleven venner straks ved første samvær, og Jonas Lie var et par aar senere med i Bjørnsons krigerfølge, som en af piberne i det berømte «theaterslag» (1856). «Vi følte os,» fortæller Jonas Lie, «som fosterbrødre. Som et gammelt vikingefølge. Ingen svigtede sin fører. Og jeg har aldrig seet Bjørnson svigte en kamerat.» «Han var et rankt træ, ret i veden, som ingen anden. En enfoldig sjæl; en Goethe-sjæl. Ja, han var et høit mastetræ, og det var ham en fryd at prøve sig i stormen.»

Deraf kom ogsaa, ifølge Jonas Lie, den nye stil, som brød igjennem med Bjørnson, — den saakaldte «sagastil». I det hele en mere umiddelbar, impressionistisk stil. «Han kunde le i stilen. Han gik lige luks paa, uden omsvøb. Han indførte den direkte stil — subjekt lige paa objekt — det virkede som nitroglycerin! Welhaven og de andre følte det som et brud i stilen, da «Synnøve» kom. Det vakte manges raseri. Men denne stil,» fortsatte Jonas Lie, «hang sammen med, at han var saa ret i veden, saa forbausende enkel, uden knast.»

Den nye stil blev alligevel, som før antydet, ikke til med ét slag. Netop trangen til at leve sig ind i de andres liv og sætte sig paa de forskjellige menneskers plads forsinkede vel gjen-

nembruddet af hans egen personlige stil. Han maatte vel først ligesom gaa en sjælevandring gennem andres stil, efter hvert som han var optaget af deres personlighed. I aaret 1854, som er det aar, dr. Lindseth har beskrevet, begyndte Bjørnson for alvor sin løbebane som journalist, og fra dette og de to følgende aar er der en mængde avisartikler fra hans haand, hvor den nye stil bryder frem nu og da. Men det synes, som om kameraterne fandt den ganske anderledes ny og mærkelig, end den nu forekommer os. En stor del af den er vel nu bleven alles eiendom, delvis ogsaa i Danmark.

Absolut ny var den naturligvis ikke heller. Foruden Bjørnsons barndoms-indtryk af norske bønders tale og læsning af sagaer, folkeeventyr og ordsprog var der vel ogsaa andre forbilleder, som hjalp til. Muligens i nogen grad Kierkegaard og Goldschmidt¹. Og kanske ikke mindst det nyere franske dramas replik-stil, som sikkert ogsaa har virket sterkt paa Henrik Ibsen. Men utvilsomt er det alligevel, at Bjørnsons egen karakter — det modig paagaaende, det beslutsomme, det «fremfusende» — har bidraget væsentlig til at give det skrevne ord et raskere tempo og en mindre bedagelig, mere spænstig og freidig gang-art. Lige fra studenterdagene

¹ Læsning af Goldschmidt «stemte min stil», heder det i redaktør N. Grevstads optegnelser fra en samtale med Bjørnson i 1878 el. 79. I. B. Halvorsens samlinger, universitets-bibliotheket.

har Bjørnson sikkerlig havt en følelse af, at tidens ur sagtnede, og at han maatte paaskynde dets gang. Det aabne og greie, uforsagte i hans natur maatte før eller senere præge sig i hans stil og gennem denne som ledning meddele sig til læserne. Gennem stilen kunde han faa tusener til at føle pulsslaget af hans egen fyrrige natur. Han nedlagde uvilkaarlig noget af sin overflødige kraft i sproget. Han strammede dets stof, som om han øvede sig paa at spænde en gammel bue. Hans «direkte» stil og raske fortællemaade staar vel i forbindelse med, at han stadig af instinkt har søgt at udfylde nationens mangler, — ikke mindst dens sendrægtighed, som undertiden minder om nogle af de arktiske dyr. Hans største idealisering af de norske bønders liv (i fortællingerne) er vel den, at han skildrer det i et saa hurtigt tempo. Samtidig med at han med fin og indtrængende forstaaelse forherligede bøndernes seige udholdenhed og taalmodighed i at vente, tilføiede han uvilkaarlig beslutsomhed og fart ud af sin egen natur, gennem stil og komposition. Og medens han skildrede bøndernes overdrevne skyhed og taushed med en saa at sige kjærlig kritik, tilføiede han ubevidst noget af sin egen aabenhed og trang til at udlade sig, — i de lyriske digte.

Selvfølgelig knyttede han uvilkaarlig sit arbejde til det, som var udrettet før ham. Sagatidens kraftstil, som havde været det naturlige udslag af selve livet i Norges store ekspansions-

tid, da folkets kræfter blev anspændt til det yderste, — denne stil havde aldrig været ganske uddød i Norge. Den havde i nogen grad levet i folkeviserne, folkeeventyrene og de gamle ordsprog. Netop i disse sidste havde den gamle tids trang til at sammenknuge tanken og talen afsat sig ligesom i krystallisk form. Og netop ordsprogene var den del af den gamle tids fynd, som havde holdt sig mest levende, fordi den var baaret videre fra slegt til slegt paa næsten alles tunger.

Indvirkningen af de gamle ordsprog paa Bjørnsons stil har neppe været tilstrækkelig paaagtet. I det første offentlige blad, han selv udgav, «Illustreret folkeblad», viede han ikke mindre end tre artikler til at give prøver af Ivar Aasens udgave af norske ordsprog, i «landsmaal» eller undertiden i bygdedialekt. Dette var i 1856 — netop det aar, da Bjørnson skrev sine første trykte udkast til fortællinger og sit første historiske skuespil. Folkeviser og eventyr havde han kanske ikke havt synderlig anledning til at høre i sin barndom. Men ordsprog havde han utvilsomt hørt ofte nok, til at de fra Ivar Aasens bog talte til ham med en hjemlig klang. Naar det blev Bjørnson og ikke Ibsen, som først indførte «sagastilen» i vor literatur, da hænger det utvilsomt sammen med, at for Bjørnson var denne gamle, fyndige stil ikke noget forbigangent eller blot og bart literært. Den var noget, som endnu levede, og som mindede ham om alt,

hvad der var af spænstighed og sprækhed hos de norske fjeld- og fjordbønder. For Bjørnson var det denne spænstighed, som skulde opøves paany. Han følte det, som nordmændene atter havde brug for at spænde talen som en bue, hvorfra ordene fløi som pile. Han ialfald havde brug for det. Under den lange forholdsvis stilfærdige tid i vor historie var vi bleven noget tunge og sene i vendingen. Men nu var tiden ogsaa for os blevet en spændende tid. Der skulde komme fart i vort liv, derfor ogsaa i vor tale. Vi trængte til en sammentrængt stil og en knap kunstform, fordi vi trængte til alt det, som giver smittende udtryk for anspændt energi.

Som skolegut havde Bjørnson gjengivet scener af sagaerne for sine kamerater; og hjemme paa prestegaarden havde han i ferierne fremmanet de gamle nordmænds liv ogsaa for bygdens folk. Lidt af Snorres stil var vel allerede dengang bleven til levende tale i hans mund. Men dette stilpræg var vistnok atter bleven overskyttet og næsten udglattet af de sterke indtryk af Oehlenschläger¹ og i det hele af den danske guldalders forfattere. Den store danske litteratur havde med livsfyldens ret erobret sig en plads i Norge og især i Kristiania, hvis hovedtheater væsentlig var en dansk koloni. Fra dette theaters brædder slog noget af den

¹ Jfr. Bjørnsens Artikel i «Bergensposten» for 1859, no. 66 ff. om Oehlenschläger.

danske kulturvarme Bjørnson imøde som en sommerlig luft, mildt berusende og mættet med blomsterduft. Vistnok læste han fremdeles af og til sin kjære Snorre, hvoraf Nordraak eiede et eksemplar. Og han læste Henrik Wergeland, hvis stil — gennem Shakespeare — var paa-virket af renaissancens kraftstil. Men Wergelands næsten tropisk rige billedsprog var dog meget forskjelligt fra sagastilen. Denne sidste stils gennembrud hos Bjørnson foregik efter mit skøn paa følgende eiendommelige maade. Bjørnson har neppe skabt den direkte ud af sin egen natur. Ikke engang Bjørnson og Ibsen tilsammen. Det er deres opdigtede personer, som har skabt den. Eller digterne har skabt den for disse personer. Det var ved at gaa ud af sig selv, at Bjørnson i «Mellem slagene», og Ibsen snart efter i «Hærmændene», fornyede sagastilen, hver paa sit vis. Mod den danske stils og den danske kulturs overmagt kaldte de uvilkaarlig skikkelser fra den gamle tid til hjælp. Og for disse mennesker, som de gav liv af sit liv, var den gamle fyndige kraftstil en naturlig form af tale. Ad en omvei skabte de paa denne maade et udtryk for sin egen naturs behov. Den stil, som neppe med én gang vilde været helt naturlig for dem selv, den følte som helt naturlig for deres fantasibørn. Og ligesom der kan være en udtryksfuldhed i en kvindes ansigt, som hun ikke faar, førend hun er bleven mor, saaledes kom der et nyt sjælfuldt og eiendom-

meligt udtryk til gennembrud i Bjørnsons stil, efterat han havde født sagaskuespillets og «Synnøve Solbakken»s mennesker levende til verden. Han gav dem i en grænseløs hengivelse liv af sit eget liv. Han gav dem ord og udtryk, som han ikke havde kunnet finde for sig selv. Da det gjaldt at udtrykke og ligesom udløse deres indre liv, fandt han en ny form af veltalenhed. Sproget blev nyt for ham, da han brugte det som morsmaal for sine dyrebare børn.

Og mon det ikke næsten altid er paa denne maade, at et gennembrud i stil og sprogform finder sted? Var det ikke saa hos Marlowe og Shakespeare, da den engelske renaissances mægtige livstrang skabte en ny kraftstil i «drønnende» rimfrie vers? Jeg tror ikke der kan være tvil om, at det var indirekte, gennem sine menneskefigurer, at Marlowe først skabte sin nye fuldtonige stilform. Og det var som morsmaal for sine fantasibørn, at William Shakespeare skabte sin atletisk spænstige og smidige, paa en gang kraftige og blødt høielige stil. Han kunde ikke have formet den som udtryk for sine egne tanker og følelser alene. Ved en mageløs selvudvidelse har han formet den. Han har skabt den i de stunder, da han gik og bar mangfoldige menneskeliv i sit indre, — da han skulde aande for dem alle og give dem alle ord. For at udtrykke sine egne rent individuelle tanker og følelser havde Shakespeare neppe brugt alle de 20 000 ord, som hans beundrere, vi alle,

er saa stolte af. Det var hans mylder af menneskefigurer, som krævede saa mange ord. Hans store familie kunde ikke hjælpe sig med mindre, endskjønt Homer og hans personer havde hjulpet sig med 9 000, og skjønt en almindelig Engländer i samtale ikke skal bruge stort mere end 3 000 ord¹.

Paa denne måde tror jeg ogsaa Bjørnson skabte sin nye stil. Han fandt den ikke, før han fandt de nye menneskeskikkelser. Han fik den ikke selv, før efterat han havde givet den bort til andre.

Derfor er der to ting i Bjørnsons læreaar, som efter mit skøn hænger nøie sammen: at hans stil endnu ikke har mere end tilnærmelser til den senere fuldtonige klang, og at han endnu ikke rigtig faar det til at skabe menneskefigurer.

Han havde forsøgt paa dette sidste allerede i aaret før han tog artium. I skuespillet «Valborg», som han fik antaget til opførelse paa Christiania theater, havde han ladet nogle af personerne tale romsdalsk bondemaal, efter hvad han selv har meddelt. Stykket var en slags fortsættelse af Wergelands «Fjeldstuen», og tendensen gik, ligesom senere i «Arne», ud paa, at de evnerige naturer, som finder det for trangt herhjemme, kan gjøre noget bedre end at ud-

¹ Curt Dewischeit i «Jahrbuch der deutschen Shakespeare Gesellschaft» for 1898.

vandre. De kan udvide livet herhjemme. Kameraterne, hvoriblandt Jonas Lie, syntes, at «Valborg» var udmerket. Den danske theaterchef Borggaard skal endog, ifølge Jonas Lie, have sagt, at der var en scene, som var klassisk. Da Carl Borggaard kom op til Norge sammen med de danske studenter til studentermødet i sommeren 1851¹ og i løbet af samme sommer blev ansat som artistisk leder af det i 1837 aabnede Christiania theater, maa det have været mellem sommeren 1851 og sommeren 1852, at Bjørnson fik dette stykke antaget. Nogle af hans venner erindrer nemlig, at han endnu ikke var student, og han reiste jo ogsaa straks efter artium fra byen. Stykket kom ikke til opførelse, da Bjørnson selv ved nærmere betragtning fandt det umodent og tilintetgjorde det.

Det er ikke usandsynligt, at denne strenghed stod i forbindelse med det ugunstige udfald af eksamen artium. Straks før han gik op til denne lidet behagelige prøve, havde han, som vi har seet, styrtet Eyvind fra Heljeglomme og «Ragnhild hin dalens blomme» i Sarpsfossen. Og man kan da let tænke sig, at han efter eksamen har været paa en maade endnu grummere mod Valborg og hendes følge ved at overgive dem til evig glemsel. Hans kamerater holdt dog en stund liv i enkelte vers. Jonas Lie citerede for mig endnu saa sent som i 1891 i

¹ T. Blanc: Christiania theaters historie.

Paris en del af de samme vers, som I. B. Halvorsen meddeler i sit forfatterleksikon:

Grumme jæger, tør du saare
liden fugel bag sit blad!
Da skal nattens modertaare
dugge grenen, hvor den sad.
Hun med tusind stjerneblikke
vaager hist fra himlens blaa.
Stille, jæger! — at hun ikke
bæve skal for sine smaa.¹

Disse vers klinger nu besynderlig gammeldags og kan give et begreb om stilforandringen i norsk digtning i løbet af de sidste femti aar. Tanken og følelsen i digtet er dog vistnok mere end en efterklang af Wergeland og de danske digtere. Allerede i sit første menneskefattige hjem oppe i Kvikne havde han jo sluttet et inderligt venskab med dyrene. Og med jagtens glæder har han heller ikke senere i livet sympatiseret.

Naar han tog sit stykke tilbage og tilintetgjorde manuskriptet,² hænger det vistnok sam-

¹ Versene er citerede efter Halvorsens leksikon, alene med en smule forandring i tegnsætningen.

² Samme skjæbne havde to andre dramatiske forsøg, begge lystspil. Det ene hed, ifølge stadsfysikus Lindholm. «Jomfru Sørensen». Det andet, som giennem hans ven Aug. Koren blev indleveret til studentersamfundets theater, men sendt tilbage til omarbejdelse, hed «Hele verden er forlicbt».

men med den kritiske stemning, som paa denne tid raadede i hovedstaden. Af Henrik Ibsens digte i «Andhrimner», særlig digtet «Fugl og fuglefænger», faar man det indtryk, at heller ikke han, som dog var fire eller nærmere fem aar ældre og langt mere øvet, fandt det let at digte og drømme i Kristiania i denne tid.

«Ogsaa mig en magt har hildet
i en fælde, hvor jeg evned
kuns at flagre om forvirret.
Og naar grant jeg tror at ane
stien, som skal frihed bringe,
segner jeg med knækket vinge
ned ifra min drømte bane.»

Der var noget i den omgivende luft, som delvis lammede de unge digteres flyvetrang. Begge digtere var kort efter sin ankomst til hovedstaden kommen ind i en kritisk luftstrøm. Men medens Ibsen allerede i 1851 flyttede til det «lyriske» Bergen og desuden gennem en kort udenlandstur fik luft under vingerne, blev Bjørnson i endel aar liggende veirfast i Kristiania. Det er betegnende, at han maatte begynde sin forfatterbane som kritiker, hvad der utvilksomt forsinkede hans gjenembrud som digter, men til gjengjæld gjorde det saa meget mere eklatant.

I tre aar arbeidede Bjørnson som literatur- og især som theaterkritiker, foruden at være korrespondent, storthingsreferent og manu- duktør

i norsk stil til artium.¹ Intet er mere betegnende for Bjørnson end det freidige humør, hvormed han ligesom trodsede tidens og byens lidet poetiske stemning. Ogsaa i denne tid viste han ialfald lidt af sin merkelige evne til selv at være et hvirvelcentrum, som skaber sig et uafhængigt veirlig.

Istedetfor at klage over «tidsaanden» vil han være med at skabe en ny tidsaand. Hvis her nu er altfor stille, saa skal her snart komme uveir i luften! — dette er grundstemningen i den lange artikel, hvormed han debuterer som kritiker i «Morgenbladet» for 15de januar 1854. Det er en anmeldelse af «En nytaarsbog», hvori Bjørnson lader den ældre digterskoles mænd passere revue, og som begynder saaledes:

«Her klages ofte over, at nutiden fast intet leverer til berigelse af vor poesiliteratur, eller mere direkte over, «at der ikke fremstaar nye digtere som i gamle dage». Man overvælder tidsaanden med bebreidelser herfor; man ynker dens praktiske retning, dens filistrøse bestræbelser; man søger at rette den ved at lade afdøde digteres verker leve op igjen; man leder om inde blandt folket efter deres egne kvad, stiller lidt ved den simple, ærværdige dragt — og lader ogsaa disse gaa manende til os. Men fremdeles den samme tunge stilhed.

Dog, for denne stilhed bør man ikke være

¹ Ifølge overlæge Aug. Koren var han ogsaa en tid lærer i norsk stil paa Helthbergs skole.

bange, ei heller ifølge gammel god skik søge dens grund i tidsaanden. Thi nøiere efterseet er den kun den forknythed, den bange gjæring, som følelsen af et uundgaaeligt uveir avler. Det gamle litteraturens land trues med omvæltning; thi udenfor dens dansk-tyske enemerker staar der et nyt tankefærd med krav paa landet fra gamle tider af. Det er ikke længer kommet streiftogvis eller i smaa hobe; det er den hele samlede masse, som trodsig og sterk vil bryde ind og tage det hjem i besiddelse, hvorfra det engang er drevet bort og saalænge holdt ude. Med dette vil en ny digterslegt fremstaa.» . . . .

Det merkeligste ved denne artikel, som ialfald tildels er en krigserklæring til den Welhavenske skole, er den freidige tro paa, at der forestaar et nyt gjennebrud i norsk literatur. Bjørnson bruger selv ordet «gjennebrud». «Medens man uvis vakler mellem sit eget og det fremmede, famler om iblinde mellem nyt og gammelt sprog, nye og gamle begreber, kan ingen stor aand komme til gjennebrud.»

«En ny digterslegt vil fremstaa!» Denne spaadom blev af den 21-aarige student udtalt paa en tid, da Henrik Ibsen endnu ikke havde slaaet igjennem, og da Bjørnson endnu ikke havde skrevet noget, som han selv var tilfreds med. Ved første øiekast kan der synes at være noget — ikke alene profetisk myndigt, men ogsaa profetisk dunkelt ved denne spaadom om, at «et nyt tankefærd . . . vil bryde ind og tage

det hjem i besiddelse, hvorfra det engang er drevet bort». Men meningen kan neppe være tvilsom. Det er den Wergelandske retning, som atter skal holde sit indtog i en ny tids form og fordrive den Welhavenske poesi, som havde haft overvekten i de sidste tyve aar. En mere virkelighedskjær kunst, en kunst som holder sig nærmere op til livet og griber dristig ind i livet for at gjennemtrænge det med poesi, — dette er det nye tankefærd, som skal tilbageerobre landet fra den digtning, som syntes at være en aflægger af den danske og tyske romantik. «Denne drømmende, sygelige maaneskinsvandring» — saa heder det længere ude i artikelen — «hvortil vore egne, saalænge fêterede digtere med Welhaven i spidsen har overgivet sig, denne banghed for dagslyset og sværmeri for alskens sørgelige natscener, — denne mystiske snak med huldrer, alfer og nisser og andre natfolk . . . .», — det er denne virkelighedsskyhed, han bebrejder den raadende digterskole. At «man altid gaar og ser bort fra virkeligheden ind i en sygelig drømmeverden», — at man «vil være en Jean Paul i sine betragtninger, en Heine i sine fantasier», — dette er den anke, han retter mod Theodor Kjerulf (den senere professor i geologi og mineralogi), og hvorfor ansvaret føres tilbage til Welhaven. Det usunde ved, at man drømmer sig bort fra det virkelige liv og dets opgaver, viser sig deri, at man stadig gaar og klager over virkeligheden istedenfor at forbedre den. Han

anker over Welhavens «evige lamenteren over verdens og tidernes pinagtighed» og hans flugt til granskovens «vinkende ensomhed» eller til et eller andet fjeldvand, hvor han sætter sig træt, «slipper sin byrde og stemmer sin lyre», som han siger. Men Bjørnson «tror ikke, Welhaven har den bitre, sønderflængende livsanskuelse til eie, — nei blot til laan. Eller rettere, vi tror det er hans søndagsdragt, den han trækker paa, hver gang han skal ud i digt . . . . . Men det tusindstemmige glade ja, som Wergelands hjerg-friske, freidige sange modtog, maatte dog overbevise om, at sygelig sentimentalitet ikke har hjemme her. Og denne vor mest norske digter skrev saa trods hundredfold større modgang, som trykkede hans liv».

Bjørnson, som senere er bleven en af Welhavens varmeste beundrere, og som har hyldet ham i et af de skønneste digte i vor literatur, begyndte med at dømme Welhaven fra en Wergelandianers synspunkt; altsaa temmelig uretfærdig. Man kan se, at Bjørnson dengang endnu ikke havde levet sig ind i Welhavens digtning og betragtet den fra dens eget synspunkt. Men ved siden af overdrivelsen og den altfor store forenkling, som pleier at følge med en polemisk kritik, er der dog ogsaa megen sandhed i Bjørnsons dom. Med mesterhaand har han rørt ved den svage side ved Welhaven, den lidet frugtbare eller endog svækkende klandresyge, som allerede kom sterkt frem i «Norges dæmring»,

og som Bjørnson kjendte paa nærmere hold gjennem berøring med Vinjes og Botten-Hansens kreds. Ogsaa Welhaven var, ligesom denne sidstnævnte kreds, noksaa sterkt paavirket af Heinrich Heine. Og vi ser Heine nævnes som en af sygdommens smittekilder. Bjørnson har ogsaa havt et skarpt øie for den forholdsvis ufrugtbare dadlesyges sammenhæng med en kunstnerisk kvietisme eller et saa at sige altfor dovent forhold til livets onder. Kvietismen viser sig deri, at man, som Welhaven i «Norges dæmring», bruger de ideale krav fortrinsvis til at tugte de andre med. Idealerne bruges til at kaste skygge over virkeligheden. Det var denne døvne form af idealisme, som Wergeland betegnede med de ord, at man «sidder oppe i himlen for at spytte paa jorden!» — ord, som utvilsomt var myntet paa forfatteren af «Norges dæmring».

Man sidder oppe i kunstens og billedernes verden og kaster satirisk smaasyn ned over virkeligheden — istedenfor at stige ned og hjælpe virkeligheden. Man siger, at virkeligheden er plat, tiden er prosaisk, menneskene er filistere, — og man slaar sig til ro. Man bygger kanske en mur om sin drømme- og tankeverden med billeder af verdens usselhed. Man bruger ned-sættende billeder af livet til at afstænge sig fra livet. Man isolerer og indkapsler sig i foragt.

Spørsmålet om, hvorvidt dette er en sygelig form baade af idealisme og realisme, er et af hovedspørsmålene i det nittende og kanske

ogsaa i det tyvende aarhundredes aandsliv. Hvis denne form af idealisme og denne form af «realistisk» sandhedsforkyndelse er den sunde form, da har baade Wergeland og Bjørnson taget feil, fra først til sidst. Spørsmålet, om de har været — ikke blot store digtere, men to af aarhundredets «idé-anførere» — for at laane Wergelands udtryk, — afhænger af dette spørgsmål.

Det er i hvert fald betegnende, at Bjørnson begynder sin løbebane som forfatter med denne krigserklæring mod den dovne og dadlesyge idealisme. Og i den længste af alle de artikler, han overhovedet skrev i disse aar, en artikelrække om «Kristiania og studenterne»¹, har han blottet «livsløgnen» eller selvbedraget ved den ufrugtbare dadel og det ufrugtbare sortsyn med en dybt indtrængende psykologi. Allerede af begyndelsen vil den, som kjender Kristiania i midten af femtiaarene, kunne se, at Bjørnson her paa én gang angriber en side ved Welhavens retning og en side ved den kreds, hvortil Vinje og Botten-Hansen hørte.

«Kristiania er i den ulykkelige mellemtilstand, hvori den maa modtage alle uartigheder af den, som kjeder sig, og den, som vil være vittig. Man kommer herind fra landet uden at finde erstatning for den opgivne huslige hygge i et bevæget, offentligt liv; man kommer herind fra

¹ «Morgenbladet» for 11te december 1855 og fem senere numre.

de store stæder [i udlandet] uden af finde erstatning for sine dyrehaver, operaer, klubber og spasergange i en koselig selskabelighed. Begge parter beklager sig, og ingen falder paa at bidrage til en forandring heri. Ulykkelige by! Der er visse sandheder, som aldrig burde udtales, fordi de blot er velkomne frimerker for folks magelighed. Naar det derfor atter og atter heder, at Kristiania er en kjedelig by, saa er dette vistnok en sandhed, men desværre uden den sædvanlige sandhedens magt, den at indrette eller omdanne tingene efter sin fordring.

«Fra det øieblik nemlig, det bliver en afgjort sag, at byen er kjedelig, generer vi os ikke længer for at kjede baade os selv og andre, finder vi os fritaget for at virke vort til forbedring . . . . .

«Her gjælder den almindeliggjorte, psykologiske erfaring, at en dadel, som rettes mod en flerhed, og som denne tror grundet, for bestandig lammer den fælles kraft og vanskelig bliver aflagt, fordi enhver tænker, at om han arbejder den fra sig, gjør de andre det ikke; det bliver altsaa frugtesløst arbejde . . . . Naar man skal handle sammen med flere, begaar man nemlig ofte den besynderlige vildfarelse at regne sig og alle de andre, istedetfor at opløse «alle de andre» i sine enkelte faktorer. I det, som hænder, ser man altsaa intet fællesprodukt af mange smaa kræfters anstrengelse lig sin egen, men af sin og «alle de andres», af to faktorer, af en meget, meget liden og en meget, meget

stor . . . . . Hvor vor følelse kommer i kollision med den, vi tillægger den store, faste masse, anser vi vor lidenhed ligeoverfor den totalt udygtig til at øve den ringeste indflydelse og forholder os passive. Var derimod vort begreb opløst i enkelte bevægelige størrelser, da regnede vi mere med vor egen virkekraft . . . . . Den dom, som er tillagt hin flerhed, bliver under disse omstændigheder et fatum for os.»

Björnson har her sat fingeren paa et af de svageste punkter i det nittende aarhundredes litteratur og kultur. Nemlig den illusoriske brug af kollektive begreber som «samfundet», «borger-skabet», «den store masse». Ogsaa begreber som «naturen», «verdensviljen», «skjæbnen» er i grunden kollektive begreber. De er bekvemme at prygle løs paa; men de er allesammen straa-mænd. De er lette at skyde skylden paa; men det monner ikke det ringeste, da de ikke er til, uden i vor bevidsthed. De afleder og binder noget af vor harme og handlekraft.

Hvis man opløser et saadant kollektivum i sine enkelte faktorer, som er de eneste virkelige væsener, da «kan — fortsætter Björnson — vor egenkjærlighed ikke længer skyve ansvaret fra sig paa «alle de andre», og dømmen (over en af vore mangler) bliver da ikke noget fatum for os» . . . . . Vi «tager desto kraftigere tag næste gang» . . . . .

«Altsaa — for nu at gjøre anvendelsen — forbandet være den, som første gang har udtalt.

at Kristiania er en kjedelig by! Thi *eo ipso* er maaske byen fordømt til bestandig at blive kjedelig. Vi stiller os som enkeltheder ansvarsfri ligeoverfor byens samlede befolkning . . . . Og det falder os ikke ind, at vi er en del af . . . . dette rare, mystiske begreb «alle de andre», — at der i dette findes lutter saadanne smaadele som vi, maaske allesammen kjede af at kjede sig, maaske allesammen parate til at tage fat, men ventende paa, at «alle de andre» skal gjøre det. Efterat dommen engang er udtalt og approberet, er Kristiania en slagen armé, hvori hver enkelt soldat overgiver sig paa naade og unaade til den skjæbne, som kan ramme en saadan — og gjør intet. Men en omstændighed kan ikke være saa fortvilet, at ikke menneske-aanden kan nære haab midt i den, og derfor har ogsaa vi vort haab, som vi sætter til — tiden! Endnu er Kristiania kun en liden by, men snart bliver den en meget stor, og da er det, at alle sluser aabnes, alle kræfter arbeider; imidlertid gaar vi og venter, venter, venter. Dette haab maa følgelig ligesaavel bekjæmpes; thi det er ligesaa farligt, som det haab til de udødelige guder, Cato ivrede mod i sin catilinariske tale (hos Sallust); det ophæver nemlig mere end noget andet vor virkekraft, gjør os mere end noget andet ansvarsfri ligeoverfor det nærværende. «Det er tidens skyld», siger hver aandelig ødelagt stymper, som ikke orker at modarbeide en dorskhed, en feil, der smerter ham. Det kan være sandt nok,

men vi maa ikke glemme, at «tiden» det er os selv; at skubbe til den, det staar derfor ogsaa til os selv.

«Da den romerske armé allevegne, hvor den stødte sammen med Hannibal, blev en slagen armé, da den var paa veie til rent at opgive modet, og formodentlig ogsaa blot haabede paa «tiden», da kom Scipio. Han var stor nok til at forblive tapper ligeoverfor «alle de andre», som var modløse.... Han opløste dette hæmmende flertalsbegreb ved at paakalde hver enkelts æresfølelse, indgive hver soldat tillid til sig selv, og fra det øieblik af, at denne troede, han kunde betyde og udrette noget, og at altsaa ikke lidet var afhængigt af ham, blev den romerske soldat seierssæl som før.

«Vorherre bevare baade mig og andre fra at tro sig en Scipio ligeoverfor den slagne Kristiania-armé. Nutiden gaar ikke frem ved store mænd, men ved massen. Og i den masse, som maatte være oplagt til at modarbeide det, jeg for kortheds og legens skyld har kaldt kjedsomhed, men hvormed jeg mener noget langt mere,..... i den masse vil ogsaa jeg nu blande mig, idet jeg ligesaa lidt smigrer mig med at tro, at jeg er den hundrede, end sige den første i rækken, som jeg mistrøster mig med at tro, at jeg er den tusinde-og-énte fra slutten, end sige den sidste. Det er et mere bevæget, men aandelig bevæget liv jeg vilde hyen skulde have, og til hvis fremme jeg gjerne vilde være, om ogsaa

blot den mindste stift paa den store massernes maskine, som senere eller tidligere maa sættes i bevægelse til dette øiemed . . . .»

Af alle Bjørnsens avisartikler fra hans lære-aar i Kristiania forekommer det mig, at denne række af artikler om «Kristiania og studenterne» er den mest karakteristiske. Man hører let, at det er en ung student, som taler. Og man ser, at gamle Heltbergs undervisning i Livius og Sallust ikke har været frugtesløs. Medens Henrik Ibsen som artianer især havde levet sig ind i oprøreren Catilinas tvedelte sjæleliv og, hvis jeg ikke tager meget fejl, omdigtet den romerske anarkist i nogen grad efter Byrons mønster, var det den yngre Catos advarsel mod at stole paa guderne istedenfor paa selvhjælp, i kampen mod Catilina, — det var snarere dette, som havde gjort indtryk paa Bjørnsen. Og endnu mere Livius's Scipio, som den, der ved sin lyse tro og viljemagt forvandlede en slagen armé til en seierrig. En stor del af baade Ibsens og Bjørnsens senere digtning er forespeilet i disse forskellige indtryk fra det gamle Rom. Ibsen var bestemt til at skabe en enestaaende række billeder af de høvdinger, som paa grund af en eller anden mangel hos dem selv eller verdensordningen ikke faar virkeliggjort sine store planer, fra Catilina og fru Inger til Østraat, Brand og keiser Julian til Rosmer, Solness og John Gabriel Borkman, — denne «Napoleon, som blev skudt til krøbling i det første slag». Sit sjælelige skarp-

syn og sin figurskabende evne har han for en stor del brugt til at trænge ind i de vanmægtige idealisters tragedie — «striden mellem higen og evne». Til dem, fremfor alle andre, har han givet sin dybe deltagelse og sin trang til at laane andres inderste tanker og følelser ord. Med dem, og til forsvar for dem, har han krævet «verdensviljen» eller samfundet til regnskab for en oprørende ødslen med stort anlagte menneskers liv. Deres livshistorie har han formet som en anklage, ofte mod kollektive væsener, — i den grad har han stillet sig inderlig paa disse menneskers plads og direkte eller indirekte blottet deres eiendommelighed som kanske ingen anden.

Han og Bjørnson udfylder hinanden paa en enestaaende maade i de syner, de har kastet ud over menneskelivet. Ganske vist har ogsaa Bjørnson med dyb medfølelse levet sig ind i de tragiske høvdingeskjæbner, fra Sigurd Slembe til Adolf Sang og Paul Lange. Ogsaa han har, ligefra «Aunun», indtrængende studeret, hvad der hindrer begavede mennesker fra at faa udfolde sine evner. Men selve fremstillingen af nederlagene former han mere som en opmuntring end som en anklage. Han former den ikke som en skeptisk deltager i livs-toget, der har tid til at stanse fremrykningen, indtil vi faar besked om, hvorfor saa megen menneskelykke skal ofres under marschen; men som en anfører, der ikke stanser ved en hindring uden for at finde veien, som fører videre. Han har især interesse af at

se, hvorledes sterke eller fine naturer vokser i kampen med ydre og indre hindringer, og hvorledes selve nederlagene kan hjælpe os til at seire. De faldne faar opreisning, ikke som anklagende røster, men som vevisere og førere gennem sit fald; de løftes op og bæres med paa marschen, de lever videre, ikke blot i vor erindring, men i vor handling.

Til den atter og atter opdukkende, men fint afdæmpede og kunstnerisk beherskede klage over skjæbne-magternes uretfærdighed, som klinger os imøde fra Henrik Ibsens verker, svarer hos Bjørnson en ungdommelig og viljesterk tro paa, at der i selve menneskenaturen er magt nok til at bøie skjæbnen, naar vi blot vil forene vore kræfter.

Vi staar her, tror jeg, foran den egentlige grundforskjel mellem de to store digtere. Henrik Ibsen, som den fra barn af sky og ensomme, har næret en dyb mistro til alle fælles-magter og al menneskelig optræden i fællesskab — til venskab og partidannelse, ægteskab og stats-samfund og til de religiøse forbund. Bjørnson derimod, som den fødte fører og organisator, har netop sat sit store haab om menneskelig selvhjælp til alle former af forbund. Heri, tror jeg, ligger hemmeligheden baade ved Ibsens forholdsvis mørke og ved Bjørnsons forholdsvis lyse syn paa livet. Hos Ibsen mislykkes for det meste alle slags forbund, fra familien til de politiske og religiøse forbund. Naar hans ide-

alister er upraktiske eller vanmægtige, er det ikke mindst, fordi de mangler noget af den forbundstiftende trang. Hos Bjørnson har endog de forbindelser, der ender mest tragisk, som mellem Adolf og Klara Sang eller Paul Lange og Tora Parsberg, en lykkefølelsens sødme, som opveier alt. Et kjærlighedens forbund kan neppe tænkes mere sørgeligt og mere nedslaaende, naar man ser hen paa det ydre resultat, end Bjørnson har tænkt det: I «Over Ævne», første stykke, søger en mand ved al menneskelig og overmenneskelig magt at redde sin hustrus liv og fører derved hende og sig selv ind i døden. I «Paul Lange og Tora Parsberg» er det en kvinde, som opbyder alt for at redde den mand, hun elsker, og som derved driver ham i døden. Alligevel føler vi med disse mennesker, at kjærligheden er livets fylde, — at den trods alt er en frelsende, en livgivende magt. Disse mennesker har oplevet den høieste form af vekst. De har levet livet. Vi føler det alle, som om vi vokser ved at leve med i deres liv. Vi glemmer at klage over verdensordningen eller kræve den til regnskab. Disse mennesker vil ikke beklages.

«Du beklager mig da vel ikke!» — raaber Klara Sang til sin søster. «Mig, som har gjort reisen sammen med jordens bedste mand. Med menneskehedens reneste vilje!» — — «Hvor du elsker ham!» udbryder gang paa gang hendes søster. Og vi andre tænker som hun. Vi tæn-

ker ikke saa meget: Hvor de var ulykkelige!
som: Hvor de elsked hinanden!

Fra dette synspunkt falder der en lang lysstribe over Bjørnsons digtning gennem næsten et halvt hundrede aar. Det gjælder Arnljot Gelline og hans Ingigjerd, som de to kongebrødre i «Sigurd Jorsalfar»; det gjælder Kongen og Klara Ernst, som Elias Sang og hans søster; skolemesteren og hans bror i «En glad gut», som de to brødre i «Paa Storhove». De kan have smertet hinanden paa det dybeste, — enkelte kan have saaret hinanden til døden; de er feilende mennesker, hvis liv viser os, at der maa kæmpes med frygtelige vanskeligheder i alle de menneskelige forbund. Men før eller senere bryder kjærligheden frem med en inderlighedens styrke, som forsoner med alt. Det er dette, som giver Sigurd Slembe og hans mor i selve afskeden erstatning for deres vanskjæbne. Det er dette, som virker opløftende og ligesom gjør det lettere at leve, — hos Bjørnson som hos Shakespeare: Af al strid og synd bryder den menneskelige grundvarme frem med en alt andet overvældende magt. — Den evne til selvudvidelse, som gjør, at vi føler et andet menneskes liv som en del af vort eget, — det er den, Bjørnson forherliger og lader os opleve i al sin digtning. Det er den, som seirer over Undinens og Marias hjertekulde og forsoner striden mellem brødre, den urmenneskelige strid. Det er den, som aabner en mors beskyttende

arme for alt det, som lider, selv om det er et skade-menneske, en forbryder. «Mit barn! Mit forvildede barn!» — i dette Margrethes udbrud i Bjørnsons sidste skuespil ser vi som i et lyn-glimt meningen af de dybe ord i «Laboremus» om «den varme, som efterhaanden er kommen ind i menneskelivet».

Hos de allerfleste digtere finder vi noget af det samme. Men eiendommelig for Bjørnson er den umiddelbart heftige og saa at sige elementære styrke, hvormed alle former af menneskelig samfundstrang kommer til udfoldelse i hans digtning, som i hans liv; ofte først efter en saarende strid. Mellem mor og søn, som i «Arne» og «Sigurd Slembe». Mellem far og søn, som gamle og unge Kampe i «Det ny system». Mellem en bror og en søster, som i «Over Ævne», begge stykker, eller i «Paa Guds veie». Mellem to brødre, som i «En glad gut», «Sigurd Jorsalfar» og «Paa Storhove». Eller endelig mellem beiler og brud, mellem mand og hustru i en lang række af uforglemmelige verker — alle disse grundmenneskelige stridigheder og grundmenneskelige forbund, og kjærlighedens vekst gennem forbund og strid har Bjørnstjerne Bjørnson ladet os opleve som kanske ingen anden digter. Især naar man tager «kjærlighed» i ordets videre betydning, er han en af verdenslitteraturens store kjærlighedsdigtere; en af de alsidigste belysere af de grundmenneskelige forhold.

*

*

*

Naar vi ser med historiens efterklogskab paa Bjørnsøns studentertid, forekommer det os ganske naturligt, selv om det forundrede samtiden, at denne student med Non fra en afsidesliggende bygd vilde optræde som hovedstadens reformator, og at hans artikel-række om «Kristiania og studenterne» gik ud paa at stifte forbund — mellem studenterne og byens fast bosatte familjer. Det forbausede samtiden, men det vil nu neppe forbause nogen, at hele artikel-rækken ender med en liden kjærligheds-historie, Bjørnsøns første bevarede udkast til en novelle. Tanken i artiklerne er denne: Istedetfor at klage over byen og tiden, maa enhver gjøre sit for at bringe liv. Studenterne ikke mindst. Men livet hænger sammen med den frie strømgang, menneskenes og tankernes og følelsernes samfærdsel. Bjørnsøn tror i disse artikler at have opdaget aarsagen til, at «Kristiania er en kjedelig by»: Menneskene træffer ikke nok sammen! De mere dannede familjer var fra gammel tid af vant til at stænge sig af i smaa eksklusive, stillestaaende cirkler. Hver familjeklynge dannede en forholdsvis afsluttet ring. «Her holdes store bal, hvori . . . . . der ikke nævnes et slegtsnavn den hele kveld, hvori hver sjæl dutter, onklerer og tanterer hverandre, hvori man ser indtil fortvivelse de samme ansigter, blot med en større eller mindre forlængelse af næsen . . . .»

Ogsaa studenterne har, fortsætter han, fra den tid, da man studerede i Kjøbenhavn, be-

varet en vane til at afsondre sig fra byens øvrige befolkning. Det er dette, som maa forandres. De forskellige samfundslag maa træffe sammen. Og netop studenterne, som kommer fra forskellige samfundslag, kan bidrage til dette, hvis de faar adgang til familjerne. Det er vanskeligt at bryde gammel skik — ganske vist. Men studenterne har en vei, som ikke er let at stænge — kjærlighedens vei. Og fra afhandling og ræsonnement glider Bjørnson uvilkaarlig over i en form, som virker mere overbevisende end nogen anden, det konkrete eksempels smittende form. En ung og resolut student, Karl Vitt ved navn, kan ikke holde ud længer alene at leve sammen med kamerater. Han ser med misundelse paa de faa lykkelige studenter, som kan omgaaes med damer. Han vil forlove sig! «Jeg er forlibt, rasende forlibt, — — fy for pokker! forlibt er et fælt ord; men det er det samme; I forstaar mig nok. Det er ikke netop hun derinde (værtindens datter, som han daglig hører spille piano), det er ganske ubestemt . . . . Det er hende, som nu i et halvt aar har boet mig saa nær og paa en viss maade, trods sin usynlighed, gjort det hele kjøn saa kjært for mig . . . . Nu vil jeg se hende, om saa den onde selv lagde sig imellem . . . . og han river døren op og gaar raskt over gangen og ind i køkkenet.» . . . Der er ingen tilstede. «Det var netop, hvad han vilde. Han kaster et øie hen paa bænken, og da han opdager et halvt dusin taller-

kener staa opstablede der, gaar han uden videre hen og støder dem i gulvet med et forfærdeligt skrald. Han bliver rolig staaende foran sit verk og ser paa salsdøren. Den kastes ogsaa snart paa vid væg og en flok: «Hvad er det?» og forundrede pigeansigter, det ene over det andet, præsenterer sig i den aabne dør. Ha! Ha! . . . . . Den ene puffer den anden frem, springer tilbage og saa frem igjen, idet ingen vil staa foran, og dog alle se, alt under en ustanselig latter . . . . . «Mit egentlige ærinde var at bede om en kande varmt vand; jeg har et par kamerater hos mig . . .» Følgen er, at Lovise, husets datter, følger ham ud i køkkenet for at tænde op under kjedlen, da hun er alene hjemme sammen med en flok veninder. Og sammen tænder de op under kjedlen! Rigtig-nok er der endnu mange gjenvordigheder at gennemgaa for den beslutsomme student. Han gaar i den følgende tid saa ofte i køkkenet for at bede om varmt vand, at tjenestepigen klager, og han blir opsagt og maa flytte! Men enden er dog den, at han blir forlovet, og som saadan holder studenten sit indtog i den afstængte familie. Studenterne kan bryde igjennem de lukkede cirkler, — hvilket var det, som skulde bevises. De har kjærlighedens sprængkraft!

Der er i Bjørnsons avisartikler fra denne tid, som ofte senere, adskilligt hastverksarbeide og meget, som ikke er omhyggelig forberedt. Men der er altid sund sans og godt mod. Der

er lyst til at vaage trøien for at «skubbe til tiden». Det hænder af og til, at han skubber vel pludselig eller haardt. Han har ofte i sin iver for at komme hurtig frem og aabne vei for sit foretagende og sin fylking stødt en og anden voldsomt tilside, som fortjente en hensynsfuld behandling. Men han har ogsaa ofte været ivrig for at give den tilsidesatte opreisning. Han begyndte med at angribe Welhaven. Og Welhaven saa længe skjævt til ham som til en ny Wergeland. Men det endte med, at han vandt Welhaven ved sin naturs varme, ligesom han atter gjorde Vinje til sin ven. I Welhaven lærte han med tiden at se en digter, hvis naturbilleder i enkelte henseender tiltalte ham næsten endnu mere end Wergelands. Tildels kanske, fordi Welhaven er noget mere af en psykolog end hans store modstander. «Ja, skulde jeg drives til det» — skriver Bjørnson i et brev til J. E. Sars (30te oktober 1902) — «vilde jeg hævde, at saa inderlig indvævet i følelseslivet, som naturen var hos Welhaven, var den det ikke hos Wergeland. For denne var naturen en kamerat af ældre eller yngre alder; han snakked med den, hvilte i den, jubled og skøied. For Welhaven var den sommesteds saa tæt favnet, saa optaget i hans inderste, at udtrykket blev det finest afstemte, en kan finde i nogen literatur. Der er ikke skjønnere, intimere forstaaelse af naturhjemmeligheden til end i somme øieblikks-tegninger af en vaarnat, af en kilde-sus, af en skog, af en

sol-stund, end hos Welhaven. Jeg har aldrig, aldrig været dybere paa dybet.»

I at omfatte Wergeland og Welhaven med en sympathi, som rummede dem begge, — deri kom en del af hans livs udvidelses-proces til at bestaa. Her, som saa ofte, har han vendt tilbage for at tage med, hvad han foreløbig havde skudt tilside. Dette forhold til Welhaven er betegnende for en vigtig side ved hans livs historie, — og forresten ved de fleste menneskers og selve menneskehedens historie: at vende, ofte en lang vei, tilbage for at tage med, hvad der foreløbig blev skudt tilside.

Forholdet til Welhaven var for Bjørnson i denne tid ogsaa et forhold til den danske kulturs hegemoni i Norge. Ogsaa den danske kultur var Bjørnson næsten nødt til i nogen grad at skyve tilside, for senere at tage den med. Hans egentlige debut som kritiker var, som vi har seet, en krigserklæring til Welhaven og den «dansk-tyske» romantik og en bebudelse af «en ny digterslegt», som skulde blive mindre virkelighedssky og mere livsglad en den gamle. Hans anden artikel blev en krigserklæring til de danske vaudeviller og den danske skuespillertrups primadonna, madame Schrumpf, tilligemed et varmt indlæg for den unge norske skuespillerinde, som snart skulde afløse hende som Christiania theaters dronning. Det er netop den artikel, som ifølge Lindseth gav anledning til, at han geraadede i en kort ordveksel med sig selv i de to blade, hvori han

paa én gang var medarbeider. Det viser sig nemlig, at det netop var hans lange debutartikel i «Morgenbladet» (anmeldelsen af «En nytaarsbog» og angrebet paa Welhaven), som skaffede ham besøg af et medlem af det oppositionelle blad «Krydseren»s redaktion og ansættelse som theaterkritiker i dette blad. Og det var hans første theaterkritik i dette nye organ, som paadrog ham det tidlige morgenbesøg og tabet af posten som lagthingsreferent i et tredje blad. (Disse tre blade, hvori Bjørnson søgte afløb i løbet af marts maaned 1854, var byens tre hovedblade. Dertil kom endnu studenter-samfundets haandskrevne blad, hvoraf han netop paa denne tid var redaktør.)

Artikelen, der er formet som «Et brev» til «Krydseren», er efter datidens skik og ligesom Bjørnsons øvrige avisartikler fra denne tid hverken forsynet med navns underskrift eller merke. Men hovedstaden var dengang en meget gjen-nemsigtig by. Det var som regel ingen hemmelighed, hvem der var theateranmelder eller kritiker i et af byens faa blade. Baade det kraftige angreb paa Welhaven og det kraftige angreb paa madame Schrumpf vakte manges forargelse. Den unge kritiker blev en kjendt personlighed og ugleseet af mange. Byen var ikke større, end at man næsten kunde have kjendt ham igjen paa gaden efter hans stil. Hvem anden end den høie, unge student med den stolte romsdalske reisning og den oprørske haarlug kunde have

skrevet disse artikler? Hør bare, hvilken dristighed!

«Jeg skal tillade mig i al gemytlighed at vække hr. Borgaard af den dvale, hvori han er falden, ved at krisle ham en smule med en pennefjær i smilehullerne» . . . — Bjørnson gjør straks i begyndelsen af artiklen nar af de evindelige franske og danske vaudeviller, — franske stykker som «Berthas klaver», hvorpaa der er «spillet saa støt og stadig, at det er bleven til et sandt hakkebræt», eller «Pariserdrengen» og «Rataplan». Eller Heibergske syngestykker som «Ulla skal paa bal», «Emilies hjertebanken» og «De uadskillelige» (Malle og Klister). Det sidste stykke forekommer ham «rent ud modbydeligt», skjønt det hos publikum «glider glat ned og er blevet uadskilleligt fra det øvrige gamle klister, hvorefter repertoiret for en stor del bestaar». De «gamle, forgnavede stykker» gaar atter og atter omigjen. Publikum sidder i salig henrykkelse, — især efterat der sælges punsch ude i restauranten i mellemakterne. «Det er mærkværdigt, hvad et glas punsch kan bringe følelserne til at strømme over, hvorledes det sætter alt i et nyt lys og bringer publikum til at opdage tusinde nye skønheder ved et stykke, som det før var led og kjed af.» Tilsyneladende har der aldrig før været saadant liv nede paa Bankpladsen. «Penge er der kommet ind i kassevis, klappet er der blevet i massevis, og fremkaldelser har der været i lassevis.» Men alligevel — «for mig

er det, ligesom alt staar stille dernede og er blevet saa gammelt, saa gammelt». — «Skulde man ikke kunne lade den stakkels Emilie slippe for at banke mere med sit hjerte? Nu har vi hørt slutningsrepliken: «Der er vognen!» saa ofte, lad nu den stakkels pige engang faa lov til at kjøre afsted! Ogsaa «Ulla skal paa ball!» Lad hende det, lad hende og Emilie danse og more sig paa ballet og lad dem saa gaa hen og lægge sig. Lad Rataplan og Pariserdrengen staa bag paa vognen . . . . . Forresten var det uret at klandre de gamle, store stykker . . . De har været sande guldgruber, det er vist, men nu bør det fortræffelige gamle støv faa lov til at lægge sig over dem igjen. Man skal betænke, det er gamle herrer, de trænger til en smule hvile iblandt.»

Mindre end fire aar efter, da Bjørnson med sin nye digtning var rykket ind i «de gamle herrers» land, med «Synnøve» og «Halte-Hulda», fik han føle, at disse herrer endnu ikke var tilbuds at gaa til hvile. Johan Ludvig Heiberg, som vaagede over adgangen til det kongelige theater i Kjøbenhavn, afviste med barskhed Bjørnsons «Halte-Hulda», sammen med Ibsens «Hærmændene». Han afviste dem endog for alle tider med en spaadom, som meget snart skulde gaa i omvendt opfyldelse: «Et norsk theater vil neppe fremgaa af laboratoriet for disse eksperimenter; det danske trænger heldigvis ikke dertil.»

Det gik Bjørnson i Kristiania, som det var gaaet ham paa Molde. Da han kom til Molde, blev han jo til en begyndelse uhyre imponeret af husene og menneskene og de mange baade ved bryggerne: «For et storartet liv!» Men det varede ikke længe, før han fandt den lille by altfor stille — ialfald i de sidste to skoleaar. Da han kom til hovedstaden, blev han i begyndelsen endnu mere imponeret af den nye livsrigdom — de mange vakre mennesker paa gaden, de berømte mænd, storthinget, militærmusiken og især Christiania theater nede paa Bankpladsen. Der var «det forjættede land!» Lidt over tre aar gik hen, inden han debuterede som kritiker, og nu var alt forandret. Han havde i mellemtiden ligesom fordøiet og forbrugt alle de nye indtryk og hungrede efter mere. Det var altsammen blevet til kjød og blod, til nerver og muskler, som krævede nyt arbejde. «Fremdeles den samme tunge stilhed!» — det var nu hans følelse overfor den samtidige literatur (i anmeldelsen af «En nytaarsbog»). Og netop den samme følelse havde han nu overfor theatret paa Bankpladsen: «For mig er det, ligesom alt staar stille dernede.» Han synes, at «alt er blevet saa gammelt, saa gammelt». «De ældste skuespillerinder faar stedse yngre roller, de yngre skuespillerinder bliver stedse ældre i deres roller og faar ingen ny; gamle, forgnavede stykker bliver optagne og atter optagne.»

«En hovedfordring maa man imidlertid gjøre til hr. Borgaard, og den tør ikke længer afvises. Det er nemlig, at han benytter de norske skuespillerinder mere end før. Jomfru Svendsen (den senere fru Gundersen) har slet intet faaet at bestille, medens madame Schrumpf faar alle betydeligere roller. Men med al respekt for mad. Schrumpf og specielt for hendes fortid tror jeg, at hun kan lade sig nøie med sine gamle triumfer; hun maa lidt efter lidt vige pladsen for yngre kræfter og overtage ældre roller. Dette bliver saameget nødvendiggere, naar theatret har et saa ubestrideligt talent at raade over som jfr. Svendsen. Man ser imidlertid ikke spor til denne ligefrem af naturens orden flydende forandring. Tvertimod erhoder mad. Schrumpf stadig flere og flere yngre roller end før, og jfr. Svendsen trænges mer og mer i baggrunden. Man opdager hende der en og anden gang mellem korister og statister.»

Ogsaa jfr. Johannessen (den senere fru Wolf) blev i nogen grad tilsidesat. Hun «har sit repertoire i en mængde af de luvslidte roller, hvori begyndere gjør debut».

«Jeg vil ikke beskyldes for ensidige nationalhensyn, idet jeg udtaler dette. Jeg vilde og kunde sagt det samme, om jfr. Svendsen og jfr. Johannessen havde været danskfødte.» — Selve stykkerne lider under dette, at unge, elskende kvinder skal spilles af en matrone som madame Schrumpf. «Selv de gode, gamle stykker, der

bærer den evige ungdom i sig, f. eks. «Kongens læge» (eller «Naar enden er god, er alting godt») af Shakespeare, taber al sin friskhed under disse omstændigheder. Stykket gaar med et slags anstand over scenen, man bøier sig for det studium, det talent, den ro og sikkerhed, hvormed alt udføres; men man henrives ikke, man røres ikke ved det lidenskabelige, men rene kjærligheds-sprog, Shakespeare taler.» Naar den unge Helena (som paa en meget djærv maade vinder sin flygtede brudgom tilbage) spilles af mad. Schrumpf, finder man heltindens paagaaende frieri lidet smageligt; «den nærmer sig giftesygen». Og man finder den unge ridders grusomhed mod hende undskyldelig. — I et andet stykke, «Berthas klaver», finder Bjørnson det at være «en temmelig besværlig sag at romantisere med mad. Schrumpf».

«Jeg fordrer ikke nogen tilsidesættelse af nogen af parterne (de danske og de norske). Men det maa være hans (theaterchefens) mening efterhaanden at forandre theatret fra dansk til norsk. Ingen forlanger en pludselig omkalfatring. Hr. Borgaard vil faa fuldkommen tid, naar man blot ser virkelige bestræbelser i denne retning. Men det ser man ikke» . . . . .

«Man er meget godmodig hertilands . . . Efter de mange sterke varsko, Borgaard fik en tid om at gaa lidt mere i norsk retning . . . . taug man stille. Man gik paa akkord. Der blev gjort nogle ydre anstalter for at fornorske theatret.

Men nu er alt ved det gamle igjen, og værre end før. Derfor er tausheden eller den velvillige kritiks dage omme.»¹

Det var altsaa denne artikel, som ifølge Lindseth vakte megen forargelse og megen tale overalt i byen, men ingen gjendrivelse i noget blad. Hvorfor Bjørnson, vel nærmest for at faa en diskussion igang, to dage senere indsendte et anonymt angreb paa sin egen artikel til «Christianiaposten», som beundrede de danske skuespilleres overlegenhed. Denne artikel — «Til theaterdirektionen» — er holdt i en ganske anden toneart. Den er skrevet i en temmelig bedagelig og stivbenet stil. Og ved at læse den faar man det indtryk, at Bjørnson nyttede leiligheden til at tilfredsstille et dramatisk instinkt og gjøre diskussionen om madame Schrumpf og jomfru Svendsen til en liden dramatisk dialog: «For og imod».

«Direktionen bliver undertiden af anonymt opfordret til at føre et eller andet bortlagt stykke paa scenen, eller at fremdrage en eller anden af skuespillerpersonalet, ved at fratage den skuespiller visse roller, som han (hun), udrustet med særdeles talent for disse, hidindtil har udført med almindeligt bifald.» — Hvem kunde efter denne indledning være i tvil om, at artikelen

¹ Direktionen for Christiania theater havde allerede i marts maaned 1853 bekendtgjort gennem aviserne, at den havde besluttet fremtidig i regelen kun at engagere indfødte (T. Blanc, Christiania theaters historie, side 148).

var skrevet af en af de gamle herrer, som havde sværmet for madame Schrumpf, da hun var ung, og da de selv var unge, og som ikke havde lagt synderlig merke til, at hun var bleven ældre. Augusta Smith, senere madame Schrumpf, havde — ifølge T. Blanc — debuteret paa «Christiania offentlige theater» (i Akersgaden) i september 1829. Hun var imidlertid dengang endnu ikke fuldt seksten aar gammel og altsaa i 1854 ikke stort mere end firti aar gammel. Det maa vel have været hendes vistnok smukke, men kanske lidt matronemæssig afrundede figur, som gjorde den dygtige og almindelig yndede skuespillerinde mindre heldig i pigeroller. Bjørnson forsvarede hende — skalkagtig — ved at sige, at «den som ikke har illusion nok til at sætte et aandrigt spil over den ydre form, er altfor materiel . . . . Mademoiselle Mars udførte paa Parisertheatret, indtil hun var over 60 aar, unge dameroller og fortryllede bestandig pariserne, der dog, som bekendt, er kræsne nok. Mademoiselle Rachel er ikke ung længer og er dog endnu i høi gunst . . . Fru Heiberg har ogsaa traadt sine børnesko og optræder endnu under stormende bifald i «Emilies hjertebanken», i «Lisbeth paa Amager» og i alle større og betydeligere unge dameroller . . . . Det princip at fratage skuespillerinder roller, til hvis udførelse de er fortrinlig skikkede, og give dem til andre, som dertil er mindre udrustede, blot fordi disse er yngre, vil være til skade for den gode smag og fjerne endel abonnenter.»

Artikelen er undertegnet «En abonnent» og ender altsaa med en trusel til direktionen om, at den vil miste abonnenter, hvis den lytter til ungdommelige kritikere som Bjørnson. Tre dage efter svarer Bjørnson i «Krydseren» og erklærer, at han frafalder sin tidligere mening. «Anonymen i «Christianiaposten» . . . har aldeles omvendt mig. Jeg fik pludselig øie op for det ravgale «materielle» synspunkt, fra hvilket jeg hidtil har kikket paa forestillingerne gennem min lorgnet. Jeg bøier mig for de graa erfarne haar eller den paryk, som her taler, og siger ligesom smaa-børnene: Jeg skal aldrig gjøre det mere . . . . «Mademoiselle Mars udførte paa Parisertheatret, indtil hun var over de 60 aar, unge dameroller og fortryllede bestandig pariserne, der dog, som bekjendt, er kræsne nok.» — Det er alt nok! Jeg ved, hvad man skylder alderdommen. Men naar den 60-aarige spiller unge dameroller og fortryller vore unge graahædede «parisere», maa da ikke jomfru Svendsen og jomfru Johannessen faa lov til at fortrylle os stakkels norske i gamle bedstemorsroller? Hvad — det er da vel ikke for nieget forlangt? Sætter jeg endnu «det ydre over aanden»? Stop — der løber «abonnenten» [han opsiges sit abonnement], jeg frafalder, jeg frafalder — —»¹

¹ Alle de nævnte avisartikler vil findes aftrykt i «Bjørnstjerne Bjørnsons artikler og taler». I udvalg ved Chr. Collin. Med en indledning af J. E. Sars om Bjørnsons plads i Norges politiske historie (Gyldendalske forlag).

Efter denne lille replikveksel fandt man altsaa, som Lindseth fortæller, at Bjørnsons modstander var saa aldeles overlegen, at der ikke kunde være tale om nogen sammenligning. Og da man fik vide, at Bjørnson var forfatter af alle tre artikler, blev man indigneret over denne mangesidighed. Dengang var det jo ikke let for nogen at se det naturlige i, at den vordende dramatiker debuterede som theaterkritiker med en liden dramatisk dialog.

Gjennem denne faar vi i grunden et noksaa klart indblik i situationen. Tilsyneladende havde den danske skuespil-literatur og skuespilkunst fuldstændig overtaget i Kristiania. De mere velhavende Kristiania-folks smag begunstigede endnu den danske udtale og det danske spil. Og paa en viss maade med rette, forsaavidt som disse svarede mest harmonisk til de danske tragedier og vaudeviller og lystspil, — til Oehlenschläger og Hertz, Heiberg og Hostrup. Det var vel egentlig først gennem Ibsens og Bjørnsons skuespil, med deres norske sprogtone, at forholdet vendte sig afgjort til gunst for de norske skuespillere. Selvfølgelig beroede meget paa vanens magt. Man var saa lidet vant til at høre norsk udtale paa scenen, at den klang ilde i alle gamle theatergjængeres øren. Omtrent som østlandsk senere klang ilde endog paa Østlandet, i selve Kristiania, efterat man havde vænnet sig til bergensisk. Det norske tonefald og klangpræg erobrede de norske scener i to afdelinger.

Den noget lettere og mere bøielige vestlandske udtale gik freidig og syngende i spidsen og drog den østlandske efter sig. Fra Bergen kom næsten alle de bedste rekruter til den lille armé, hvormed de to digter-instruktører vandt sine seire.

Medens Ibsen styrede Ole Bulls theater i Bergen og opførte bl. a. et nyt stykke af sig selv hvert aar, den 2den nytaarsdag, var hans yngre digterbror, som vi har seet, ikke uvirksom. Han kjæmpede paa én gang for en ny literatur og for en ny scenekunst. Vistnok drog han som literatur- og theaterkritiker i felten med en let oppakning. Han førte ingen større historisk eller æsthetisk bagage med sig. Men han arbejdede af al kraft for at hente forsterkninger fra solide og bindsterke verker som Jules Janins «*Histoire de la littérature dramatique*» og Lessings «*Hamburgische Dramaturgie*». Han havde disse som kritiske fæstningsverker i ryggen. Han har selv fortalt mig, at han «gjerne vilde have et system.» Han læste derfor Poul Møller, Sibbern, Johan Ludvig Heiberg og flere, «men fandt ikke noget system.» Eftersom tiden strak til, læste han ogsaa de franske dagblades kritiker, især Jules Janins i «*Le Journal des Débats*». Men man kan se, at hans kjendskab især til de ældre forfattere som Molière var meget mangelfuldt. Hvortil kom, at han i sine kritiker — og bag sine kritiker — ofte selv digtede med. Han som i skoledagene uvilkaarlig havde til-digtet nye episoder til Walter Scott og Ingemann,

kunde neppe ganske lade være at digte videre en del af de verker, som spilledes paa theatret. Emnerne og figurerne voksede i hans hode. Han har selv sagt, at han «stod i et sterkt personligt forhold til emnerne» og derfor var «uretfærdig paa omraader, hvor jeg selv voksede op som digter». Et medlem af Christiania theaters direktion, Tho. Joh. Heftye, sagde engang til «Morgenbladet»s redaktion: «Den mand er jo digter, ikke kritiker.» Hvortil Bjørnson svarede: «Ja, men jeg maa leve.»¹

Imidlertid skrev han øiensynlig ikke alene for at leve. Han besad noget, som de mere specielt kritisk udrustede mænd i Norge, som Paul Botten-Hansen, ikke var i besiddelse af, nemlig trangen og modet til at skabe et nyt aandeligt klima. Der blaaser noget af et nyt stemningsveir ud af hans artikler. Han er den unge Scipio, som indgiver ungdommen nyt mod. «Der vil fremstaa en ny digterslegt» — udraabte han i sin første store artikel, fra januar 1854. Og mod slutningen af det følgende aar, 4de november 1855, skriver han i en anmeldelse af Halvor Bagges «Vaarliv»: «Der bliver snart en tid for digtere. De kommer alt enkeltvis og spredte, men snart vil de slutte sig op i falanx, og det nytter ikke længer at vride eller puffe dem fra sig; thi befrielse er det, de bringer et i daglige bekymringer og nød dygtig lænkelagt folk.»

¹ N. Grevstads optegnelser (universitetsbibliotheket).

Vistnok er han ikke blind for, at det store publikum har afsmag for poesi. «Man har vandskræk for det, som gaar paa vers.» . . . «Man kan ikke hyde tiden noget uvelkomnere end en digtsamling.» Men det skal snart blive anderledes. Han forsikrer de gode borgere, som tror, de kan «more sig meget godt» uden digternes hjælp, at de aldeles ikke maa tro, at de kan blive digterne kvit. «Det nytter ikke længere at puffe dem fra sig!» «Naar du beklager dem, beklager de dig igjen; naar du beder dem gaa f — i vold, gaar de hjem og skriver en elegi, hvori de tegner dig og hele den øvrige verden og trykker eder saa i sin næste digtsamling. De vil absolut være med, og jo mere du spotter, jo mere vokser de; du kan mishandle dem, skjælde dem, bande dem; — de trives blot desbedre, de kommer frem desflere; aldrig bliver du dem kvit, du kan larme med dine skillinger, skraale over dig i landbrugs møder og vedkommissioner, reise med dampbaad og jernbane; verslinjerne vil tirre dig i den avis, du kaster øie i, den bog, du blader i, sogar i den mund, hvorfra du tror blot at kunne høre forretningens ord. Poesien slaar du ikke ihjel, ja, du kan ikke engang ryste dens tanker ud af din egen hjerne, — hvor de forfølger og plager dig» . . .

Altsaa, poesi skal I have, godtfolk, enten I vil eller ikke. Overgiv eder ligesaa godt straks! «Poesien er den gode tanke i tiden.» Men vil I ikke have den med det gode, kommer den til at forfølge og plage eder!

Det er, som om han tager publikum i kraven og ryster det. Han maa allerede dengang have haft en levende fornemmelse af den sterke viljes smittende magt og af sin egen naturbegaelse i denne retning. Det var jo især dette, som havde fængslet ham hos de gamle romerske høvdinger — suggestionens magt eller evnen til at indblæse en ny viljestrøm i en hær eller et folk. Den første gammelnorske helt, som han i det følgende aar skulde give nyt liv paa scenen, kong Sverre, havde ligesom Scipio blæst nyt mod i en slagen armé. Og efter Wergelands død, og da Welhaven — som det syntes — næsten var forstummet, følte mange det, som om den ny-norske litteratur var en slagen armé. Man mistviled ialfald for øieblikket om, at der kunde komme nogen stor ny norsk digter, paa høide med de danske. Om Bjørnson selv mente nogle af hans bedste venner, at han snarest vilde blive en stor politiker. Og Henrik Ibsen blev jo, selv da han havde skrevet «Gildet paa Solhaug», behandlet som efter-digter efter en af de danske digtere. Nogle af hans venner skal have tilraadet Ibsen at søge sig ind i toldvæsenet. Vinje studerede jus!

Man mistviled ikke alene om en stor norsk digtning, som navnlig paa menneskeskildringens omraade kunde holde maal med den danske, men ogsaa om en selvstændig norsk scenekunst. «Nordmændene duer ikke til skuespillere!» Man sagde det tildels med en delikat

norsk blanding af stolthed og ironi. «Vi nordmænd er for ærlige, for selvstændige! En nordmand er «sig sjøl» og ingen anden! Der er to ting, en nordmand ikke duer til: at være opvarter og at være skuespiller!»

Mod denne mistro til en national scene-kunst var det, Bjørnson satte al sin viljefødte tro. Han havde jo selv en stor fremstillende og fremsigende begavelse; han havde opøvet den som fortæller, og den kom ham senere tilgode som taler og theaterchef. Allerede før han blev student, havde den danske direktør Borgaard villet have ham til skuespiller, efter hvad en af hans kamerater har fortalt mig. Bjørnson kunde mesterlig efterligne og, naar han vilde det, karikere de danske skuespillere paa Christiania theater, og han undergrov dem derved først og fremst i sit eget sind. Han havde begyndt med at beundre dem grænseløst, og han vedblev altid at sætte skuespillere som Jørgensen, Vilhelm Wiehe og flere andre meget høit. Men netop ved at leve sig intenst ind i deres kunst, voksede han uvilkaarlig i enkelte stykker forbi den — i retning af større natursandhed, og desuden i retning af norskhed. Jeg tager neppe feil, naar jeg tror, at han for en stor del havde benyttet tiden fra 1850 til begyndelsen af 1854, da han debuterede som kritiker, til at blive saa fortrolig med de danske skuespilleres kunst, at han følte trang til at gaa videre. Det gik ham overfor dem som overfor Vinje: han havde

beundret sig igjennem dem. Han kunde deres kunst. Det gav tro paa nordmændenes evne til selv at brødføde sig med scenekunst.

Men dertil kom det for en selvstændig norsk scenekunst lykkelige tilfælde, at flere af den danske skuespillertrups damer — deriblandt primadonnaen, madame Schrumpf — øiensynlig var begyndt at vokse fra de unge heltinde- og ingénue-roller, og at ikke mindre end fire unge norske skuespillerinder stod og ventede paa at faa prøve sine kræfter paa disse roller og fylde dem med ny ungdom.

Laura Svendsen havde sytten aar gammel debuteret ved Christiania theater i 1850, — netop i det aar, da baade Ibsen og Bjørnson kom ind til hovedstaden, og da «den første norske scene» (Ole Bulls theater) blev aabnet i Bergen med debuterende skuespillere som Johannes Brun og Louise Guldbrandsen, hans senere hustru. Ogsaa Lucie Johannesen, den senere fru Wolf, havde debuteret i Bergen i det samme aar, men var siden 1853 knyttet til Christiania Theater paa Bankpladsen. Til den bergenske ungdom, som snart skulde erobre alle landets scener, hørte ogsaa Sofie Parelus og jomfru Sullustad (senere gift med Georg Krohn). Disse fire unge piger, jomfruerne Svendsen, Johannessen, Parelus og Sullustad, kunde man fristes til med et udtryk fra «Det flager» at kalde for Bjørnsons «generalstab» i kampen for en national scenekunst. Det er betegnende

for hans anlæg som feltherre og taktiker, at han allerede i sin første theaterkritik gik lige løs paa breschen i de danske skuespilleres forøvrigt overlegne stilling: mangelen paa en ung og ildfuld tragisk skuespillerinde. Herved forklares det, at han var i den grad ivrig for at faa tændt en diskussion netop om madame Schrumpf og jomfru Svendsen, at han i mangel af andre modstandere duellerede med sig selv. Mod dette punkt skulde almenhedens opmærksomhed rettes. Did skulde alles øine vende sig. Det er derfor ikke noget tilfælde, at hans næste udrykning, denne gang i «Morgenbladet» til en afveksling, blev to lange artikler om «De norske skuespillerinder» — en faderlig streng og kjærlig mønstring af kjernetroppen i den lille hær, hvormed Christiania theater skulde erobres.

Naar alt kommer til alt, var det mere end et tilfælde, at et kuld af unge, tildels geniale skuespillere voksede op samtidig med de to digtere, som skulde give dem saa store opgaver at løse. Dette sammentræf hører til det mærkeligste, vi har oplevet som folk i det nittende aarhundrede. Og det fortjener nærmere at studeres. Uden sammenligning forresten, minder det om Shakespeare-tiden i England, da geniale unge skuespillere, som Edward Alleyn og Richard Burbadge, fremstod samtidig med dramatiske digtere som Marlowe og Shakespeare. Et saadant sammentræf, hvortil der utvilsomt ogsaa

er andre sidestykker, tyder paa, at kunsten staar i en uopløselig sammenhæng med livet, og at en særegen kunstform, naar vilkaarene forøvrig er gunstige, skyder uvilkaarlig frem af et særeget livsbehov.

Norge trængte paa denne tid netop til dramatisk kunst, og det af flere grunde. Efter naturdigtningens store blomstring, gennem Wergheland og Welhaven og deres nærmeste følge, trængte vi til en ny menneskeskildrende kunst. Men først og fremst til et drama. Dramatisk digtning var noget, vort folk hidtil havde manglet. De historiske og geografiske vilkaar havde ikke undt os at skabe en scenekunst, hverken i middelalderen paa de store kirkelige skuespils tid, eller i renaissancens dage. Her var for os nyt land at vinde. Her var noget, vi ikke før havde magtet, og som derfor udfordrede det unge Norges ærgjerrighed.

Men trangen til dramatisk kunst laa sandsynligvis ogsaa dybere. Vi havde altfor længe været et «vinterfolk», som Bjørnson senere har sagt. Vi havde lagt os til en national sendrægtighed, en tilbøielighed til at vente og opsætte med de afgjørende skridt; vi havde som nation i hundereder af aar levet temmelig udramatisk i forhold til de fleste andre folk. Det var en af grundene til, at vi ikke havde havt nogen dramatisk kunst. Netop trangen til en raskere, mere spændende livsform eller — som Bjørnson udtrykte det i sin artikel om Kristiania og studenterne — trangen

til «et mere aandelig bevæget liv» var det, som i løbet af femti-aarene fødte den nye dramatiske kunst, efter mange famlende forsøg. Denne kunstart giver os billeder af livet i den aller-korteste, hurtigste, mest sammentrængte form. I selve kunstformen ligger der en uvilkaarlig tendens, et instinktmæssigt livsbehov: trangen til at give livet større fart! Den dramatiske digter omdigter i nogen grad livet i retning af at tvinge de menneskelige kræfter til udrykning og afgjørende kamp. Skjulte eller slumrende modsætninger og misforhold blir gennem handlingens anlæg nødt til at bryde ud i aaben strid. Et langsomt tærende, kronisk onde blir ligesom akut. — Et skuespil begynder gjerne paa en tid, da det drager op til uveir i menneskenes verden. En ulmende misnøie slaar pludselig ud i flammer. Et længe opsamlet sprængstof smelder løs. Og heri ligger der noget befriende og forløsende. Hvad enten kampens udgang er glædelig eller tragisk, er det en tilfredsstillelse, at kampen blir udkjæmpet. Det virker livsforhøiende at være tilstede, hvor slumrende kræfter udløses, — hvor en længe opsamlet spænding kommer til vældigt udbrud. Kræfterne vokser paa begge sider under kampens høitryk, og vi faar del i kræfternes dobbelte vekst. Vi tager del i kampen paa begge sider. Slumrende kræfter vækkes tillive i os selv. Vi blir mere levende, saalænge kampen staar paa. Og hvis skuespillet er født af en stor dig-

ters dybeste livstrang, er der altid nogle af de værdifuldeste menneskelige kræfter, som lokkes frem til udrykning. Noget af det finest sammensatte i vor natur kommer til udfoldelse og vekst.

Dramaet (og den dramatisk knappe fortælling) er et billede af livet i dets intenseste skikkelse, saa at sige i vaarløsningens form. Og jeg tror, det er en lov, som gjælder for alle tider, at den store dramatiske kunst — baade digtning og scenisk fremstilling — blomstrer frem af en usædvanlig længsel efter hurtigt og spændende liv. Hvad vi søger i kunsten, er livsfylde, saa at sige livets kvintessens. Vi oplever andres kraftudfoldelse som tillæg til vor egen. Vi sætter os paa naturens eller paa de forskjelligste menneskers plads for at faa mere liv. Vi mangedobler vor tilværelse. Neppe nogen kunstart er mere betegnende for trangen til livsudvidelse end netop den kunst, hvorved skuespilleren forvandler sig til et andet menneske og selvhengivende taber sig i en fremmed skikkelse og skjæbne. Tilskuerne oplever denne forvandling som regel mindre intenst, men kan til gjengjæld følge alle dramaets personer med mere ligelig deltagelse og gennem sympathien leve en art flerstemmig liv.

Attenhundrede og femti-aarene, da lysten til at spille og digte komedie for første gang kom til fuldt gjennebrud i Norge, hører til de enestaaende øieblikke i vor historie. Den drama-

tiske kunsts frembrud er et symptom paa en trang til vaarløsning af bundne kræfter. Og det er karakteristisk, at det noget mere livlige og ekspansive vestlands-naturel gik i spidsen i den sceniske fremstillings kunst. Særlig dramatisk forekommer det os nu, i historiens tilbageblik, at kampen førtes paa én gang i Bergen og Kristiania med to jevnbyrdige anførere. Først Ibsen i Bergen og Bjørnson (foreløbig som kritiker) i Kristiania. Senere Bjørnson i Bergen og Ibsen i Kristiania. De kjæmpede i forbund for en national scenekunst og et norsk drama. Og dette forbund tyder paa et slegtsskab i livsbehov, som efter mit skøn gaar dybere end al modsætning mellem de to digtere. Man kan sige, at den uvilkaarlige, den organisk iboende tendens eller vilje i begges livsverk har været at gjøre sig selv og det norske folk mere levende. Lev! — det er paa en maade det første bud i begges etik. Vær aktiv, brug dine evner! — Begge digtere har klaget over stilheden [og døsigheden her i Norge, fra Bjørnsons første literatur- og theaterkritiker til Ibsens sidste skuespil, hvor det heder, at «her er saa stilt, at man formelig kan høre stiheden». Begge har forsøgt at vække folket op af vinterdvale, og begge har dertil af instinkt brugt den dramatiske kunstform. Hos Bjørnson, som har havt fuld brug for alle digtekunstens former, blir selv fortællingen og det lyriske digt ofte udpræget dramatiske.

Ud fra dette synspunkt — den intime sammenhæng mellem kunstform og livsbehov — falder der et nyt lys ogsaa over Ibsens digtning. Og det viser sig her, som saa ofte, at et enkelt synspunkt eller kighul, som det, hvorigjennem vi ovenfor sammenlignede Bjørnsons og Ibsens digtning, ikke er tilstrækkeligt til en retfærdig vurdering. Det er vistnok saa, at Ibsen med en paafaldende forkjærlighed lever sig ind i de vanmægtige idealisters skjæbne. Men derfor er det ikke sandt, at hans digtning har været overveiende negativ eller blot en «blindgadernes digtning». Baade i livet og kunsten kommer det an paa noget mere end de afsluttende resultater, nemlig paa de indre, drivende kræfter. Men især i kunsten, som er en særegen livsform, kommer det ikke saa meget an paa reisen udgang, som paa selve reisen. Ogsaa Bjørnson har jo netop i nogle af sine ypperste verker som «Kongen», «Over Ævne» eller «Paul Lange og Tora Parsberg» fremstillet vanmægtige eller mislykkede forsøg paa at naa ind i et forjætted land. Det positive, som forherliges gennem de tragiske figurer, er hos begge digtere den høitspændte livsvilje, den fordringsfulde stræben mod høie og dristige maal. Selv om man lider skibbrud, er reisen ikke værdiløs for den, som har oplevet noget herligt underveis.

Det er i digtekunsten som i musiken og i selve livets kunst: det gjælder ikke om at naa noget endeligt maal. Vi reiser for at reise.

Maalet ligger i selve bevægelsen, i den seierrige fremtrængen, i udvidelsen af vort livsomraade. Udbyttet er et indre: selvudvidelse og vekst. Digtekunsten og musikken — alle «bevægelsens kunster» — vænner os uvilkaarlig til at finde hvile i bevægelsen, siden maalet ligger ved enden af hvert vellykket skridt. De søger uvilkaarlig at akklimatisere os i en verden af evig vorden.

Ikke blot Bjørnson, men ogsaa Ibsen øvede høvdingegjærning, idet de gav Norge en dramatisk litteratur og hjalp en med dem selv jevnaldrende ungdom til at føre deres og andre digteres skikkelser frem paa scenen. Uvilkaarlig følte de vel begge, at skuespillets kunst fremfor alle andre kunster har en suggestionens magt, som de selv og deres landsmænd havde brug for. Skuespillet aabner paa én gang begge hoveddøre til vor sjæl, trænger ind gjennem øie og øre og tvinger os næsten med hallucinationens magt til at leve med i sterkt bevægede menneskeskjæbner. Bjørnson har i «Fiskerjenten» givet en kostelig skildring af skuespillets magt over en med erfaring og kritik aldeles ubevæbnet kunstnersjæl. Paa den troskyldige Petra virker det ganske som en hallucination eller vision. Mindre naivt og mindre fysisk overvældende, men sikkert ikke mindre dybt maa vel Bjørnson og Ibsen have følt skuespillets magt, da de kom ind til hovedstaden og i det danske theater for første gang kom under scenekunstens hypnoti-

serende virkning. Selv at virke med den samme magt paa sine landsmænd, maatte staa for dem begge som en kongelig lod.

Dramaet er de fyrige tiders store og samlende kunstform, — de græske fristæders, ligesom korstogtidens og renaissancens stolte borgerbyers, kunst. Den kan samle alle slags mennesker og alle kunster under et fælles tag og tilkalde menneskeskikkelser og skjæbner fra alle tider og himmelstrøg.

Det er den mest fordringsfulde kunstart — den, som yderst sjelden lykkes helt, fordi den kræver et overordentligt samarbeide og et sjældent aandeligt klima. Det er derfor ogsaa den kunst, som kanske er ynkeligst i sin udartning eller vanmagt.

Det kan synes underligt, at netop nordmændene, som før aldrig havde haft nogen dramatisk kunst paa helt hjemlig grund — omend ganske vist merkelige tilløb i saga og helte-digt og en stor dramatiker som Holberg i den for Danmark og Norge dengang fælles kulturhovedstad Kjøbenhavn —, forunderligt kan det synes, at netop nordmændene har hævet det nittende aarhundredes scenedrama op til et af dets allerhøieste udviklingstrin. En af grundene er vel den, at vi trængte denne kunstform næsten mere end alle andre. Dens storhed er for en del født af vore mangler og savn.

En omstændighed, som bidrog mægtig til det ny-norske dramas gjennebrud, var den

stimulerende kappestrid med det danske og det franske skuespil. Sjelden tror jeg en fremmed indrykning har været alt i alt mere gavnlig end de danske skuespilleres besættelse af vore faa scener. Netop den danske udtales eggende modsætning til vor egen og hele det danske lynnes forskjellighed bidrog i en væsentlig grad til at vække trangen til en norsk scenekunst. Og digterne følte, at skulde det norske tonefald og klangpræg og det norske lynne erobre scenen, maatte det især være gjennem norske digteres verker. Uden den danske guldalderslitterature vækkende eksempel og de danske skuespilleres modige indflytning havde vi neppe havt et saa tidligt eller et saa sterkt dramatisk gjennebrud. Det er vanskeligt at afgjøre, om den danske scenekunst har hjulpet os mest ved sit smittende eksempel og sin ligefremme vejledning eller ved til en begyndelse at staa iveien og yde modstand mod en norsk scenekunst, og derved tvinge nordmændene til at anspænde sig til det yderste. De mange fortrinlige danske skuespillere, som Jørgensen, Vilhelm Wiehe, Carl Hagen, madame Schrupf, gav de unge norske skuespillere en høi maalestok og satte theatervennernes fordringer høit.

I «Fiskerjenta» har Bjørnson paa en enestaaende humoristisk og samtidig gribende maade vist os, hvorledes et norsk skuespillertalent for første gang blev vakt gjennem de danske skuespilleres kunst. «Dette er det største i

verden,» udbryder Petra efter at have oplevet en forestilling af direktør Nasos selskab i Bergen. Ganske vist streifer Bjørnsons humor ogsaa hr. og madame Nasos «udmerkede selskab». Vi faar et glimt af, at disse mennesker ikke er saa op-højede udenfor scenen som i Oehlenschlägers tragedie. Men vi faar dog en fornemmelse af, at de kunde sin kunst, og at det var de danske, som aabnede en ny verden for de norske skuespilleremner. At det netop er en tragedie af Oehlenschläger, «Axel og Valborg», som fører Fiskerjenten lige ind i kunstens syvende himmel, er sikkert fra Bjørnsons side intet tilfælde. Af alle danske digtere er det Grundtvig og Oehlenschläger, han har elsket mest. Den sidste allerede fra skoledagene, da han ved at blade i Thues læsebog stødte paa et brudstykke af «Hakon Jarl», som han straks lærte udenad og læste høit paa skolen, «bleg af begeistring» («Bergensposten», 21de januar 1859).

Det er betegnende for Bjørnsons freidige tro paa en norsk scenekunst, at han allerede fra først af stiller store fordringer til de norske skuespillere. Han forkjæler dem ikke. Udover høsten 1854 gaar han strengt irecte med det to aar i forveien oprettede norske elevtheater (i Møllergaden no. 1), som oprindelig hed «Christiania norske dramatiske skole», men som senere antog det mere fordringsfulde navn af «Christiania norske theater» og ved dette navn gjorde indtryk af at appellere til chauvinismen. Bjørnson kræver,

at repertoireet skal lægges høiere an. «Det er — siger han — ikke lokkemad nok, at det norske theater aabnes; thi folk har ikke og bør ikke have interesse for andet, end hvad der er godt, selv om det er ti gange nationalt; ja den bør allermindst vænnes til at taale det slette der, hvor det nationale bydes, fordi dette er et begreb, som skal staa rent og tillokkende i folkets bevidsthed, slet ikke være beheftet med nogen biforeshilling om kjede eller skamfuldhed. Blir først den billet, man løser til det norske theater, et ufrivilligt offer, saa farvel til en national scene» («Krydseren», 16de sept. 1854). — I den følgende maaned klager Bjørnson over, at det norske theater opvarter med «fjælebodsløier». «Det er klart, at dets hensigt ikke er at holde sig i theatrenes rækker, men at være et forlystelsessted . . . i rang med Klingenberg eller Tivoli . . . En sørgelig ende paa legen . . . for os, som her troede paa en national scene» («Krydseren» 7de oktober 1854).

Bjørnsons advarsel synes at have baaret frugt, ialfald for en stund. I en følgende artikel heder det: «Endelig er to nye og theatret mere værdige stykker bragt paa brædderne . . . Udsigterne til en snar fredsslutning mellem theatret og den gode smag synes saaledes ikke fjern, og kritiken kan paa dennes vegne maaske om en føie stund efter al den truende noteveksel og virkelige feide have den glæde at arrangere en rørende forsoningsfest.» — Bjørnson mener dog,

at dette theater «altid nærmest blir et vaudevilletheater» (Krydseren», 28de oktober 1854). Dets bedste norske kræfter gik lidt efter lidt over til Christiania theater paa Bankpladsen. Om besiddelsen af dette var det kampen skulde staa. Og Bjørnson retter i disse aar en meget stor del af sin udholdende energi paa at bistaa og retlede de norskfødte skuespillere, som havde faaet ansættelse ved dette theater. I det hele var han i aarene 1854 og 55 paa sit vis neppe mindre virksom theater-instruktør end Henrik Ibsen i Bergen, — kun at Bjørnson instruerede skuespillerne gennem avisernes spalter. Hans kritiker er ofte yderst indgaaende instruktioner, og netop disse hører til det modneste og ialfald for samtiden værdifuldeste, han i disse aar har skrevet. Det mest fremtrædende er kanske ikke saa meget stilens livfuldhed som det varme, indtrængende alvor og den udholdende interesse, som maa have virket smittende baade paa skuespillere og publikum. Her var en ung mand, for hvem skuespillernes kunst var noget stort og vigtigt. Fra 1855 af, da «Krydseren» begyndte at udkomme som dagblad under navn af «Aftenbladet», fik hans artikler jevnlig hæderspladsen i bladet, paa de forreste spalter, selv om de ofte var temmelig lange. Redaktør Ditmar Meidell maa have følt, at denne unge mand havde en gjerning at gjøre.

I sin før nævnte dobbeltartikel i «Morgenbladet» om «De norske skuespillerinder» havde

han rettet et skarpt angreb paa de mange tilfældige og gjerne flot og uvørrent dadlende avis- og kafékritikere, «en myldrende mængde umyndigheder, der river og slider i kritiken, til der ikke blir forstand tilbage i den». — «Det kunde maaske engang være paa tide at raabe et: «Holdt!» til alle disse æsthetiserende herrer i aviserne, i logerne og paa kaféerne, levere deres snak en kontrollør og mængden en veiledning. Om ogsaa den mere skjønssomme opdager mangler, søger vi forsvar bag vor oprigtige hensigt at gavne og den kjærlighed til kunsten, som vi føler hos os selv.» Der er, mener han, ikke skrevet samvittighedsfuldt nok om de norske skuespillerinder, «ikke saadan, som vi skulde ønske det, naar vi erindrer, at det er paa disse kræfter, vi skulle vente at kunne grundlægge en national scene». Om der samler sig skjæve anskuelser om de danske, det kan være os mindre vigtigt, da disse — foruden at alder og vane væbner dem mod en umoden kritik — «hovedsagelig blot er at betragte som en midlertidig nødhjælp». Han begynder med jomfru Svendsen, og nutidens læser venter en begeistret panegyrik over den skuespillerinde, som skulde blive den norske scenekunsts største *tragédienne*. Men hvad vi finder, er en fin og indtrængende psykologisk forklaring af, at den nu omtrent 21-aarige skuespillerinde havde skuffet forventningerne, og at hun paa en viss maade virkelig var gaaet tilbage, siden hun debuterede i 1850.

Hun havde begyndt med at spille paa følelsen. «Uden dannelse, uden at have nydt en mere dannet omgang, der i saa mange tilfælde erstatter denne, — uden nogen anden forberedelse end den, skuespiller Hagen med sædvanlig beredvillighed ydede hende i de specielle roller, viste hun sig i «Svend Dyrings hus» og i «Elverhøi» . . . Hun spillede kun ledet af instinktet, hun spillede, som øieblikket indgav hende; men hun spillede med en følelse, med denne talentets egen magt, som river med. Og det taknemlige publikum aabnede hende sine cirkler» og støttede hende overfor de — efter hvad rygtet sagde — misundelige fagsøstre. «Det var imidlertid ikke længe, at hjælpen udenfra bistod hende. Taabelig nok fordrede man nu lutter usædvanlige fortrin for hver gang, hun viste sig. Man betænkte ikke, hvilken gabende afstand der er mellem at spille godt af instinkt og at spille med refleksion og bevidsthed.»

Artikelen er skrevet paa en tid, da den unge skuespillerinde øiensynlig befandt sig paa et kritisk overgangsstadium. Af Bjørnsons kritiker ser vi, at hun i denne tid og tildels ogsaa senere kunde spille altfor reflekteret og ikke helt naturlig. Hun magtede ikke længer en af sine første glansroller, Shakespeares Julie, heltinden i Shakespeares «Romeo og Julie», hvorfor Bjørnson tilraader theatret at henlægge dette stykke indtil videre. Vi faar et indtryk af, at hendes utilfredshed med sig selv og andres miskjendelse af og til gjorde den

unge kunstnerinde bitter, saa der løb rygter ud i byen om «hidsige rivninger» nede paa Bankpladsen. Især da direktør Borgaard synes at have tabt noget af troen til hende i denne hendes kunstnerlivs «utaknemlige alder». Men netop nu er det, Bjørnson kommer hende til hjælp med sin sjælekundskab og sin evne til at sætte sig paa andres plads. Han opmuntrer uden at smigre. Hendes delvise tilbagegang forklares som et ganske naturligt gennemgangsled i hendes «udviklingshistorie». Bjørnson bruger netop dette udtryk; og det er det genetiske synspunkt, som gør artikelen endnu den dag idag interessant. Hvorfra havde nemlig den med Laura Svendsen næsten jevnaldrende unge kritiker faaet denne dybe livserfaring? Jeg tror ikke, der kan være tvil om, at han havde den fra sine egne oplevelser netop i disse aar. Idet han tegner den unge skuespillerindes udviklingshistorie, aabner han os et indblik i sin egen:

«Man betænkte ikke, hvilken gabende afstand der er mellem at spille godt af instinkt og spille med refleksion og bevidsthed. Men hun delte her skjæbne med saamange andre. Hvormangen yngling f. eks. har ikke i 16—17-aars alderen skrevet vers, hans følelser sagde var mageløse, og som hans bekjendte overøste med bifald, fordi de bedømte dem relativt til hans alder. Maaske han ogsaa vildledet heraf troede sig fuldkommen, foragtede ydre dannelsesmidler, foragtede andres raad og skrev vildt. Men saa kom refleksionen med alderen, øinene

aabnedes for formens vigtighed; han skrev ikke længere med lethed, fordi han ikke skrev med tryghed.¹ Om da en bekjendt sneg sig til en af de mange papirlapper, hvorpaa slagene havde staaet, saa han den før beundrede, rige aand bange at være rømt sin vei for formens jernlænker. De faa tanker, det havde lykkedes staklen at kalde tilbage, saa modløse og fortabte ud, og den gode bekjendt rystede paa hovedet og sagde næste gang, han mødte vedkommende August, Henrik eller Paul: «Nei, ved du hvad, min kjære; hold endelig engang op med det versemageri» . . . . Er der nu intet synderligt ved denne hr. August, Henrik eller Paul, fortviler han og holder op. Men føler han talentets stemme raabe sit trodsige nei indeni sig, blir han ved, ser og tænker og prøver. Vundet har han snart over formens og smagens fordringer, og tankerne staar der atter fri og stolte. — Aldeles saadan gik det jomfru Svendsen.»

Saadan gik det Bjørnson! Dette sted er den interessanteste udtalelse, vi har fra ham selv om hans læreaar i Kristiania. Og det er morsomt at se, hvorledes han mod slutten af fortællingen om «August, Henrik eller Paul» foregriber en to-tre aar af sin egen udvikling. Men allerede nu hørte han talentets stemme raabe sit trodsende nei til al mistro og tvil. Han ventede forholdsvis rolig paa, at hans digteriske

¹ Udhævet af denne bogs forf.

evner skulde modnes. At han var bleven gennemtrængt af refleksion, fremgaar netop af denne selvbetragtning. Men det reflekterede og kritiske stadium gjør ham ikke modløs. Han vil i mellemtiden «se og tænke og prøve»! Paa den maade gik det til, at han begyndte sin løbebane som kritiker.

Intet viser mere anskuelig, hvorledes de store digteres og de store skuespilleres udvikling løb parallelt end dette sammentræf mellem Bjørnsons og Laura Svendsens oplevelser. Intet viser bedre, hvorledes Bjørnson var istand til at hjælpe den norske scenes børn. Han kunde, naar det rigtig kneb, kaste forstaaelsens og den fælles oplevelses bro over fra sig til dem.

Dette var i mars 1854, i den maaned, da Bjørnson skrev i hovedstadens tre ledende aviser foruden at være medredaktør af studentersamfundets haandskrevne blad. Der er neppe tvil om, at han paa denne tid, kort efter sin debut som kritiker, havde store planer og forhaabninger om, at Christiania theater snart skulde erobres for den norske kunst. Størst haab satte han til de nævnte fire unge «jomfruer», som de dengang kaldtes, først og fremst Laura Svendsen og dernæst Sofie Parelius. Den sidstnævnte, som var lidt ældre af aar — 27 aar gammel —, faar af Bjørnson ros ikke blot for sit modne, dannede og omhyggelig udarbeidede spil, men ogsaa fordi hun allerede har formaaet at levere en række af særlig norske karakterer.

«Ingen skuespillerinde har vor nationalkarakters eiendommeligheder tiltalt som hende», siger Bjørnson. Han fremhæver især hendes gamle jomfruer og koner, — ikke saa «muntre, let-livede, yderst godslige og pratsomme» som den danske madame Jørgensens. «Jomfru Parelus's er alvorligere, ofte givne et træk af tungsind, bag hvilket man aner en kampfuld fortid; de er mere prutne paa sin godslighed, men desto hjerteligere, naar den engang kommer, og deres prat gaar ikke i bekymringsløst smaatrav, men kommer mere betænkt, fuldere af øiemed.» Bjørnson spaar hende en fremtid ikke blot i komedien, men ogsaa i tragedien, ikke mindst paa grund af hendes stemmes «ualmindelige styrke og fyldige velklang». Op af Bjørnsons hele karakteristik stiger for nutidens læsere frem skikkelser som tante Malla i «Geografi og Kjærlighed», men især mor Aase i «Peer Gynt»; paa én gang komisk og tragisk, urmenneskelig og urnorsk.

Der er neppe tvil om, at Bjørnson ved tanken paa disse to sjeldne sceniske begavelser tog store forskud paa den norskes cenekunsts fremtid. Han glæder sig over modsætningen mellem dem: «Jomfru Parelus staar forstandig og bydende over sin rolle, anbringer alt deri med smag og bevidsthed. Jomfru Svendsen derimod lever og bor i sin, sværmer, klager og sukker — dreven næsten blindt af ordenes egen magt, men er derved ogsaa underkastet stemningens lune.»

Stort haab sætter han ogsaa til jomfru Sullustad (senere fru Krohn) og roser den «finhed og følelse, hvormed hun forædler de ofte i sig selv ubetydeligste smaating». Selv om hun er mindre begavet forøvrigt, tildeler han hende større omfang og større dybde i følelsen end publikums erklærede yndling, jomfru Johannessen (senere fru Wolf). Men «jomfru Johannessen overgaar imidlertid i livlighed og skjelmisk kvikhed ikke alene jomfru Sullustad, men enhver dame, der før hende har traadt op i Kristiania».

Bjørnson maa ved denne tid have seet meget lyst paa den norske scenes fremtid. I disse fire unge damer saa han for sig bærerne ikke alene af en norsk tragedie og en norsk karakterkomedie, men ogsaa af en norsk vaudeville. Denne digt-art — syngespillet —, som han ellers ofte var kjed af, vil han i sin lyse stemning have med, netop fordi den almindelige Kristiania-opinion betvilede, at nordmændene kunde skabe en vaudeville. «Mange har — siger han — betvilet, at vaudevillen kunde finde næring i den norske grund.» Man har endog fra norsk side været stolt af, at «de alvorlige nordmænd ikke havde øre for vaudevillens frække sprog». «De ville endog have den bortvist fra theatret; midt i dette lidenskabernes store orkester forarges de over hin snadrende piccolofløjte, som skjærer dristig igjennem den stærkeste tonestrøm og spotter de sværeste instrumenter.» Men Bjørnson

vil have ogsaa syngespillet med; den norske kunst skal ikke mangle noget instrument i sit orkester. Netop i vaudevillen ser han «et tidens barn, syngende glad og kjæk som den, nedstemt fra fortidens uklare, ha-stemte toner til nøgtern og ligefrem virkelighed». Og det er «glædeligt at se den sikret en munter fremtid i tvende unge skuespillerinder, jomfruerne Johannessen og Sullustad».

Saa lyst saa Bjørnson ved denne tid fremtiden imøde. Dette bestyrker, hvad hans ungdomsven professor J. E. Sars fortæller (i «Samtiden»s Bjørnson-hefte): midt i den kritisk-skeptiske stemning, som paa den tid var den toneangivende i Kristiania, dannede Bjørnson en undtagelse. «Den eneste af de yngre, som ikke i nogen grad lod sig kue eller skræmme af al denne kritik og skepsis, men satte stævnen bent imod strømmen, var, efter min erindring, Bjørnson.»

Imidlertid maatte hans freidige natur kæmpe sig frem igjennem mange skuffelser. Det gik ikke saa glat med at grundlægge en norsk scene. Ikke mindst var jomfru Svendsen gjennem en række af aar noget af en skuffelse for Bjørnson. I december 1855, henved to aar senere, skriver han i «Morgenbladet» efter en opførelse af Shakespeares «Romeo og Julie»:

«Vi delte den tro med mange, at jomfru Svendsen her vilde vide at skabe sig en varig rolle af Julie, men blev — vistnok ogsaa sammen

med mange — skuffet heri. Skylden maa tildels blive vor egen, som har nedskrevet den rosende dom over hendes kokette, til lillefingeren beregnede gjengivelse af hertuginde i «Frieren og hans ven» (et fransk lystspil), og ikke erindrede, at en ung skuespillerinde, der i den grad har arbejdet paa og opnaaet at underlægge sin egen følelse refleksion og studium, — umuligt som med et trylleslag kan vende om, fornegte refleksionens herredømme og paa givet tegn slippe følelsen saa fuglefri ud igjen, som om den aldrig havde været i bur. Dens første flugt efter fangenskabets maatte blive usikker; begreb om rummets umaadelighed kunde den ikke straks føle, og derfor fik vi en tvungen, en koket Julie, hvis tanker var indknebt til at se smuk ud i holdning og adfærd, til at deklamere skjønt de skønne steder, til at dele ligelig paa hver scene, til at gaa smukt, falde smukt, ligge smukt, — og ikke den Julie, som med henrykkelse gjør sig til bytte for den størst mulige lidenskabelighed, som giver ud skyndsomt og med begge hænder alt, hvad hun har af hjerte, af tanke, af kraft, — som suger, trykker, presser hver eneste en, selv den mindste glædesdraabe af et møde med den elskede, selv den mindste malurtdraabe af en 10 minutters adskillelse fra ham. Det er en kærlighed, som lyksaliggjør og ødelægger paa én gang ved sin umaadelige heftighed; kærligheden er bleven saa stor, at jorden ikke længer kan rumme den. Derfor er «Romeo og Julie» ogsaa den skøn-

neste lovsang, der kan skrives til dens ære: Digteren viser den at være en funke fra himlen, evig og umaalelig, saa de væsener, den naar, maa jordisk gaa under for at blive evige og umaalelige som den, blive himmeltagne som den. —

«Til at spille Julie udfordres der hos aktricerne i én forstand saa saare lidet; de skal blot være mennesker, være kvinder, og deres bedste længsler, deres bedste følelser gaar som aand gjennem hvert eneste af Shakespeares ord, og hvert eneste faar da, uden at de selv gjør noget dertil, saadan fylde af liv og sandhed. Men skal man her deklamatorisk beføle ordet, til det synes give den rette klang, kummerlig sætte sammen sætning og scene, da bliver det et umaadelig vanskeligt arbeide at spille Julie, saa vanskeligt, at neppe nogen løser opgaven.

«Nei, for tre aar siden spillede jomfru Svendsen vist Julie langt bedre (anmelderen saa hende ikke). Jomfru Svendsen var ikke nok skuespillerinde endda til at spille den slet. Ja slet; thi hun opnaaede dennegang ikke at varme tilskuernes gemyt paa et eneste punkt; vi sad kolde og syntes hartad, at Shakespeares herlige digtning var galskab, fortvilelsen forstillelse, glæden en latterlighed.

«Men saadan er det ikke. Man læse dette digt i mangel af en god opførelse, man lade sig synge ind i denne drukne kjærlighedsviser, man lade sin aand bære bort af denne mægtige liden-

skabsstrøm, og man fornemmer noget, som er negtet det usande at meddele os. Dersom vi ikke vidste, at livet ene kan det, saa vilde vi sige, at det er «Romeo og Julie», som har givet selv den mindste vaudeville ret til at hente sin største ynde af et kjærlighedsforhold, og at hele den umaadelige, dramatiske litteratur, som er skabt til kjærlighedens forherligelse, her har hentet tilladelsen, ja budet. Saa aldeles er den i en sum, hvad alle hine er tilsammen, saa aldeles har den seiret én gang for dem alle, én gang for dem alle tvunget menneskene til at erkjende kjærligheden for hele verdens løftkraft.

«Nei, man faar holde op med at give «Romeo og Julie» for det første.»

I det følgende aar, 1856, baade dadler og roser han jomfru Svendsens udførelse af Parthenias rolle i «Ørkenens søn», en tysk «romantisk komedie» af Fr. Halm. (Bjørnson kalder stykket «det store tyske (d)under-stykke».) «Hun overraskede ved sin plastik og viste, hvad hun ogsaa i dette maa kunne gjøre, naar hun bløt vil. Og det er paa tide at ville» . . . . Ved sin hyppige keitethed «dækker hun desuden en ynde, som — det kan forsikres — mere uhindret af øieblikkets forskellige krav til hendes person vilde være den første paa vor scene. Thi der hviler en blyhed over hendes væsen, som ingen anden besidder i tilsvarende grad». Hvor hun i en livfuld rolle «uforvarendes kommer til at benytte disse deilige naturmidler, leverer hun et

billede saa fint, som ingen kan gjøre hende det efter.» (Morgbl., 19de april 1856.) I det samme aar var Laura Svendsen saa heldig under madame Schrumpfs sygdom at faa hovedrollen i «Gildet paa Solhaug», og denne gang var Bjørnson henrykt: «Margit blev ved jomfru Svendsens dristige gennemførelse en overraskende skabning.» — Men fra det følgende aar — 1857 — har vi offentlige udtalelser baade fra Bjørnson og Ibsen, som viser, at hun endnu ikke havde vundet sikkert herredømme over sin kunst. — «Det er paa tide, at hun kommer i strengere og alvorligere forhold til sin kunst. Den giver intet afprutningsmon», skriver Bjørnson i «Morgenbladet» (25de juni 1857). Han beder publikum møde talrig op ved hendes beneficeforestilling, forat hun i løbet af sommermaanederne kan gjøre en studiereise til Wien. «Trods al anke er der dog ingen ved vort theater, som har skaffet os enkelte slige øieblikke som jomfru Svendsen.» — Men ud paa høsten samme aar (Mgbl., 11te novbr.) er han ordentlig vred: «Jomfru Svendsens forhold til kunsten er ikke saadant, at der kan være tale om fremgang; der er blot tale, om hun er i godt lune eller ei . . . . I en tid som denne, hvori man nedsænkt i materielle synsmaader ser i kunsten blot en morskab, en leg og ikke det ramme alvor, er saadan mangel paa alvorligt forhold til sin kunst mere end uforsvarligt . . . . . (det) er uanstændigt. Nu er det sagt!» . . . . . Hun har pathos,

men ikke saa meget hjertets, som fantasiens. «Af kunst har hun somoftest slet intet. Men hvor den store replik eller den store situation spænder tilveirs med fantasiens kraft, der kan hun og der vil hun; det falder hende saa let. Hvilket mylder af fantasi er der nemlig ikke i hende — en stor og herlig gave!» Men hun er altfor afhængig af øieblikkets humør. Hun kan undertiden «spille en rolle slet, maaske med ryggen vendt til publikum eller medspillende».

Henrik Ibsen (i «Illustreret Nyhedsblad» for 20de decbr. 1857, altsaa vel en maaned senere) betegner hende som noget i lighed med en «natur-sangerinde» — endnu ikke kunstnerinde nok. «Hun er et merkeligt fænomen, begavet med et lykkeligt instinkt til at træffe det rette, begavet med evne til over sine præstationer at sprede en poesiens glans, der til sine tider hæver sig til forklarelse; men saa er hendes kunstneriske selvvirksomhed saa meget mindre.»

To aar senere, da Bjørnson var vendt tilbage fra sin theaterledelse i Bergen, taler han i en artikel i «Aftenbladet» (13de decbr. 1859) om «de lange, arbejdsløse tider i hendes liv», og han er ved denne tid noksaa dybt skuffet over, at hun ved stadig at spille sammen med de danske skuespillere har optaget adskilligt af den danske udtale og altsaa i nogen grad svigtet den norske scenes sag. — Man ser, at Laura Svendsen i disse theaterstridens aar var noget af et smertens barn for Bjørnson og for dem, som

satte sin største lid til hende i kampen for en norsk scenekunst. Hendes langsomme udvikling, hendes lange stans i veksten er betegnende for de hindringer, som den nye norske menneskefremstilling havde at kjæmpe med.

Efter sin ankomst til hovedstaden var hun, ligesom Bjørnson selv, kommen ind i en aandelig kuldeperiode. Det var sandsynligvis ialfald for en del de samme aarsager, som hindrede dem begge fra at give sig fuldt hen i sin kunst. Ogsaa Bjørnson laa jo som digter veirfast i disse aar. Kristiania var ikke noget gunstigt milieu for den norske kunst. Endnu saa sent som i 1858 skriver Bjørnson — vistnok med særligt henblik paa Kristiania — om «den djævelske prosaiske kvæleluft omkring os». Den skarpt affeiende kritik, hvormed «Gildet paa Solhaug» blev modtaget af Kristiania-kritikerne, er betegnende. Henrik Ibsen har udtalt sig meget kraftig om datidens Kristiania-kritik i anden udgave af det nævnte verk. I «Samtidens» Bjørnson-hefte har professor J. E. Sars givet en malende skildring af den «yderst negative, kritiske og skeptiske tone», som dengang var den raadende i Kristiania-societeten og inden de akademiske kredse.

Og hans vidnesbyrd bestyrkes af, hvad en anden norsk historiker, professor L. Daae, har meddelt af sine indtryk af Kristiania i femti-aarene, i en biografi af Botten-Hansen («Vidar», 888). Selv udenlandske reisende blev forbau-

sede over den prosaisk-tørre aandsretning, som paa den tid var fremherskende i Kristiania. Franskmanden Louis Enault finder ved selve universitetet og blandt studenterne «en ensidig retning mod det praktisk nyttige. Engelsk er meget i mode og fortrinsvis valgt som forbindelsesmiddel med udlandet . . . . . Engelsken passer ogsaa . . . til den stive og tørre aandsretning, som for nærværende synes at karakterisere Kristiania» ¹.

Efter dette kan vi forstaa, at netop denne Kristiania-luftens «tørhed», som forsinkede Bjørnsons gennembrud som digter og som senere gjorde livet herhjemme uudholdeligt for Henrik Ibsen, ogsaa i nogen grad lammede de store skuespillere som Laura Svendsen. Selv om hun lige fra først af havde ialfald en stor del af publikum for sig, maa hun have følt den suggestionens magt, som udgik fra Akersdalens befolkning, og havt lignende frysnings-fornemmelser som Wergeland og Welhaven, Vinje, Ibsen og Bjørnson, eller som saa mange af vore tone- og billedkunstnere, — saalænge indtil de blev berømte i udlandet. Selv den hjemmekjære Henrik Wergeland tænkte jo engang paa at udvandre. Og man kunde fristes til at sige, at Kristiania har virket allermest fremdrivende og befordrende paa den ny-norske kunst ved at drive den — ud paa reiser og hindre den i at blive en hjemmefødning!

¹ *La Norvège*, par Louis Enault, citeret efter en anmeldelse af L. L. Daae i «Ill. Nyhedsblad», 1857.

Den norske hovedstad kan vel tage imod brorparten af den vemodige tak, som Henrik Ibsen ved tusenaarsfesten i 1872 sendte hjem til det folk, som havde drevet ham ud i den vide verden:

. . . «Mit folk, som rakte mig den landflugts-stav,
den sorgens bylt, de angstens rappe saaler,
det tunge alvorsudstyr til min færden, —
dig sender jeg en hilsen hjem fra verden.»

Men dette er blot den ene side af sagen. Naar man skal opgjøre sig en retfærdig dom om Kristiania-opinionens ofte ret kjølige forhold til den fremspirende norske kunst, maa det ikke glemmes, at Kristiania havde andre og mindst ligesaa vigtige livsinteresser at varetage, nemlig næringslivets interesser. Den menneskelige energi er til enhver tid begrænset, og det er i det mindste undskyldeligt, at de slegtled, som var optaget af et vældigt økonomisk reformarbejde, ikke altid havde interesse nok tilovers for kunsten. Det praktisk-prosaiske drag i hovedstadens lynne stod baade dengang og senere i forbund med tidens store materielle opsving og med Norges indtrædelse i dampmaskinernes og næringsfrihedens tidsalder. Naar kunstnerne ofte fandt luften kjølig, ikke blot i Kristiania, men tildels ogsaa i Bergen og andensteds, kom det ialfald for en stor del deraf, at begejstringen og lidenskabens var optaget af det økonomiske livs store planer og foretagender. Aaret efterat Bjørn-

son og Ibsen var kommen til hovedstaden, vedtog stortinget efter en noksaa skarp debat at give et engelsk selskab koncession paa anlæg af den første norske jernbane, fra Kristiania til Eidsvold. Udfaldet af voteringen hilsedes med rungende bifald fra stortingets gallerier¹. Og hele byen illuminerede. For de unge poeter og videnskabsdyrkere stod tidens, som det forekom dem, altopslugende lidenskab for næringslivets fremgang som «materialisme». Tiden var «nedsænket i materielle synsmaader», — saa hed det jo i en af Bjørnsons artikler om jomfru Svendsen. Ogsaa Ibsen (i «Ill. Nyhedsblad» for 1857, nr. 41) snertede tidens mangel paa ideel sans. Selv i kunsten vilde man have «undervisning i allehaande nyttige ting», siger han. Men «at kunsten skal ytre nogen løftende kraft, er en fordring, som ikkun faa gjøre gjældende». Endnu saa sent som i «Kjærlighedens komedie», «Brand» og «Peer Gynt» er Ibsen paafaldende streng overfor de økonomiske interesser og lidenskaber. Det økonomiske liv spiller ogsaa en merkværdig liden rolle i Bjørnsons «Synnøve»; lidt mere i «Arne» og endnu noget mere i «En glad gut»; meget mere i «Jernbanen og kirkegaarden».

Det er klart, at den nye menneskedigtning, som kom til gennembrud i 50-aarene, til en begyndelse var ligesom bortvendt fra næringslivet og dets interesser. Digterne og billed-

¹ J. E. Sars, Norges politiske historie 1815—1885 (bilag til «Verdens Gang»), s. 435

kunstnerne søgte uvilkaarlig at vende sine egne og nationens øine i en anden retning. Og det var paa en maade ganske naturligt, at man søgte at opveie en ensidighed med en modsat ensidighed. Hverken hos Ibsen eller Bjørnson skyldtes denne bortvendthed fra det økonomiske liv nogen mangel paa virkelighedssans. De havde begge gennem en hel række af aar en ofte meget haard kamp at kjæmpe netop med økonomiske vanskeligheder. Den økonomiske side af livet var kommen dem begge personlig meget nær — altfor nær. Men de reagerede begge baade bevidst og uvilkaarlig mod den mægtige tidslidenskab, som ledede saa meget af samtidens interesse bort fra deres kjære kunst. Tanken paa maden forstyrrede jo endog dem selv i den fulde hengivelse til kunsten. Inde i sig selv maatte de kjæmpe mod de «materielle» interesser, som krævede sin plads. Haardest blev vel kampen for Henrik Ibsen. Derfor er det ogsaa ham, som er skarpest i sine udfald mod «jordtrællene» eller den «jordvendte slegt», hvis «hele fadervor ikke . . . er andet end den fjerde bøn!» (Giv os idag vort daglige brød).

«Den er landets løsen jo,
den er folkets feltraab blevet,
ud af sammenhængen revet,
ind i alle hjerter skrevet . . . ,»

som det heder i «Brand» med en dirrende harme fra digterens eget bryst.

Digterne og de andre kunstnere havde en viss ret til at harmes over tidens ensidige opgaaen i de materielle interesser, fordi de selv ofte led under denne ensidighed. Men det kan ikke negtes, at digterne ofte saa ligesaa koldt uforstaaende, eller udenforstaaende, paa den økonomiske ærgjerrighed, som en stor del af forretningslivets mænd saa paa kunsten.

I virkeligheden var tidens økonomiske foretagsomhed inderst inde nær beslegtet med tidens kunstneriske energi. Begge var udslag af den samme trang til livsudvidelse, som er drivkraften i alle former af menneskelig kultur. Begge udgik fra trangen til at bruge den omgivende verden til organer for den enkeltes voksende liv. Kunsten og videnskaben, som søgte at benytte omverdenen til livsudvidelse i form af billeder og begreber, var paa sit vis ikke mindre nytte- og byttebegjærlige end jordbrug og handel og industri, som søgte at benytte omverdenen i form af haandgribelige redskaber og forraad.

Tidens materielle opsving og dens frembrud af ny kunst var i grunden to sider af samme sag, to udslag af den samme expansive eller livsudvidende kraft. Nu som paa Shakespeares tid — og vistnok til alle store tider i kunstens historie — optraadte en ny økonomisk ærgjerrighed ved siden af, og foreløbig i skarp konkurrence med, en ny kunstnerisk ærgjerrighed; omtrent samtidig ogsaa en ny videnskabelig og religiøs ærgjerrighed. De forskellige kulturgrene henter

sin sevje fra de samme rødder, og sevjen stiger gjerne op i flere grene paa én gang, omend ikke altid lige sterkt i alle. Netop i de mest energiske kultur-perioder, de store vaartider i folkenes liv, ser man gjerne en heftig strid mellem de forskellige kulturvirksomheder, fordi de maa konkurrere om pladsen og kappes om tilskud fra det samme, altid begrænsede, fond af livsenergi.

Vi finder skarpe udfald mod samtidens mammonskyndelse ogsaa hos Shakespeare, endskjønt han selv — som baade Ibsen og Bjørnson i en senere del af deres liv — tog ivrig del i tidens økonomiske ærgjerrighed. Shakespeares digtning er forsaavidt «romantisk», som den i en paafaldende grad er bortvendt fra samtidens praktisk-økonomiske stræben (det var netop dengang, at London gik over til at blive et handelscentrum af første rang). Hele det nittende aarhundredes «romantik» er fra en viss side seet intet andet end en bevidst eller uvilkaarlig bortvendthed fra dette aarhundredes store økonomiske revolution. Kunsten blev romantisk og fiendtlig stemt overfor det «filisteragtige» madstræv og nyttearbejde, fordi den uvilkaarlig søgte at øve modvegt mod en ensidighed. Kunsten blev sammen med idrætslegen et uvurderligt organ for balance og ligevegt mellem forskellige og ligeberettigede sider af menneskenaturen.

Den ny-norske natur-romantik (hvis man tager ordet romantik i ordets videste forstand),

repræsenteret af malere som Dahl, Fearnley og Gude eller af digtere som Wergeland og Welhaven, maa for fuldt ud at forstaaes betragtes som et komplement eller et udfyldende modstykke til den nye udnyttelse af Norges natur ad den praktisk-økonomiske vei. Den ny-norske kulturblomstring falder saa nogenlunde i to perioder, som er mest udprægede i den ny-norske digtnings historie: først naturdigtningens og derpaa, fra 50-aarene af, menneskeskildringens blomstring. Først et nyt «landnaam» eller en ny erobring af Norges natur. Senere kom turen mere og mere til Norges ubrugte menneskekræfter. Samtidig med at næringslivets eller det «praktiske» livs mænd og kvinder søgte at vinde hjælp af naturens stoffer og kræfter paa sin mere haandgribelige, «materielle» maade, trængte videnskab og kunst frem paa den anden fløi og søgte at udvinde livsrigdom af naturen i form af begreber og billeder.

Betegnende for Wergelandstiden er fra et kulturhistorisk synspunkt ikke saa meget modsætningen mellem Wergeland og Welhaven (de konkurrerede paa den samme fløi) som modsætningen mellem Wergeland og Schweihaar. Det er, saavidt vides, Bjørnson, som først har betegnet disse to som 1830- og 1840-aarenes fløimænd eller «modsatte poler» (i en artikel i «Norsk folkeblad» i 1870). Vinje udtalte det samme lidt senere i sit blad «Dølen», men, som det synes, uafhængig af Bjørnson.

Schweigaard, som begyndte sin virksomhed i den norske naturdigtnings tidsalder, vedblev at leve og virke langt ind i den nye norske menneske-fremstillings tid. Han hører ogsaa naturlig til begge tider. Hans store verk er ikke blot hans befordring af den nye praktiske udnyttelse af naturkræfterne, men samtidig ogsaa af en ny frigjørelse og udnyttelse af menneskekræfterne. De to ting hørte sammen. Næringsfriheden og frihandelen, den nye veibygning og brugen af dampkraft samt arbeidet for en større retssikkerhed og for nøgterhedssagen, — alt dette, som fremmede og lettede tilgodegjørelsen af menneskelig arbejdskraft, var ogsaa en betingelse for en sterk udnyttelse af naturens kræfter.

Anton Martin Schweigaard og Fredrik Stang (fra 1845 indredepartementets chef) indtager en fremragende plads i vor historie, ikke mindst som lederne af den store økonomiske revolution, hvorved Norge gik over til det nye engelske system. Schweigaard og Stang, tilligemed Ole Jacob Broch og T. Aschehoug, var de videnskabsmænd, som gik i spidsen for at indføre en væsentlig side af den nye engelske kultur i Norge. Mindre kjendte af navn er de mange arbejdschefer i alle næringsgrene, som førte de nye tanker direkte ud i livet.

Men samtidig søgte billedkunstnere og digtere at bryde vei for en anden slags tilgodegjørelse af menneskekræfterne, i billedernes form. Norsk videnskab havde her et forsprang; den var alle-

rede tidligere begyndt at udvinde hjælp for vort liv af den norske menneskeverden, i forestillingens form. Keyser og Munch, senere Unger, Sophus Bugge og Rygh havde begyndt at gjenereobre sagatiden. Senere kom turen ogsaa til den nyere tid og selve nutiden, gennem Asbjørnsen og Moe, Ivar Aasen, Landstad og Eilert Sundt.

Vi ser altsaa en mere eller mindre samtidig fremtrængen paa begge fløje, først især i retning af at erobre Norges natur, lidt senere ogsaa i retning af at erobre norsk historie og folkeliv. Medens enkelte videnskaber — som de fleste naturvidenskaber, retsvidenskab og statsøkonomi — kjæmpede paa det praktiske arbeides fløj, stod videnskaber som historie, sprogvidenskab og folk-lore i forbund med den menneskefremstillende kunst.

Alene paa denne maade — gennem billedet af en hær under fremrykning, i skilte afdelinger, som trængte hinandens hjælp, men som ogsaa ofte stredes om retten til land og lys og luft — kan man efter mit skøn faa en kulturhistorisk oversigt ogsaa over 1850-aarenes drivende kræfter og deres brydning. De var alle af samme slekt; men de kjæmpede om pladsen — om almenhedens sympathi, om gjenlyd og resonnans, om statens og de privates — penge.

Først lidt efter lidt lærte det praktiske livs ledere at se med fuldt forstaaende sympathi paa

den fremspirende norske digtning. Og først lidt efter lidt lærte digterne at se med fuldt forstaaende sympathi paa det økonomiske arbeide. En interessant side af baade Bjørnsons og Ibsens udvikling ligger i denne retning. Endnu i «Brand» (ligesom aaret efter i «Peer Gynt») har Ibsen fremstillet den nye engelske kul- og jernalders kultur i et yderst afskrækkende lys:

«Værre tider; værre syner
gjennem fremtidsnatten lyner!
Brittens kvalme stenkulssky
sænker sort sig over landet,
smudser alt det friske grønne» . . . .
«Da er slegten vorden styg; —
gjennem grubens krumme gange . . .
puslingflokken, travl og tryk . . .
gaar med puklet sjæl og ryg,
glor med dvergens griske øine
efter guldets blanke løgne» . . .¹

Først i «En fallit» (1875) og «Samfundets støtter» (1877) faar næringslivets repræsentanter adgang til forgrunden i det ny-norske theater. Af de to store digtere var Bjørnson den første,

¹ Jfr. Vinje i sine breve om «Bretland og Britarne» (1863), som maaske havde nogen indflydelse paa Ibsen. Vinje, som forresten alt i 50-aarene var baade begejstret og kritisk stemt overfor det materielle opsving, finder, at det britiske samfund er «samanklinkat med gull». Den ensidige «penge-avl» gjør menneskene mindre og vekere: De blir som støbt i samme form, taber sit særpræg og blir til nummere. Altsaa en lignende opfatning af tidens retning som i «Brand» og «Peer Gynt».

som udvidede sin sympathi i denne retning. Spiren til «En fallit» blev lagt allerede i Rom 1863. Og i det følgende aar, 1864, forherliger han i sin sang for Eidsvolds-mændene (17de mai) det praktiske arbeide og alt fredens tilsyneladende prosaiske yrke som en erobring af nyt land:

«Og end erobrer vi med Gud:
 hver plet, vi lægger ind til ager,
 hvert skib, vor sjø i favnen tager,
 hver barnesjæl, vi folder ud . . . .»

Ved hjælp af Bjørnsons avisartikler i 50-aarene kan vi følge ham fra den første færd af ogsaa i denne side af hans udvikling. Vi saa, at han i sin første artikel om literatur (anmeldelsen af «En nytaarsbog», januar 1854) drev skjemt med dem, som mente, at tidens armod paa poesi kom af «tidsaanden» med dens «praktiske», «filistrøse» retning. Han er ikke bange for denne tidsaand; thi han føler i sig selv, at snart «vil en ny digterslegt fremstaa». — Henimod to aar senere, i anmeldelsen af Halvor Bagges lille digtsamling «Vaarliv», fandt vi ham om muligt endnu mere sikker paa, at «det blir snart en tid for digterne». Det fremgaar af denne artikel, som er skreven under Krimkrigen, ikke længe efter Sebastopols fald, at netop Krimkrigen ialfald af en stor del af ungdommen føltes som en udløser af store sindsbevægelser, der dannede en kjærkommen modvegt baade mod den kritisk-skeptiske og mod

den ensidig økonomiske retning. Medens Krimkrigen inden det praktiske arbeides leir især føltes som en storartet befordre af den norske fragtfart, som nu fik gyldne aar, føltes den af andre som en opvækker af ideelle tanker og følelser. Napoleon den tredje og den engelske presse fremstillede jo denne blodige og forødende krig som en slags hellig krig for den vesterlandske civilisation, en kamp for «Europas frihed».

«Netop nu (skriver Bjørnson i anmeldelsen af «Vaarliv»), da tidens praktiske vei synes minneret frem gennem sten og fjeld, . . . skal dog retningen af maale flyttes. Thi som alt gik sin sikreste gang, lød der opraab til Europas største nationer om at kjæmpe for ædlere interesser end dem, som i de sidste aar har været tidens løsen, og ikke alene de hundrede tusinder, som under disses faner styrtede sig i kampen, men den hele slegt har nu i halvandet aar været gjennembævet af ord og følelser, som bebuder en ny tid. Man læse blot en ledende artikel i «*Times*», disse visere paa tidens store uhr, og man ser, at den gamle dag holder. Den nye har ikke blot børskursen at gjøre op, men lidt af aandens ædlere ting, lidt af æren, lidt af alt dette, som ikke netop kan tælles eller veies, at tage hensyn til. Saaledes har altid en syg tid ogsaa helseboden i sig selv . . . »

Man ser, at Bjørnson, ligesom Ibsen, følte sig hæmmet af tidens ensidige opgaaen i den økonomiske kamp. Det var en «sygdom» i tiden.

Et enkelt kultur-organ trak ligesom blodet til sig og truede med at gjøre de andre blodfattige. Digterne følte det, som om tidens energi blev ledet bort fra deres higen og stræben. Deres egne tanker blev ledet bort. Men det er betegnende, at Bjørnson allerede i sin første literatur-artikel paa den nye digtnings vegne frabeder sig al klynk over tidsaandens praktiske og «filistrøse» bestræbelser. Digterne skal nok klare sig overfor tidsaanden. En syg tid har altid helsebod i sig selv. De nye digtere «kommer alt enkeltvis og spredte, men snart vil de slutte sig op i falanx . . .» Og han tilføier med den profetiske drift, som ligger i det at ville en ting: «Nu spaaes her — og se til, om det ikke gaar i opfyldelse — at vi saagodtsom slag i slag faar udkomne digterverker at anmelde, ikke af de gamle, men af nye musa-sønner.»

Blandt disse nye var Henrik Ibsen. Og da «Gildet paa Solhaug» fire maaneder senere blev opført paa Christiania theater, hilser Bjørnson dette stykke velkommen som et verk, der giver løfte om et stort og festligt følge. «Thi en aften som den i thorsdags vil Henr. Ibsen give os mange af.» Bjørnson er nærmest henrykt over, at stykket ikke saa meget er dramatisk som lyrisk. Han siger: ««Gildet paa Solhaug» har næsten alt at undlade for at blive et dramatisk arbeide, en hel herlighed af lyrik at slaa ihjel. Men man føler godt, at det vil Henr. Ibsen aldrig gjøre . . . Han kjærer sig lidet om at kaldes

en god dramatiker . . . .; et feslot for alle sine
sagn og sange er det, han søger i scenen.»
Stykkets vers «er blandt de skønneste, mest
velklingende, som er skrevne paa norsk.» . . . .
«Ihvorvel alt staar for os i et yderst indtagende
totalbillede, stiger dog anden akt frem af det
hele, naar tanken dvæler ved det lidt nærmere.
Ligefra den fine scene, hvor de gaar to par og
samtaler hver for sig . . . . og lige til den ypper-
lige udgang . . . . staar det for os saaledes, at
vi aldrig kan glemme det. — Man kan sige, at
det hele er et stort musikstykke . . . .» —
Bjørnson tænker sig, at stykket er blevet til
saaledes, at personerne er steget frem for digte-
ren af den gamle kjæmpevises versemaal. Ibsen
«blev, drømmende, som han er, forelsket i dette
versemaal; det veg og det kom; det lokkede
og det bølgede, og lidt efter lidt begyndte
tanker og sange, figurer og scener at stige frem
deraf».

Det fortælles, at Ibsen takkede for denne
og en senere velvillig artikel med de ord: «Nu
har vi da endelig faaet en kritiker!» Hvortil
Bjørnson svarte: «Ja, men jeg vil ikke være
kritiker!»¹ — Saa lidet kjendte de to digtere
hinanden dengang. Bjørnson trodde, at Ibsen
fremfor alt var en drømmende lyriker, og Ibsen
mente, Bjørnson skulde blive kritiker.

Af en følgende artikel af Bjørnson om det
samme stykke kan vi se, at han uvilkaarlig saa

¹ Meddelt af J. E. Sars.

det mod tidens praktisk-prosaiske aand som modsætning og baggrund. Bjørnson digtede uvilkaarlig stykket en smule om i retning af en modvegt mod «vor superforstandige tid». I sine artikler i «Morgenbladet» (mars 1856) tog han Ibsens stykke kraftig i forsvar mod de to andre Kristiania-blades knusende kritik. «Hele forstandighedens folkefærd,» siger han, «havde i anledning af Ibsens verk forløbet sig kostelig. De «superforstandige» kritikere kan til dagligdags fælde en ikke ueffen dom over kunst ved hjælp af et opkonstrueret regelverk. Men naar der kommer «et listigt kunstverk af særegen art», som de rigtig «kan maale sig fordærvet paa», blir et saadant verk dem en usynlig faldgrube, og i den styrter hele den kjække skare hulter i bulter paa hovedet.»

Ligeoverfor Hartvig Lassen, som i «Aftenbladet» under merket «p. t.» havde sat Ibsen i klasse med «digtere paa anden haand» og betegnet stykket som «en efterdigtning i en ganske merkelig grad» efter «Svend Dyrings hus» af Henrik Hertz, hævder Bjørnson, at ligheden alene bestaar i, at begge digtere var gaaet til kjæmpevisen. Men hver af dem havde udvundet noget ganske forskjelligt af dens indhold og form. «Hos den begavede digter er det individuelle liv saa sterkt, at han egentlig ikke gjentager noget, selv ikke engang maneren (kjæmpevisens stil); thi ved at gribe den paa sin maade udvinder han ogsaa noget nyt.»

Hartvig Lassen havde skrevet, at man dog nok kunde holde en begyndende dramatiker til gode «denne slaviske kopieren», dersom det virkelig forholdt sig rigtig med de «deilige» vers (hvorom Bjørnson havde talt i sin første kritik). Men ogsaa versene var efter Lassens mening blot en «mat efterklang» af versene i «Svend Dyrings hus». Og han tilføier: «I de erotiske scener skulde man dog vente at finde lyrisk sving; men ogsaa her er fantasiens armod udmaiet med smukke ord. Her gaar det løs med halvdigterens sædvanlige vammelsøde naturbetragtninger.» Saa hyperkritisk streng kunde en elev af Lyder Sagen dengang være mod en af den nye digtnings mænd. Bjørnson gjentager i sit modsvar, at Ibsens vers er «deilige», og at «intet kan være mere forskjelligt end hr. Hertz's og hr. Ibsens vers». Og i kæmpevisens tonefald har Ibsen lagt ind «en aldeles uafhængig, paa første haand digtet tanke». Ved siden af at fremhæve stykkets fortrin peger han dog ogsaa paa nogle af dets svagheder.

Omtrent en maaned efter den første opførelse skriver Bjørnson i «Morgenbladet»: «Publikum har ret til at se «Gildet paa Solhaug» opført snarest muligt. Det er et fædrelandsk arbeide af sjeldent værd, det er blot gaaet én gang over scenen, og nu er det ret længe siden.» Han forlanger, at Margits rolle under mad. Schrumpfs sygdom skal gives til jomfru Parelius. Lidt over fjorten dage senere spørger han atter, i artikelen

«En mindelse»: «Hvorfor opføres ikke «Gildet paa Solhaug» — et stykke, der ikke alene er nationalt . . . ., men desuden har en særegen fortjeneste, der vil kunne sikre det en god optagelse paa en hvilken som helst scene.» To dage efter averteredes stykkets opførelse, og det gik nu flere gange itræk over scenen.

To aar senere forsvarer Bjørnson, som da var i Bergen, Ibsens næste stykke, «Hærmændene paa Helgeland», mod «Kristiania-postens» kritiker, Richard Petersen, som i en skarp polemik mod Ibsen og i stridens hede havde skrevet, at «hr. Ibsen er som dramatisk forfatter en stor ubetydelighed, om hvem nationen ikke med nogen varme kan plante noget beskyttende hegn. . . . «Gildet paa Solhaug» mangler altfor meget originalitetens friskhed . . . ., og hans næste arbejde, «Fru Inger til Østerraad», er jo i den grad blottet for idealitet og poesi, at det er til at forbauses over . . . . Hans Hærmænd er sandsynligvis kun middelmaadige» (kritikeren havde endnu ikke læst dette stykke).

Overfor denne artikel spørger Bjørnson (i «Bergensposten», 28de mars 1858): «Hvad er dog dette for en tid, at vi gang efter gang ser en kontorbulbider ifærd med at traktere forfattere, som han trakterer hunde!» «Ibsens stykke er, uanseet hvad min mening ellers kan være om det, i det dramatiske det første, som endnu er skrevet i Norge . . . . Det vil vise sig i besiddelse af en scenestyrke, naar det

engang gaar, som intet drama før hos os . . . .
Jeg sad i en feber, da jeg læste det, hele det gamle apparat (han sigter nærmest til den Scribe'ske teknik) er lagt saa kunstigt tilrette paa det nye stof, sagastoffet, at det neppe engang til blir gjort saa i sin mindste del fuldendt, fordi jeg holder paa mit: at vi maa bøie ind i en anden gade.»

Med de sidste ord sigter Bjørnson til, hvad han tidligere i samme artikel har udtalt, at vi ikke kan blive staaende ved Scribes spændende, men altfor jagende dramatiske teknik, fordi den ikke lader personerne faa ro nok til at udfolde sit sjæleliv. Det antydes, at Scribes teknik opofrer psykologien eller personernes sjæleudvikling for den spændende handlings skyld. Han kører ligesom for fort med dem, henimod en stor dramatisk slutnings-effekt. Denne teknik minder Bjørnson om tidens rastløse økonomiske jag. Ogsaa i det dramatiske har tiden villet kjøre med jernbanefart. Bjørnson vil i dramaet, som i al digtning, have ro til at fordybe sig i «tilværelsens store gaader». Af det nye drama, som er ifærd med at afløse det Scribe'ske, «er larmen og færdselen vist ud; vi løser ikke længer jernbanebilletter».

Allerede flere aar tidligere havde han i en artikel om «Forretningsmanden og kunsten» («Morgenbladet», 14de oktober 1855) skrevet om kunstens ro i forhold til forretningslivets uro og jag. Mod dem, som stadig krævede

nye stykker, med en ny handling, og ikke kunde glæde sig ved at se om igjen et godt stykke, fordi om det var gammelt og bekjendt, fremholder han, at «denne jagt efter nyt . . . . ligner et trav henover en ørken, hvorunder man ingen glæde har, blot længsel efter reisens maal . . . . En saadan hast kan gemyttet have i livet og livets gjerning, men i kunsten bør det have hvile. Men det er karakteristisk for tiden, at den vil have kunstnydelsen puffet ind i rækken af sine forretninger, og som saadan det positive udbytte af den, som kan ligge i en ny fabel . . . . . Istedendfor at forsøge paa at trække kunsten ind i sin egen tummel, maa man lægge ned noget af sine forretninger og sin hast for at kunne hæve sig op til den».

Bjørnson er her inde paa den tanke, at kunsten danner en modvegt mod det ligesom fremoverludende ved det praktisk-nyttige arbeide, hvor de fleste altfor meget tænker paa reisens maal og ikke glæder sig over selve reisen, — iler fremover mod udbyttet og resultatet uden at glæde sig ved virksomheden som maal i sig selv. Netop derved, at vi gjennem et digterverk kan leve med i den samme handling atter og atter, uden «længsel efter reisens maal», kan kunsten lære mennesket at læne sig rolig til nuet, det livfyldte nu, og ile med hvile. Kunsten vover at tilraabe øieblikket de Faustiske ord: «Verweile doch, du bist so schön!» Den vender atter og atter tilbage til de oplevelser, hvori man

føler livets fylde som en indre fremgang. Overfor det foroverbøiede nytte- og byttebegjær — noget af det, vi kalder «Amerikanisme» — har kunsten en velsignet beroligende virkning. Livsspirer, som livet ikke giver tid til at udfolde sig helt, løfter digteren op i en billed-verden, hvor de kan vokse og blomstre i ro, fordi sindet her ikke er delt mellem mange ting paa én gang og ikke behøver at bekymre sig om ydre resultater.

Derfor var det efter mit skjøn en fin tanke af Bjørnson, at der var noget ukunstnerisk ved den retning, som især Scribe gav det ny-franske drama mod den spændende intrige og mod at lægge alle personer og scener tilrette for en stigende slutningseffekt. Man kommer til at tænke paa den episke ro, som hviler over Bjørnsons «Synnøve» og den maade, hvorpaa han ogsaa i sine dramaer lader menneskene faa udfolde sig frit og paa en maade selv bestemme dramaets bygning, selv om følgen en og anden gang blir den, at den høieste stigning kommer i midten og ikke tilslut.

I alle lande kan man sige, at kunsten i løbet af det nittende aarhundrede har øvet modvegt mod «Amerikanismen» eller den side af den nye anglo-saksiske kultur, som for alvor trængte ind i Norge i 1850-aarene. I den før nævnte artikel-række om «Kristiania og studenterne» havde Bjørnson sammenlignet den norske hovedstad med «en amerikansk nybyggerstad», sammenført

i en hast fra alle landets kanter, — ikke voksende indenfra udad som Bergen, men med voldsomhed udenfra indad. Og da han kom hjem fra Kjøbenhavn tidlig paa sommeren 1857, med «Synnøve Solbakken» næsten færdig i kufferten, tegner han et levende billede af Norge seet «i fugleperspektiv», saaledes som det saa ud under indførelsen af det nye økonomiske system:

«Dersom man kunde tage vort land i fugleperspektiv, hvorledes tror man da, det vilde se ud for tiden? . . . Naar man hører det dønne ned til en gennem aviserne og de literære produkter, da ser det i sandhed ud som et lidet Amerika. Hammerslag lyder, minerernes takt-sang i de opbrudte veie, spadernes klirren mod smaastene nede i kanalanlæggene, fabriktønnene, skibsbyggeriets øksesnak, maageskrigene omkring sildeflokken, bjergverksminernes dunder — kort et balder i bulder af det forfærdeligste materielle livs tordenbrag, som udlader sig mellem fjeldene. Vi ser det skræmme ned det spæde liv til alle sider og kvæle det i sin dunstfulde luft . . . . De som ikke vil gaa under, maa ind i tummelen.»

Videnskabsmænd og digtere hvirvles ind i det praktiske livs travlhed. «Videnskabsmænd vippes og kastes ind i bankerne . . . , store forfatteremner træller viddet og helsen af sig i travle dagblade . . . .», mens «historikere af kolossalt omfang» (han tænker paa P. A. Munch) spreder sine kræfter for alle vinde og «gjenfindes over-

alt, hvor der er en stump papir, som skal fyl-des, eller en sag, som skal have underlag», hvorved de forsømmer «den høiere maade at skrive historie paa».

De nye kommunikationsmidler og veie og den frie konkurrence havde sat menneskene i fart, men de havde ogsaa bragt med sig en del-vis ny form af krig, hvori de finere menneske-lige kræfter blev uvørrent behandlet. Allerede fra Wergelands-tiden, siger Bjørnson, ligger der menneskelige «ruinhobe omkring paa det ma-terielle livs slagmark». Han føler det, som om ikke alle menneskelige evner faar være med eller kommer til sin ret i den nye tummel.

Her har vi efter mit skøn den tids-baggrund, mod hvilken den nye norske menneskedigtning maa sees. Ja, tildels ogsaa den forudgaaende naturdigtning. Bjørnson antyder i den samme artikel, at Wergeland af tidens praktiske retning blev drevet ud af menneskesværmen og maatte søge sin lykke i samliv og fortrolig samtale med naturen.

Hele artikelen er et indlæg for statsunder-støttelse til theatrene, som baade i 1854 og nu i 1857 forgjæves søgte stortinget om tilskud, — specielt et indlæg for det norske theater i Kristiania. Han fremhæver indtrængende, at Norge trænger kunst, og at den sceniske kunst er den mest letforstaaelige af alle. «For de lavere klasser er det netop gennem theatret, veien gaar til de andre kunstarter.» Formodent-

lig vil theatrenes ansøgning komme til at konkurrere med kravet paa en ny bygdevei eller to (det var jo den norske veibyggnings glanstid). Men der skal andre ting end gode veie til for at sammenbinde land og folk til en helhed. Kunsten maa være med paa at samle det norske folk ved idelig at give speilbilleder, hvori folket kan se sig selv i de store fælles drag. «Et slikt verk (som gjør, at vi gjenkjender vor nationale eiendommelighed) forener os alle til en stor familje . . . . og giver den velsignede følelse heraf.»

Da Bjørnson skrev disse ord, var han saagodt som færdig med «Synnøve Solbakken», og hans skuespil «Mellem slagene» var antaget til opførelse paa Christiania theater. Han havde allerede det nye speilbillede færdigt.

For at kunne fremstille Bjørnsons forhold til det økonomiske gjennombrud i 50-aarene i ubrudt sammenhæng har jeg været nødt til at gribe lidt ud over hans egentlige «læreaar». Og jeg har dvælet saalænge ved disse læreaar, fordi man efter mit skjøn ikke faar hverken den rette forstaaelse eller den fulde, befriende glæde af det store ny-norske gjennombrud i menneske-skildringens kunst, medmindre man lever sig ind i dens haarde kamp med ydre og indre hindringer og modkræfter. Vi nulevende og alle de følgende slechter faar denne digtning saa let — altfor let. Men den faar derved neppe sit rette værd, ikke det tilkjæm-

pedes værd. Vi maa forsøge at se den arbeide sig frem under skuffelser og forsinkelser og alligevel holde modet oppe. Bjørnsons udvikling i disse aar hænger sammen med to eiendommelige sider ved hans natur: gennem sin evne til samfølelse yderst modtagelig for den omgivende verdens aandelige strømninger, en uhyre ømfindtlig leder af menneskelig elektricitet; men paa samme tid ogsaa udrustet med en usædvanlig evne til at øve modtryk mod tidens fremherskende stemning og sende en elektrisk strøm tilbage i modsat retning. I nogen grad maatte han leve sig tversigjennem tidens kritiske retning — uden dog nogensinde at tabe digtermaalet af syne. En af hans ungdomsvenner fortæller i «Samtiden»s Bjørnson-hefte under det pseudonyme merke N. K., at «digtermaalet rykkede ham fjernere», efterat han var bleven student. «Han lagde meget mere kritik paa sig selv . . . Naar han gestikulerede, gjorde han det ikke længer med sprikende fingre, men han begyndte saa smaat at kokettere med sine smukke hænder, — haaret, som før var redet op i en pyramide, Romsdalshorn kaldet, fik nu falde frit og naturligt, — og han var udad saa stilfærdig, at da der i det følgende semester (andet kvartal 1854) blev tale om at vælge en besindig mand ved siden af Ludvig Ludvigsen Daae til at være redaktør af samfundsbladet, saa blev Bjørnson udpeget. Han optraadte ikke i studenterfundet (som taler), og han virkede i det hele

ikke som taler, selv ikke i vore lag, og heller ikke gav han sig af med at skrive viser.»

Hans to mest fremtrædende evner — begavelsen som digter og taler — laa veirfast og følte tidens sterkeste luftdrag som en modvind. Vistnok kunde han sympathisere ogsaa med næringslivets vekst, som da han i 1855 hilsede et af de merkeligste og modigste nye tiltag i norsk industri velkommen i en artikel i «Illustreret Nyhedsblad» om brødrene Hals's pianofabrik. Og i det samme aar længtes han, efter hvad han selv har meddelt, frygtelig efter at faa reise til Pariserudstillingen — den anden i rækken af de store verdensudstillinger, hvorigjennem den nye økonomiske æra i menneskehedens liv blev ligesom festlig indviet og under musik og kanondrøn og flags og vimplers vaien feiret som en ny tid for den frie vædekamp mellem alle landes arbejds kræfter. Men i det samme aar havde han ogsaa ligesom rykket sig selv i tømmerne for endelig engang at komme til gennembrud i sin digtning. Han havde lagt planen til en noksaa dristig og i sit grundlag paa en maade «naturalistisk» nutids-komedie (som ti aar senere blev til «De nygifte»); og forat han kunde komme udenfor Kristiania-luften og det journalistiske jag, skaffede «Morgenbladet»s Friele, som dengang satte stor pris paa Bjørnson, ham penge til at reise hjem til Søgne, i nærheden af Kristiansand. Men han maatte vende tilbage til Kristiania og til sin kritiske

virksomhed med uforrettet sag. Henimod slutningen af det samme aar (nov. 1855) blev han i den femte af de temmelig lange artikler om «Kristiania og studenterne», som vi før har seet, kjed af det abstrakte ræsonnement og brast pludselig til læsernes forundring ud i en liden novelle. Men den var øiensynlig skrevet uden den fulde kunstneriske hengivelse, — en bleg blomst oppe paa toppen af en opløben afhandlings tynde stængel. Dog er der tilløb til ægte humor, og allerede her bruger Bjørnson det impressionistisk levende udtryk «skar i at græde», som senere vendte tilbage i bedre selskab i «Arne».

Da han i februar 1856 for at hjælpe en fattig bogtrykker fra Molde, som var uden levebrød, begyndte at udgive et ugeblad, «Illustreret folkeblad», som han lovede at brødføde med fortællinger, viste det sig, at han endnu ikke var i stemning til at lade det staa til for fulde seil. Han henkastede paa papiret den ene lille fortælling efter den anden, men hans væsentligste inspiration synes at have været bogtrykkerens bekymring og trykkeriguttens besøg. Den første af disse hastverksfortællinger, «A u n u n», blev — efter hvad doktor Lindseth meddeler — skrevet stykke for stykke, mens trykkerigutten ventede, og saaledes at Bjørnson slængte det ene stykke beskrevet papir hen til døren til ham efter det andet, indtil han havde nok for et nummer af bladet. Paa lignende maade blev

vel ogsaa «Ole Stormoen» til og kanske ogsaa «Et farligt frieri», hvor dog «bjørnekloen» har sat sig merke. Her og end mere i «En munter mand», som blev paabegyndt i Kristiania og fortsat i Kjøbenhavn, skrev han sig varm og begyndte at udfolde sit vidunderlige fortællertalent. Men baade disse første udkast til fortællinger og den kjendsgjerning, at han selv undertrykte sine to-tre første dramatiske forsøg, viser, at kritikken var trængt ind i ham selv; han var i disse aar først og fremst kritiker overfor sig selv.

Forresten undertiden ogsaa ret streng overfor andre. I den ovenfor nævnte artikel (i «Bergensposten», 28de mars 1858), hvori han tager Ibsens «Hærmænd» i forsvar mod en del af Kristiania-kritikken, siger han: «De norske forfattere har til idag maattet taale mange slag af den djævelske prosaiske kvæle-luft omkring os, og jeg erkjender til min store skam, at jeg selv engang har drukket for meget af den, — at jeg engang har været med at plage livet af dem, som intet andet ondt gjorde os end at byde os sit hjerte. Men jeg angrer og vil gjøre godt igjen.»

Bjørnson sigter vel her nærmest til den før nævnte kritik af Welhaven (fra 1854) og til en senere polemik mod A. Munch som dramatiker og mod Welhaven som novellist, i anledning af den ikke synderlig vellykkede novelle «En sjæl i vildmarken». Bjørnson, som selv længtes efter en

i livet dristig indgribende virkeligheds-digtning, betegner huldre-romantikens og den fra livets tummel fjerntboende naturlyriks repræsentanter som «hine stille udflyttede mænd, som folket med anelsen af noget ubegribeligt kalder digtere». Denne romantiske udflytter-poesi staar øiensynlig for ham som noget af en forsagt flugt fra virkeligheden, ud i sagnets og drømmenes verden. Især paa menneskeskildringens omraade finder han, ikke ganske med urette, denne digtning blodløs. Han er Andreas Munch taknemlig for, at han «med smuk flid» af og til i de stille aftener vandrer paa disse udflytters vei, saa den ikke blir overgroet med græs (hvilket især sigter til, at der i denne tid kom saa faa digte fra Welhavens pen). Munchs «lyriske umiddelbarhed har leget sammen saamangt et digt for ham», især i fordums dage, og han har, som det havde været sagt, «gjort enkelte greb oppe i Oehlenschlägers harpe». Men «naar lyrikeren A. Munch er kommen ind paa scenen, og naar J. Welhaven staar i novellens (eller eventyrets?) forgemak, saa tror jeg, at man i al venskabelighed bør varsku om, at de ikke staar paa sin rette plads . . . . Især naar man som jeg er gennemtrængt af overbevisning om deres sjeldne begavelse». Den kritiske undsætning, Andreas Munchs dramatiske digtning har ivente fra Danmark, i form af en afhandling fra Grimur Thomsen, betegner Bjørnson paa forhaand som lidet værdifuld. Bjørnson fik

i denne anledning et meget hvast svar fra A. Munch, fordi han havde betegnet et endnu ulæst kritisk bidrag som «en kobbermynt». Munch erklærede i sin vrede, at Bjørnson selv bare var en «æsthetisk kobberslager». Men Bjørnson mente, at han tilstrækkelig kjendte Grimur Thomsen fra tidligere opsatser, og at der «jo, som bekjendt, gives enkelte verk, som ikke leverer andet end kobber». — Om Welhaven mente Bjørnson, at han først og fremst var skabt til kritiker. Vel var der allerede i «Norges dæmring», siger Bjørnson, «en finhed i anskuelser, en løftning i de udkastede malerier, en ømhed i følenerverne, som røbede digteren». Men det reflekterende element var dog den af hans evner, som herskede over alle de andre. Og hvis han havde tilhørt en større literatur med større bevægelse, vilde han nok have «skrevet enkelte fortræffelige digte, flere epigrammer, ja ogsaa en elegant sonette, men fremfor alt været herskeren i en kritisk literatur, som i indhold og form stredes om pladsen med de bedste». En kritiker maa jo, hævder Bjørnson, ogsaa være noget af en digter, og han paaberaaber sig Jules Janin som eksempel. «En sand kritiker har de aandelige betingelser fælles med digteren.» Men «hos digteren er refleksionen optaget i den skabende naturdrift, indforlivet i dens væsen som en skjult og dog evig virkende lov. Den er virksom i skaberakten, uden at han selv føler dens tilstedede-

værelse: han hengiver sig ganske til sin gjenstand, og ingen magt staar mellem ham og denne¹ . . . . Hos kritikeren er endnu ikke dette høiere stadium naaet; refleksionen staar endnu udenfor det digteriske syn, skyggende og skræmmende».

«En sjæl i vildmarken» af Welhaven betegnes som «et forunderlig vagt, svævende udkast, hvori forfatteren griber efter karakterer og lader dem glippe, efter naturmalerier og lader dem glide forbi». Der er mange smukke udtalelser om heltindens sjæleliv. «Men» — spørger Bjørnson — «træder hun nogensteds frem i handling, viser hun sig nogentid som den, han siger hun er?»

Det er, som om refleksionen «holder Welhavens haand tilbage» og hindrer ham i den «dristige anskuelse» og «den frie hengivelse til sin gjenstand»; «forfatteren staar allevegne paa en kritisk fod med den og opnaar derfor ikke det fortrolige samliv med den, hvori den aabenbarer ham sine hemmeligheder og villig gyder sig for ham i sin naturlige form». Uden den frie, af refleksionen uhæmmede, hengivelse blir formen let en «udenfra tilført iklædning», og sproget blir «glasmagerarbeide». Refleksionen gjør, at opmærksomheden altfor meget rettes paa stilens enkeltheder, som saa ofte hos Welhaven. Men denne «Welhavens linjepuds», siger Bjørnson, «er saa aldeles mod den aand, tiden

¹ Udhævet af denne bogs forf.

ellers bærer i sig . . . . Natur! raaber tiden, sandhed og natur!» — Det er usandt, naar Welhaven lader sin Sara betro sig til de ensomme skoves ekko som til en ven og en fortrolig. «Det er ikke sandt! Den der selv som barn . . . . har levet i inderlig forening med den omgivende natur», ved, at ingen bønder «lægger nogen fortrolighed i ekkos gjækkende svar»; bøndernes ordsprog viser, at de snarere opfatter ekkoet som en stor spotter.

Gjennem hele artikelen, som er overskrevet «Enhver paa sin plads» («Morgenbladet», 3dje mars 1856), gaar der en inderlig beklagelse over, at «i vore smaa forhold kommer mangan herlig begavelse ikke til fuld vekst og udvikling». Imidlertid er det, siger Bjørnson, enhvers pligt at finde sig tilrette der, hvor han er hen-sat. «Klagen kan ikke helt føres mod de ydre omstændigheder; man maa selv ogsaa tage sin del af den og skyldlægge sig overfor samfundet.»

Det var netop ved denne tid, at Bjørnson begyndte at skrive de før nævnte skitser om norske bønder, «Aunun», «Ole Stormoen» osv. Og i «Aunun» handles der ogsaa netop om en herlig begavelse, som ikke kommer til fuld udvikling og vekst. Bjørnson var øiensynlig ved denne tid sterkt optaget af at undersøge aarsagerne — de psykologiske aarsager — til, at saa mange store menneskekræfter forspildes eller ialfald ikke kommer til fuld udfoldelse. Menneskekraftens til-

godegjørelse er det problem, hvormed hans digtning begynder.

Han følte det øiensynlig, som om der var fuldt op af herlige anlæg i det norske folk. Det myldrede omkring ham af rige evner og muligheder. Men der var noget i forholdene, det vil sige i menneskene selv, i deres eget forhold, som hæmmede dem i veksten. Han selv følte sig sandsynligvis i denne tid hæmmet i sin frie udfoldelse. Men han trøstede sig med, at i alle lande var det kritik, som gik forud for gjen-nembruddet af en ny digtning. Selv den tilsyneladende negative kritik saa han fra den positive side, som professor J. E. Sars har antydnet i «Samtiden»s Bjørnson-hefte. I en polemisk artikel mod Andreas Munch («Morgenbladet», 13de mars 1856) forekommer der en interessant udtalelse, som tydelig viser, at Bjørnson opfattede sin kritiske virksomhed som et foreløbigt rydningsarbeide. Han havde ikke villet afsætte Welhaven eller A. Munch, men blot forsøgt at vise, paa hvilken plads deres store begavelse kunde faa den rigeste udfoldelse. «I en kritisk virksomhed hos os vil dette vise sig at være hovedforretningen.» Hele tiden, mener han, er vendt i retning af kritik, men i retning af en kritik, som vil vise sig positivt frugtbar. «Man har ikke længe raadspurgt den udenlandske literatur, før man faar vide, at nutiden har vendt sig kritisk mod fortiden, og at dens arbeide mod en ny (tid) netop er dette, kritisk at opgjøre det fore-

gaaende. Produktionen er ligesom flyttet tilside for en stund, og kritiken regjerer i alle land og har maaske aldrig havt en saa gennemtrængende røst som nu. Naar de mere bevægede nationer har arbeidet sig igjennem denne skjærsild af skarpsindige undersøgelser og gaar ind til digtningens uskyld, staar maaske vi for døren til den første. Blir det i vor tid? Faar nogen af os lov til at være med?»

Saa beskeden i sit haab var Bjørnson endnu i mars 1856. «Blir det i vor tid?» — nemlig at vi faar gennemgaa kritikens foreløbige skjærsild? «Faar nogen af os lov til at være med?» — nemlig paa at øve og at undergaa denne kritik? Men det viste sig, at han for sit eget vedkommende næsten havde levet sig igjennem den kritiske periode og snart skulde «gaa ind til digtningens uskyld»! Der er i de ovenfor anførte udtalelser om forskjellen mellem kritik og digtning en næsten foruroligende klar og skarp refleksion over, hvad der hindrer den frie kunstneriske «hengivelse», og hvad der egentlig udgjør den skabende digtnings væsen. Og dog var dette skrevet blot en tre-fire maaneder, før Bjørnsons skikkelse-dannende evne brød igjennem i «Mellem slagene», og mindre end et aar, før han begyndte at skrive et saa overordentlig umiddelbart kunstverk som «Synnøve Solbakken». Det vil vel altid staa som noget af en merkelighed, at Bjørnson i artikelen «Enhver paa sin plads» kunde tage den digteriske produktion ligesom

istykker for at iagttage den med kritisk loupe og alligevel kort efter vise en første rangs evne til at sætte et digterverk sammen uden i mindste maade at forstyrres af refleksion.

Men ved nærmere betragtning tror jeg det vil vise sig, at denne kritiske opøvelse hører nødvendig med til forklaring af et mesterverk som «Synnøve Solbakken». For Bjørnsons eget vedkommende gik den spaadom hurtigere i opfyldelse, end han selv havde ventet: at man lutres gennem kritikens skjærsild til at komme ind i digtningens paradisiske uskyld og naivitet. Bjørnsons første fortællinger var sikkert ikke blevet saa kunstnerisk fuldendte, hvis der ikke var gaaet en saa vidt lang og streng kritisk forberedelse i forveien. Kristiania-luftens kritiske tørhed kan tage sin del af æren for dette resultat. Da Bjørnson gennem studentertoget til Upsala og gennem opholdet i Kjøbenhavn var kommen ind i nye og mere stimulerende omgivelser, stod hans skabende evne pludselig som myndig og sikker herre over enhver kritik og refleksion. Men selvkritiken havde i virkeligheden fulgt med. Den var, som han selv havde sagt, «optaget i den skabende naturdrift, indforlivet i dens væsen som en skjult og dog altid virksom lov. Den er virksom i skaberakten, uden at han selv føler dens tilstedeværelse.» Gennem disse ord havde han uafvidende ydet et fint bidrag til karakteristik af sin egen kommende kunst.

Noget af det mest tiltrækkende ved et genialt menneskes historie er dæmringens eller tilblivelsens tid, da dets eiendommelighed endnu ikke er udformet og kanske maa kjæmpe med et ugunstigt milieu, som om det var en misundelig skjæbne. Det er interessant at se, hvorledes en stor begavelse bryder sig vei tversigjennem de omgivende vilkaar og bøier hindringer om til fordele. Bjørnson blev foreløbig afbøiet i retning af kritik af den gamle kunst, før han fik være med at skabe den nye, hvis komme han havde forudsagt. Han maatte begynde som værdsætter af andres skabninger, mens han med strengthed tilbageholdt eller tilintetgjorde sine egne. Men vi har seet, hvorledes hans aktive, fremadvendte natur gjorde sig gjældende midt i hans kritiske virksomhed. Han tog uvilkaarlig tidens kritiske retning i det vordendes tjeneste. Han optog kritiken endog i den ufødte kunst, som han selv gik og bar paa. Naar han er polemisk streng overfor den ældre digterskoles mestere (Welhaven og A. Munch) eller den danske ledelse af Christiania theater, er det stadig med tanken rettet mod den nye kunst, som skal komme, og hvis fremrykning hindres af den gamle. Han har ikke saa meget imod det bestaaende i og for sig. Særlig overfor de danske skuespillere er han ofte uforbeholdent beundrende. Han roser saaledes flere gange Hagen, af og til ogsaa madame Schrupf. End mere beundrer han fremstilleren af baade

Oehlenschlägers og Scribes helte, Christian Jørgensen, i hvem han finder «noget af en kjæmpe», og theatrets fyrigste elsker, Vilhelm Wiehe, som han tager varmt i forsvar overfor et andet blads uforstaaende kritik af hans udførelse af Oehlenschlägers Correggio. Wiehe stod for ham ikke blot som repræsentant for «den brusende ungdom», men ogsaa for «en egen art godsligt lune» og for en ægte og naturlig spillemaade. «Alt usandt i verden,» siger Bjørnson, «klikker af mod hans harmoniske natur¹.» Han beundrede i det hele de danske skuespilleres sikre form og dannede smag. Men han bekjæmpede dem, som han bekjæmpede Welhaven, naar de stod iveien for det, som skulde komme — den nye norske kunst paa menneskefremstillingens omraade. Han var som en høi og skulderbred mand, der gik foran toget for at bane vei og ikke altid vidste, hvor haardt han trykkede folk tilside, fordi han følte i sig tyngden og farten af et helt tog, som skulde frem.

Især gennem to træk, som hænger nøie sammen, aabenbarer Bjørnson allerede i disse aar sin naturs eiendommelighed. Han er i udpræget grad en nydannende, fremdrivende kraft. Han kan ikke blive staaende rolig ved det bestaaende. Han maa videre. Dette er det ene træk. Og det andet er, at han maa have andre

¹ Disse udtalelser er fra 1857. Men der findes rosende domme om Wiehe og de andre ogsaa tidligere.

med sig. Det hænger netop sammen med hans aktive natur, at han ikke stiller sig udenfor rækkerne og betragter det hele som et skuespil, der nydes bedst paa afstand, men tager plads i en fremrykkende hær eller søger at samle en saadan. Den, som vil fremover, maa have hjælp. Han trænger forbund og følge. Ikke blot for at sætte et stort foretagende igang, henimod «de lange maal», men for at sætte sig selv ordentlig igang. Han har brug for den suggestive kraft, som følger med fornemmelsen af, at mange mennesker drager frem i den samme retning. Hans egen marschdygtighed vokser, naar han ser de andre sat igang, og naar han hører duren af deres fodtrin. Han uddrager af dem en menneskelig drivkraft, som han atter lader strømme tilbage. Det fremgaar tydelig af Bjørnsons læreaar, at der er en nær og naturlig sammenhæng mellem to væsentlige sider ved hans natur: hans aktive, igangsættende evne og hans forbundsstiftende trang.

Han kan nok af og til i sin virksomhed som kritiker dvæle med en kjenders velbehag ved det, som er fuldbragt. Saaledes som nævnt overfor de danske skuespillere. Han er jo paa sin maade ogsaa en konservativ natur. Men han sætter sig, ialfald i denne tid, ikke gjerne hen i en lun krog for uforstyrret at gjøre sig tilgode med det, som er færdigt. Han stiller sig heller midt ude i det, som bevæger sig og endnu blot er paa veien, og han bruger kritiken til at

vilde, at min ven skulde staa høit i den almindelige opinion, fandt at maatte advare ham. Men da fik jeg skjænd: «Tror du, jeg er en saa ussel person, at jeg bryr mig om folkesnak? Jeg omgaaes, hvem jeg vil, trods folkesnak.» — Bjørnson havde nok ret, og det var nok mig, som var snobben; thi den misliebige person blev senere — Aasmund Olafsen Vinje».

Gjennem hele sit liv har Bjørnson kjæmpet mod «folkesnakket», den store bøg, som omspænder, uden at vi kan gribe den, — saarer, uden at vi kan slaa igjen. I Bjørnsons første lille bondefortælling, «Aunun», er det snakket, som til syvende og sidst volder, at et høitbegavet menneskes liv forspildes. I «Synnøve Solbakken» og «Arne» er snakket meget nær ved at afbøie og fordærve heltens karakter. I «Fiskerjenten», «Leonarda» og i fortællingen om Ragni Kallem i «Paa Guds veie» er det en kvinde, som har folkesnakket imod sig, men som Bjørnson til gjengjæld har omsluttet med al sin ømhed og løftet op til et fristed i sin digtning.

Ud fra denne kamerat-ringens befæstede leir forsøgte han at øve indflydelse paa hovedstaden. Hvad der drog ham til pressen — i begyndelsen endog til flere blade paa en gang —, var utvilsomt en følelse af, at navnlig dagspressen er et fortrinligt redskab for stadig gjentagen suggestion, en kastemaskine, hvorfra man kan saa vilje- og tankefrø ud blandt sine samtidige. Vi har seet,

hvorledes han i den første artikel om «Kristiania og studenterne» protesterede mod den svækkende suggestion, at Kristiania skulde være «en kjedelig by» og mod de ufrugtbare klager over «tiden». Han mindede om, at tiden, det er os selv, og at det staar i vor egen magt at skubbe til tiden.

Han stolede imidlertid, som vi har seet, ikke paa sin egen personlige magt. «Vorherre bevare baade mig og andre for at tro sig en Scipio ligeoverfor den slagne Kristiania-armé... Jeg smigrer mig ikke med at tro, at jeg er den hundrede, end sige den første i rækken.» Han søger derfor straks at stille sig i forbund med to ideelle magter: studenterne og theatret. Fra dem begge maatte en ny aand kunne kastes ud over hovedstaden og derfra over hele landet. Studentersamfundet og theatret — hvert af dem eller begge tilsammen maatte kunne blive en suggestionens arne, en ild til at varme sig paa, et leirbaal i filisternes land.

Men baade i studentersamfundet og theatret stødte han imod det samme «forstandighedens folkefærd», som syntes at møde ham overalt. Han sætter datidens studenter i visse henseender meget høit, men han finder dem altfor passive og tamme. «Et grundskikkeligere folkefærd end det, vore studenter nutildags danner, kan man ikke lettelig tænke sig,» siger han i artikelen om «Kristiania og studenterne». — «Hvor tamme, byens institutioner, skikke, luner og vaner hørige, er de ikke. De drikker ikke, har

vilde, at min ven skulde staa høit i den almindelige opinion, fandt at maatte advare ham. Men da fik jeg skjænd: «Tror du, jeg er en saa ussel person, at jeg bryr mig om folkesnak? Jeg omgaaes, hvem jeg vil, trods folkesnak.» — Bjørnson havde nok ret, og det var nok mig, som var snobben; thi den misliebige person blev senere — Aasmund Olafsen Vinje».

. Gjennem hele sit liv har Bjørnson kjæmpet mod «folkesnakket», den store bøg, som ompænder, uden at vi kan gribe den, — saarer, uden at vi kan slaa igjen. I Bjørnsons første lille bondefortælling, «Aunun», er det snakket, som til syvende og sidst volder, at et høitbegavet menneskes liv forspildes. I «Synnøve Solbakken» og «Arne» er snakket meget nær ved at afbøie og fordærve heltens karakter. I «Fiskerjenten», «Leonarda» og i fortællingen om Ragni Kallem i «Paa Guds veie» er det en kvinde, som har folkesnakket imod sig, men som Bjørnson til gjengjæld har omsluttet med al sin ømhed og løftet op til et fristed i sin digtning.

Ud fra denne kamerat-ringens befæstede leir forsøgte han at øve indflydelse paa hovedstaden. Hvad der drog ham til pressen — i begyndelsen endog til flere blade paa en gang —, var utvilsomt en følelse af, at navnlig dagspressen er et fortrinligt redskab for stadig gjentagen suggestion, en kastemaskine, hvorfra man kan saa vilje- og tankefrø ud blandt sine samtidige. Vi har seet,

hvorledes han i den første artikel om «Kristiania og studenterne» protesterede mod den svækkende suggestion, at Kristiania skulde være «en kjedelig by» og mod de ufrugtbare klager over «tiden». Han mindede om, at tiden, det er os selv, og at det staar i vor egen magt at skubbe til tiden.

Han stolede imidlertid, som vi har seet, ikke paa sin egen personlige magt. «Vorherre bevare baade mig og andre for at tro sig en Scipio ligeoverfor den slagne Kristiania-armé... Jeg smigrer mig ikke med at tro, at jeg er den hundrede, end sige den første i rækken.» Han søger derfor straks at stille sig i forbund med to ideelle magter: studenterne og theatret. Fra dem begge maatte en ny aand kunne kastes ud over hovedstaden og derfra over hele landet. Studentsamfundet og theatret — hvert af dem eller begge tilsammen maatte kunne blive en suggestionens arne, en ild til at varme sig paa, et leirbaal i filisternes land.

Men baade i studentsamfundet og theatret stødte han imod det samme «forstandighedens folkefærd», som syntes at møde ham overalt. Han sætter datidens studenter i visse henseender meget høit, men han finder dem altfor passive og tamme. «Et grundskikkeligere folkefærd end det, vore studenter nutildags danner, kan man ikke lettelig tænke sig,» siger han i artikelen om «Kristiania og studenterne». — «Hvor tamme, byens institutioner, skikke, luner og vaner hørige, er de ikke. De drikker ikke, har

ikke spektakler med vægterne, med politiet, med nogen; de synger ikke paa gaden efter klokken tolv; de ringer ikke paa, naar de kommer hjem fra samfundet om kvelden, stamper ikke i trapperne; de løfter paa huen for alle, de kjender; de tager artium, anden eksamen, tredje eksamen stille, men hurtig, som man spiser smørrebrød, og lister sig op paa landet og betaler sin gjæld. De knyr ikke i aviserne; de gjør ingen nationale følelser gjældende i theatret; de er selv ophørt med at spille komedie, siden borgerne ikke likte det drilleri, de indeholdt; de skriver ikke engang vers . . . . .»

Bjørnson havde i februar 1854 tiltraadt redaktionen af studentersamfundets haandskrevne avis, til en begyndelse sammen med nuværende professor L. Daae og med det specielle opdrag at passe godt paa denne noget heftige unge student, som havde kommet til at spidde en harmløs punschevise af nuværende professor L. Dietrichson paa sin skarpe pen. «Vi begynder vor virksomhed,» siger Bjørnson i sin programartikel, «med den bøn til studentersamfundet, at det ikke maa gaa til ro efter at have sat en trofast vagt paa post ved helligdommen, men sørge for, at denne ikke staar og fryser foran et tomt og ubesøgt hus, som hin ulykkelige soldat paa post nede ved palæet.» Han opfordrer indtrængende de ældre medlemmer til selv flittig at skrive i bladet. «Alt viser hen til indbyrdes hjælp og samvirken . . . . .» Han

søger straks at faa istand et almindeligt opbud af alle penneføre kræfter og gjør gjældende en slags almindelig værnepligt. — Af et senere nummer af bladet ser vi, at han har «hvervet korrespondenter i alle studiefag — fra den juridiske og literære forening, fra sprogforeningen, hvorfra samfundet maanedlig vil faa en beretning skreven med lutter haarde konsonanter af Kristjan Anton Kahrs» [Bjørnsons prægtige husfælle og ven — den samme, som heldte koldt vand og formodentlig ogsaa haarde konsonanter over hovedet paa dem, som forsov sig om morgenen]. «Kort, har samfundet øren, saa har vi penne, og har det drammensernes taalmodighed, saa har vi drammenskorrespondentens [Vinjes] uudtømmelighed.»

Bjørnson vil altsaa straks organisere studenter-samfundets medlemmer til selvvirksomhed. Selv begyndte han straks paa en artikelrække af blandet indhold, «Lidt af hvert», og bidrog desuden med en omarbejdet udgave af det tragiske digt «Fossen», som havde staaet i «Morgenbladet» i 1852. Men ved siden deraf ogsaa to humoristiske «breve» paa bygdemaal, som skal have gjort stor lykke, dengang da de havde aktualitetens interesse, — da man gjenkjendte og saa bænket omkring sig de ældre og yngre akademici, hvortil brevene indeholdt morsomme hentydninger. Imidlertid udeblev saagodtsom alle de mange lovede bidrag. Bjørnson holdt det alligevel gaaende en stund og holdt,

som man kan se af den paa universitetsbibliotheket opbevarede protokol, humøret oppe ved at lege gjemsel med sit publikum og lade, som om der strønmæde ind indsendte artikler endog meget langveis ifra. Saaledes netop de to anførte breve, hvoraf det ene «Fra en storthingsmand til sin hjembygd» ovenfor er omtalt (i dr. Lindseths fortælling) og nylig er trykt i «Samtiden»s Bjørnson-hefte. Ogsaa digtet «Trands saga», en parodisk kjæmpevis om helten Trand, som paa sine gamle dage slog sig paa drikken, men blev besejret i en kapdrikning ved mjødbollen af Halfdan Svarte, er øiensynlig skreven for andres regning, som af en gammel punschebroder, skjønt Bjørnson her til morskab for sin nærmeste kameratkreds spøger med sit eget navns to B'er ved at undertegne sig «bibo» («jeg vil drikke»). Men for studentersamfundets større og fjernere publikum leder han behændig opmærksomheden bort fra sig selv ved at tage en mildt overlegen afstand i en redaktionel indledning: «Forfatteren af denne vise, der røber et saa godt herredømme over sit stof og sit sprog, gjorde vel i, om det skulde behage ham oftere at komme igjen, da at ofre sine ting rent papir og læseligt blæk . . . .» Der tilføies, at manuskriptet er saa slusket skrevet, at redaktionen ikke kan indestaa for, at det blir aldeles rigtig oplæst!

Senere numre af bladet indeholder foregivne uddrag af indsendte artikler, som vistnok er udsprungne af Bjørnsons fantasi; den ene mod

punschelagene og punschebordets anstrengte livlighed som tilhørende en forældet skik, og den anden mod de ufrugtbare juridiske debatter. Men tilslut blev han dog kjed af at skrive baade for sig selv og andre, skjønt dette sidste maa have tiltalt hans dramatiske sans. Vistnok fik han, da L. Daae trak sig tilbage, en ny medredaktør i sin ven J. E. Sars, som bidrog med literære anmeldelser af Theodor Kierulfs digte og A. Munchs «Salomon de Caus». Af

The image shows a handwritten signature in cursive script. The main text is "Samfundsbladet". To the right of the signature is the date "1854" and "No 3". Below the main signature, there is a smaller signature that appears to be "Efter Læsning" and another signature that is partially legible as "J. E. Sars".

BJØRNSONS HAANDSKRIFT.

disse to medredaktører, Daae og Sars, blev den første med tiden en af Bjørnsons heftigste politiske modstandere og den anden den betydeligste af alle hans medkjæmpere i den kulturelle strid. — Imidlertid blev Bjørnson mere og mere forarget navnlig over de ældre samfundsmedlemmers kjølige passivitet. I en artikel, hvori Bjørnsons egen haandskrift endnu er let kjendelig, heder det, at «samfundsbladet er paa veie til at forsmægte». En af aarsagerne er den, at de ældre medlemmer er altfor uvirksomme. «De betragter samfundsbladet som røgen af deres sigar, de sætter sig i mag hen for at se det boltre sig,

--- *Handwritten text, likely a letter or document, written in a cursive script. The text is written on a piece of paper that has been folded or torn, with the edges visible. The handwriting is dense and flowing, characteristic of 19th-century cursive. The text is written in dark ink on a light-colored background.*

se det stige og synke og endelig rent tabe sig, fordi det jo blot var røg». Bjørnson tilføier, at han «ikke er den eneste, som synes, at det nærværende er uværdigt, og at det, som er uværdigt, af al magt skal rettes». Han søger aarsagen til ondet for at kunne bekjæmpe det. Og hovedaarsagen ligger i, at et haandskrevet blad, som ikke kan yde de skrivende hverken ære eller mynt, fordi det ikke naar udover studentsamfundets lille indestængte kreds, maa altid komme til at føre en kummerlig tilværelse. «Trods al vor pertentlige snak om at skrive, fordi vi maa skrive, . . . skriver dog ikke et ungt menneske uden enten for æren eller for pengene» (Bjørnson undtager dog den ægte kunstner, som «taler frit til alle»). Skal studenterne eller den akademiske verden have et blad, maa det være et trykt blad, uafhængigt af studentsamfundet.

I en senere artikel vender han tilbage til sit angreb paa den kritiske og tilsyneladende overlegne passivitet og spotter «samfundets størrelser», «som blot har gaaet stumme omkring med et harcellistisk smil» og derved har tiet sig store. Disse passive størrelser har mest anseelse. De synes «duelige til alt, fordi de endnu ikke har vist sig udygtige til noget».

Foruden at foreslaa en grundig reform af studenternes avis forsøgte Bjørnson ogsaa at reformere studentsamfundets theater, hvis virksomhed var gaaet istaa. Han blev indvalgt i theaterbestyrelsen sammen med Fr. Gjertsen og

J. V. Heiberg og vilde straks tage fat paa store opgaver, navnlig paa en tragedie af Oehlen-schläger. Men da dette efter de andre direktørers mening oversteg studenternes kræfter, kom Bjørnson straks i minoritet og indgav sin demission med en klage over «majoritetens tyranni».

Fra nu af forlader han studentersamfundet for ikke at vende tilbage før som æresgæsten ved den fest, hvormed man hilsede Sigurd Slembes digter velkommen hjem fra Italien i 1863, og endelig som studentersamfundets formand i 1870.

Det lykkedes ham ikke i 1854 at reformere hverken studenternes avis eller deres theater. Men han opgav alligevel ikke haabet til den akademiske ungdom. Fra nu af var det gennem den offentlige dagspresse, han søgte at indvirke ogsaa paa studenterne. Han raader dem blandt andet til at gjøre sig mere gjældende fra sine tilskuerpladse i theatret, hvor de bør være med at lede smagen i ideel og national retning. Men især raader han dem, i artikel-rækken om «Kristiania og studenterne», til ikke at afstænge sig fra livet ved at «lege liv» oppe i «en miniatur-verden» i studentersamfundet. Denne forening maa, istedenfor at eftergjøre det offentlige livs former i sterile juridiske debatter, aabne sig for det virkelige liv. Istedenfor at udgive et eller endog to «samfundsblade», alene beregnet paa studenterne, bør studentersamfundet udgive «et blad for alle, hvori hver skriver efter sit fag og

gjennem dette bearbejder og blander sig i livet. Lad dem ikke forsøge paa at drive noget for sig selv, faa sig en egen literatur . . . . De maa opgive alle forsøg paa at danne en egen koloni, som om de laa tilfelts i et fremmed land», -- ligesom dengang da de studerede i Kjøbenhavn. Det er et uberégneligt tab for den studerende ungdom, at den sondrer sig ud som en stand for sig selv og først efter endt embedseksamen «styrter sig hovedkulds ind i det virkelige liv». Hverken i studentsamfundet eller i sit fagstudium faar de erstatning for, at «deres iagttagelses omraade afstænges dem saa karrig i den tid, hvori det burde være saa endeløst vidt». . . . «Deres studium vil, saalænge livets friske luftstrømninger ikke slaar ind gennem det aabne vindu, blafrer i bogens blade, ryster støvet af dem og stundimellem kaster væk det opslaaede sted . . . , faa en kuet, paginatræt gang . . . . uden helsebod for sjælen.»

Mange aar skulde, som nævnt, gaa hen, inden studentsamfundet valgte Bjørnson til sin fører. Men i en enkelt henseende og især ved en enkelt leilighed fik han dog allerede nu i disse aar en ikke liden del af studenterne til at slaa følge med sig og tage del i det «virkelige livs» kampe. Det var i striden om Christiania theater paa Bankpladsen, hovedstadens og landets ledende scene, som lidt efter lidt skulde omdannes fra en hovedfæstning for den danske udtales og det danske lynnes suggestion til den

norske nationalitets «forpostvagt mod udlandet», som Bjørnson skrev lige efter «theaterslaget». Denne kamp danner i Bjørnsons liv den egentlige overgang fra hans læreaar til hans optræden som fører og fuldvoksen forfatter. Det var især som «Morgenbladet»s theaterkritiker, at Bjørnson fik anledning til at spille en ledende rolle i denne strid. Vi har seet et par eksempler paa hans kraftige vagthold for de norske skuespilleres interesser ved det af Borgaard ledede theater. Selv orkestrets altfor kummerlig aflønnede medlemmer tog han sig af og skrev indtrængende om nødvendigheden af at skaffe dem bedre økonomiske vilkaar. Og vi har seet ialfald ét eksempel paa hans vagthold i pressen, naar et betydeligt norsk arbeide, som «Gildet paa Solhaug», efter først at have gjort lykke ved Ole Bulls theater i Bergen, var naaet frem til Christiania theaters brædder. Men ogsaa paa andre maader havde Bjørnson gennem flere aars taalmodige energi uden selv at vide det forberedt det første afgjørende «slag», som leveredes i mai 1856. Han havde ikke nøiet sig med gennem sine indgaaende kritiker at fungere som en frivillig og fritalende instruktør af de to offentlige theatres præstationer i hovedstadens ledende organ. Ved siden deraf havde han ogsaa havt umiddelbar praktisk erfaring, som instruktør for handelsbetjenternes dramatiske forening. «Der lærte jeg,» fortæller Bjørnson, «at føle min magt over andre.» Og disse unge menneskers be-

geistring for norsk scenekunst og tillid til ham som leder kom Bjørnson tilgode, da han skulde samle tropper til en afgjørende kamp. Til disse tropper hørte ogsaa adskillige kadetter, som han havde læst norsk med, og ikke mindst de yngste kuld af studenter, hvem han som manuduktør i norsk stil til artium havde hjulpet til lykkelig at passere et af de farligste skjær ved indløbet til den akademiske havn. «Jeg tog imod parti paa parti,» fortæller Bjørnson, «og jeg maa faa lov til at rose mig selv: der har aldrig strøget en eneste i norsk for mig. Jeg havde sagt dem, hvordan censorerne vilde have skemaet, jeg gav dem skemaet, og paa det flød de som paa en kork, om de var noksaa tomme forresten. Og naar de og deres kamerater havde været oppe i den skriftlige prøve, kunde jeg høre over halvtredsindstyve stile oplæst. Jeg kjendte censorernes smag, og jeg kunde som oftest sige paa en prik, hvad de vilde faa i karakter.» . . . . . «Men hvordan fik De tid til alt dette?» — «Jeg var ikke paa kaféer, spillede ikke billiard og gik ikke paa gaden.» — Vi skal nu se, hvorledes denne mangeartede virksomhed kom Bjørnson tilgode, da han trængte hjælp af hovedstadens ungdom til en rigtig dundrende demonstration. Kampen om Christiania theater var for Bjørnson ikke nogen liden sag; den var for ham intet mindre end en kamp for at gjøre Kristiania til norsk hovedstad og dens vigtigste kunstanstalt til organ for en fælles national kultur.

Siden «Campbellerslaget», den 24de januar 1838, da Henrik Wergelands modstandere med piben og endnu mere umiddelbart «slaaende» argumenter havde protesteret mod opførelsen af syngespillet «Campbellerne», havde der ikke været nogen voldsom meningskamp i Christiania theater, indtil Bjørnson organiserede det saakaldte «theaterslag», den 6te og 8de mai 1856. Forat theatret lidt efter lidt kunde gaa over fra et væsentlig dansk til et norsk theater, havde Bjørnson og andre krævet, at alle ledigblevne pladse skulde besættes med norske skuespiller-emner. Og direktionen havde lovet, at dette ialfald som regel skulde ske. Da alligevel en — til og med lidet betydelig — dansk skuespiller, Ferdinand Schmidt, blev tilkaldt fra Danmark og engageret, foreløbig som gjæst i Hostrups «Gjenboerne», samlede Bjørnson meningsfæller og venner — deriblandt Vinje, Jonas Lie, Ole Vig og nuværende rigsadvokat Blackstad — til en kraftig demonstration. Den anden aften, da sandsynligvis mange, som stod Bjørnson selv personlig meget fjernere eller endog neppe kjendte hans navn, sluttede sig til oppositionen, skal pibernes antal have vokset til 600, for hvem Bjørnson gav signal til kampen med en lang skotsk vægterpibe fra første eller anden rads snipløge¹. Det kom nok delvis til

¹ Smlgn. angaaende «theaterslaget» Blancs theaterhistorie og en artikel af Bjørnson selv, «Hvorledes jeg blev digter» («Ill. Tidende», 1882), samt en (rigtignok anonym)

haandgemæng, og Bjørnson selv blev heftig angrebet. Men det endte med, at han blev fulgt hjem i procession under jubel og sang, efter hvad Jonas Lie i sin tid har fortalt mig. «Hermed begyndte,» siger Lie, «den Bjørnsonske epopée.» Det saa paa forhaand ud, som om de unge mennesker havde hele det dannede Kristiania imod sig. At pibe af de danske skuespillere, «det var jo,» mente man, «at pibe af dannelsen!» «Christiania-Posten» paastod straks efter slaget, at det «blot var folk, som landet vilde rødme over, der ved denne leilighed havde demonstreret». «Kristiania var dengang,» fortsætter Jonas Lie, «en fuldstændig embedsmæssig by,» som levede paa gammel dannelse, delvis fra de i Danmark opdragede embedsmænds tid. «Men det var hellerikke nogen liden dannelse. Der var høit under taget i mange af disse embedsfolks hus. Blandt andet adskilligt af gammel fransk dannelse, som fik sit udløb i «Amtmandens døtre» af Camilla Collett. Men det var, siger Lie, en dannelse, som ikke i længden kunde brødføde sig selv. Den var begyndt at dale . . . . . En stump europæisk dannelse, som holdt paa at gaa i forraadnelse . . . . Den talte ypperlige hoder og endog store mænd, som Hansteen, Welhaven og Schweigaard. «Schweigaard har sagt det,» — det var, som naar man ser paa kirkeklokken og siger: klokkeartikel, «En gammel theaterfeide», i «Aftenposten» for 1894, nr. 319.

ken er saa og saa mange! Det er nødvendigt», fortsætter Lie, «at kjende den respekt, som stod af disse folk og af den gamle dannelse, for at maale det tryk, som skulde til for at bryde igjennem med nye livskrav. Bjørnsons kamp var et led i et nationalt opbrud, et forsøg paa at komme videre. Han var langt forud for os andre i strategien. Han var viss paa, at det vilde bære frem. Vi andre trodde undertiden, at det vilde gaa pokker i vold. Men vi trodde paa ham. Vi dannede en liden menighed. Det saa ofte ud, som om han havde hele overmagten mod sig. Men han feiede det hele væk med en artikel, saa der blev lyst omkring ham. Han havde det strengt dengang. Han maa have skrevet avisartikler om natten, — de var altid færdige til rette tid, hvad der stod for os som en stor kunst.» — I disse artikler¹, hvormed Bjørnson paa en maade indtræder i myndighedsalderen, er der en behersket ro og en klarhed midt under den voldsomste meningskamp, som viser, at han allerede nu, som saa ofte senere paa folkemøder, blev paa en maade mest herre over sig selv, naar liden-skaberne rasede omkring ham, og at han kunde hæve sig rolig og vidtskuende over tummelen.

I «Morgenbladet» for 8de mai, altsaa den samme dag som «slaget» blev gjentaget, offentliggjorde Bjørnson en artikel: «Pibernes pro-

¹ To af dem er trykt i sin helhed og to andre i ud-
drag i Bjørnsons «Udvalgte artikler og taler».

gram». «Et theater i hovedstaden,» siger han, «er nationalitetens forpostvagt mod udlandet. I hovedstaden foregaar den største brydning mellem det fremmede og vort eget, og hovedstaden virker mest bestemmende indad. Den har en stor kamp og et stort ansvar . . . . .

«I en tid, hvori man prædiker sammen-smeltning, maa man vel mindes, at først naar hvert enkelt land er blevet et udviklet stats-individ, kan en sund, til fælles arbeide skikket formæling tænkes paa. Ikke saameget i vort mindre folketal, ikke saameget i alt dette udvortes, som man stadig ser fremholdt, men netop i at vi endnu ikke fuldstændig er bleven en nation, ligger den rette grund til, at den skandinaviske tanke møder mindre velvilje hos os. Vi tror nemlig, at i vor nation ligger store kræfter, som endnu ikke er arbeidet frem, og at vi ikke maa tænke paa at arbeide i samklang med andre, før vi er blevne dem en virkelig nyttig arbejdskraft.

«Denne foregaaende selvudvikling gaar fort fra haanden, vi har vundet et godt stykke frem paa ethvert felt; digtere, som hos os ikke regnes til de mest nationale¹, ser vi danske aviser af misforstand allerede bebrejder et sprog og et tankesæt, som de ikke kjender. Dette maa glæde os og kun opmuntre os til fortgang.

«Skribenterne især, og vi allesammen, søger en fortrinlig hjælp i theatret. Men netop her

¹ Der sigtes her til Welhaven og A. Munch.

har vi til fornylig været et lydhørt vasalland . . . . . Vor udødelige Henr. Wergeland, der i dette som i alt andet var saa langt foran sin tid, har først for ramme alvor og med stor kraft talt og skrevet for en norsk scene. En anden berømt landsmand [Ole Bull] har i de senere dage gjort denne tanke til virkelighed og paa det fuldstændigste beskjemmet dem, som har tilladt sig høit at erklære vort land udygtigt til at frembringe sceniske kunstnere. Vi er taknemlige mod de tildels sjeldne kunstnere, som har midlertidig opretholdt et fremmed theater hos os. Det er langt, langt ifra vor mening, at vi skulde være modne til at miste dem . . . . Men nye fremmede, bestandig nye, trods alt, hvad vi ofrer og arbejder til selvhjælp og selvstændighed, — alligevel nye fremmede, det er ikke alene at ødelægge, hvad vi har gjort og gjør, det er at haane os. Dog ikke os, nei en magt, som staar over os alle: vort fælles fædreland . . . .

«Vi beklager den mand, som nu atter skulde gjøre sine læreaar hos os. Det var ikke ham, vi mente; vi ønsker ham alt held, kun ikke at vi er hans prøveklud. . . . . «Han som har gjæstet, er ogsaa fæstet», det vidste vi meget godt. Vi vidste, at dersom han gjæstede uforstyrret, saa fæstede de ham ogsaa uforstyrret, baade ham og hans kone. Vi vidste, at der skal komme flere efter, altid flere . . . . . Og da nu nationalitetsfølelsen i dette tilfælde ser sig indskrænket

til et eneste sprog, en eneste lyd, saa bruger man denne . . . . .

«Vor kjære Henr. Wergeland skulde have seet op igjen en aften som itirsdays; han vilde moret sig kostelig i denne hylende pibestorm, som tog og rystede i de gamle fordomme . . . . Dengang var han i minoritet . . . . . Nu vilde han være i pluraliteten, en stor og myndig pluralitet; det er maaske gaaet lidt fortere, end han tænkte.»

Vi ser, at Bjørnson allerede dengang, altsaa før studentertoget til Upsala, var skandinavist eller en ven af tanken om et forbund mellem de tre nordiske folk. Men han vil, at det skal være et forbund mellem tre fuldt udviklede «stats-individer». Først maa det norske folk «fuldstændig blive en nation», det maa gennemgaa en «selvudvikling», som allerede er i fuld gang. Først derefter kan det have noget værdifuldt at give de to andre medlemmer af et forbund.

Saa klart og bestemt havde Bjørnson allerede dengang taget sit standpunkt. Han anvender uvilkaarlig det kunstneriske syn paa den nordiske forbundstanke. Han elsker livsformernes forskjellighed. Jo mere de enkelte grene af en stamme (det gjælder ogsaa en folkestamme) faar vokse frit ud til hver sin side, desto større er deres samlede evne til at opsuge sollys og luft; desto videre strækker de sine rødder. Jo mere mangeartede stemmerne er i et kor eller orkester, desto rigere, om ogsaa vanskeligere, er harmonien.

Selvstændighed og forbund staar for ham, ikke som et enten-eller, men som et baade-og. Udsondring og samvirken, eller, som det ogsaa er blevet kaldt, «differentiation og integration», udfylder hinanden og hører sammen.

Denne tanke, som hos Herbert Spencer — og paa en maade allerede hos Hegel — er verdensudviklingens hovedlov, gjenfindes hos Bjørnson i hans umiddelbart kunstneriske syn paa de forskjelligste former af menneskelige forbund. Han har brug for alle slags forbund, han forsvaret dem i tidens løb alle. Men han venter eller fordrer af hvert af dem, at de ikke skal hæmme, men fremme det enkelte menneskes eller det enkelte folks selvudvikling. Fra dette synspunkt betragter han i løbet af det samme aar (1856) familie-forbundet eller forholdet mellem individ og familie i «Mellem slagene». Og senere hævder han i gentagne forsvar for politiske partier (1859 og 1875), at et parti-forbund er til, ikke for at binde eller ophæve individualiteten, men for at give den større virkemidler og maal, mere langtrækkende evne, og altsaa større frihed. Han har elsket alle disse forbund, men han har ogsaa krævet meget af dem. Det er kilden til mange af hans livs kampe.

I en senere artikel, «Til nogle danske og svenske blad», henter han hjælp fra folke-visdommen og anfører som motto et norsk ordsprog af Ivar Aasens netop udgivne samling:

«Elska din granne; men lat grind i standa.» Overfor haanlige eller overlegne udtalelser om den norske theaterstrid i danske og endog svenske blade (det danske «Dagbladet» dannede en hæderlig undtagelse) beder han om, at broderfolkene ikke maa se med ringeagt paa den norske kamp for en national scene. Theaterstriden er et led i en «almindelig national bevægelse, kun med mere eller mindre fremskudte tropper». — Denne sidste ytring er betegnende. Han tager her, som i en senere artikel, saa mange som muligt af sine landsmænd med paa sit parti. Han paaberaabte sig jo i artikelen om «Pibernes program» ogsaa Welhaven og A. Munch som eksempler paa den voksende norskhed og udgrening fra Danmark. Forskjellen mellem hans nærmeste meningsfæller (den ungdom, som havde deltaget som fløiteblæsere i «slaget») og de for øieblikket fortørnede modstandere var blot en forskjel mellem «mere eller mindre fremskudte tropper». De var alle med i den store nationale fremrykning. Den samme betragtning kommer endnu klarere frem i en artikel i «Morgenbladet» for 15de juni 1856: «Hvilke er modstanderne?» Han foretager her en af godt humør og af sjælekundskab straalende mønstring af de saakaldte modstandere. Han deler dem i forskellige grupper for at slaa dem eller snarere afvæbne dem enkeltvis. Det viser sig, at den ene gruppe efter den anden i grunden ikke er sagens modstandere.

De har bare tænkt ugreit over tingen, eller de har ikke villet være med paa at gaa saa fort; de trænger tid til at summe sig; saa blir de nok med. Blandt dem, som har «floke i hjernen», «falder ogsaa,» siger han, «nogle, som vel kan tænke fornuftig, men tænker saa gyselig sent. Dersom vi havde bestilt os en sammalskværn og givet os til at sammale tingen, saa kanske de den syvende eller ottende eller iallefald den tiende dag var komne saavidt, at de havde sagt til sig selv: «der er dog noget i dette at gaa hen og pibe.» Men her gik man saa lynende fort tilverks. En pibehvislen faldt ned over dem, der de sad og sov, og de fór forskrækket op, og de larmed og de skreg: «ud med dem! ud med dem!»

«Fra disse har vi senere faaet en hel mængde overløbere. Enhver god idé vil altid faa en hel bagtrop af slige, som støder til i den ellefte time. Men disse kan man ikke vente paa; naar trommen gaar og fanen reises, da er den raske ungdom alt paa benene, — og ilde saa det ud, om verden savnede den . . . . .

«Men hvem er da tilsidst vore virkelige modstandere? Vent nu lidt; først maa jeg — — ikke for at regne dem blandt modstanderne; thi isandhed slige er ikke modstandere — først maa jeg minde om, at ikke alle i hine opregnede klasser gik over, fordi om forstanden gik over. Mennesket har noget, som staar endnu høiere end forstanden — — hjertet, mener du? Nei,

karakteren, svarer jeg. Der gives mennesker med karakter, med Czar-Nikolaus-Paulowitsch-karakter, mennesker, som gjør, hvad de engang har gjort, bare fordi de engang har gjort det, — mennesker, for hvem en tilfældig handling blir skjæbne; den kan koste dem et Sebastopol. De har klappet, altsaa maa de fremdeles klappe» . . . .

Ved ligesom at skrælle af det ene lag af modstandere, som i grunden ikke er modstandere, efter det andet, som man vikler op en løg, kommer han langt om længe til de «virkelige modstandere», nemlig Kristiania-folk, som havde lagt sig til en dansk eller halvt dansk udtale, — «de som har dansk til hussprog», og som betragter dansk tale og aandspræg omtrent som fine folk i Danmark i sin tid betragtede tysk. Men nu er løgen bleven meget, meget liden! Og han kan afslutte mønstringen af de to leire med en kjærlig kritik af sit eget følge:

«Vistnok har vort parti flere udskeielser, flere løse tropper til alle sider, som kan angribes; det tilstaar jeg ærlig; men netop heri ser jeg vor sags styrke; thi er en bevægelse fuld og almindelig, saa er den ogsaa uregelmæssig, saa er der ikke tale om enhed i operationerne. Det er . . . den idéforladte despotismes, det faktiskes magt, som er vel indekseret, som har taktik, og som ikke «blotter sig». Men til syvende og sidst erkjendes ingen anden magt for en virkelig mod-

standskraft end idéerne, og disse seirer over al eksersts — og (lad mig føie til) trods sine egne udskeielser.»

«Til Danmark, til et forenet Norden bærer det nok; men ikke førend de kan døie os med alt vort, vore lyder som dyder, med andre ord, ikke førend vi er blevne noget for os selv. Da gamle Harald Haarfager beilede til den danske prinsesse, Ragnhild, da fortælles det, at hun ikke vilde ægte ham, før han sendte væk alle sine andre hustruer. Og da maatte han skille sig baade med de holmrygske, nørdske, heinverske og haalogalandske piger. Nu kan det hændes, at næste gang knarken beiler, faar den danske prinsesse finde sig i at leve sammen med alle disse norske piger.»

Artikelen er undertegnet «En ikke norsk-norsk, men en norsk». Den har en særlig interesse, fordi det er første gang, vi ser Bjørnson som fuldt udviklet feltherre, kastende blikket vidt og frit over hele slagmarken og beherskende situationen ikke mindst ved sit gode humør og sin tro paa, at han vil seire. Han vokser i striden, som i sit rette element. Hans lyse latter høres over kamptummelen i begge leire som en fanfare. Hans ord har et raskt fodlag som af en til angreb fremrykkende hær. Han er ikke fanatisk. Han stormer ikke blindt frem, som en af de menige. Han har hele tiden oversigt. Og han vil heller tage levende fanger, som han kan give fri, end nedbugge for fode.

Sagen var god og tanken klar: et kultur-forbund mellem de tre nordiske folk vil yde dem alle tre saa meget større hjælp, jo mere de udvikler hver sin eiendommelighed. Selvstændighedstanken er ikke nogen modstander af forbundstanken. Begge hører sammen som to grunddrifter i den samme menneskelige natur.

«Til Danmark . . . . . bærer det nok, men ikke før vi er bleven noget for os selv.» Bjørnson har faaet ret i disse ord, ialfald saa langt som det stod til ham. Netop ved at udfolde sin norske eiendommelighed er han blevet mere for Danmark end Welhaven og A. Munch eller kanske nogen anden ny-norsk digter.

Wergeland havde tænkt sig den nye tids digtere som «idéanførere», ligesom oldtidens skalde havde været «hærbevægere». Man kan sige, at theaterstriden blev Bjørnsons gjennebrud som idéanfører. Allerede her kom ikke alene det med hans natur stemmende grundsyn paa samfundslivet tilsyne, men ogsaa hans uvilkaarlige taktik og hans rolle som dramatisk fremskynder af kampen. Bjørnsons indsats i theater-striden var især den, at han ved sin resolute paagaahenhet gjorde en kronisk strid til en akut. Han tvang de lunkne og ligegyldige til at tage parti. Ved sin fremstormende kraft drev han foreløbig modstanderne over i haardnakket trods. Viljer og følelser voksede paa begge sider. Men netop derved blev ogsaa den store, træge almenhed vakt op af sin ligegyldig-

hed. «Den som har gjæstet, blir ogsaa fæstet», skrev Bjørnson i sin første artikel. Og han forudsagde ærtende, at formodentlig blev «baade Schmidt og kone» engagerede. Kanske netop paa grund af Bjørnsons udfordring og som modtræk overfor de «uforskammede pibere» blev umiddelbart efter baade Schmidt og kone «fæstet». I den samme sæson (1856—57) engageredes desuden tre andre danske spuespillere, Lund og frue samt Sahlertz. Ganske vist ogsaa to norske, nemlig Johannes Brun og hans hustru Louise, født Guldbrandsen, som begge havde debuteret paa Ole Bulls theater i Bergen i 1850. Bjørnson havde i artikelen «Pibernes program» skrevet, at selv om Hagen (den fremragende danske komiker) ikke kom tilbage fra sit besøg i Danmark inden et aars tid, «saa har vi til den tid en mand, vi er stolte af, nemlig hr. Brun i Bergen».

Theaterbestyrelsen blottede sig selv ved at lade sig drive over i halsstarrighed¹. Ved at ansætte fem nye danske -skuespillere, hvoraf ingen tilførte theatret nogen betydelig kraft, havde bestyrelsen ladet sig fordrive fra sin gamle forsvarsstilling: moderation og omsorg for den høit udviklede kunsts interesser. Den havde ladet sig smitte af Bjørnsons heftighed, men

¹ Bestyrelsens formand var borgermester Carl Fougstad, hvem Bjørnson i en af sine artikler kaldte for «den lille Napoleon», og som Dunker kaldte «ridderen uden frygt og daddel».

manglede hans koldblodige overblik. Bjørnson skriver i «Morgenbladet» fem dage efter «slaget», at «bestyrelsen fulgte den svages taktik: trods. . . . Derfor er Schmidt nu engageret med sin kone. Derfor kommer Lund og kone . . . . De dygtige danske reiser, og stympere kommer igjen». Men det nytter ikke direktør Borgaard at trodse tidens idéer. «Disse slemme idéer vil bringes ham overalt og altid i alle mulige skikkelser og bestandig mere paatrængende. Han kan trodse dem idag og imorgen, de magter ham dog tilsidst. De har nemlig den egenskab, at de vokser.»

I en senere artikel betoner han, at det for ham og hans venner ikke gjælder om, at fordrive de danske, men om at skaffe plads for de norske. «Vi forlanger jo blot, at man for fremtiden skal indøve norske skuespillerelever istedenfor danske. Fremragende danske kræfter kan vi fremdeles tage endnu en stund. Men om en tid vil ogsaa det forbyde sig af sig selv.»

Fra Bjørnsons side var det visselig ingen beregnet taktik at lede modstanderne til at begaa dumheder. Men ved sin djærve fremtrængen har han atter og atter, som vi senere skal se, drevet modstanderne over i en mere aaben og udpræget kampstilling og derved bidraget til at gjøre situationen klar. Vi skal se den samme instinktmæssige tendens i hans første drama og hans følgende digtning. Han nøder de modsatte kræfter til at rykke ud i en aaben kamp

og afgjørende styrkeprøve. Ogsaa i den politiske kamp, ligesaa 1859, kom han stadig til at virke paa samme maade. Han har ofte laant modstanderne noget af sin iver og energi; af og til i sin heftighed vel ogsaa hjulpet dem ved en fejl eller overdrivelse; i hvert fald egget dem til at udløse al sin kraft. Og han har derved, som under theaterstriden, gjort kampen og dens pileregn mere saarende for sig selv. Men hans stormfugle-natur følte kræfterne svulme i striden. Og naar hans modstandere blev mere paagaaende og yderliggaaende, dreves ogsaa hans sags naturlige tilhængere til udrykning. Gjennem en lang række idé-kampe har han bidraget til at gjøre interesserne mere vaagne og aktive paa begge sider, som en kræfternes mobilisator. En slap og søvnig strid har han stadig virket til at oplive, sammentrænge, paaskynde og forkorte, paa den fødte epikers og dramatikers vis. Forsaavidt kan man sige, at der igjennem al hans strid, som gjennem Wergelands, gaar en uvilkaarlig kunstnerisk tendens.

«Der indtraadte,» som T. Blanc siger i sin theaterhistorie, «et havblik i striden,» da Bjørnson reiste med paa studenterfærden til Upsala og senere tog ophold i Kjøbenhavn. Men den blussede op igjen to aar efter, denne gang med Ibsen som forkjæmper. Vi har seet, at Bjørnson sendte ham et lidet hjælpekorps fra Bergen, i form af en kraftig artikel. I det følgende aar, 1859, stiftede de to digtere i forening «det

norske selskab» i Kristiania, og da Andreas Munch og Hans Ørn Blom klagede og klynkede paa vers over, at theatret led et aldeles uerstateligt tab ved den danske skuespiller Vilhelm Wiehes afreise, delte Bjørnson og Ibsen de to klagende poeter broderlig mellem sig og gav dem hver sin overhaling, Ibsen paa vers og Bjørnson paa prosa.

Paa theaterslagets tid kunde det vel ansees for meget sangvinsk at tro, at der ikke vilde hengaa mere end en menneskealder, inden de danske skuespillere kunde undværes. Men da syv aar var hengaaet, var Carl Borgaard opsagt fra sin stilling som artistisk direktør, og det var lykkedes at forene hovedstadens «norske theater» med Christiania theater, som fremtidig skulde staa under norsk ledelse. Hermed var, i 1863, den sceniske hovedfæstning indtaget af den norske kunst. To aar efter, i 1865, blev Bjørnson dette theaters artistiske direktør.

*

*

*

I en artikel om «Hvorledes jeg blev digter»¹ har Bjørnson selv fortalt om theater-slaget og om sin deltagelse i den kort efter følgende studenterfærd til Stockholm og Upsala. Han antyder, at begge disse begivenheder (fra vaaren 1856) gav stødet til hans gjenembrud

¹ «*Illustrerad tidning*» for 1872 og «*Ny illustreret tidende*» for 1882.

som digter, og vi skal ogsaa finde ret tydelige spor af dem begge i «Mellem slagene». Bjørnson fortæller først om theaterslaget og fortsætter saaledes:

«Dette var første gang, jeg præsenteredes for hovedstadens større «societet», og man kan kun sige, at præsentationen ikke var heldig; jeg kom paa hovedet ind blandt deres hævdede, bløde vaner. Men hverken denne gang eller de mangfoldige senere gange, som jeg har følt mig drevet til at træde op mod hovedstadens toneangivende, har jeg været uden følelse af smerte over den behandling, hvormed jeg mødtes. Endnu har ingen digter levet, som ikke havde kulds skjær, fin hud, og jeg danner ingen undtagelse.

Da saa studentertoget i 1856 kom paa, og jeg blev referent ved landets største blad for samme, var det derfor med stor jubel, at jeg sad paa dækket blandt alle jublende kamerater. Jeg var fri for onde, hadske blikke, for grove anfald af grove munde, jeg tør sige, jeg var den gladeste blandt de glade. Og da saa danske skibet kom til, danske og norske studenter blandedes paa begge skibe, og de tilsammen drog ind mod det minderrige Kalmar, da kom noget nyt til; de store følelser, de lange syner og et aldeles overvældende begjær om at faa være tolk for dem! Jeg stod i stavnen og holdt lange taler, hvori jeg sagde saa deiligt, som jeg vidste, alt det, der strømmede paa mig fra stranden, vi seilede ind imod, d. v. s. jeg holdt talerne for mig selv og

undrede mig selv paa, om jeg skulde faa mod til at holde en af dem i Kalmar. Men i Kalmar kom jeg ikke længere end til talerstolens trin; men dér sad jeg ogsaa næsten den hele tid med det stille symbol i mig selv: til trinnet er du kommet! Da vi seilede ind til Stockholm hin vidunderlig skønne sommerdag mellem legende øer og sjungende fartøier, som kom imod os og seilede omkring os — jeg syntes, øerne seilede med —, da holdt jeg atter et halvt dusin taler for mig selv og undrede mig atter over, om jeg skulde have mod til at holde, om bare en halv i Stockholm. Det havde jeg ikke, men jeg sad som før i Kalmar paa talerstolens trin og svor i mig selv, at ogsaa jeg vilde blive taler, for dette var altfor deiligt. Jeg gad rigtignok vide, om nogle af de reglementerede talere, som havde talt i Kalmar og nu talte her, lagde merke til og nu kan huske den unge, norske student med huen i nakken og solrødt ansigt, som sad iveien for dem, naar de kom op og kom ned, bestandig iveien. Aldrig har de havt en mere entusiastisk tilhører; alt, som alle mennesker sagde, var deiligt. Paa veien nedover mod sjøen fik jeg saa mange blomster, som flere andre studenter tilsammen, thi min glæde var saa vild, som havde jeg i mange aar ventet paa denne dag, og glæde tildrager glæde. Da jeg stod paa damspikbet, som skulde føre min afdeling til Upsala, sad jeg med alle mine blomster i fanget og med benene udenbords, det var for lidet at sidde

indenbords, og aftenens sol forgyldte Ridderholmskirken tag og spir og al staden bagover, og menneskeflommen foran viftede med hvide lommetørklæder, flere tusind paa en gang, og hurraerne bruste — da blev det for mine øine til en begeistringens levende fos, lommetørklæderne var det hvide skum, som fossen i sin kraft kastede mod luften, hurraerne dønet af dens mægtige, pragtfulde fald i alkjærlighedens opslagne verdensfavn. Alt, alt var storhed og sol; med blomsterne i mit fang og synet og synerne foran mig, sad jeg i bøn til Gud, om jeg maatte faa blive digter! Og saa gjorde jeg mig selv det løfte, at naar jeg kom hjem, vilde jeg hive alle aviser overbord og atter prøve, om jeg ikke var digter; thi jeg havde prøvet det før. Nu kom, syntes det mig, med nyt liv nye evner.

I Upsala paa Odins høi atter paa talerstolens trin, men ikke længer. Jeg skrev ikke hjem til mit blad, jeg begreb ikke, hvorledes de andre referenter kunde skrive. Jeg levede med! Men det gjorde jeg ogsaa saaledes, at da jeg kom tilbage til Stockholm, havde jeg endnu ikke sovet tilsammenlagt en hel nat, siden jeg drog hjemmefra, saa at min elskværdige Stockholmsvert maatte slaa i mig flere glas sherry hver eneste morgen, før jeg rigtig fik forstaaelse af, hvad han sagde til mig. Men saa gik det paany til 4 à 5 næste morgen! Enhver kan skjønne, at det gik som i halvdromme, men ikke mindre smukt for det. Heller ikke i Stockholm skrev jeg en linje til

mit blad; overalt og altid paafærde tog jeg saa mange indtryk, at jeg umulig vilde have kunnet ordnet dem, og dertil kom, at et og andet aldeles overvældede mig, f. eks. i museet at staa foran de klæder, de vaaben, Sveriges store kjæmper havde baaret, eller i Ridderholmskirken foran de erobrede faner eller ved kongeheltenes kister . . . . . jeg havde aldrig tænkt mig at kunne staa saa nær en stor tids historie, og naar jeg senere i livet har set nationalforsamlinger prutte paa anslag til museer, har jeg havt lyst til at gaa ned iblandt dem for at fortælle, hvad hint møde med fortidens røster i et museum, en kirke, dengang havde havt for en gjerning i den unge students sjæl, som uforvarende kom derind. Repræsentanten regner fra sig selv, som kanske har gaaet sig træt i mangfoldigheden, men han glemmer ungdommen.

Fuld af digterlængsel gik jeg fra indtryk til indtryk, til det sidste afskedens. Med min vert under armen togede jeg ned i studenterflommen, nedover mod dampskibene gennem en hilsende, viftende, blomsterkastende mængde, da pludselig nede ved bryggen en ung jente træder frem af flokken og rækker mig en laurbærkrans. Jeg fór et par steg tilbage, hun tog jo frem min hemmelige tanke for at krone den, jeg saa en folkegenius i hende, som vilde fæste øieblikkets opbrusning i min sjæl til alvor og arbeide og gjøre det nu i afskedens stund, saa dette for mig kunde blive summen af alle indtryk. Jeg stod

naglet fast til stedet, hun forlegen over min forlegenhed, hun havde jo ingen anelse om, hvad jeg stod der og tænkte paa med kransen mellem mine kramsende hænder, og da jeg ud af mine hemmelige tanker spurgte hende, næsten barsk, hvorfor hun netop gav mig kransen, blev den lille ræd, og to tanter maatte til med den oplysning, at de havde bestemt, hun maatte give den til den norske student, som hun syntes bedst om. Dette fortolkede jeg paa min egen maade; der var hundrede af landsmænd, som saa bedre ud end jeg, men en høiere magt havde drevet hende til mig; jeg satte kransen paa min hue saa sikker, som havde den været rakt mig i en drøm, og jeg var vaagnet med den mellem mine hænder.

Da jeg kom hjem, sov jeg tre døgn igjennem med smaa mellemrum for spisestunderne og lidt passiar. Derpaa skrev jeg mine reiseindtryk, men netop fordi jeg først havde levet og saa skrev, fik tegningen stil og farve, saa den gjorde opsigt og gjorde mig derved endnu mere sikker paa, at nu var timen kommen. Jeg pakkede ind, drog hjem, udtænkte, skrev, renskrev «Mellem slagene» paa fjorten dage, reiste til Kjøbenhavn med det færdige stykke i kufferten; jeg vilde blive digter og derfor en stund være der, hvor forstaaelsen var størst, kunsten videst kommen. I det aar kom «Min første fortælling» [«Thronde»], «Synnøve», «Halte-Hulda».

